

ZBIRKA
ČLANAKA
IZ
STRATEGIJE
I

БИБЛИОТЕКА	
ДОМА ЈНА — БЕОГРАД	
ИМЕС ГРДА	III-19-179 2
ИМВ. БР.	14556

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

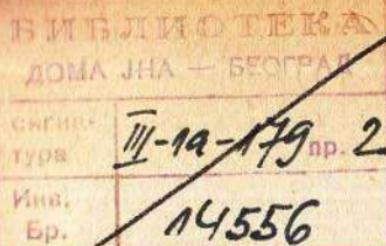
KNJIGA ČETRDESETA

UREĐIVAČKI ODBOR

Rade BULAT, Savo DRLJEVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ
Vekoslav KOLB, Pero LALOVIĆ, Božo LAZAREVIĆ
Srećko MANOLA, Bogdan PECOTIĆ, Rade PEHAČEK
Milisav PERIŠIĆ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA
»VOJNO DELO«
BEOGRAD
1961

ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE

I

CIT. III-10-773-5/2
NR. 60 16610

ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE

I

*

PREVOD SA RUSKOG, ENGLESKOG, NEMAČKOG,
FRANCUSKOG I ITALIJANSKOG JEZIKA

S A D R Ţ A J

	Strana
<i>Napomene Redakcije uz naše izdanje</i> — — — — —	7
1) E. A. RAZIN: <i>Uvod u Istoriju ratne veštine</i> — — — — —	9
2) MARŠAL MONTGOMERI: <i>Panorama rata u nuklearno doba</i> — — — — —	88
3) Dr INO KRUMPELT: <i>Budući rat</i> — — — — —	121
4) PUKOVNIK G. A. LINKOLN i POTPUKOVNIK EJMOS A. DŽORDAN: <i>Tehnologija i promenljivost prirode opštег rata</i> — — — — —	133
5) GENERALŠTABNI PUKOVNIK U PENZIJI OTO VIN: <i>Promene u ratovodstvu</i> — — — — —	155
6) KAPETAN FREGATE C. B. LEM: <i>Vodenje vazdušno-kopnenog rata</i> — — — — —	171
7) GENERAL-MAJOR AVIJACIJE E. DŽ. KINGSTON-MAKLAFRI: <i>Potraga za jednom strategijom</i> — — — — —	181
8) KOPRUSNI GENERAL AVIJACIJE L. M. ŠASEN: <i>Za jednu ratnu doktrinu</i> — — — — —	199
9) GENERAL GRU de BOFOR: <i>Nove doktrine i postupci u vazdušno-kopnenim operacijama u atomskim uslovima</i> — — — — —	222
10) B. H. LIDL-HART: <i>Odbranbeni planovi Zapada</i> — — — — —	232
11) HANS KISEL: <i>O odbrani zapadne Evrope</i> — — — — —	246
12) GENERAL Dr HANS ŠPAJDEL: <i>Uloga nemačkih oružanih snaga u odbrani slobodnog sveta</i> — — — — —	265
13) DŽORDŽ FIELDING ELIOT: <i>Kopnena vojska i strategiska pokretljivost</i> — — — — —	277
14) GEORG V. FOJHTER: <i>Vazdušna odbrana jedne male države</i> — — — — —	293
15) KONTRA-ADMIRAL G. A. M. VILSON: <i>Razvoj nuklearne energije za pomorske svrhe</i> — — — — —	301

16) KORPUSNI GENERAL PAOLO SUPINO: <i>Radiološki rat u opštim crtama</i> — — — — —	332
17) GENERAL U PENZIJI POL ŽERARDO: <i>Aktivnost! Aktivnost! Brzina!</i> — — — — —	348
18) POTPUKOVNIK J. — L. LESERF: <i>O upotrebi savremenе avionske vatre</i> — — — — —	375
19) GENERAL-MAJOR G. S. HETON: <i>Logistička elastičnost naših kopnenih snaga</i> — — — — —	403
20) PUKOVNIK A. LAGOVSKI: <i>Strategija i ratna privreda (ekonomija)</i> — — — — —	439
 PREDGOVOR PISCA — — — — —	441
 GLAVA I. <i>Uloga ekonomskog faktora u ratu</i> — — — — —	444
 GLAVA II. <i>Strategiske zamisli i ratna proizvodnja</i> — — — — —	483
Prvi svetski rat — — — — —	483
Drugi svetski rat — — — — —	489
Veliki otadžbinski rat — — — — —	495
 GLAVA III. <i>Strategija i privreda vlastite zemlje</i> — — — — —	511
Određivanje sistema naoružanja — — — — —	517
Moguće potrebe oružanih snaga — — — — —	530
Problemi radne snage — — — — —	544
Geografski raspored proizvodnih snaga — — — — —	551
Strategiske sirovine — — — — —	557
Priprema vojišnih prostorija — — — — —	565
Iskorišćenje dostignuća narodne privrede — — — — —	574
 GLAVA IV. <i>Strategiske zamisli i privreda protivničke strane</i> — — — — —	579
Oružani napad na privredu u Drugom svetskom ratu — — — — —	581
Spoljna trgovina kao slaba karika privrede za vreme rata — — — — —	593
Putevi oružanog napada na ekonomski potencijal — — — — —	623
 ZAKLJUČAK O STUDIJI: <i>Strategija i ratna privreda</i> — — — — —	638

NAPOMENE REDAKCIJE

Mada je prošlo 15 godina od završetka Drugog svetskog rata, još se u vojnoj literaturi nije pojavilo neko celovito delo iz oblasti vojne strategije, koje bi sveobuhvatno, poput klasičnih udžbenika, obrađivalo strategiju na osnovu iskustava iz prošlog rata i savremenih dostignuća. Međutim, o strategiskim problemima se mnogo piše i raspravlja u inostranoj vojnoj literaturi tako da danas već postoji čitav niz studioznih radova koji su objavljeni u inostranstvu. Svi ovi radovi, uskupno posmatrani, odražavaju velikim delom nivo razvoja vojne misli u svetu. Ali je praćenje ovako obimne inostrane vojne literature za većinu starešinskog kadra veoma teško. Ova okolnost je i navela redakciju na ideju da pristupi prikupljanju i odabiranju najinteresantnijih radova iz domena ove grane ratne vestine, kako bi se omogućilo čitaocima da se upoznaju sa njenim razvojem u inostranstvu.

Ovom prvom sveskom ZBIRKE ČLANAKA IZ STRATEGIJE zahvaćeni su najzapaženiji radovi u inostranoj vojnoj literaturi. Neki od njih sadrže pretežno teorijska razmatranja, kao što je Razinov uvod u istoriju ratne vestine, ili strategija i privreda od Lagovskog. Drugi razmatraju mnoga pitanja u vezi sa karakterom budućeg rata u nuklearnim uslovima (Montgomeri, Krumpelt), kao i pi-

tanja novih koncepcija i novih vojnih doktrina (Kingston—Maklarfi, Šasen, Lidel-Hart, Špajdel, Vilson i drugi). Pored toga, pri izboru članaka nastojalo se da budu zastupljena sva tri vida oružanih snaga, kao i sadejstvo vazduhoplovstva i ratne mornarice sa kopnenom vojskom.

Kao što se vidi, odabrani članci tretiraju pitanja savremenog rata od najširih strategiskih zahteva do pojedinih konkretnih problema, tako da će čitalac dobiti širi uvid u današnja gledanja u inostranstvu na pojedina pitanja iz savremene strategije.

Posebno napominjemo da je s obzirom na raznolikost u gledanjima razumljivo da čitaoci moraju kritički prilaziti svim radovima u ovoj zbirci. No i pored postojećih slabosti u odabranim radovima, redakcija smatra da će zbirka odgovoriti svojoj osnovnoj nameni.

I

UVOD U ISTORIJU RATNE VEŠTINE*)

POLITIČKI SADRŽAJ RATA I KLASNI KARAKTER VOJSKE

POREKLO I KLASNA SUŠTINA RATOVA

Marksističko-lenjinistička teorija uči da je poreklo ratova povezano sa pojmom privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju i podjelom društva na antagonističke klase.

U vreme prvobitne zajednice, kada još nije bilo klasa, kolektivan rad ljudi i društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju isključivali su mogućnost eksploracije čoveka čovekom. Tada nije bilo ni ratova. Oružani sukobi do kojih je dolazilo u to vreme između plemena, obično nisu imali cilj pljačkanje ili porobljanje ljudi, već su izbijali zbog lovišta, pašnjaka ili krvne osvete. Težnja da se sporna pitanja reše putem mirnih pregovora, bila je karakteristična crta za to vreme.

Razvitak proizvodnih snaga povukao je za sobom i izmenu proizvodnih odosa. Sa pojmom društvene podele rada (odvajanje stočarstva, a zatim i zanatstva od zemljoradnje, razmene od proizvodnje) porasla je produktivnost rada. Čovek je počeo proizvoditi više nego što je trošio, pojavila se mogućnost razmene proizvoda, a prema tome i gomilanje bogatstva u rukama malog broja ljudi. Dru-

*) E. A. Razin, История военного искусства, том I 1955, Moskva, str. V—LXXII. Prevela sa ruskog Danica Jakšić; redigovao prema originalu Višeslav M. Petrović, potpukovnik u penziji.

štvo se podelilo na dve klase: klasu robova i klasu robovlasnika. Manjina bogatih, uglednih, punopravnih eksploatisala je većinu siromašnih, neuglednih, bespravnih. Sa pojавом klasnog društva otpočeli su ratovi. Koplje i luk pretvorili su se iz oruđa za proizvodnju (lova) u oružje za rat.

Ratovi koje su vodili robovlasnici u cilju pljačkanja, porobljavanja suseda i pribavljanja robova, bili su prvi osvajački, nepravedni ratovi.

Ratovi robova protiv robovlasnika, kao i ratovi protiv tuđinskog porobljavanja bili su pravedni, oslobođilački ratovi.

Za vreme feudalnog uređenja vladajuća klasa feudalača vodila je mnogobrojne ratove radi učvršćivanja kmetovskog poretku, ličnog bogaćenja i porobljavanja naroda. Pljačkaške ciljeve tih ratova feudalci su često prikrivali religioznim parolama.

Za vreme feudalizma kmetovi su se često dizali protiv svojih ugnjetača, mnogo puta su revolucionarni seljački ustanci, kao i ustanci robova, bili surovo ugušivani. Slabo naoružani, rđavo organizovani, bez jasnih ciljeva borbe, seljaci su trpeli poraze.

Praskozorje kapitalističke ere bilo je obeleženo pljačkaškim ratovima u Africi, Americi, Indiji, Kini. Te ratove vodila je mlada buržoazija u cilju porobljavanja domorodaca, osvajanja tuđih zemalja i njihovog pretvaranja u svoje kolonije.

U periodu konsolidacije kapitalizma, kao vladajućeg načina proizvodnje, buržoazija je vodila ratove za uništenje kmetovskog poretku, koji je kočio razvitak proizvodnih snaga, i ratove za oslobođenje i nezavisnost formiranih nacija. To su bili za svoje vreme progresivni ratovi. Ali, pošto je te ratove vodila klasa eksploatatora, oni su se, po pravilu, pretvarali u osvajačke ratove. Tako je bilo, naprimjer, i sa ratovima Francuske buržoaske revolucije koji su se posle kontrarevolucionarnog prevrata u Francuskoj pretvorili u osvajačke.

Počev od Revolucije 1848. godine glavna sadržina klasne borbe postaje borba proletarijata protiv buržoazije. Buržoazija se pretvorila u reakcionarnu snagu, počela

je da istupa samo kao organizator kontrarevolucionarnih ratova.

Početkom XX veka, kada je kapitalizam prešao u svoj poslednji, imperijalistički stadijum, buržoazija je počela voditi ratove za ponovnu podelu već podeljenog sveta. Počeli su imperijalistički ratovi; prvi od njih bio je Američko-španski rat 1898 godine koji su otpočeli imperijalisti SAD.

Velika Oktobarska socijalistička revolucija u Rusiji probila je front svetskog imperijalizma i započela novu eru u istoriji čovečanstva — eru komunizma. Revolucija je zbacila vlast eksploataторa i uvela diktaturu proletarijata, stvorivši neophodne uslove za pobedu novog, socijalističkog uređenja. Protiv mlađe sovjetske države udružili su se imperijalisti 14 država i unutrašnja kontrarevolucija. Ali, pod rukovodstvom Komunističke partije narodi naše zemlje postigli su pobedu u pravednom ratu protiv intervencionista i ruske buržoasko-spahiske kontrarevolucije. 1941 godine nemačko-fašistička vojska verolomno je napala SSSR da bi uništila socijalističku državu i pretvorila sovjetske ljudе u svoje robe. I ponovo je sovjetski narod proterao intervencioniste sa svoje teritorije, do nogu potukao neprijatelja i pomogao narodima Evrope da se oslobose fašističke tiranije.

Ratovi revolucionarne klase proletarijata, ratovi socijalističke države protiv imperijalističke buržoazije imaju pravedan karakter. Oni se vode za uništenje uzroka koji izazivaju ratove.

Marksizam-lenjinizam uči da ratovi nisu slučajnost, već neizbežni proizvod klasnog društva, da je svaki rat vezaн za politiku određene države, za politiku vladajuće klase.

Još je Lojd u XVIII veku pisao o povezanosti rata i politike. No jasnu formulaciju o tome da rat predstavlja produženje politike nasilnim sredstvima dao je Klauzevic, početkom XIX veka. U tome je njegova zasluga. Ali on je okarakterisao rat samo kao produženje spoljne politike. Marksističko-lenjinističko tumačenje ovog pitanja polazi pre svega od povezanosti rata sa unutrašnjom politikom, sa borbom klase.

»Rat je, pisao je Lenjin, produženje politike drugim sredstvima. Svaki rat nerazdvojno je povezan sa onim političkim uređenjem iz koga on proističe. Onu istu politiku, koju je izvesna država, izvesna klasa u toj državi vodila tokom dugog perioda pre rata, ta ista klasa neizbežno i neminovno produžava za vreme rata, promenivši samo formu dejstva¹⁾. V. I. Lenjin je govorio da rat nije samo produženje politike, već da je on sumiranje politike.

Politika je pre svega oblast odnosa među klasama, određivanje formi, zadataka i sadržine delatnosti države. Unutrašnja politika jeste određivanje unutrašnje delatnosti države, spoljna politika — oblast odnosa među državama, sadržina njene spoljne delatnosti. Politika najsažetije izražava ekonomiku klasnog društva.

V. I. Lenjin, podvlačeći nerazlučivu vezu između unutrašnje i spoljne politike, pisao je: »Izdvajati »spoljnju politiku« iz politike uopšte, ili, šta više, suprotstavljati spoljnu politiku unutrašnjoj, u osnovi je nepravilno, ne-marksističko, nenaučno mišljenje²⁾. Odvajanje spoljne politike od unutrašnje Lenjin je nazivao pogrešnom i štetnom idejom koju buržoazija nastoji da natiri i podrži naročito za vreme rata. Odvajanje spoljne politike od unutrašnje potrebno je buržoaziji radi prikrivanja pljačkaškog karaktera rata, radi prikazivanja trudbenicima nepravednog, osvajačkog rata, kao rata za odbranu otadžbine.

Kontrarevolucionarni prevrat 1799 godine u Francuskoj i dolazak na vlast Napoleona, pretstavnika krupne francuske buržoazije, uslovio je promenu spoljne politike Francuske. Umesto politike oslobođenja naroda Evrope od kmetovskog jarma, koju je sprovodila Francuska buržoaska revolucija, bonapartistička vlada krenula je putem osvajanja, putem porobljavanja nacija. Ova izmena spoljne politike Francuske bila je posledica nove pregrupacije klasnih snaga u zemlji posle kontrarevolucionarnog prevrata.

Svaki rat nerazlučivo je povezan sa unutrašnjom i spoljnom političkom borbom u mirno vreme, čiji se sadržaj

¹⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 24, str. 364.

²⁾ V. I. Lenjin, *Delo*, t. 23, str. 31.

za vreme rata ne menja, ostaje isti do promene odnosa i pregrupisanja klasnih snaga. Zato, objašnjavajući sadžinu unutrašnje i spoljne politike koja je dovela do određenog rata, potrebno je ustanoviti: koje klase vode rat, radi čega, kakav im je politički cilj, kakvi istoriski i istorisko-ekonomski uslovi su ga izazvali. Objasnjenje toga pitanja pomaže da se utvrdi povezanost rata sa borbom klasa u zemlji, pomaže da se utvrdi koja je klasa vodila rat i rat produžava, što je veoma važno za određivanje karaktera datog rata.

Na taj način, rat je društvena oružana borba koja pretstavlja produženje nasilnim sredstvima politike zainteresovanih država i raznih klasa unutar tih država u određeno vreme.

Na bazi naučne analize istoriskih korena, ekonomskih i socijalno-političkih osnova rata, klasici marksizma-lenjinizma otkrili su njegov politički sadržaj, što dozvoljava da se u svakom konkretnom slučaju odredi karakter datoga rata koji izražava njegovu suštinu.

»Kako da se nađe »stvarna suština« rata, kako da se ona odredi? Rat je produženje politike. Treba izučavati politiku do rata, politiku koja je vodila i dovela do rata. Ako je politika bila imperijalistička, tj. ako je štitila interes finansiskog kapitala, pljačkala i ugnjetavala kolonije i tuđe zemlje, onda je i rat koji proističe iz te politike — imperijalistički rat. Ako je politika bila nacionalno-oslobodilačka, tj. ako je izražavala masovni pokret protiv nacionalnog ugnjetavanja, onda je rat koji proističe iz takve politike — nacionalno-oslobodilački rat³⁾.

Brižljivo izučavanje ekonomskog stanja i klasne borbe, izučavanje unutrašnje i spoljne politike zaraćenih strana, pruža mogućnost da se pravilno odredi politički sadržaj, stvarni karakter datoga rata, zavisan pre svega od unutrašnje politike vladajuće klase koja se odražava i na vođenje rata.

Politički ciljevi rata izražavaju njegov karakter, pokazuju u čijem se interesu on vodi.

³⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 23, str. 21.

Razotkrivanje klasne prirode rata, određivanje, na toj osnovi, stvarnog karaktera svakog konkretnog rata, predstavlja naučnu osnovu klasifikacije rata. Lenjin je pisao: »Rat je produženje politike ove ili one klase; i u svakom klasnom društvu, i u robovskom i u kmetovskom i u kapitalističkom, bilo je ratova koji su bili produženje politike eksplotatorskih klasa, a bilo je takođe i ratova koji su bili produženje politike ugnjetenih klasa«⁴⁾.

Ratovi koji su produžavali politiku ugnjetenih klasa, ili ugnjetenih naroda bili su oslobođilački ratovi, pravedni, a ratovi koji su produžavali politiku eksplotatorskih klasa i koji su imali cilj ugnjetavanje svog, ili nekog drugog naroda, bili su nepravedni ratovi. Prema tome, postoje dve vrste ratova: pravedni i nepravedni.

Pri određivanju odnosa prema ratu, marksističko-lenjinistička teorija traži da se polazi od konkretnе situacije i socijalne sadrzine datoga rata, od one istoriske uloge koju je on odigrao. Ratovi feudalno-apsolutističkih država početkom XIX veka, vođeni u cilju ugušivanja revolucionarnog pokreta i očuvanja reakcije, bili su nepravedni ratovi, kontrarevolucionarni. Ali ratovi feudalno-apsolutističkih država Evrope od XIV—XVI veka, čiji je glavni cilj bila likvidacija feudalne rascepkanosti, bili su progresivni jer su pomagali učvršćenju novih odnosa, učvršćenju višeg stepena društvenog razvijatka.

V. I. Lenjin je razmatrao ratove sa gledišta njihove istoriske uloge, objašnjavajući ih time, doprinose li oni rušenju reakcionarnog sistema koji koči društveni razvitak, ili pomažu očuvanju klasnog jarma. On je pisao da »... ima ratova pravednih i nepravednih, progresivnih i reakcionarnih, ratova naprednih klasa i ratova zaoštalih klasa, ratova koji služe učvršćenju klasnog jarma i ratova koji služe njegovom zbacivanju...«⁵⁾ Lenjin ovde izjednačuje pojmove pravednog i progresivnog rata, nepravednog i reakcionarnog rata.

Marksizam-lenjinizam uči da su progresivni samo pravedni ratovi koji ruše reakcionarne sisteme i imaju

⁴⁾ *Ibidem*, t. 26, str. 135—136.

⁵⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 29, str. 315.

za cilj oslobođenje od ropstva, ugnjetavanja ili zaštitu od porobljavanja. Takvi progresivni ratovi bili su, naprimjer, ratovi Francuske buržoaske revolucije. Iako su oni imali elemente pljačkanja i osvajanja tuđe zemlje, njihov osnovni istoriski sadržaj ipak se sastojao u rušenju i potresanju feudalizma čitave stare, kmetovske Evrope.

Marks i Engels ponekad se služe terminom »odbranbeni rat«, unoseći u njega pojam pravednog rata. Ovaj termin je Marks primenjivao određujući karakter Francusko-pruskog rata 1870—1871 godine u prvom njegovom periodu, tj. do »Sedana« zaključno. Upravo takav sadržaj unosio je i Lenin u pojam odbranbenog rata, pod kojim je podrazumevao nacionalne i revolucionarne ratove. Revolucionarna borba proletarijata, pojačana njegovom pobedom u pojedinim zemljama, dovodi do povezivanja građanskog rata unutar pojedinih zemalja sa revolucionarnim ratovima izvan njih. Klasni karakter takvih ratova uslovio je da razlika između odbranbenih i napadačkih ratova izgubi sada svaki smisao. Ranije je to imalo veliki značaj koji je određivao političku sadržinu rata. Sada se pak terminom odbranbenog rata služe imperialisti da bi kamuflirali agresiju, da bi obmanuli narodne mase.

U političkom sadržaju svakoga rata mogu se naći takve prevashodne strane koje određuju njegov osnovni karakter. Zato, u zavisnosti od političkih ciljeva borbe, između pravednih i nepravednih ratova postoje neke vidne razlike.

Pravedni, oslobođilački ratovi imaju za cilj ili zaštitu naroda od spoljnog napada i pokušaja da se on porobi, ili oslobođenje trudbenika od ropstva kapitalizma, ili oslobođenje kolonija i zavisnih zemalja od imperialističkog jarma. U procesu istoriskog razvitka može se razlikovati nekoliko osnovnih vidova pravednih ratova, revolucionarni, nacionalni, nacionalno-oslobodilački ratovi kolonija, ratovi socijalističke države i zemalja narodne demokratije u cilju zaštite od napada imperialista, borbe za slobodu i nezavisnost otadžbine, u cilju zaštite svojih državnih interesa.

Revolucionarne ratove vodile su i vode ugnjetene klase za svoje oslobođenje od klasnog ropstva. V. I. Lenjin je govorio da mi u celini priznajemo zakonitost, progresivnost i nužnost ratova koji pretstavljaju ratove ugnjetene klase protiv ugnjetcara. Revolucionarni građanski rat često se poklapa sa ratom protiv intervencionista koji pokušavaju spolja da uguše revoluciju. Tako je bilo i sa revolucionarnim ratovima buržoaske Francuske krajem XVIII veka, tako je bilo u vreme Građanskog rata u SSSR.

U zavisnosti od karaktera društvenog uređenja revolucionarni ratovi imaju nekoliko istoriskih varijanata: revolucionarni ratovi robova, seljački ratovi, ratovi buržoaske revolucije i ratovi socijalističke revolucije.

U vreme formiranja nacija i stvaranja nacionalnih država pojavljuju se nacionalni ratovi koji se vode u cilju zaštite naroda od spoljnog napada i od pokušaja da se on porobi. Nacionalni ratovi imaju tri osnovne istoriske varijante: ratovi za oslobođenje od tuđinskog jarma, ratovi za ponovno nacionalno ujedinjenje zemlje, za likvidaciju političke razjedinjenosti i otadžbinski ratovi za nacionalnu nezavisnost.

Nacionalno-oslobodilački ratovi kolonija i zavisnih zemalja imaju za cilj oslobođenje od ugnjetavanja imperialista. Kao primer takvih ratova sredinom XX veka mogu da posluže ratovi vijetnamskog i korejskog naroda.

Prva na svetu socijalistička država nalazila se u kapitalističkom okruženju i počev od 1918 godine bila je primorana da odbija česte napade imperialista. U Velikom otadžbinskom ratu 1941—1945 godine sovjetski narod borio se za slobodu i nezavisnost svoje otadžbine i za oslobođenje naroda Evrope od fašističkog jarma. Rezultat toga rata bila je promena međunarodne situacije. Sada se imperialistima suprotstavlja jedinstveni snažni tabor mira na čelu sa Sovjetskim Savezom i Narodnom Republikom Kinom koji se bori za sprečavanje trećeg svetskog rata. Prvi put u istoriji nepokolebljivo se sprovodi politika mira, a ne politika rata.

Nepravedni, zavojevački ratovi vodili su se i vode se u cilju osvajanja tuđih teritorija, pljačkanja i poroblja-

vanja naroda, ugušivanja revolucionarnog pokreta. Polazeći od osobenosti političkih ciljeva, razlikujemo kontrarevolucionarne ratove, građanske ratove eksploatatorskih klasa, kolonijalne i imperijalističke ratove.

U kontrarevolucionarnom ratu eksploatatorske klase teže da uguše revoluciju, da uguše ugnjetenu klasu koja se digla u borbu za svoje oslobođenje. Kontrarevolucionarne ratove vodili su robovlasnici, feudalci, neprijatelji oslobođenja seljaka — spahije, buržoazija.

Gradanski ratovi vladajućih eksploatatorskih klasa ili njihovih unutrašnjih grupacija vode se za učvršćenje takvih oblika, države i državne vlasti koji sigurnije obezbeđuju ugušivanje ugnjetenih klasa.

Kolonijalni ratovi imali su za cilj porobljavanje slobodnih naroda. U XX veku imperijalistička buržoazija vodi kolonijalne ratove za očuvanje kolonijalnog ropsstva, za gušenje kolonijalnih naroda koji su se digli u nacionalno-oslobodilačku borbu.

Imperijalistički ratovi vode se za proširivanje »sfere uticaja«, za osvajanje novih, tuđih teritorija gde se mogu pljačkati i ugnjetavati domoroci. Lenjin je primećivao da je takvih ratova bilo i u vreme ropsstva. Bilo ih je i za vreme feudalizma. Ali oni dobijaju poseban karakter u epohi imperijalizma, kada ih imperijalisti vode za novu podelu već podeljenog sveta: »Suština imperijalističkog rata, tj. rata radi interesa kapitalista ne sastoji se samo u tome što se rat vodi radi ugnjetavanja novih nacija, radi podele kolonija, nego i u tome što rat vode, uglavnom, napredne nacije, koje ugnjetavaju niz drugih naroda, koje ugnjetavaju veći deo stanovništva zemlje«⁶⁾. Takav je karakter imperijalističkih ratova XX veka.

U XIX veku u rat su počele da se uvlače široke narodne mase. Lenjin je pisao: »Iščezla su u nepovrat ona vremena koda su ratove vodili najamnici ili pretstavnici kaste poluodvojene od naroda. Ratove sada vode narodi...«⁷⁾) Eksplotatorske klase, prinuđene da u rat uvlače narodne mase, na sve moguće načine skrivaju od naroda osvajačke ciljeve rata. Vrlo često su ratovi izbijali

⁶⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 21, str. 263.

⁷⁾ *Ibidem*, t. 8, str. 34.

i izbijaju u cilju skretanja narodnih masa sa revolucionarnog puta.

U istoriji je bilo ratova čiji nazivi potiču od spoljnih znakova: formalnih ciljeva, organizacionih formi, razmera itd. Takvi su verski, svetski i preventivni ratovi. Iza svake te spoljne forme krije se klasni karakter rata, njegov određeni politički sadržaj.

Verski ratovi imali su kao svoje formalne ciljeve borbu za slobodu religije koja je faktički pretstavljala borbu ugnjetene klase za svoje oslobođenje. Takvi su bili husitski ratovi u XV veku, ratovi hugenota u XVI veku, ratovi protestanata sa katolicima u XVII veku. Klasna suština tih ratova sastojala se u tome što je to bila borba seljaka i mlade buržoazije sa feudalizmom, borba za uništenje kmetovskog poretka, čiji je jedan od glavnih nosilaca bila katolička crkva.

Pod verskim parolama feudalci su nekoliko vekova vodili ratove u cilju osvajanja tuđih teritorija i porobljavanja slobodnih naroda. Tako je od XI do XIII veka katolička crkva, oslanjajući se na feudalce zapadne Evrope, organizovala krstaške pohode — ratove u cilju pljačkanja i porobljavanja naroda Bliskog Istoka, Slovena i pribaltičkih naroda. To su bili osvajački ratovi.

Vladini ratovi vođeni su u XVIII veku u zapadnoj Evropi za špansko nasleđe (1700—1714 godine), za austrijsko nasleđe (1740—1748), za bavarsko nasleđe (1777—1779) itd. Vladine ratove, po definiciji Lenjina, vodile su vlade (kabинети), a ne narodi. Narod u tim ratovima nije direktno učestvovao.

Lenjin je pisao: »Znamo da je većina ratova vođena zbog interesa dinastije i da je nazvana dinastičkim⁸⁾. U dinastičkim ratovima, kao i u vladinim, rešavalo se pitanje ko će više da pljačka i ugnjetava.

Sa gledišta organizacionih formi razlikuju se lokalni i koalicioni ratovi.

Lokalni (izolovani) rat jeste rat dve države bez direktnog mešanja treće strane (naprimjer, Rusko-japanski rat 1904—1905). No, pošto svaka država ulazi u sistem država,

⁸⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 28, str. 61.

to se i na lokalnim ratovima, u ovoj ili onoj meri, oseća uticaj nezaraćenih država. Tako je bilo i u Rusko-japanskom ratu, kada su američki i engleski imperijalisti tajno pomagali japanske militariste.

Koalicija je udruživanje, savez država organizovan radi postizanja zajedničkih političkih ciljeva putem rata. Ovaj pojam ušao je u upotrebu od 1792 godine kada su Pruska i Austrija pod rukovodstvom Engleske sklopile savez (koaliciju) za rat sa buržoasko — revolucionarnom Francuskom. Prvi u istoriji koalicioni rat feudalnih država Evrope vođen je u cilju ugušivanja Francuske buržoaske revolucije. Krajem XIX i početkom XX veka u Evropi se pojavljuju dve koalicije: Trojni savez (Nemačka, Austro-Ugarska i Italija) i Trojni sporazum — Antanta (Engleska, Francuska i Rusija) koje su 1914 godine počele imperijalistički koalicioni rat za ponovnu podelu sveta, a koji je završen porazom zemalja Trojnog saveza. 1941 godine, kao odgovor na napad fašističke Nemačke na Sovjetski Savez pojavila se koalicija u sastavu SSSR, Engleska, SAD i drugih država. Antifašistička koalicija na čelu sa Sovjetskim Savezom vodila je pravedan, oslobođilački rat.

Prvi i Drugi svetski rat bili su posledica opšte krize kapitalističkog sistema svetske privrede. Ti ratovi imali su za cilj opštu ponovnu podelu čitavog sveta među imperijalistima. Oni su uvukli u borbu skoro sve države Zemljine kugle. To su bili svetski ratovi ne samo teritorijalno (ratište — *čitav svet*), nego pre svega po karakteru uzroka (kriza svetske privrede), po sadržaju ekonomskih i političkih ciljeva (ponovna podela *čitavog sveta*).

Huškači imperijalističkih ratova široko propagiraju »teoriju« takozvanog preventivnog rata. Ovaj naziv rata potiče od načina dejstava. Preventivni rat ima za cilj da preduhitri napad koji se priprema, da napadne protivnika pre no što bi to ovaj mogao da učini. Imperijalisti SAD široko propagiraju takav rat protiv Sovjetskog Saveza i zemalja narodne demokratije. »Teorijom« preventivnog rata opravdavaju se razbojnički napadi bez objavljanja rata, njome se prikrivaju agresori.

Radi obmanjivanja narodnih masa, buržoaski ideolozi proglašavaju osvajački rat za odbranbeni, skrivajući sa-mim tim njegovu stvarnu klasnu suštinu, njegove istinske pljačkaške ciljeve. Tako je bilo 1914 godine kada su buržoaski ideolozi dveju zaraćenih koalicija dokazivali da oni vode odbranbeni rat, zamenjujući politički sadržaj rata njegovim strategiskim formama. Istina, pravi odbranbeni rat, tj. pravedni rat, po rečima Marks-a, nikako ne isključuje ofanzivne operacije diktirane tokom ratnih dejstava.

Imperijalistički ideolozi šire »teoriju izazivača« u cilju da pokažu »miroljubivost« buržoazije i da na taj način skriju pravog vinovnika rata. Pritom je provokacija omiljeni metod ratnih huškača koji se obično kriju iza te »teorije«. Razobličavajući klasnu suštinu »teorije izazivača«, Lenjin je pisao da se suština stvari sastoji u uzrocima rata, njegovim političkim ciljevima i klasama koje ga vode.

U cilju obmanjivanja masa buržoaski ideolozi i političari iz vremena Prvog svetskog rata široko su se koristili pacifizmom, čije su pristalice samo na rečima osuđivale i propovedale mir. Desni socijal-demokrati bili su u to vreme glavni agitatori i propagatori sitnoburžoaskog pacifizma u masama proletarijata. Lenjin je razotkrio klasni lik sitnoburžoaskih pacifista onog vremena i pokazao da je socijal-demokratski pacifizam bio samo prepev buržoaskog pacifizma koji je radnicima sugerirao poverenje prema buržoaziji, ulepšavao politiku imperijalističkih vlasti i odvlačio mase trudbenika od sazrele socijalističke revolucije.

Pravi borci za mir jesu komunisti. Politika mira sovjetske vlade je jasan dokaz za to. Sovjetski Savez od samog početka vodi upornu borbu za stvar mira u celom svetu. Sovjetska vlada razotkriva huškače trećeg svetskog rata i organizuje mase miroljubivih naroda u borbi za mir.

KLASNA SUŠTINA ANTINAUČNIH »TEORIJA« KOJE OPRAVDAVAJU NEPRAVEDNE RATOVE

Još u staro doba ideolozi eksplotatorskih klasa stvarali su antinaučne »teorije« kojima su opravdavali nepravedne ratove.

Stari grčki filozof idealista Platon govorio je da rat pretstavlja prirodno stanje naroda, a Aristotél, težeći da opravda pljačkaške ratove robovlasnika, smatrao je rat prirodnim načinom sticanja imovine i nazivao je ratove radi pribavljanja robova pravednim. Tu robovlasničku ideologiju iskoristili su za svoje ciljeve feudalci i buržoazija.

U epohi mračnog Srednjeg veka, katolička crkva osuđivala je samo one ratove koji su ugrožavali njen postojanje kao najkrupnijeg feudalca. Tri stotine godina katolička crkva bila je organizator krvavih krstaških pohoda. Pljačkanje i razbojništvo slavljeni su kao junaštvo i zaklanjani krstom. Ideolozi eksplotatorskih klasa široko su se koristili i koriste se religijom radi opravdavanja nepravednih ratova. Po njihovim rečima ratovi su promisao božja i zato je čovek nemoćan da ih spreči. Takozvane svete knjige svih religija veličaju rat i čine ga u rukama boga oruđem uticaja na ljude. Religija opravdava ratove koji se vode u cilju pljačkanja i ugnjetavanja i učešće u njima naziva najvećim dobročinstvom.

Ideolozi buržoazije su na sve moguće načine opravdavali pre svega kolonijalne ratove. Engleski filozof Hops je večnost i neizbežnost ratova objašnjavao čovekovom prirodom. On je tvrdio da u samoj čovekovoj prirodi leže osnovni uzroci rata. Ratno stanje, po rečima Hopsa, dosada pretstavljaju jedini zakon u odnosima državâ i vladara. Hops je osuđivao oslobođilačke ratove ugnjetenih klasa.

»Večni mir na ovome svetu nije podaren smrtnicima i on je mogućan samo na groblju«, govorio je nemački filozof — idealista Lajbnic. Večni mir, po njegovim rečima, vodio bi ka umrtvljavanju prirode, degeneraciji života naroda, gubljenju samostalnosti, prekidanju razvijka. Ovu Lajbnicovu misao razvio je nemački filozof — idealista Hegel. Ispunjavajući socijalnu volju svoje klase, Hegel je dokazivao nužnost ratova, preporučujući spoljne ratove kao sredstvo slabljenja klasne borbe u zemlji.

Nemački vojni teoretičar XIX veka Klauzevic, oslanjajući se na idealističku filozofiju Hegela, dokazivao je večnost rata i pokušavao da putem apstraktnih logičkih sudova izvede rat iz odbrane. U svojim dokazima on je polazio od pojma apsolutnog rata, kao Hegel u svojoj fi-

ložofiji od pojma absolutne ideje. Apsolutni rat je, tobože, iskonski postojeći ideal kome teži da se približi svaki konkretni rat. Ratovi XIX veka, po mišljenju Klauzevica, više od ostalih ratova približili su se tome idealu. Govoreći o izbjajanju konkretnog rata, Klauzevic je polazio od stepena spremnosti protivničkih strana za borbu, od kojih će strana koja se pripremila za rat dejstvovati, a druga — očekivati. Dejstvo ima za cilj osvajanje, napadajući neprijatelja; očekivanje ima za cilj zadržavanje, odbijajući udare neprijatelja. Usled toga pojам rata, govorio je Klauzevic, logički proističe ne iz napada, već iz odbrane. Izvrćući činjenice, Klauzevic je tvrdio da odbrana prva uvodi u dejstvo stihiju rata. Kada ne bi postojao otpor branioca, tada ne bi bilo ni rata, jer napadač ima za cilj samo osvajanje, a ne borbu. Vinovnik rata, po Klauzevicu, očevidno je branilac a ne napadač.

Uporedo sa verskim i logičkim obrazloženjima rata, kod buržoaskih teoretičara postoji psihološka »teorija« porekla rata. Autori te teorije tvrde da uzrok rata predstavlja čoveku svojstvena »žed za krvlju«, »životinjska strast prema ratu«, »sklonost ka tući« itd. »Uzrok rata uvek će se skrivati u samoj prirodi čoveka i društva i rat nikad neće nestati s lica zemlje dok postoji čovek — njegov uzrok«⁹⁾.

U XIX veku bila je široko rasprostranjena takozvana biološka »teorija« opravdanja rata. Pristalice ove teorije rezonovale su ovako. Celom životu svetu svojstvena je borba za opstanak. Čovek je živo biće. Prema tome i u osnovi života čovekovog leži zakon borbe za opstanak. Tako je nemački buržoaski ideolog Lange govorio da čitava istorija čovečanstva treba da bude svedena pod jedan veliki zakon prirode — »borba za opstanak«. Slično gledište zastupao je i ideolog ruskog carizma, vojni istoričar Mihnjevič koji je pisao da rat ne može sići sa stranica istorije, jer je on normalnija pojava života društva od mira. Po Mihnjevičevom računu, na 13 godina rata dolazi jedna godina mira. Rat, po njegovom mišljenju,

⁹⁾ Astafjev, *O savremenoj ratnoj veštini*, od. II, 1881 god., str. 14.

pretstavlja najjasniju manifestaciju principa borbe za opstanak.

Nije bila manje rasprostranjena u kapitalističkim zemljama ni mizantropska teorija engleskog sveštenika Maltusa o tobože preterano brzom porastu ljudskog roda. Maltusovi sledbenici nazivaju rat »blagoslovenim faktorom« i smatraju da se pomoću rata uništava »suvišno stanovništvo« i uspostavlja ravnoteža između sredstava potrebnih za opstanak i broja stanovništva. Ovim vućim Maltusovim »zakonom« rukovode se u naše vreme reakcionarni ideoazi buržoazije (V. Hesler, B. Dalji i dr.) radi opravdanja agresivne politike vlada imperijalističkih država.

Jedan od izvora fašističke ideologije bila je reakcionarna Ničeova filozofija (poslednja četvrt XIX veka) — »proroka« pruske imperijalističke politike »krvi i gvožđa«, ideologa najreakcioniranijeg dela nemačke buržoazije. Niče je veličao aristokrate, svetlo-plave arijevce kojima je preporučivao da odbace ropski hrišćanski moral milosrđa. Ovim razbojničkim rasističkim moralom fašisti su trovali nemački narod, pripremajući Drugi svetski rat.

Polazna tačka rasističke teorije je teza o »nejednakoj biološkoj i duhovnoj vrednosti« rasa. U osnovi te pseudonaučne teorije leži tvrđenje, da postoje »punovredne« i »nepunovredne« rase i da usled prirodnog odabiranja preživljavaju »punovredne« i prilagođeni individuumi i ove »punovredne« treba da se bore za uspostavljanje svog gospodstva. Sličnu mizantropsku teoriju u današnje vreme široko propagiraju ideoazi monopolističkog kapitala. Po njihovom mišljenju, punovredne su samo one nacije koje pripadaju izabranoj rasi i koje su, tobože, pozvane da vladaju svetom.

Početkom XX veka pojavila se još jedna pseudonaучna »teorija« opravdanja imperijalističkih ratova, takozvana geopolitika. Jedan od autora te teorije bio je nemački geograf Racel. Po njegovim rečima, osnovni zakon organskog života na zemlji, računajući tu i život čoveka, sastoji se u borbi za prostor. Zato spoljnu politiku države, po tvrđenju Racela, određuje njen geografski položaj, veli-

čina teritorije i karakter granica. Analizirajući geografske faktore, nemački geopolitičar izveo je zaključak da na našoj »maloj planeti ima prostora samo za jednu državu«. Na taj način ideolog nemačkih imperijalista pokušavao je da dokaže neizbežnost ratova za svetsko gospodstvo.

Pobedom Sovjetskog Saveza u Drugom svetskom ratu bio je nanesen smrtonosni udarac fašističkoj ideologiji rasizma i geopolitike. No sa ovom lekcijom, kako se vidi, ne žele da računaju novi pretendenti na svetsko gospodstvo. Spikmen, osnivač savremene geopolitike, opravdavajući agresivne težnje imperijalističke buržoazije, tvrdi da »svetska politika polazi isključivo od sile ili geografske stvarnosti«. Po njegovim izjavama »sama forma zemlje ukida moral i sankcioniše istrebljivanje slabih od strane jačih«. Tragom Spikmena ide ideolog engleskih imperijalista — Votkin Devis koji tvrdi da »geografija pretstavlja najglavniji faktor u spoljnoj politici države«.

Geopolitičari se široko koriste »teorijama« o »večnosti i neizbežnosti borbe za opstanak u društvu« i o »apsolutnoj prenaseljenosti Zemljine kugle«, usled čega se, po njihovom tvrđenju, javlja »borba svih protiv sviju«, »borba za geografski prostor«, »politika sile«. Rat se proglašava za »iskonski« zakon ljudskog društva, sličan onim zakonima borbe koji postoje u životinjskom svetu.

Ustvari u kapitalističkom društvu ne vodi se biološka »borba za opstanak«, već društvena, klasna borba. Proletariat pretstavlja borca za nove socijalističke proizvodne odnose, a imperijalistička buržoazija — nosioca preživelih, reakcionarnih formi društvenog uređenja. Beda, glad, besposlice, agresivni ratovi, posledice su postojanja kapitalističkog sistema, a ne rezultat »pogoršanja geografskih uslova« ili apsolutne prenaseljenosti Zemljine kugle.

Geopolitika je ideološko oružje imperijalista koje im je neophodno za to da bi prikrili stvarne uzroke svoje agresivne politike čiji se istinski cilj sastoji u obezbeđenju maksimalnih profita monopolističkom kapitalu. Lažnim argumentima o geografskom položaju pojedinih država, besmislenim pričama o »životnom prostoru«, geopolitičari pokušavaju da moralno razoružavaju narode koji vode borbu za mir. Geopolitičari na sve moguće načine teže

da među njima stvore pretstavu o njihovom tobože nužnom gubitku svoje slobode, samostalnosti, ako ne postanu učesnici agresivnih vojnih blokova. Savremeni geopolitičari opravdavaju razbojničke avanture monopolističkog kapitala koje on preduzima u svim delovima sveta.

V. I. Lenjin, razotkrivajući razbojničku suštinu »teorija« o večnosti ratova, govorio je »... da su ratovi neizbežni sve dok se društvo deli na klase, dok postoji eksplotacija čoveka čovekom«.¹⁰⁾ Ali ratovi nisu večni. U procesu društvenog razvitka biće ukinuto privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju, na toj osnovi otpašće potreba podele društva na klase, a zajedno sa tim nestaje i uzroci koji izazivaju rat.

POSTANAK I KLASNI KARAKTER VOJSKE

U vreme prvobitne društvene zajednice plemenima su upravljali narodna skupština i savet plemenskih vođa. Po Engelsovoj definiciji, plemena su pretstavlјala samostalnu oružanu organizaciju. Specijalna vojna organizacija u tom periodu još nije postojala.

U periodu raspadanja rodovskog uređenja pojavile su se privremene vojne organizacije koje su se kasnije pretvorile u družine vojnih starešina. To su bili prvi začeci specijalnih oružanih organizacija.

Pojavom klasnog društva pojavila se potreba za takvom snagom, pomoću koje bi vladajuća klasa mogla da drži u potčinjenosti robeve, siromahe i plebejce. Takvu snagu pretstavlјala je država koja se razvila iz organa narodne volje (narodna skupština, savet plemenskih vođa, vojnih starešina) i koja je postala organ ugnjetavanja naroda. Rodovsko društveno uređenje pretvorilo se u svoju suprotnost. Ranije predodređeno za vođenje svojih sopstvenih poslova, ono je postalo organizacija za pljačkanje i ugnjetavanje suseda, za pribavljanje robeve, ugušivanje eksplorativnih klasa.

Engels je ukazao na dve specifične crte države: teritorijalnu podelu ljudi koja je potisnula rodovsku organizaciju i postojanje javne vlasti koja organizuje specijalnu

¹⁰⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 8, str. 529.

oružanu snagu, odvojenu od naroda. Ta snaga bila je vojska koja se pojavila u isto vreme kada i država. Odatle proističe zavisnost razvijenog vojske od društvene i političke strukture određene države.

Vojska i ratna mornarica su oruđe državne vlasti, to su odredi naoružanih ljudi pozvani da obezbeđuju unutrašnju i spoljnu politiku vladajućih klasa.

Vojska je uvek imala klasni karakter: to je bilo ili neposredno naoružavanje vladajuće klase (robovlasička milicija i vojska feudalaca) ili koncentrisanje vojne vlasti u rukama njenih predstavnika, što se odledalo u klasnom prilaženju pitanju popunjavanja vojske rukovodećim saставom (vojske absolutističko-feudalnih i buržoaskih država). U klasnom društvu nikada nije bilo besklasne vojske. Kraljevska vlast u Francuskoj, naprimjer, strogo je čuvala klasni karakter svoje vojske, u kojoj su oficiri predstavljali zatvorenu plemićku kastu. Za službu u vojsci trebalo je dokazati svoje plemićko poreklo najmanje do četvrtog kolena unazad. Takva vojska bila je poslušno oruđe u rukama kralja.

Feudalno-absolutističke države zapadne Evrope stvorile su stajaće regularne najamničke vojske koje su imale zadatku da guše feudalno seljaštvo i revolucionarne pokrete buržoazije, da vode dinastičke ratove.

Za osvajanje kolonija, istrebljivanje i ugnjetavanje nenaoružanog stanovništva, feudalno-absolutističke države formirale su specijalne odrede najamnika. Ovi odredi su na specijalno opremljenim brodovima upućivani u Afriku, Aziju, Ameriku, Australiju, na velika i mala ostrva ocean-a radi pljačkanja i osvajanja tudihih teritorija, uništavanja i porobljavanja domorodaca. Kolonijalne države opremale su velike oružane ekspedicije u cilju pribavljanja zlata, začina i druge skupocene robe. Za te ekspedicije mlada buržoazija davala je potrebna sredstva i ljudi. Tako su nastajali odredi najamnika, oni prvi kadrovi koji su predstavljali početak formiranja kolonijalnih vojski.

Savremene kolonijalne vojske, raspolažući svim naj-savršenijim sredstvima za oružanu borbu, imaju za cilj da održe u kolonijama ugnjetavanje domorodaca, da obezbede monopolističkom kapitalu visoki ekstraprofit.

Vojska je oruđe politike ove ili one klase. Da bi se pokazao klasni karakter vojske, treba pre svega, odrediti čije klasne interese ona zastupa i za kakve političke ciljeve se bori u datom ratu. Ako vojska vodi rat u interesu eksplotatorskih klasa u cilju ugušivanja eksplotisane klase ili porobljavanja drugog naroda, onda ona pretstavlja ugnjetaćku vojsku. Za postizanje svojih klasnih ciljeva buržoazija naoružava i primorava da ratuju milionske narodne mase. Ovo se ostvaruje prvo, klasnim izborom rukovodećeg sastava i surovim merama prinude u odnosu na borački sastav; drugo, obmanjivanjem naroda putem prikrivanja pravih ciljeva rata uz pomoć takozvane »teorije izazivača«, parole o »odbrani otadžbine« itd.; treće, rasiprivanjem šovinizma, nacionalne mržnje, niskih instinkata.

Ako se vojska bori za oslobođenje ugnjetene klase ili čitavog naroda, onda je takva vojska oslobođilačka vojska. Narod ili klasa koji vode borbu za zbacivanje tuđinskog nacionalnog jarma, za svoju nezavisnost, stvarajući svoju oslobođilačku vojsku. Takve su bile: vojska Spartaka u I veku pre n. e., vojske seljaka-ustanika u vremenu od XIV—XVIII veka, narodna vojska u Rusiji 1612, vojska Pariske komune 1871 godine i mnoge druge. Ugnjeteni narod i ugnjetene klase, kako su na to mnogo puta ukazivali klasici marksizma-lenjinizma, treba da teže tome da imaju oružje i da umeju njime vešto rokovati.

Pošto vojska pretstavlja organizovanu snagu vladajuće klase, to se u toku svake revolucije vodi uporna borba oko te snage. Revolucionarna klasa teži ili da privuče vojsku na svoju stranu, ili da je dezorganizuje kao bedem vladajuće klase.

Slomivši otpor stare vladajuće klase i dezorganizavši njenu vojsku, nova vladajuća klasa teži da učvrsti svoju vlast ili restauracijom, reorganizacijom i učvršćenjem starih oružanih snaga ili stvaranjem nove oružane organizacije. Kada se odvija smena vlasti eksplotatorskih klasa, tada nema potrebe da se u potpunosti uništi državna mašina, čiji organi, obnovljeni u ovoj ili onoj meri, počinju da služe novoj klasi. Tako, za vreme Francuske buržoaske revolucije stara kraljevska vojska nije

bila raspuštena i na kraju se spojila sa novom dobrovoljačkom buržoaskom vojskom.

Proleterska revolucija likvidira vlast eksplotatorskih klasa, uništava eksplotaciju čoveka čovekom, lomi buržoasku državnu mašinu i stvara novu vojsku. U tome je, pre svega, korenita razlika između izgradnje vojske u proleterskoj revoluciji i izgradnje vojske u buržoaskoj revoluciji. U toku revolucije proletarijat stvara svoju oružanu snagu — revolucionarnu vojsku novoga tipa. »Naoružani radnici bili su začetak *nove vojske*, organizaciona ćelija *novog društvenog uređenja*. Zgaziti tu ćeliju, ne dati joj da izraste bila je prva zapovest buržoazije. Prva zapovest svake pobedonosne revolucije, Marks i Engels su mnogo puta ovo podvlačili, bila je: razbiti staru vojsku, raspustiti je, zameniti je novom. Nova društvena klasa, uzimajući vlast, nije nikad mogla, a ne može ni sada, da dostigne tu vlast i da je učvrsti drukčije, nego ako potpuno dezorganizuje staru vojsku... drukčije, nego ako prođe kroz najteži, najmučniji period bez ikakve vojske... drukčije, nego ako postepeno izgrađuje u teškom građanskom ratu novu vojsku, novu disciplinu, novu vojnu organizaciju *nove klase*¹¹⁾. Upravo tako se stvarala Sovjetska armija, armija proleterske revolucije, armija radnika i seljaka, armija trudbeničkih masa oslobođenih kapitalističkog rostva, armija bratstva među nacijama naše zemlje, armija odbrane socijalističke države i obezbeđenja njene slobode i nezavisnosti.

Buržoazija govori o političkoj neutralnosti svoje vojske. Ali to nije tako. Buržoaska vojska je stvarno lišena političkih prava, ali se ona uvek uvlačila i uvlači u političku borbu, služi kao bedem buržoaziji i kao oruđe za ugušivanje revolucionarnih istupanja radnika. Priče o apolitičnosti vojske potrebne su buržoaziji za maskiranje klasnog karaktera njene vojske. Sovjetska armija ne krije svoje političke ciljeve. Lični sastav Sovjetske armi zna za šta se bori. Narod i armija kod nas ne stavlja se nasuprotn jedan drugom, već čine jednu celinu, jednu porodicu.

¹¹⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 28, str. 261—262.

Buržoazija vaspitava svoju vojsku u duhu šovinizma, nacionalne pocepanosti, u duhu mržnje prema drugim narodima i državama. Sovjetska armija se vaspitava u duhu čuvanja mira među zemljama, u duhu ravnopravnosti svih naroda i rasa i zbog toga kod nje nema i ne može biti rasne mržnje prema drugim narodima.

U Sovjetskoj armiji postoji socijalno jedinstvo boračkog i rukovodećeg sastava, jedinstven interes — od brana socijalističke otadžbine. Društveno i državno uređenje predstavljaju izvor jedinstva, snage, moći i junasťva Sovjetske armije. Naša armija je deo naroda, njena snaga je u političkom i moralnom jedinstvu armije i naroda. Snaga Sovjetske armije sastoji se takođe u tome što je ona naoružana i prekaljena idejno: marksističko-lenjinistička teorija jeste njen najveće idejno oružje.

Na taj način, klasni karakter vojske uslovljen je neposredno specifičnostima društvenog i političkog uređenja, klasnom pripadnošću rukovodećeg sastava vojske, političkim ciljevima za koje se ona bori. Izvori snage i borbene spremnosti vojske nalaze se, prvo, u njenoj povezanosti sa narodom ili klasom čije interesu ona štiti; drugo, u karakteru rata izraženom u političkim ciljevima; treće, u čvrstini pozadine vojske.

POKRETAČKE SNAGE RATA

Marksizam-lenjinizam uči da način proizvodnje materijalnih dobara određuje čitav društveni razvitak i predstavlja onu realnu osnovu na kojoj se razvija delatnost ljudi. Trudbenici koji stvaraju u procesu materijalne proizvodnje sva dobra života, pokreću napred i čitav društveni život; tvorac istorije jeste narod koji je stvorio materijalnu i duhovnu kulturu. Narod je gradio u starom Egiptu kanale, tvrđave, brodove i borna kola; narod je podizao zidine Vavilona, Atine, Kartagine, Rima, Cari-grada, Moskve i drugih velikih i malih gradova; narod je podizao zamkove za feudalce, tvrđave sa jakim utvrdenjima u XIX veku i linije objekata stalne fortifikacije u XX veku. Ishod društvene borbe rešavaju

narodne mase. U ratu i u bici se bore vojničke mase i one svojom krvlju postižu pobjede.

Po Marksu, istorija društva jeste istorija proizvođača materijalnih dobara.

Ideolozi buržoazije tvrde suprotno: oni suprotstavljaju narodu ličnosti koje kritički misle, pojedince — heroje. Heroji, carevi, vojskovođe, politički radnici su, po njihovom mišljenju, tvorci istorije. Neodrživost takvog shvatanja je očevidna. Korenite preokrete u društvenom životu izvršavale su narodne mase. Ustanci robova poljuljali su osnove robovlasničkog uređenja i ubrzali njegov pad; ustanci seljačkih masa i građana potresali su osnove feudalnog uređenja i pomagali uspostavljanju buržoaskog poretku; ruski proletarijat u savezu sa najsromotnijim seljaštvom izvršio je socijalističku revoluciju i likvidirao buržoaski poredak u svojoj zemlji. Da bi se pravilno razumeli istoriski procesi nužno je pre svega, izučiti istoriju borbe narodnih masa, objasniti njihovu stvarnu ulogu u proteklim događajima.

Nisu vojskovođe i vladari stvaraoci oružanih snaga, nego vladajuće klase države, ili narod u celini. Tako je u staroj Grčkoj i starom Rimu klasa robovlasnika stvorila robovlasničke (ne samo po ciljevima, već i po sastavu) vojske. 1612 godine ruski narod stvorio je narodnu vojsku koja je proterala poljske intervencioniste izvan granica ruske države. Početkom XVIII veka ruski plemići i trgovci (nove vladajuće klase) završili su organizovanje ruske regularne vojske i mornarice koje su odbile najezdu švedskih intervencionista. Sovjetski narod je pod rukovodstvom Komunističke partije stvorio sovjetske oružane snage koje su u borbi sa stranim intervencionistima i unutrašnjom kontrarevolucijom 1918—1920 godine i fašističkom Nemačkom 1941—1945 godine odbranile tekovine velike Oktobarske socijalističke revolucije, odbranile slobodu i nezavisnost naše otadžbine.

Lenjin je pisao da pobeduje onaj ko ima više rezervi, više izvora snaga, više izdržljivosti u samom narodu. Ovo potvrđuje iskustvo Velikog otadžbinskog rata u kome je sovjetski narod časno izdržao probu svojih materijalnih i duhovnih snaga i izašao iz borbe kao pobednik. Ekonom-

ska i politička nadmoćnost socijalističkog uređenja nad kapitalističkim uslovile su neizbežnost potpunog sloma fašističke Nemačke. Ali pobeda ne dolazi sama, nju treba izvojevati. Nije dovoljno imati bogate izvore, njih treba u potpunosti mobilisati, vešto organizovati i umešno koristiti radi nanošenja poraza neprijatelju.

Na taj način, *glavna pokretačka snaga rata* jeste ili narod u celini, ili one klase koje vode rat ili u njemu učestvuju. Ova postavka odnosi se i na one ratove koje su vodile snage najamničkih vojski, a na račun naroda. U pokretačke snage rata spadaju takođe neposredne rezerve — saveznici i posredne rezerve — protivrečnosti u taboru neprijatelja. Ishod rata rešava glavna pokretačka snaga; neposredne i posredne rezerve imaju manji ili veći uticaj na tok rata.

1941 godine armije nemačkog fašizma upale su u Sovjetski Savez u cilju porobljavanja i istrebljavanja njegovih naroda, pretvaranja naše zemlje u hitlerovsku koloniju. Sovjetski narod se pod rukovodstvom Komunističke partije digao u borbu za svoju slobodu i nezavisnost. Glavna pokretačka snaga Velikog otadžbinskog rata bili su narodi Sovjetskog Saveza na čelu sa Komunističkom partijom.

Na tok rata uticali su saveznici — SAD i Engleska. Karakter njihove politike i strategije (odugovlačenje sa otvaranjem drugog fronta u Evropi) pogodovao je odlaganju roka za slom fašističke Nemačke. Aktivnu neposrednu rezervu Sovjetskog Saveza predstavljali su narodi zapadne Evrope, koji su se borili za zbacivanje fašističkog »novog poretka« u Evropi.

Protivrečnosti u taboru nemačko-fašističkog bloka bile su posredne rezerve koje su takođe uticale na tok Drugog svetskog rata. No zaoštrevanje i produbljivanje tih protivrečnosti nalazilo se u direktnoj zavisnosti od rezultata borbe glavne pokretačke snage — naroda Sovjetskog Saveza.

Glavna pokretačka snaga Građanskog rata Sovjetske republike 1918—1920 godine bio je proletarijat, čiji je saveznik bilo seljaštvo (siromašni i srednjaci) koje je sačinjavalo neposrednu rezervu. Čvrstina saveza proleta-

rijata i seljaštva bila je uslovljena pravilnom politikom Komunističke partije. Posredne rezerve pretstavljale su protivrečnosti u taboru mnogobrojnih neprijatelja Sovjetske republike: unutrašnje klasne protivrečnosti u kapitalističkim državama i protivrečnosti između imperijalističkih država, protivrečnosti između snaga unutrašnje kontrarevolucije i intervencionista, kao i između snaga kontrarevolucije; sve te protivrečnosti imale su uticaja na tok Građanskog rata.

1871 godine pariski radnici digli su se protiv kontrarevolucionarne vlade Francuske i uzeli vlast u svoje ruke. Upočetku su se revoluciji pridružili sitni trgovci i buržoaski republikanci, nadajući se da će Komuna obezbediti postizanje njihovih političkih ciljeva. No ubrzo su se svi ti saputnici revolucije odvojili od Komune. Do kraja su ostali verni samo pariski radnici — glavna pokretačka snaga Komune. Eksplotatorske klase Francuske, podržavane pruskim trupama koje su se nalazile kod Pariza, udružile su se protiv Pariske komune i digne protiv nje zaostale seljake. Kontrarevoluciji je pošlo za rukom da izoluje Pariz, usled čega su pariski radnici bili prepušteni sami sebi i, bez obzira na najveći heroizam, pretrpeli su poraz u neravnoj borbi. Nije bilo mogućnosti za proširivanje glavne pokretačke snage; neposredne i posredne rezerve u ovoj situaciji nisu mogle biti iskorišćene.

Pobedu nad neprijateljem neposredno postižu oružane snage, vojničke mase svojim trudom i krvlju, veštrom upotrebom oružja, hrabrošću, upornošću, izdržljivošću, samopožrtvovanjem. Zato treba izučavati delatnost vojničkih masa u periodu pripreme za rat i u toku njega.

Objašnjavajući osnovne uzroke pobjeda i poraza, buržoaski vojni teoretičari ili su sve pripisivali geniju vojskovođe, ili su, pak, tražili »večna i nepromenljiva načela« ratne veštine u koja su ubrajali izbor operacijskih pravaca, obezbeđenje komunikacije, iznenađenje i dr. Istorija pokazuje da sâm genije vojskovođe nije u stanju da obezbedi pobedonosni ishod rata: tako je bilo sa Hanibalom, Napoleonom i drugim vojskovodima. Ne postoji isto tako ni večna i nepromenljiva načela, ratne veštine takva, kao što je naprimjer, iznenađenje.

Ishod Drugog svetskog rata nije bio rešen iskorišćenjem, iznenađenja, na što je računalo nemačko-fašističko komandovanje koje ga je stavilo u osnovu strategiskih proračuna takozvanog »plana Barbarosa«. Iznenađenje se pokazalo samo kao *privremenih, slučajno dodati momenat*, jer iznenadni, verolomni napad fašističke Nemačke na SSSR, bez objave rata, nije zatekao sovjetski narod iznenađen: industrijalizacija zemlje i kolektivizacija poljoprivrede ostvarene pod rukovodstvom Komunističke partije, obezbedile su visoku odbranbenu sposobnost Sovjetskog Saveza. Usled uporne i teške borbe sovjetskog naroda, nemačko-fašistička vojska, izgubila je privremena preimljstva uslovljena iznenadnim napadom. Iznenadni napad imao je samo vremenski ograničen uticaj i nije rešio ishod rata.

Iznenađenje se postiže ili izborom momenta za početak ofanzive (protivofanzive), udara (protivudara), napada (protivnapada), ili masovnim primenjivanjem novih borbenih sredstava, ili manevrom (protivmanevrom) itd. Iznenađenje ima u ratu veliki strategiski, operativni i taktički značaj. To su znali vojni teoretičari i vojskovođe svih vremena, ali su često ipak precenjivali ulogu iznenađenja. Pravilno korišćenje momenta iznenađenja stvara povoljne uslove za dejstva oružanih snaga u početnom periodu rata ili kampanje, početnoj etapi operacije ili boja, a u toku borbenih dejstava može da pomogne da se izmeni nastala nepovoljna situacija. Ali dejstvo momenta iznenađenja vremenski je ograničeno.

Vojna istorija govori da čak ni strategisko iznenađenje, po pravilu, nije rešavalo ishod rata. U najboljem slučaju ono je olakšavalo preuzimanje strategiske inicijative, za čije se očuvanje često morala voditi dugotrajna borba. Iznenađenje samo u ovoj ili onoj meri utiče na tok borbenih dejstava, ali ne rešava sudbinu rata. Iznenadni upad Nemaca 1914 godine u Francusku preko Belgije, napad nemačko-fašističke vojske na Sovjetski Savez 1941 godine, nisu rešili ishod rata. Kampanje nemačko-fašističke vojske u Poljskoj, Danskoj i Norveškoj, u Belgiji i Francuskoj, kao i na Balkanu 1939—1941 godine, otpočinjale su iznenadnim napadima. Nemačko-fašistička voj-

ska postigla je krupne rezultate, osvojivši gotovo čitavu zapadnu Evropu. Ali u ovim slučajevima, osnova tih uspeha nije bilo samo iznenađenje; odlučujuću ulogu odigralo je nepostojanje jedinstvenog antifašističkog fronta u Evropi u to vreme, politička izolacija žrtava fašističke agresije, subverzivni rad »pete kolone«, politička i vojna slabost onih koji su se branili, tehnička i brojna nadmoćnost nemačko-fašističke vojske.

Uspešan iznenadan napad uslovljava uzimanje inicijative od strane napadača i stvara tešku situaciju za branjoca. Svojstva novog oružja jako povećavaju ulogu iznenađenja u savremenom ratu. Zato iznenađenju treba da bude suprotstavljena visoka budnost, stalna i potpuna spremnost oružanih snaga za borbu na svakom mestu. Istovremeno, ratna veština traži vešto korišćenje iznenađenja u situaciji ofanzivnih i odbranbenih dejstava radi preuzimanja strategiske, operativne i taktičke inicijative.

V. I. Lenjin je otkrio stvarne osnove pobeđe u ratu. On je učio da u ratu pobeđuje onaj ko se oslanja na čvrstu pozadinu. Imajući u vidu da je radi postizanja pobeđe neophodna čvrsta, dobro organizovana pozadina, Komunistička partija nikad nije zaboravljala na njeno učvršćenje. Pozadina, kao što je poznato, daje frontu ne samo naoružanje, municiju i sve vrste opreme i hrane, već i ljudе, raspoloženje i ideje. Čvrstina pozadine jeste najvažniji od stalno dejstvujućih faktora koji rešavaju ishod rata.

Moralni duh vojske je stalno dejstvujući faktor koji neposredno zavisi od čvrstine pozadine. V. I. Lenjin je u svom govoru pred radnicima i crvenoarmejcima Rogoško-simonovskog rejona Moskve govorio, da u svakom ratu pobjedu uslovljava stanje duha onih masa koje na bojištu prolivaju svoju krv, da ubeđenje u pravednost rata, svest da je neophodno žrtvovati svoj život za dobro svoje braće, podižu duh vojnika i primoravaju ih da podnose nečuvene teškoće. Lenjin je govorio da svaki radnik i seljak naše zemlje pod puškom zna za šta ide i svesno proliva svoju krv u ime trijumfa pravednosti i socijalizma. Građanski rat u SSSR i Veliki otadžbinski rat naročito su jasno poka-

zali odlučujući značaj moralnog faktora u ratu i neposrednu zavisnost moralnog duha vojske od karaktera rata.

Značaj moralnog faktora shvatale su u ovoj ili onoj meri sve velike vojskovođe, ali su one na različite načine tražile puteve ka srcu vojnika. Napoleon se, naprimjer, obraćao častoljublju vojnika, ili se starao da ga materijalno zainteresuje za rat. Ruske vojskovođe, naročito Suvorov i Kutuzov, razvijale su kod vojnika i oficira ljubav prema otadžbini, osećanje nacionalnog ponosa, što je pretstavljalo čvrstu osnovu visoke borbene spremnosti ruske vojske. Vojska koja se bori za interes naroda uživa podršku narodnih masa, ljubav svog naroda. Takva vojska odlikuje se visokom borbenom spremnošću.

Obučenost i borbeno iskustvo podižu moralni duh vojske. Vojska koja poseduje visoku vojnu kulturu, dejstvuje smelo i odlučno pošto svaki vojnik, oficir i general zna svoj zadatak. Borbeno iskustvo takođe ima važan značaj. Ali to je samo vojno-tehnička strana stvari. Odlučujući značaj imaju socijalno-politički momenti, izraženi u političkim ciljevima rata. U prvoj etapi Velikog otadžbinskog rata odnos snaga nije išao u prilog Sovjetske armije, ali se pokazalo da je moralna prednost na našoj strani, što je bilo posledica pravednog, oslobođilačkog karaktera rata koji su vodile sovjetske oružane snage. Visoki moralni duh naše vojske bio je jedan od odlučujućih momenata koji je uslovio propast »munjevitog« rata hitlerovskog komandovanja.

Važan značaj ima borba za izmenu odnosa snaga koji se ranije izračunavao u bataljonima, a u naše vreme u divizijama. Borbena spremnost divizije uslovljena je stepenom njene popunjenošću ličnim sastavom, tehničkom opremom i ostalim materijalnim obezbeđenjem, moralnim i borbenim svojstvima boračkog sastava i oficirskog kadra, njenom organizovanošću kao vojničkog organizma. Borbena spremnost divizije ne zavisi samo od broja ljudi i tehničke opremljenosti, nego, u prvom redu, od političke i vojne obučenosti ličnog sastava i od njegovog borbenog iskustva.

Naoružanje vojske mora biti kvalitativno savršeno i kao takvo odgovarati potrebama rata. U savremenom

ratu važan značaj ima nadmoćnost nad protivnikom u artiljeriji, tenkovima i avionima svih vrsta, u automatskom naoružanju, novom oružju i uopšte u nadmoćnosti čitave ratne tehnike u celini. U tom smislu odlučujuću ulogu igra mobilizacija i razvijanje industrije, u prvom redu teške industrije.

U mašinskom periodu rata jako je porasla uloga oficira i generala kao organizatora operacija i bojeva. Raznovrsno oružje i složena tehnika nalaze se na raspolažanju oficirima i generalima. Treba organizovati sadejstvo mnogih rodova vojske, vrsta oružja, nižih i viših taktičkih jedinica, združenih operativnih jedinica i operativno-strategiskih formacija. Izvanredno se komplikovalo rukovođenje trupama. Sve je to uslovilo da organizatorske sposobnosti rukovodećeg sastava, isto tako kao kvantitet i kvalitet trupa, i njihovo naoružanje, ulaze u sastav faktora koji rešavaju ishod rata.

Faktori koji rešavaju ishod rata pretstavljuju jedinstvo ekonomskog, moralnog i čisto vojnog faktora, a ovi, sa svoje strane, opredeljuju stepen borbene spremnosti oružanih snaga. Ukupnost tih faktora pretstavlja konkretni izraz glavne pokretačke snage koja opredeljuje ishod rata.

U toku Velikog otadžbinskog rata Komunistička partija je organizovala neprekidan porast svih stalno dejstvujućih faktora, što je omogućilo da se u kratkom roku izmeni odnos snaga u korist Sovjetske armije, da se preotme od nemačko-fašističke vojske strategiska inicijativa i da se postigne pobeda.

Istorija ratova pokazuje da su pobeđivale one oružane snage koje su imale dublju i stabilniju pozadinu, moćniju ekonomsku bazu za vođenje rata. Pobeđivao je onaj ko je imao čvršće političko jedinstvo naroda ili klase i na toj osnovi — više otpornosti, izdržljivosti, upornosti u borbi, ko je imao čvršće moralne osnove oružanih snaga i jaču volju naroda za pobedu. Pobeđivale su one vojske i države čije su snage i sredstva u toku rata rasle iz unutrašnjih i spoljašnjih rezervi, a poraze su trpele one, čije su snage i sredstva u toku rata presušivale. Pobeđivale su one vojske koje su bile bolje naoružane i čiji je

rukovodeći sastav imao bolje organizatorske sposobnosti, a čitav lični sastav bio vaspitan kao odvažan, hrabar, inicijativan. Pobedivale su one vojske i ratne mornarice, na čijem su se čelu nalazile talentovane kopnene i pomorske vojskovođe koje su umele da iskoriste sve realne mogućnosti i da obezbede pobedu.

Veliku opasnost za narode pretstavlja politika organizovanja agresivnih vojnih blokova. Neprekidno raste trka za naoružanjem, pre svega, proizvodnja novog oružja za masovno uništavanje i mehanizacija starih rodova vojske. Ali u XX veku uloga narodnih masa porasla je ne samo u ratu, nego i u borbi za očuvanje mira. Politika očuvanja mira, koja se oslanja na široke narodne mase, dovela je do lokalizacije ratova u Koreji i Vijetnamu. Borba naroda za mir na čelu sa Sovjetskim Savezom i Narodnom Republikom Kinom, otežava agresorima otpočinjanje trećeg svetskog rata. Pitanje međunarodne odgovornosti vinovnika otpočinjanja rata, koje narodi kvalifikuju kao ratne zločince, u savremenim uslovima dobija važan značaj kao jedan od momenata borbe za mir.

Odeljak II

RAT — ORUŽANA BORBA U KLASNOM DRUŠTVU

OSOBOBENOSTI RATA

M. V. Frunze je pisao da se život vojske sastoji iz dva momenta: političkog i vojno-tehničkog; poslednji sadrži pitanja vezana s konkretnim formama organizacije i borbene obuke vojske, metodima i formama rukovođenja i komandovanja, vođenja borbe i drugo. Isto tako i rat u celini nema samo političku, već i svoju specifičnu vojno-tehničku sadržinu. Rat u svom toku ne odvaja se od političke osnove i završava se obično političkim aktom. No ipak on pretstavlja produženje politike drugim, nasilnim sredstvima.

Po Klauzevicu, sredstvo rata jeste fizičko *nasilje*, čijem primenjivanju nema granica. Rat, po njegovom tvr-

đenju, jeste akt nasilja i kao takav on pretstavlja proširenu borbu pojedinaca. Ali nije ispravno tretirati rat kao borbu pojedinaca, pa makar i proširenu. Pojam borbe pojedinaca isključuje društveni karakter borbe. Borba pojedinaca je fizička borba, borba živih bića. U ratu se, naravno, široko primenjuje nasilje, ali akt nasilja svojstven je čitavom svetu živih bića, a ne samo ratu. Ne sastoje se u tome specifične crte rata. Svođenje viših oblika borbe na niže ne pretstavlja naučnu, već mehaničku koncepciju.

Izopačivši specifične crte rata, Klauzevic je smatrao da sredstvo za postizanje uspeha u ratu pretstavlja »krajnji stepen primenjivanja nasilja«. Onaj ko koristi nasilje, ne ustežući se i ne štedeći krv, stiče, po njegovom mišljenju, ogromno preim秉stvo nad protivnikom koji to ne čini. To je gledanje na rat samo kao na borbu živih bića. Istorija govori o tome da onaj ko ignoriše međunarodne tradicije i zakone vođenja rata, ko primenjuje »krajnji« stepen nasilja, taj ništa od toga ne dobija. Tako, »krajnji stepen primenjivanja nasilja« nije pomogao nemačkim fašistima u borbi s partizanskim pokretom u toku Velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza: što su fašisti činili više zverskih nedela, to se partizanski rat sve više razvijao.

Svodeći osobenosti rata na borbu pojedinaca i »krajnji stepen primenjivanja nasilja«, Klauzevic je ignorisao ono što je glavno — društveni karakter borbe koji proističe iz toga što je rat produženje, pre svega, unutrašnje politike vladajućih klasa.

Misleći upravo na društveni karakter borbe u ratovima, Mao Ce Tung tvrdi, da su ratovi viši oblik borbe kome, se pribegava radi razrešavanja protivrečnosti među klasama, nacijama, državama, političkim blokovima na određenoj etapi razvitka tih protivrečnosti¹⁾). Zato se društveni karakter borbe može smatrati prvom karakterističnom crtom (osobenošću) rata. Druga osobenost manifestuje se u tome da rat pretstavlja oružanu borbu koja je ustvari nastavak političke borbe. Treća osobenost sastoji

¹⁾ Mao Ce Tung, Izabrana dela, t. 1, str. 307—308.

se u tome, što oružanu borbu vode udruženi i organizovani ljudi.

V. I. Lenjin je često podvlačio da organizacija udesetostručava snage. J. V. Staljin je podvlačio da se ljudi prvo udružuju, organizuju, a tek posle idu u borbu. Bez udruživanja i organizacije jalova je svaka borba. Kada nestaje vojne organizacije, kada se vojska ili njen deo pretvara u gomilu, više ne treba računati na pobjedu. Pobeduje onaj kome polazi za rukom da do kraja očuva svoju vojnu organizaciju.

Rat, u smislu njegove vojno-tehničke sadržine, jeste oblik borbe u klasnom društvu koju vode naoružani, udruženi i na poseban način organizovani ljudi.

Oružana borba udruženih i organizovanih ljudi ne predstavlja sama sebi cilj i vodi se za postizanje pobeđe. Pobeda u ratu se postiže borbenom delatnošću — organizovanom oružanom, fizičkom i moralnom borbom koja ima političku i materijalno-tehničku osnovu, koje se nalaze u direktnoj zavisnosti od ekonomskih izvora, od društvene i političke strukture datih država i klasne borbe unutar njih u dato vreme. Krvava fizička i moralna borba u ratu jeste samo sredstvo da se slomi volja protivnika, da se on primora da prizna nemogućnost daljeg otpora, da prizna svoj poraz i da se pokori postavljenim zahtevima.

Klasici marksizma-lenjinizma koji su pokazali nerazlučivu povezanost rata sa unutrašnjom i spoljnom politikom, otkrili su objektivne osnove rata kao društvene oružane borbe za postizanje određenih ekonomskih koristi i političkih ciljeva putem pobeđe u toj borbi. Sve to dopušta da se formuliše opšti objektivno postojeći zakon rata.

V. I. Lenjin je razlikovao zakone razvitka čitavog konkretnog objektivnog sveta i zakone njegovog poznavanja. Zakoni objektivnog sveta jesu forma sveopštosti u prirodi i društvu, osnova postojanja i razvitka pojava, tj. ono što je trajno (što ostaje) u pojavi, bitna pojava. Zakon i suština, kako je napominjao Lenjin, jednorodni su pojmovi (istoga ranga) ili, tačnije istog značaja. Zakon izražava suštinu pojave.

Opšti zakoni kretanja, razvitka prirode i društva jesu odraz objektivnog sveta. Zakon je forma odraza prirode i društva u saznanju čoveka. Razumevanje zakona, govorio je V. I. Lenjin, jeste jedan od stupnjeva čovekovog poznavanja jedinstva i veze, uzajamne zavisnosti i celovitosti svetskog procesa. Pojmljeni objektivni zakoni spoljnog sveta jesu osnova celishodne delatnosti čoveka.

Rat kao društvena oružana borba ima objektivne osnove svog nastajanja, unutrašnju osnovu postojanja i razvitka, svoje bitno, suštinsko u toj pojavi klasnog društva, tj. osnovni opšti zakon rata koji se može formulisati ovako: postizanje pobeđe nanošenjem poraza neprijatelju organizovanim dejstvima oružanih snaga uz korišćenje, u tom cilju, postojećih ekonomskih, političkih, moralnih i tehničkih mogućnosti.

Postizanje pobeđe organizovanim dejstvima oružanih snaga imalo je svoje osobenosti u raznim periodima rata, što je bilo posledica njegovih različitih socijalno-ekonomskih, političkih, moralnih i tehničkih osnova koje su diktirale metode vođenja rata.

Borbena delatnost u ratu odvija se u prostoru i vremenu.

Teritorija koja predstavlja rejon dejstva oružanih snaga i najbližu bazu njihovog popunjavanja i snabdevanja, naziva se ratište. Ratište može biti čitava zemlja ili jedan njen deo. Razlikuju se kopnena i pomorska ratišta.

Teritorija na kojoj se neposredno odvijaju borbena dejstva naziva se vojište. Na borbena dejstva utiču veličina teritorije, komunikacije i sredstva za vezu, mesno stanovništvo, opšti karakter zemljišta (planinski ili pustinjski, šumovito-močvarni itd.) koji utiče na upotrebu rodova vojske i na tok borbenih dejstava.

Topografska svojstva zemljišta imaju neposrednog uticaja na dejstva jedinica, na vođenje boja i na taktičko manevrovanje. Zemljište, prvo, može da služi kao povoljan prilaz neprijateljskom rasporedu, drugo, može da služi kao prepreka, linija koja pregrađuje neprijatelju pristup našem rasporedu na ovom ili onom pravcu i, treće, ono može da olakšava maskiranje od ugleda sa zemlje i iz vazduha, kao i zaštitu od neprijateljske vatre. Stepen

uticaja zemljišta na borbena dejstva trupa zavisi od godišnjih doba i od atmosferskih prilika.

Vestina generala, oficira i vojnika sastoji se u umešnosti da se zemljište iskoristi u cilju podizanja borbene sposobnosti sopstvenih jedinica i smanjivanja borbene sposobnosti neprijatelja. Otuda je važna crta delatnosti u ratu — osećaj zemljišta, tj. sposobnost brze orientacije na zemljištu. Zemljište se ne procenjuje uopšte, već zavisno od ciljeva i karaktera borbenih dejstava onih rodova vojske koji učestvuju u njima.

Prostor u ratu ima različit značaj: ratište je strategiski elemenat koji uključuje bazu za vođenje rata, vojiste — operativni elemenat koji uključuje bazu za vođenje operacija; zemljište (njegova topografska svojstva) jeste taktički elemenat koji ima neposrednog uticaja na borbena dejstva vojske.

Veliki značaj u ratu ima veština korišćenja vremena. Borba se u znatnoj meri vodi za dobitak vremena koje ili pomaže narastanju snaga, razvijanju i realizaciji potencijalnih mogućnosti, ili, naprotiv, iscrpljuje snage.

Elemenat vreme naročito je cenio Suvorov. »U ratu je novac skup, govorio je on, život ljudski još je skuplji, a vreme je skuplje od svega«. Propušteno vreme je nenaoknadi u gubitak. »Umej da se koristiš zemljištem, upravljam srećom: trenutak donosi pobedu«, govorio je Suvorov.

Prostor i vreme, koji igraju tako važnu ulogu u ratu, neophodno je vešto koristiti. To je jedan od bitnih momenata ratne veštine. Suvorovska procena je, pre svega, pravilno, no u isto vreme i brzo procenjivanje snaga, sredstava, prostora, vremena, izbor mesta i momenta za udar.

Jedna od osobenosti vojne delatnosti jeste ispoljavanje široke, razumne inicijative, samoinicijative u svim karikama vojne organizacije. Rat zahteva od svakog vojnika ne samo disciplinu, ličnu hrabrost, smelost, nego isto tako i odlučnost, spremnost da se na sebe preuzme sva lična odgovornost u teškim trenucima borbene delatnosti, uzajamnu pomoć u borbi na bazi osećanja ratnog drugarstva.

Veliki značaj u ratu ima borba za strategiku inicijativu. Tako je fašistička Nemačka, težeći da u prvim danima

rata uzme strategisku inicijativu u svoje ruke, 22. juna 1941 iznenada, bez objave rata verolomno napala Sovjetski Savez, što je obezbedilo privremena preimcušta nemačko-fašističkoj vojsci. Ali, već decembra 1941 godine Sovjetska armija je na moskovskom pravcu preotela inicijativu iz ruku nemačko-fašističke vojske i nanelo joj niz žestokih poraza. U letnjoj kampanji 1942 godine inicijativa je ponovo privremeno prešla u ruke Nemaca, ali samo na jednom — južnom pravcu. Posle protivofanzive kod Staljingrada, Sovjetska armija je konačno preuzeila inicijativu u svoje ruke. Borba za strategisku inicijativu u toku Velikog otadžbinskog rata bila je jedan od njegovih momenata koji je opredelio glavni sadržaj kampanje. Važan značaj ima takođe borba za operativnu i taktičku inicijativu.

Pošto rat pretstavlja jedan od oblika društvene borbe, proces organizacije pobeđe sadrži: prvo, da lični sastav oružanih snaga, klasa, čitav narod shvati ciljeve borbe, što ima uticaja na volju za pobjedu; drugo, mobilizaciju snaga i sredstava i njihovo organizovanje za borbu; treće, vešto njihovo korišćenje u toku rata. Postojanje objektivnih mogućnosti još ne znači da će pobjeda doći sama. Treba uočiti postojeće mogućnosti i vešto ih realizovati, pretvarajući mogućnost pobjede u stvarnost. S tim u vezi veliki značaj u stvari organizacije pobeđe ima subjektivni faktor — organizatorske sposobnosti rukovodećeg sastava i lične osobine vojskovođe, njegovo znanje da rukovodi vojničkim masama.

SREDSTVA ZA VOĐENJE RATA

Vojna organizacija države, kao sredstvo za vođenje rata, nalazi se u direktnoj zavisnosti od stepena razvitka ekonomike, od društvene i političke strukture zemlje. Što je viši stepen razvitka ekonomike i savršenije društveno i političko uređenje date zemlje, tim je jača i savršenija njena vojna organizacija. To je još jednom potvrdilo iskušto Velikog otadžbinskog rata, kada je vojna organizacija sovjetske države pokazala ogromna preimcušta nad vojnom organizacijom kapitalističkih država.

Osobenosti vojne organizacije su: vojna disciplina, vojna tehnika, forme vojne organizacije.

Jedna od osobenosti oružane borbe sastoji se u tome što čovek, u većoj ili manjoj meri, svesno prinosi na žrtvu svoj sopstveni život radi postizanja opšteg cilja borbe — pobjede. Shvatajući tu osobenost rata Suvorov je tražio »samoga sebe u svako doba žrtvovati — pravilo je najvišeg duga«. Samopožrtvovanje je jedan od važnih elemenata za postizanje pobjede.

Ljudi sjedinjuje i pobuđuje da izvrše taj zahtev rata vojna disciplina, čiju karakterističnu crtu, kako je pokazao J. V. Staljin, pretstavlja to što se ona gradi, uglavnom, na liniji metoda prinude. Mehanizam spoljne prinude postao je stroj. Osnove i forme prinude su različite: od društvenog uticaja do fizičke prinude. Kukavičluk je izdajstvo neposrednih interesa vojničkog kolektiva, a u krajnjoj liniji klasnih ili narodnih interesa, i zato se ono strogo kažnjava — od sramoćenja do smrtne kazne.

Vojna disciplina jeste najvažnije sredstvo za obezbeđenje jedinstva volje.

Ne može se zamisliti vojska bez discipline. Tamo gde nema vojne discipline, nema ni vojske. Naoružani ljudi pretstavljaju gomilu dotle dok nisu organizovani, sjedinjeni disciplinom. Rat je rat, govorio je V. I. Lenjin, on zahteva gvozdenu disciplinu.

Vojna disciplina jeste potčinjavanje, zasnovano na poslušnosti. Discipline ima cilj da usmeri napore čitavog ličnog sastava oružanih snaga ka izvršavanju postavljenih borbenih zadataka. Vojna disciplina sjedinjuje vojsku, pretvara je u monolitan organizam, pokoran volji vojskovođe.

Disciplina različitih vojski ima različite osnove. Društveni interesi, unutrašnje ubeđenje, vojnički dug, mogu se nazvati prirodnim osnovama discipline. Izvor vojne discipline može biti i gola spoljna prinuda. Takva je, naprimjer, batinaška disciplina najamničkih vojski, naročito pruske vojske XVIII veka. Batinaška disciplina isključuje inicijativu, samoinicijativu. Vojska sa takvom disciplinom ne može da izdrži ozbiljna iskušenja.

Disciplina u buržoaskim vojskama zasniva se na strahu, drilu, na mehaničkom potčinjavanju vojnika starešinama, a u celini na nasilnoj klasnoj prinudi. Održavajući svim sredstvima poredak u svojim vojskama, imperijalisti dopunjavaju tu prinudu odgovarajućim obrađivanjem vojnika, zatupljujući na sve moguće načine klasnu svest vojnika.

Najvišu disciplinu imale su i imaju revolucionarne armije. V. I. Lenjin je govorio da je Crvena armija stvorila nečuveno čvrstu disciplinu ne batinom, već na bazi svesti, odanosti, samopožrtvovanosti radnika i seljaka. Vojna disciplina u sovjetskim oružanim snagama, za razliku od discipline u buržoaskim vojskama, zasniva se na tome da svaki vojnik treba da je svestan vojničkog duga i lične odgovornosti za odbranu svoje otadžbine. Takva svesna disciplina razvija stvaralačke snage vojnika i oficira, usmerava ih ka postizanju postavljenog cilja.

Disciplina se manifestuje u zapovedanju i izvršavanju naređenja, jasnoći i tačnosti u radu, u čuvanju strogog vojničkog reda. Ali vojna disciplina je neprijatelj formalizma koji se sastoji u neispunjavanju suštine naređenja. Neophodan uslov za izvršavanje naređenja pretstavlja poznavanje vojnih pravila.

Posedovanje savremene borbene tehnike u dovoljnoj količini neophodan je uslov za postizanje pobeđe. Ali ni tehnika sama po sebi ne rešava ishod borbe. Ishod borbe rešava čovek, naoružan savremenom tehnikom, koji je ovладao njome i ima čvrstu volju za pobedom.

Vojna organizacija objedinjena vojnom disciplinom i opremljena ratnom tehnikom pretstavlja oružane snage, vojsku i ratnu mornaricu.

Reč »armija« potiče od latinske reči *arma*, što znači oružje. Danas ovaj termin ima nekoliko značenja: prvo, armija kao kopneni deo oružanih snaga; drugo, operativna armija, tj. vojska koja se bori na frontu i, treće, armija kao savremena organizaciono-formaciona jedinica.

Po definiciji Engelsa, vojska je »... organizovani skup naoružanih ljudi koje drži država radi ofanzivnog ili odbranbenog rata«².

²⁾ K. Marks i F. Engels, *Dela*, t. XI, od II, str. 367.

Sastav, brojnost i borbeni kvalitet vojske, zavise od načina njenog popunjavanja koje je, sa svoje strane, uslovljeno društvenom i političkom strukturom države. U istoriji su poznati sledeći osnovni načini popunjavanja vojske: privilegovanim kastom, čitavim sastavom vladajuće klase, licima lično zavisnim of feudalca: najamnicima, dobrovoljcima, na bazi opšte vojne obaveze.

Privilegovana zatvorena vojna kasta, u njenom čistom obliku postojala je u staroj Indiji. U staroj Grčkoj i Rimu stvarane su oružane organizacije na bazi vojne obaveze robovlasnika, što ni u kom slučaju ne treba izjednačavati sa opštom vojnom obavezom. Na bazi lične zavisnosti od feudalaca popunjavane su feudalne družine.

Najamnici kojima su popunjavane najamničke vojske, vrbovani su obično iz redova deklasiranih elemenata. Karakteristična osobenost najamnika bila je služba na principu sporazuma; izdavanje plata vojniku i oficiru nije pretstavljalо glavno obeležje najamništva. Najamnička vojska ima raznorodan plemenski sastav. U rimskoj, vizantiskoj i u drugim vojskama služili su kao najamnici plemena Germana, Huna, Franaka, Arapa i dr.

Revolucionarne armije su popunjavane dobrovoljcima. Uništenje feudalno-kmetovskog poretka bio je socijalni preduslov za uvođenje opšte vojne obaveze. Ona obavezuje svakog muškarca koji dostigne određeni uzrast, bez obzira na socijalni položaj, da služi u vojsci.

Osnovni načini popune ruske vojske bili su: dobrovoljna služba u kneževoj družini, narodna vojska, lokalni sistem, regrutovanje i opšta vojna obaveza. Najamništvo se nije razvilo u ruskoj vojsci.

Narodna vojska u Rusiji sazivana je na bazi dobrovoljne službe i sačinjavala je ili čitavu vojsku (1612 godine za borbu sa poljskim i švedskim intervencionistima), ili njen deo (narodna vojska 1812 godine za borbu sa Napoleonovom vojskom). U osnovi lokalnog sistema nalazila se obaveza spahije da ide u rat, zbog čega je on dobijao na lično korišćenje zemlju i seljače. Po regrutskom sistemu spahija je davao regruta na određeni broj seoskih domaćinstava koja je on posedovao. Posle

ukidanja kmetstva u Rusiji bila je uvedena opšta vojna obaveza.

Sovjetska armija upočetku je popunjavana dobrovoljcima po klasnom obeležju: u armiju su primani samo radnici, seljaci, radna inteligencija. Dobrovoljnost je u to vreme bilo jedino moguće sredstvo za stvaranje jedinica spremnih za borbu. Docnije, u skladu sa sovjetskim Ustavom, Sovjetska armija i ratna mornarica popunjavaju se na bazi opšte vojne obaveze. Samo u Sovjetskom Savezu vojna služba nije obaveza, već časna dužnost, građanski dug. Sovjetski Ustav ukinuo je klasna ograničenja u služenju vojske, pošto su u SSSR-u uništene eksploatatorske klase.

U periodu formiranja nacija i nastajanja nacionalnih država, počele su se formirati nacionalne vojske. Ali, nacionalne države zapadne Evrope tokom dugog perioda imale su najamničke vojske. Vojska ruske države uvek je bila nacionalna vojska.

Postoje miliciske stajaće vojske. Miliciska vojska saziva se samo za vreme rata, po čijem se završetku borci vraćaju mirnodopskom poslu. Za vreme mira takva vojska se periodično, cela ili deo njen, sakuplja radi provravanja sastava, brojnosti, naoružanja i vojne obuke. Stajaća vojska je vojska profesionalnih vojnika, ona se drži ne samo za vreme rata, nego i za vreme mira.

Vojska može biti neregularna i regularna. Neregularna vojska nema jednoobrazan sistem popunjavanja, jedinstvene forme organizacije i pravilan poredak u borbi. Ona nema jednoobrazno naoružanje i odeću i ona se, po pravilu, sama snabdeva. Neregularna vojska poznata je još iz staroga doba; ona je postojala, naprimjer, u persijskoj despotiji, zatim kod Arapa, Turaka, Hazara, Pećenjega, Polovaca i drugih naroda. U Rusiji je neregularna vojska od XVIII veka postojala uporedo sa regularnom (Kozaci, Kalmici itd.). Neregularnu vojsku su u ratu vešto koristile velike ruske vojskovođe — Suvorov i Kutuzov. U procesu istoriskog razvitka neregularna vojska ili se pretvarala u regularnu, ili je služila kao baza za njeno stvaranje, ili je raspuštana.

Regularna vojska je stajaća vojska koja ima jedinstven način popunjavanja, jedinstvenu propisanu organizaciju za čije se izdržavanje u celosti brine država, jedinstven sistem vaspitanja i regularnu obuku. U toj vojsci jednoobrazno je naoružanje, oprema i odeća; zajednički smestaj ličnog sastava, a život i nastava regulisani su opštim propisima. Regularna vojska koja sakuplja i čuva svoje borbeno iskustvo pretvara se u kadrovsku vojsku.

U XV veku postavljen je temelj stalnoj ruskoj vojski koja se razvijala i usavršavala u XVI i XVII veku; početkom XVIII veka završio se proces njenog pretvaranja u regularnu kadrovsku vojsku.

Još od davnina postoje dva vida oružanih snaga: kopnena vojska i ratna mornarica. Ta dva vida u ovome veku dopunjavaju se trećim — ratnim vazduhoplovstvom.

Kopnena vojska sastoji se iz rodova vojske. U starim vojskama upočetku je postojao jedan rod vojske — pešadija koja se zatim podelila na kopljanike i strelce. Zatim su se pojavila borna kola, kasnije neregularna konjica koja se pretvorila u drugi regularni rod vojske. Otkrićem baruta pojavio se treći rod vojske — artiljerija. Posle pojave motora u XX veku stvorene su oklopne jedinice. Osim glavnih rodova vojske postoje i specijalne jedinice: inžineriske za vezu, železničke i dr. Određeni odnos rodova vojske koji postoji u dатој vojsci sačinjava njenu strukturu.

Svaka vojska ima određene forme organizacije koje obezbeđuju u ratu i u borbi jedinstvo volje i jedinstvo akcije. Forme organizacije menjaju se i razvijaju od nižih (prostih) ka višim (složenim). Upočetku je vojska bila prosta, neraščlanjena jedinica. Zatim se ona počinje deliti na sastavne delove, što dopušta da se njom upravlja kako u vreme mira tako i u ratu. Od XII — XIV veka ruska vojska sastojala se iz pukova koji su se delili na čete i desetine. U XVIII veku pojavila se divizija koja se sastojala iz brigada u koje su ulazili pukovi, deljeni na bataljone, a ovi, sa svoje strane, na čete.

Struktura vojske i forme njene organizacije imaju objektivne osnove svog nastajanja i razvitka, naime forme i metode vođenja rata. Struktura i forme organizacije

ove ili one vojske mogu više ili manje odgovarati tim potrebama, što utiče na stepen njene borbene spremnosti.

Vojskom komanduje vojskovođa koji se nalazi na čelu svih oružanih snaga, ili njihovog samostalnog dela i rukovodi borbenom delatnošću usmerenom ka postizanju određenih strategiskih ciljeva. Stepen samostalnosti vojskovođe je različit. Suvorov je tražio potpunu vlast za vrhovnog komandanta.

Uloga vojskovođe je velika, ali njegova delatnost nije proizvoljna. Ona je zavisna od objektivnih konkretnih uslova, pre svega, od karaktera i političkih ciljeva rata, od čvrstine pozadine, od karaktera i borbenih kvaliteta vojske. Stvar se uvek svodila na to, koliko je vojskovođa pravilno shvatao objektivne uslove svoje delatnosti i koliko je vešto umeo da iskoristi mogućnosti za postizanje pobeđe.

Na čelu savremene vojske, njenih strategiskih formacija, združenih operativnih jedinica, pa čak i viših taktičkih jedinica, nalaze se štabovi koji formiraju jedinice, snabdevaju ih, rukovode njihovom borbenom delatnošću. Štabovi su organi komandovanja.

SADRŽAJ I OSNOVNI OBLICI ORUŽANE BORBE

Istorija ratne veštine pokazuje raznovrsnost oblika borbe, razvitak tih oblika od nižih ka višim, od prostih ka složenim. Buržoaski vojni teoretičari pokušavali su i pokušavaju da nađu univerzalni način vođenja rata koji bi mogao da obezbedi pobedu. U tom cilju izučavani su pohodi velikih vojskovođa i izvesni njihovi metodi, kojim su oni postizali pobeđe proglašavani su univerzalnim. Tako je Klauzevic pretvorio u šablon ratne metode Fridriha II, to isto učinio je Žomini sa Napoleonovim metodima. Istim putem išli su nemačko-fašistički ideolozi. Ali univerzalan način vođenja rata ne postoji. Zato je nužno ovladati svim metodama vođenja rata, vešto ih usklajivati i primenjivati u zavisnosti od situacije. Metodi vođenja rata menjaju se, pre svega, u zavisnosti od razvijenosti proizvodnje. Iz ovoga proističe da istoriju ratne veštine treba izučavati u nerazlučivoj vezi sa istorijom razvijenosti proizvodnje.

Specifičan sadržaj rata pretstavlja borbena delatnost vojske — boj, operacija, bitka. Opšti cilj boja, operacije, bitke sastoji se u tome da se neprijatelj, putem uništavanja njegove žive sile i borbene tehnike, primora da prekine otpor. Neprijatelj se uništava samo onda kad se ne predaje. Javno mnenje i zakoni vođenja rata uvek su zabranjivali ubijanje ranjenika i zarobljenika.

Osnovna sredstva za vođenje boja su vatra i pokret — napad (protivnapad); operacije — operativni manevr (protivmanevr) i udar (protivudar); bitke — napadna i odbrambena operacija. U svim tim vidovima borbene delatnosti vojska koja se bori teži da zauzme povoljan položaj u odnosu na protivnika i primorava ga da se bori u nepovoljnoj situaciji. To se postiže veštim manevrovanjem vojskom, borbenom tehnikom i vatrom. Čitava istorija ratne veštine svedoči o neprekidnom povećanju uloge manevra. Svaki manevr uvek ima za cilj da najefikasnije iskoristi postojeće snage i sredstva. Manevar nije sam sebi cilj, već samo sredstvo pripreme najpovoljnije situacije za poražavanje neprijatelja. Suvorov je govorio da vatra otkriva победу. Ova postavka ostaje pravilna i za savremenu borbu (u taktičkim razmerama). U operaciji i savremenoj bici manevr otvara put pobedi.

Oblici manevra su raznovrsni. Manevar je, pre svega, vešto pregrupisavanje snaga i sredstva koje obezbeđuje, ako ne opštu a ono bar delimičnu nadmoćnost nad neprijateljem; manevar je, dalje, vešto korišćenje oblika, borbenih dejstava, vešto kretanje vojske u cilju zauzimanja povoljnog položaja u odnosu na neprijateljske grupacije.

Manevrovanje vojske ostvaruje se u strategiskim, operativnim i taktičkim razmerama. Tako, naprimjer, prvo se, probija neprijateljska taktička odbrana, затim taktički probor prerasta u operativni koji, sa svoje strane, može dobiti strategiski značaj. U operacijama se vrši obilazak jednog ili oba boka neprijateljske grupacije, i on ima operativni značaj. Na bojištu ostvaruje se obuhvat krila, i on ima taktički značaj.

Najefikasniji rezultat manevra je okruženje neprijatelja. Suvorov je govorio: »Suzbijen neprijatelj je neuspeh; otsečen, okružen, razbijen je uspeh«. U istoriji ratne veštine od Velikog otadžbinskog rata 1941—1945 godine mogu se sresti samo pojedinačni slučajevi okruženja krupnih neprijateljskih snaga: »Kana« 216 godine pre n. e., bitka na ledu Čudskog Jezera 1242 godine, Sedan 1870 i neki drugi. Tek je sovjetska ratna veština pretvorila taj izuzetak u pravilo vođenja rata o čemu svedoče Staljingradska bitka, Beloruska, Korsun-Ševčenkova operacija i mnoga druga veća ili manja operativna i taktička okruženja u kojima je bila smrvljena živa sila i tehnika nemačko-fašističke vojske.

Postoji strategiski, operativno i taktičko okruženje. Strategiski okruženje je presecanje svih komunikacija i potpuna izolacija strategiske grupacije oružanih snaga od njene baze i rezervi. Operativno okruženje je presecanje svih operativskih pravaca i lišavanje mogućnosti operativne grupacije neprijatelja da sadejstvuje sa svojim trupama koje nisu u okruženju. Pri taktičkom okruženju jedinice se lišavaju mogućnosti da manevruju izvan sfere zemaljske vatre i čitav njihov raspored je pod unakrsnom artiljeriskom vatrom sa dve suprotne tačke.

Vidovi okruženja su raznovrsni, oni se menjaju i razvijaju. Upočetku se može sresti okruženje samo kao rezultat ostvarenja taktičkog manevra. Od druge polovine XIX veka u operaciji za okruženje razlikuju se tri osnovne etape: operativni manevar u cilju presecanja operativskih pravaca neprijateljske grupacije, prerastanje operativnog okruženja u taktičko i uništenje okružene neprijateljske grupacije. U operacijama za okruženje u Velikom otadžbinskom ratu već se ispoljilo pet osnovnih etapa: probor taktičke odbrane neprijatelja, prerastanje taktičkog probora u operativni uvođenjem pokretnih grupa, sprovođenje operativnog okruženja i njegovo obezbeđenje obrazovanjem spoljnog fronta, prerastanje operativnog okruženja u taktičko, cepanje i uništenje okružene neprijateljske grupacije.

Sa gledišta razmara i karaktera ciljeva koje ima manevar treba razlikovati: taktičko manevrovanje u borbi u

sferi dejstva artiljeriske vatre; operativno — izvan bojišta; strategiski — na ratištu. U savremenom ratu veliku ulogu igra vešto manevrovanje rezervama: taktičkim, operativnim i strategiskim.

Najvažniji preduslov za uspeh svakog manevra je dobro organizovano sadejstvo nižih i viših taktičkih jedinica i združenih operativnih jedinica, rodova vojske i vidova oružanih snaga. Treba razlikovati tri osnovna stepena sadejstva: vatre i pokreta na bojištu, manevra i udara u operaciji, operacijâ na ratištu.

Oblik operativnog manevra izražava se operaciskim pravcем — zamišlju cilja operacije, — na kome se nalazi osnovna grupacija snaga, radi rešavanja konkretnog operativnog zadatka. U savremenoj operaciji snaga, po pravilu, dejstvuju na nekoliko operaciskih pravaca. Spoljni operaciski pravci imaju oblik, obuhvatnog manevra — koncentrična dejstva; unutrašnji operaciski pravci imaju oblik ekscentričnog manevra. Osnovni oblici operativnog manevra su: dejstva po spoljnim operaciskim pravcima, čija je posledica okruženje krupne neprijateljske grupacije; dejstva po unutrašnjim operaciskim pravcima kojim se cepta neprijateljska grupacija u cilju njenog počesnog uništenja; probor fronta koji može imati i koncentrični i ekscentrični oblik.

Vojni teoretičari XVIII veka precenjivali su manevar, a potcenjivali borbu. Po mišljenju Lojda, poznavajući zemljiste mogu se sve operacije sračunati sa geometriskom tačnošću i voditi rat, ne upuštajući se u borbu. Bilov je smatrao da se zadatak strategije sastoji u postizanju ratnog cilja bez prolivanja krvi. »Ako se pokaže da je nužno dati bitku, pisao je on, znači da su tome prethodile pogreške«.

Veština manevrovanja vojničkim masama na ratištu, manevrovanje rezervama, manevar jedinica na bojištu, manevar vatrom i tehnikom, sve su to važni momenti ratne veštine. Ali svi oblici manevra u toku rata, operacije i boja imaju za cilj da stvore jedinicama povoljne uslove za izvođenje neposrednih borbenih dejstava.

Realizacija uspeha boja i operacije ima veliki značaj u toku rata. Pobeda u boju i operaciji učvršćuje se

energičnim, vešto organizovanim gonjenjem. Suvorov je govorio: »Neprijatelja koji beži uništava samo gonjenje« i zato je zahtevao »ništa ne štedeći, ne obzirući se na teškoće goniti neprijatelja i danju i noću sve dok ne bude uništen«. Ali iz istorije je poznato da ako neprijatelju podje za rukom da sačuva rezerve, a ako ih onaj koji goni nema, onda se ovaj izlaže opasnosti da bude poražen.

Gonjenje može da bude taktičko, operativno i strategiski. Zahtev ratne veštine sastoji se u održavanju kontinuiteta gonjenja i pretvaranju taktičkog gonjenja u operativno, operativnog u strategiski i sve tako do konačnog uništenja neprijatelja. Tempo gonjenja ima veliki značaj. Važnu ulogu u toku gonjenja ima obezbeđenje postignutih uspeha, privlačenje rezervi i pozadinskih ustanova. Što se tiče oblika, gonjenja treba razlikovati frontalno, bočno i paralelno gonjenje.

Neposredna borbena delatnost trupa, manevri svih oblika i pregupisavanja u strategiskim, operativnim i taktičkim razmerama zahtevaju premeštanje snaga koje se vrši kako peške, tako i svim vidovima transporta. Organizacija i izvođenje marša uvek su smatrani kao važni elementi borbene delatnosti jedinica i njihovih komandi.

Istorijske ratne veštine svedoči da su se borbena dejstva, po pravilu, odvijala na velikim prostranstvima i da su ratovi imali dugotrajan karakter. Poznat je Stogodišnji i Tridesetogodišnji rat, *Severni rat*^{*)} koji je trajao dvade set i jednu godinu, Prvi svetski rat koji je trajao pet godina itd. U istoriji nema mnogo ratova čiji je ishod bio rešen u glavnoj bici (bitka na ledu Čudskog Jezera, Kujlikovska bitka, Kenigrec i neke druge).

Borbena delatnost vojske koja se razvija u vremenu i prostoru vodi se za postizanje konkretnih ciljeva. Ciljevi koji određuju ishod rata ili koreniti prelom u nje-

^{*)} *Severni rat* (1700—1721) se vodio između Švedske, s jedne, i Rusije, Poljske i Danske, s druge strane. Počeo je sjajnim pobedama Švedske vojske pod rukovodstvom darovitog vojskovođe Karla XII. Ali Švedska nije mogla da izdrži dugu i upornu borbu sa Rusijom od koje je Petar Veliki bio stvorio vojnički jaku državu. Petar Veliki je potukao Karla XII u poznatoj bici kod Poltave (1709). Rat se zatim otegao čitavih 12 godina i vođen je na kopnu i na moru. Završio se porazom Švedske. — Prim. red.

govom toku, nazivaju se strategiskim. Dok su oni ranije postizani glavnom bitkom, dotle je u savremenom ratu za to potreban niz krupnih operacija. Polazeći od najbližih strategiskih ciljeva, određuju se pojedinačni operativni ciljevi (uništenje operativnih neprijateljskih grupacija) koji se postižu operacijom. U zavisnosti od najbližih operativnih ciljeva određuju se taktički zadaci (uništenje taktičkih neprijateljskih grupa) koje rešava boj.

Za postizanje strategiskih i operativnih ciljeva, za rešavanje taktičkih zadataka trupe se razmeštaju i postrojavaju u određeni poredak. Razmeštaj trupa na ratištu naziva se strategiskim razvojem oružanih snaga, razmeštaj na vojištu — operativnim poretkom, razmeštaj na bojištu — borbenim poretkom. U osnovi strategiskog razvoja oružanih snaga, operativnog i borbenog porekta leže: podela vojske (struktura i forme njene organizacije); razmeštaj trupa (na ratištu, vojištu i bojištu i objedinjavanje dejstava (organizacija sadejstva).

Borbena delatnost kao takva zahteva svestrano obezbeđenje: moralno-političko, borbeno, materijalno, tehničko, popunjavanje obučenim kadrovima. Od raznih vidova borbenog obezbeđenja treba naročito izdvojiti izviđanje, osiguranje trupa (pri njihovom smeštaju, na maršu i u borbi) i njihovo tehničko obezbeđenje.

Popunjavanje i materijalno-tehničko snabdevanje operativne vojske sprovodi se svim vidovima transporta od pozadinskih baza ka frontovskim, a od njih do trupa. U obratnom pravcu vrši se evakuacija u pozadinu ranjenika i svega što opterećuje trupe i što zahteva generalnu opravku. Putevi kojima se vrši snabdevanje date operativne grupacije snaga i evakuacija, čine komunikacijski pravac. Borba za obezbeđenje vlastitog komunikacijskog pravca i presecanje neprijateljskog pretstavlja važan momenat borbene delatnosti. Više taktičke i združene jedinice za snabdevanje i evakuaciju koriste puteve dotura i evakuacije.

U borbenu delatnost spada takođe rukovođenje trupama koje komanda ostvaruje preko štabova taktičkih, operativnih i strategiskih jedinica. Planiranje ratnih dejstava (planovi rata, operacija i bojeva) jeste važan mo-

menat u rukovođenju. Za rukovođenje trupama komande i štabovi imaju na raspolaganju razna sredstva za vezu.

Postoje dva osnovna načina, dva vida borbenih dejstava: napad i odbrana. Staljin je ukazao na njihovu stvarnu unutrašnju vezu i prelaz jednog u drugi: ofanziva i otstupanje, odbrana i protivofanziva.

U zavisnosti od ciljeva borbenih dejstava napad i odbrana imaju različit karakter (strategiski, operativni, taktički) i različite oblike (napadni, odbranbeni i susretni bojevi i operacije, ofanziva i otstupanje, odbrana i protivofanziva u bici). Oblici borbe su proizvod istoriskog razvijanja. Njihovi začeci su bili napadne akcije i zaštita od njih koje su se u procesu razvijanja pretvorile u napad i odbranu.

Pohodi koje su preduzimali robovlasnici u cilju privlačenja robova i osvajanja tuđih bogatstava, mogu se smatrati kao prvi oblik, strategiske ofanzive. Vid zaštite u to vreme bilo je utvrđivanje gradova — upočetku rov, nasip i ograda od kolja, a zatim kameni zidovi. Odbrana je imala pasivni karakter.

Kasnije se osvajačkim pohodima počela suprotstavljati strategiska odbrana čiji su elementi bili ne samo odbrana utvrđenih gradova, nego i borba na otvorenom polju. S tim u vezi pojavilo se, kao jedan od oblika borbe, otstupanje koje je, sa svoje strane, uslovilo pojavu protivofanzive.

Diferenciranje taktičkih oblika borbe teklo je znatno laganije. Prvo su protivnici postojavali svoje borbene poretke, a zatim su otpočinjali borbu. Ovde još nije postojao napadni i odbranbeni boj kao takav. Tek kada je napad izazvao pojavu protivnapada, diferencirali su se i taktički oblici borbenih dejstava.

Sadržaj osnovnih vidova borbe i njihovu vezu pokušavao je da otkrije Klauzevic. Ali ta veza kod njega se pokazala samo kao spoljna, logička i pritom apstraktna veza. Nemački teoretičar je pisao da se pojam odbrane sastoji u odbijanju udara, a očekivanje pretstavlja njegovu karakteristiku pomoću koje se može razlikovati odbrana od napada. Odbrana je očekivanje plus dejstvo, što sačinjava dva njena raznorodna dela. Dejstvo u odbrani jeste

protivudar, reagiranje, iznuravanje neprijatelja. Brzi, siloviti prelaz u napad Klauzevic naziva blistavim mačem odmazde, sjajnim momentom odbrane. Odbrana je, po njegovom tvrđenju, jači oblik vođenja rata koji ima negativan cilj i zato se njime koristi onaj ko je slabiji. Pojam napada, po Klauzevicu, sastoји se u nanošenju opštег udara, a preuzimanje inicijative pretstavlja njegovu bitnu karakteristiku pomoću koje se može razlikovati napad od odbrane. Napadu je svojstven samo aktivran početak. Ali, on, usled trošenja, snaga dostiže kulminacionu tačku — prelomni momenat, zaokret od napada ka odbrani. Odbrana u napadu je neizbežno zlo i koči napor koji ometa, jer on ničim ne doprinosi jačanju napada, slabi njegova dejstva. Napad je slabiji oblik, vođenja rata koji ima pozitivan cilj. Njime se može koristiti samo onaj ko je jak.

Nepravilno je tvrđenje Klauzevica da je odbrana očuvanje, a napad — osvajanje. Ne može se reći da se u Borodinskoj bici cilj, koji je postavio ruskoj vojsci Kutuzov, sastojao u očuvanju Bagrationovih šančeva i baterija Rajevskog. Napoleon takođe nije postavio kao apsolutan cilj osvajanje tih tačaka Borodinskog Polja. Ruska vojska je u odbranbenom boju težila da uništi francusku vojsku. Francuska vojska htela je da razbije rusku vojsku u napadnom boju. Na taj način, napad i odbrana nemaju razlike, već jedan cilj — poražavanje neprijatelja koje se ostvaruje različitim metodama.

Isto tako nije tačno mišljenje Klauzevica da je odbrana jači oblik vođenja rata kojim se koristi onaj ko je slab, a napad slabiji oblik kojim se koristi onaj ko je jak. Ali, obraćajući se istoriskom iskustvu nemački teoretičar opovrgava ove zaključke, pravilno tvrdeći da je u različito vreme, u zavisnosti od borbenih sredstava, odbrana bila čas jača, čas slabija od napada: u vreme feudalizma, kada su zamkovi bili sigurna zaštita od napada, preovladivali su oblici pasivne odbrane; kada su pak topovi razbili plemićke zamkove, pokazalo se da je napad jači od odbrane; liniska taktika i kordonska strategija XVIII veka bile su prožete odbranbenim tendencijama, pošto je u to vreme branilac, imao mnogo preimุćstava; no čim je

porasla snaga artiljeriske i puščane vatre povećala se potakljivost trupa, napad je ponovo stekao preim秉stva nad odbranom.

U prvoj četvrtini XX veka razvitak automatskog oružja i sredstava pasivne odbrane (rovovi, bodljikava žica, beton) ojačali su za izvesno vreme odbranu koju je bilo vrlo teško savladati. A sa razvitkom sredstava za probor (avijacije, oklopnih jedinica) napad je ponovo uzeo prevagu nad odbranom.

U Velikom otadžbinskom ratu odbrana Sovjetske armije, naprimjer, kod Staljingrada i na Kurskoj izbočini, pokazala se kao jača od napada nemačko-fašističkih snaga. U operacijama 1945 godine napad sovjetskih snaga bio je jači od nemačko-fašističke odbrane. Stoga se stvar sastoji u organizaciji borbenih dejstava, u umešnosti iskorisćavanja svih oblika borbe.

Izučavajući revolucionarno borbeno iskustvo, Marks i Engels došli su do zaključka da je »odbrana smrt oružanog ustanka« (a oružani ustank je isto što i rat), da napad pretstavlja najbolji vid odbrane. M. V. Frunze je smatrao da napad uvek deluje na psihu protivnika već i tim što se kod napadača ispoljava jača volja. Moralna preim秉stva napadača su nesumnjiva. Juriš i napad, uz ostale odgovarajuće uslove, uvek su povoljniji od odbrane. »Pobediće samo onaj, pisao je M. V. Frunze, ko u sebi nađe rešenost da napada, strana koja se samo brani neizbežno je osuđena na poraz«. Na taj način, napad je vodeći, odlučujući, vid borbe.

Obrana je, po Klauzevicu, samo iznuravanje neprijatelja, a napad njegovo uništenje. Na toj bazi nemački istoričar Delbrik je podelio strategiju svih vremena na strategiju uništavanja i strategiju iznuravanja. To je, naravno, šematzam. Jer u krajnjoj liniji i odbrana ima za cilj poražavanje neprijatelja, ali drugčijim metodima od napada.

Klauzevic je tvrdio da napad ima snagu koja se smanjuje, a da odbrana raspolaže snagom koja raste. Kako pokazuje iskustvo Građanskog rata (1918 — 1922) i Velikog otadžbinskog rata (1941 — 1945) snaga dobro organizovanog i vešto vođenog napada raste. To se videlo

pri razbijanju belogardejske armije Kolčaka, Denjikina, Judenića, Vrangela i nemačko-fašističke vojske. Slabljenje snaga karakteristično je samo za avanturistička, ne-promišljena napadna dejstva, kao što su, naprimjer, Napoleonov pohod 1812, ofanziva Dénjikina 1919 i Bełopoljaka 1920, ofanziva nemačko-fašističke vojske 1941 godine i mnogi drugi.

Važni momenti veštog napada su: učvršćivanje uspeha, pregrupisavanje snaga u toku napada, korišćenje rezervi za razvoj uspeha, privlačenje pozadinskih ustanova frontu. Nepromišljen napad, tj. napad koji ne ispunjava te uslove, neminovno vodi propasti. Uspešan je samo dobro organizovan napad u kome se napadač obezbeđuje od iznenađenja, likvidira pojedine protivnapade (od njih nije siguran nijedan napad) i na taj način priprema potpuno uništenje neprijatelja.

Pri nepovoljnem odnosu snaga i sredstava za odbranu, jedan od oblika borbenih dejstava pretstavlja otstupanje koje ima za cilj odlaganje odlučujuće borbe radi prikupljanja snaga i njihovog pregrupisavanja. To je vid borbe za izmenu odnosa snaga. Otstupanje je sredstvo strategiskog manevra. Žrtvuje se prostor da bi se stvorio makar i minimalan predah i prikupile snage. Otstupanje se može izvoditi ili posle poraza kada se vojska povlači da bi sačuvala kadrove za nove borbe, ili u situaciji uspešne ofanzive, kada se vojska, otišavši u svom nastupanju suviše napred i ne obezbedivši pozadinu, mora da povlači radi čvršćeg povezivanja sa svojom pozadinom i docnjeg ponovnog prelaska u ofanzivu.

Treba razlikovati otstupanje kao kategoriju strategisku i povlačenje trupa na nove linije i nove položaje, kao kategoriju operativnu i taktičku.

Sovjetska vojna nauka uči da vešta odbrana može prerasti u protivofanzivu. Karakterističan momenat protivofanzive pretstavlja to, što neprijatelj posle uspešne ofanzive nije postigao strategiske ciljeve. Neophodan preduslov za protivofanzivu jeste vešta odbrana posle koje se menja odnos snaga i stvara povoljna situacija za preuzimanje inicijative i nanošenje odlučnog poraza neprijatelju. Protivofanziva ima strategiski sadržaj. Pro-

tivudar i protivnapad su kategorije operativnog i tak-tičkog reda.

Kada napadač usled iscrpenosti snaga prelazi u od-branu, a branilac nema rezervi za realizovanje uspeha odbranbene bitke, tada nastaje poziciska odbrana. Ofanzivna dejstva privremeno se prekidaju. Strane koje su iscrple svoje snage i sredstva, teže da iskoriste vreme radi njihovog prikupljanja. M. V. Frunze je pisao da su se uslovi za vođenje poziciskog rata u Prvom svetskom ratu 1914 — 1918 godine stvarali na bazi nemoći sukobljenih strana da nađu rešenje direktnim masovnim udarom. S druge strane, objektivni uslovi (ograničena teritorija i savremena tehnika) dopustili su svakoj strani da, odrekavši se brzog rešenja, pređe u odbranu na stabilnim položajima. Rezultat tih dvaju momenata je i bio poziciski oblik borbe sa za njega karakterističnom nepokretljivošću i stabilnošću linija fronta. Poziciski oblik borbe ipak ne isključuje široka manevarska dejstva. Ti oblici borbe prerastaju jedan u drugi u vremenu i sje-dinjavaju se u prostoru.

Polazeći od političko-strategiskih rezultata toka rata, određuje se njegova naučna periodizacija. Rat se obično sastoji iz perioda koji imaju svoj poseban političko-strategiski sadržaj. Takva su, naprimjer, četiri perioda Prvog svetskog rata 1914 — 1918 godine: period sloma nemačkog plana kratkotrajnog rata; period sloma nemačkog plana izbacivanja Rusije iz rata; period neuspešlog pokušaja Antante da se nanese poraz nemačkoj koaliciji udruženim udarima i zaokret u toku rata; period vojnog poraza država nemačkog bloka. Veliki otadžbinski rat 1941 — 1945 godine ima četiri perioda: period razbijanja »munjevitog rata« fašističke Nemačke protiv Sovjetskog Saveza, period korenitog preloma u toku rata, period odlučujućih pobeda Sovjetske armije i period njenih završnih pobeda.

Svaki period rata sastoji se iz kampanje koje imaju posebne strategiske ciljeve. Kampanje sadrže operacije koje imaju operativne ciljeve.

U operaciji i boju razlikuju se etape koje se opredeljuju karakterom borbene delatnosti, postizanjem ope-

rativnih ciljeva i izvršavanjem taktičkih zadataka (bližih, srednjih, osnovnih, daljih). Etape operacije i boja mogu se razmatrati po objektima, vremenu, linijama i pravcima dejstava trupa. Pravilna periodizacija rata, operacije i boja olakšava da se bolje shvati povezanost događaja i razume njihova suština.

Na taj način, cilj borbene delatnosti vojske jeste победа; sadržaj — boj, operacija, bitka; oblici — taktička, operativna, strategiska dejstva.

Odeljak III

RATNA VEŠTINA I NJEN SADRŽAJ

VOJNA NAUKA, NJENA PARTIJNOST I OSNOVNI SADRŽAJ

Borbenu praksu vojske, ratno iskustvo uopštava vojna teorija, vojna nauka koja otkriva zakonitosti vođenja rata i postavlja pred delatnost vojske zahteve koji proističu iz osobenosti oružane borbe. Osnovu vojne teorije čini borbena praksa, a teorija, sa svoje strane, osvetljava put borbenoj praksi. Ali, ako ne postoje materijalni preduslovi, tada za razvitak vojne teorije nema nikakvog značaja činjenica da je ova ili ona ideja stotinu puta isticana. Tako je, naprimjer, Leonardo da Vinči, početkom XVI veka izneo ideju izgradnje aviona. No u to vreme nije bilo materijalno-tehničkih preduslova za ostvarenje te ideje i tek posle nekoliko stotina godina ona je bila realizovana. Vojno-teoriska misao koja uopštava borbeno iskustvo, pokazuje pravac daljem usavršavanju naoružanja i tehničke opreme vojske, pokazuje osobenosti razvitička ratne veštine. Pritom zastarele i pogrešne vojne teorije koće razvitičak ratne veštine; one mogu da usmere vaspitanje i borbenu obuku vojske i njenu borbenu delatnost pogrešnim putem, one ometaju da se ovlada najnovijim oblicima vođenja rata i boja. Tako je, naprimjer, 1806 godine pretrpela poraz pruska vojska vaspitana na zastarelim, pogrešnim tradicijama Fridriha II.

Vojna teorija neprekidno se razvija. Na smenu zastarelim teoriskim postavkama dolaze nove, naprednije koje odgovaraju savremenim političkim i materijalno-tehničkim uslovima. Svaki novi period rata zahteva kričko razmatranje zastarelih postavki.

Napredna vojna teorija ima važan značaj u izgradnji oružanih snaga i njihovoј veštotoj upotrebi u ratu. Vojna teorija koja odgovara novim materijalnim i političkim osnovama, progresivna je. Ona ima veliki organizacijski i mobilizacijski značaj.

Ako je rat neizbežna pojava klasnog društva, ako tok i ishod rata ne određuju subjektivni momenti, već objektivni zakoni, onda postoji i vojna nauka koja pokazuje politički sadržaj rata i njegove pokretačke snage, otkriva vezu i uzajamnu uslovljenost pojave rata i osnova njegovog vođenja. Ako je vojna nauka odraz zakonomernog procesa rata, onda je ona takva nauka kojom se treba rukovoditi u praktičnoj vojnoj delatnosti.

Začeci vojne nauke datiraju iz daleke prošlosti. U radovima vojnih teoretičara i istoričara robovlasničkog društva mogu se naći opisi pojedinih ratova, ili izlaganje »veštine rata« koje se svodilo na pitanja popunjavanja, naoružavanja, organizovanja, obučavanja vojske i postrojavanja borbenog poretku.

U periodu feudalne rascepkanosti vojna nauka nije napravila više ili manje značajan korak u svom razvitku. Čak u XVI veku Makijaveli je samo prepričavao Vegeciju i Pseudo-Mavrikiju,*) ne razumevajući ono novo što se već pojavilo u ratovodstvu onoga doba.

U periodu formiranja centralizovanih feudalno-ap-solutističkih država u XVII veku opaža se značajan napredak u razvitku vojne nauke. Pojavljuju se prva vojna pravila u Moskovskoj državi, u Nizozemskoj i drugim državama zapadne Evrope koja sistematizuju borbeno

*) Vizantiski vojni pisac s kraja VI i početka VII veka, autor rasprave o ratnoj veštini poznate pod naslovom »Strategikon«. Smatralo se da je pisac ove rasprave vizantiski car Mavrikije (582—602). Međutim, sada je utvrđeno da je to delo nepoznatog pisca iz doba Mavrikijeve vladavine, te se zato i naziva Pseudo-Mavrikije. — Prim. red.

iskustvo. Osnovni sadržaj vojne nauke tog perioda sa-
stojao se u izlaganju pitanja organizacije i obučavanja
stajaće vojské i u razradi taktike koja se sada nije više
svodila samo na postrojavanje borbenog poretku, već je
uključivala organizaciju marša izviđanje i vođenje
borbe. Vojni teoretičari XVII veka (Montekukoli, Feki-
jer i dr.) razrađivali su osnove stvaranja stalnih najam-
ničkih vojski, koje su bile poslušno oruđe eksploata-
torskih klasa pri ugušivanju ustanača kmetovskog selja-
štva, u dinastičkim i zavojevačkim ratovima.

Krupan doprinos razvitu vojne nauke dao je veliki
ruski vojskovođa A. V. Suvorov koji je istupio protiv
stare vojne nauke, protiv nemačkih vojnih ideoologa koji
su u vojsci gajili šablon. Suvorov je razradio osnove nove
strategije i taktike, kao i osnove vaspitavanja i obuča-
vanja vojske.

Zapadnoevropski vojni teoretičari XVIII veka (Lojd,
Bilov, Lasi i dr.) svodili su vojnu teoriju na zbir večnih
i nepromenljivih načela ratne veštine, oni su pokušavali
da razrađuju pitanja strategije, opisujući samo njenu
spoljnu stranu, odvojeno od politike, izlagali su teoriju
kordonske strategije, izmišljali su geometriske figure
manevra vojske. To su bile mehanističke i metafizičke
vojne teorije.

U XIX veku nemački vojni teoretičari (Klauevic,
Moltke) negirali su vojnu teoriju. No, ipak, govoreći o
nemogućnosti razrade pozitivne teorije, Klauevic,
Moltke i mnogi drugi vojni teoretičari ostavili su za so-
bom solidne vojno-teorijske studije.

U drugoj polovini XIX veka ruski vojni teoretičar
Ler pokušao je da razradi strategiju na vojno-istoriskoj
osnovi, no, uvezši kao polaznu tačku večna i nepromen-
ljiva načela ratne veštine, nije mogao da izvede stvarne
naučne zaključke. Ler je takođe pokušavao da sistemati-
zuje vojno znanje, da klasificira pojedine elemente vojne
nauke, ali je osnova njegove klasifikacije bila idealistič-
ka, reakcionarna.

U naše vreme ideolozi imperijalističke buržoazije,
plašeći se revolucionarnog pokreta proletarijata, traže sve
mogućne načine da se oslobođe masovnih narodnih voj-

ski. Radi toga su oni predlagali da se čovek zameni tehnikom (Fuler — tenkovskim armijama, Duet — vazduhoplovnim armijama, američki ratni huškači — oružjem masovnog uništavanja). Ali, kako je pokazalo iskustvo Velikog otadžbinskog rata, rata u Koreji i Vijetnamu, tehnika u ratu igra sporednu ulogu. Ishod rata u krajnjoj liniji rešavaju masovne vojske, naoružane savremenom tehnikom koje vode pravedan rat.

Svoju klasnu suštinu buržoaska vojna nauka brižljivo maskira spoljnim formama pripadnosti narodu, nadklasnosti, bespartijnosti, objektivizma. »Takozvane narodne vojske bilo koje epohe, u suštini su bile vojske koje nisu zastupale interes naroda, već vladajućih klasa. Reč »narodni« bila je samo izraz političke licemernosti tih klasa...«¹⁾

Vojska je oruđe politike vladajuće klase. »Ograđivanje« buržoaskih vojski od politike ima za cilj pretvaranje vojske u poslušno oruđe buržoazije. Politika vladajuće klase određuje ideoološke osnove vojne nauke, njene osobenosti, pravac i sadržaj. Na taj način, vojna nauka je, kao i sve nauke u klasnom društvu, partijna. Ona služi interesima vladajuće klase.

U kratkim tezama o ratu i ratnoj veštini, podnetim u svoje vreme J. V. Staljinu, pitanje o partijnosti vojne nauke autor ove knjige bio je postavio primitivno. Primitivnost se sastojala u tome, što je partijnost buržoaske vojne nauke bila svedena na pitanje njenih reakcionarnih filozofskih osnova, na mehanički i metafizički materijalizam XVIII veka, idealizam Hegela, pozitivizam Ogista Konta, filozofiju buržoaske reakcije XX veka. No partijnost se, naravno, ne iscrpljuje samo filozofskim osnovama vojne nauke.

Pre svega vojna nauka ima određeni ideoološki sadržaj. Ona pretstavlja vojnu ideologiju vladajuće klase. Istoriski progresivne klase stvaraju progresivnu vojnu ideologiju, reakcionarne klase radaju reakcionarnu ideologiju koja koči razvitak vojne nauke.

Partijnost buržoaske vojne nauke izražava se takođe u ciljevima koje postavljaju reakcionarne klase pred oru-

¹⁾ M. V. Frunze, *Izabrana dela*, 1940 g., str. 40.

žane snage, i u određivanju sredstava za njihovo postizanje.

Vladajuće klase uvek su težile da rukovodstvo nad oružanim snagama uzmu u svoje ruke. »Pristup u tu oblast društvene delatnosti, pristup vojnom znanju, ratnoj veštini za narodne mase bio je zatvoren. Sama vojna nauka pokrivala se velom naročite tajanstvenosti i nedostupnosti shvatanju običnih umova. Sve se to, naravno, činilo radi toga da se od ratne veštine, od vojne nauke stvori svoje vrste »tabu« za neposvećenu »svetinu« i, na taj način, učvrsti vlast eksploatatorskih grupa«.²⁾

Usled toga monopol vojnog znanja našao se u rukama zatvorene kaste koja je štitila interes vladajuće klase. Kao što profesori-ekonomisti, po rečima Lenjina, nisu ništa drugo do učene sluge kapitalista, a profesori filozofije — učene sluge teologa, tako su i buržoaski vojni teoretičari i vojni istoričari — učene sluge militarista.

Klasna suština osnova izgradnje oružanih snaga, osnova vaspitanja i obučavanja vojske takođe svedoči o partijnosti vojne nauke. Sva principijelna pitanja teorije i prakse ratne veštine rešavala su se i rešavaju se sa gledišta interesa vladajuće klase.

Odnos prema revoluciji i prema iskustvu revolucionarnih ratova, pokazuje klasni lik ovog ili onog vojnog teoretičara. Tako je, naprimjer, Ludendorf proglašio krivcem za poraz Nemačke 1918 godine — nemačku revoluciju. On je tvrdio da se vojska raspala od »neposrednog dodira s revolucionarnim masama otadžbine«. Karakterističan je odnos buržoaskih vojnih istoričara prema borbenom iskustvu Građanskog rata u SSSR-u koje oni svesno ignorisu. Amerikanac Vilijem Mičel u svom »Pregledu svetske ratne istorije« posvetio je neobično malo mesta ruskoj ratnoj veštini (kratak pregled Krimskog rata i Rusko-japanskog rata), a Građanski rat u SSSR-u nije čak ni pomenuo. Na taj način, Mičel je pokazao rusku vojsku samo u dva rata u kojima je ona pretrpela

²⁾ M. V. Frunze, *Izabrana dela*, 1940 g., str. 140.

poraz. Ovo falsifikovanje ratne istorije u interesu imperialista ima jasno izražen klasni karakter.

U Nemačkoj je tokom decenija vlast bila u rukama imperialista naklonjenih ratu. To je opredelilo sadržaj vojne doktrine, specifičnosti strategije, operatike, taktike, vaspitavanja i obučavanja nemačke vojske. Nemačka vojska vaspitavana je na ideji svetskog gospodstva, na ideji »nepobedivosti« nemačkih oružanih snaga. Moltke, Šlifen, Delbrik i drugi nemački vojni teoretičari i istoričari veličali su svoju vojsku, prečutkujući sve njene neuspehe i poraze. Oni su vaspitavali vojsku u duhu oholosti i prezrenja prema drugim narodima, što je uslovio potcenjivanje neprijateljskih snaga, avanturizam u strategiji i šablon u taktici. Najzad, Ludendorfova teorija »totalnog rata« ima određeni, jasno izraženi klasni karakter.

Na taj način, partijnost vojne nauke eksploratorskih klasa manifestuje se: u opravdavanju nepravednih ratova i u diskreditovanju pravednih, naročito revolucionarnih ratova; u ciljevima koje postavljaju eksploratorske klase pred vojnu nauku — stvoriti sigurno sredstvo za porobljavanje i ugnjetavanje; u reakcionarnim ideološkim osnovama na kojima se bazira vojna nauka; u specifičnosti vojne doktrine, tj. vojno-tehničkog sadržaja; u nepristupačnosti vojne nauke širokim narodnim masama. Partijnost svoje vojne nauke buržoazija pokušava da sakrije iza buržoasko-profesorskog objektivizma.

Sovjetska vojna nauka sva pitanja vojne izgradnje, sva vojno-teoriska i praktična vojna pitanja otvoreno rešava na bazi marksističko-lenjinističke teorije, sa gledišta interesa socijalističke revolucije, interesa zaštite socijalističke otadžbine.

Suštinu i sadržaj vojne nauke buržoaski vojni teoretičari XVIII i XIX veka svodili su na jedan od elemenata strategije. Tako je, naprimjer, Lojd svu pažnju posvećivao vojnoj geografiji (zemljište je, po njegovim rečima, velika i jedinstvena knjiga rata), Bilov — učenju o izboru operaciskog pravca i obezbeđivanju komunikacija, Vilisen je sadržaj vojne nauke izvodio iz svojstava

vojske, iz potreba vojske u snabdevanju (strategija) i iz njene borbene sposobnosti (taktika).

Fridrik II govorio je da je »rat nauka za istaknute ljudе«. Napoleon je vojnu nauku sveo na delatnost velikih vojskovođa. Po oceni Žominija »vojna nauka sastoji se u veštini da se na svoju stranu prevuku sve koristi koje se mogu predvideti«. Ler je suprostavio vojnu nauku ratnoj veštini. Profesor univerziteta Mihajević razmatrao je vojnu nauku kao filozofiju vojne delatnosti, tj. pasivno, lišavajući je aktivnog značaja.

Cilj nauke je, pisao je V. I. Lenjin, da dâ vernu sliku sveta. Cilj vojne nauke je da dâ veran odraz zakona vođenja rata, da pokaže stvarne osnove organizacije pobeđe.

Po oceni K. E. Vorošilova, vojna nauka je sistem znanja o zakonitostima rata i metodima njegove pripreme i vođenja u određenoj istoriskoj situaciji. To je suština vojne nauke koja proučava objektivne zakone rata i metode organizacije pobeđe.

Sovjetska vojna nauka koja se bazira na čvrstom temelju marksizma-lenjinizma, stvorena je na potpuno novim socijalno-ekonomskim, političkim, ideološkim i materijalno-tehničkim osnovama, na iskustvu revolucionarnih bitaka proletarijata. Ideološki i teorijski izvor sovjetske vojne nauke jeste marksističko-lenjinistička teorija.

Osobenost istoriskih korenova sovjetske vojne nauke sastoji se u tome, što se ona pojavila zajedno sa Sovjetskom armijom, što je uzela sve ono što je bilo najbolje u ratnoj veštini prošlosti, i odredila puteve njenog daljeg razvitka.

Sadržaj sovjetske vojne nauke jeste: ispitivanje ekonomskih i moralnih osnova organizacije pobeđe, ispitivanje materijalno-tehničkih sredstava za vođenje rata (vojno-tehničke naučne grane — artiljerija, avijacija, radiolokacija, organizacija pozadine itd.), izučavanje formi organizacije oružanih snaga i osnova vaspitanja i obučavanja vojske, uopštavanje istoriskog i savremenog borbenog iskustva (vojno-istoriske naučne grane), ispitivanje metoda vođenja rata, operacije i boja (ratna ve-

ština kao takva). Za sve discipline vojne nauke važan značaj ima vojna statistika koja izučava kvantitativnu stranu čitavog zbira pojava rata, počev od pripreme oružanih snaga i završavajući uopštavanjem kvantitativnih podataka borbenog iskustva, što pomaže da se dublje shvate kvalitativne promene u pojavama rata.

Preim秉stva sovjetske vojne nauke *uslovljena su:* novim osnovama sovjetskog društvenog i državnog uređenja na bazi koga je ona i ponikla; marksističko-lenjinističkim ideološkim i teoriskim izvorima; revolucionarnim istoriskim iskustvom; oslobođilačkim ciljevima borbe; rukovodstvom Komunističke partije Sovjetskog Saveza koja je organizator pobjeda sovjetskih oružanih snaga.

Preim秉stva sovjetske vojne nauke *manifestuju se:* u komunističkoj partijnosti koja dozvoljava da se potpuni razotkriju objektivne zakonitosti rata; u razumevanju klasne prirode rata i poznavanju njegovih pokretačkih snaga; u pravilnom razumevanju sadržaja vojne nauke, veze i zavisnosti njениh delova od celine; u naučnom predviđanju zasnovanom na poznavanju zakona rata i osnova razvitka ratne veštine; u pravilnom razumevanju zadataka ratne veštine, glavnih zadataka strategije, operativike i taktike; u razumevanju osnova organizacije oružanih snaga, osnova vaspitanja i obučavanja vojske. Jedna od karakterističnih osobenosti sovjetske vojne nauke jeste to, što ona ne traži u prošlosti »tajnu pobjede«, već polazi od zahteva savremenog rata.

RATNA VEŠTINA I OSNOVE NJENOG RAZVITKA

Ratna veština, pretstavljujući sastavni deo vojne nauke, izučava metode pripreme i vođenja rata, operacije i boja. Ona uključuje strategiju, operativiku, taktiku koje se nalaze međusobno u tesnoj vezi i sadejstvu.

Strategija se bavi ratom u celini i nalazi se u direktnoj zavisnosti od unutrašnje i spoljne politike zaraćenih država. Strategiski rezultati pak, sa svoje strane, imaju uticaja na političku situaciju.

U članku »Pad Port Artura« V. I. Lenjin je pisao o strategiskom značaju pada ove tvrđave: »Rešeno je pitanje prevlasti na moru — glavno i osnovno pitanje ovoga rata« (tj. Rusko-japanskog rata 1904 — 1905 godine). *Glavno i osnovno pitanje* jeste strategiski sadržaj datog rata na osnovu koga se određuju strategiski ciljevi, kao i snage i sredstva za njihovo postizanje.

Određivanje osnovnog pravca na kome nanošenje glavnog udara može dati najbrže i najbolje rezultate jeste *najglavniji zadatak strategije*.

Dručcije razmatraju glavni zadatak strategije buržoaski vojni ideolozi koji pokušavaju da dokažu, da je osnovni zakon rata istovremeno naprezanje svih snaga, da »visoki« zakon strategije traži da se uvek bude što je mogućno jači u celini i da radi toga svoje snage treba držati prikupljeno. Prema tome, glavni zadatak strategije, po njihovom mišljenju, sastoji se tobože u obezbeđenju opšte nadmoćnosti snaga putem njihovog istovremenog naprezanja. Ali, pri takvom rešavanju pitanja, prvo, glavni zadatak strategije prenosi se iz oblasti dinamike rata u njegovu statiku i, drugo, ignoriše se specifičnost savremenog rata kao rata rezervi.

Strategija izučava osnove pripreme oružanih snaga za rat i njihove mobilizacije, oblike vođenja rata i specifičnosti njegovog planiranja, osnove određivanja glavnih strategiskih udara za svaki period rata, polazeći od političkog sadržaja perioda i konkretnе strategiske situacije. Jedan od odeljaka strategije je vojna geografija koja izučava ratišta, oružane snage i potencijalne političke, ekonomске, moralne i vojno-tehničke mogućnosti eventualnih protivnika.

Operatika ne razmatra rat u celini, pa čak ni poseban njegov period, što pretstavlja zadatak strategije, nego planiranje, pripremu, organizaciju i vođenje operacija na vojištu. Zato operativne rezultate dejstva trupa ne treba procenjivati sa gledišta neposrednog efekta, nego polazeći od zadatka i mogućnosti strategije. U tom smislu je operatika deo strategije, kojoj je potčinjena i čijim interesima služi. Jedan od odeljaka operatike jeste onaj deo vojne geografije koji izučava vojišta.

Taktika izučava sredstva i metode neposredne borbe u delatnosti trupa; njen glavni sadržaj pretstavlja ispitivanje oblika borbe, tj. priprema, organizacija i izvođenje boja. Taktička dejstva i njihove rezultate opet ne treba procenjivati same za sebe, nego sa gledišta zadatka i mogućnosti date operacije. Taktika je sastavni deo operatike, kojoj je potčinjena i čijim interesima služi. Odeljak taktike pretstavlja vojna topografija koja izučava taktička svojstva zemljišta i njihov uticaj na borbenu delatnost vojske.

Specifičnost veze strategije, operatike i taktike sastoji se u njihovoj uzajamnoj zavisnosti. Operativni i taktički uspesi mogu olakšati postizanje strategiskih ciljeva, ali se mogu pokazati i kao pogubni za čitavu kampanju i rat u celini, ako ne odgovaraju strategiskim mogućnostima. To se dogodilo armiji Denjikina 1919 godine, nemačkim armijama u Prvom i Drugom svetskom ratu. Operatika i taktika treba uvek da polaze od zadatka i mogućnosti strategije. Nekada treba zanemariti taktički, pa čak i operativni uspeh, radi toga da bi se u budućnosti obezbedio strategiski uspeh.

Operatika se razlikuje od taktike po karakteru ciljeva, razmerama borbenih dejstava i oblicima sadejstva trupa. Zadatak operativnog i taktičkog rukovođenja jedinstven je i sastoji se u određivanju puteva i sredstava, oblika i metoda borbe koji najbolje odgovaraju dатој situaciji i pripremaju strategiski uspeh.

Istorija ratne veštine pokazuje da se metodi vođenja rata, operacije i boja menjaju. Menjaju se isto tako forme organizacije vojske, metodi vaspitanja i obučavanja trupa. Razvitak metoda vođenja rata, njegovih oblika jeste postepeno kretanje, kretanje po uzlaznoj liniji, od prostog ka složenom, od nižeg ka višem. Borbeni poredak razvija se od proste falange ka neravnomernom raspoređivanju snaga po frontu, od švajcarske bataljonske kare ka liniskom borbenom poretku, od njega ka napadnoj koloni kombinovanoj sa rastresitim strojem i dalje ka streljačkom stroju i grupnom borbenom poretku. Usavršavanje taktičkih metoda razvija se od prostog frontalnog sudara ka sadejstvu krila borbenog

poretka i dalje ka složenim savremenim oblicima manevra (obuhvat,obilazak i dr.), ka sadejstvu rodova i vidova, združenih operativnih jedinica, viših i nižih taktičkih jedinica. Razvitak formi organizacije vojske ide od neraščlanjene falange ka raščlanjenoj legiji u staro vreme, od kare ka nizozemskoj i španskoj brigadi u Srednjem veku, od ruskih pukova XII veka ka brigadama i divizijama XVIII veka, od njih — ka korpusima i armijama XIX veka i ka frontovima (grupa armija) XX veka.

Pri izučavanju razvitka ratne veštine ne treba svoditi njene složenije oblike na proste. Ne treba, naprimer, složene strategiske oblike savremenih ratova mešati sa strategijom uništavanja i iznuravanja. Isto tako ne treba u savremenoj taktici tražiti analogiju sa najprostijim taktičkim oblicima iz prošlosti. Razvitak ratne veštine jeste proces rađanja novog i odumiranja starog. Nove pojave u ratnoj veštini jesu one koje izražavaju sazrele potrebe u vojnoj delatnosti, diktirane objektivnim uslovima; nove pojave su progresivne i vode napred. Reakcionarne pojave ne pretstavljaju novinu, pa makar se i prvi put pojavile.

Novo u ratnoj veštini pojavljuje se u svojstvu pretpostavke, klice mogućnosti koja se još ne može izjednačiti sa stvarnošću. Naprimer, novo u taktici postaje stvarnost tek tada, kada ono pobedi staro i pretvori se u osnovni sadržaj savremene taktike. Novo se razvija svestrano, ono je sposobno za život i zato je neodoljivo.

Preim秉stvo novog ispoljava se u tome, što ono može da se koristi starim, da ga preobrazi (naprimer, progresivna vojna nauka). Staro ne može da se koristi novim, nego se može samo njime maskirati (naprimer, reakcionarna vojna nauka).

Pri pretvaranju mogućnosti, tj. novih oblika ratne veštine u stvarnost, veliki značaj ima takav subjektivni faktor, kao što su organizatorske sposobnosti rukovodećeg sastava, delatnost vojskovođe. U procesu pretvaranja mogućnosti nove ratne veštine u stvarnost nužna je borba na dva fronta: protiv avanturizma, kada se uz otsustvo realnih mogućnosti pokušavaju primeniti novi oblici ratne veštine, i protiv fatalizma, kada se oslanja

na stihiju i smatra se da će nova ratna veština sama sebi prokrčiti put i postati stvarnost.

Sovjetska vojna nauka traži da se u razvitku ratne veštine uoče perspektive, da se otkriva novo i da mu se pomogne da što pre postane stvarnost, da se podržava novo, da se podržava novatorstvo. Preko je potrebno mobilisati i organizovati vojničke mase za ovladavanje novim u ratnoj veštini. U isto vreme treba razobličavati lažno novatorstvo.

Proces razvitka ratne veštine uključuje postepene promene metoda vođenja rata, operacije i boja, i prelazak ka kvalitetno novoj ratnoj veštini.

Glavnu ulogu u promeni, u razvitku metoda vođenja rata i boja, formi organizacije vojske igra protivrečnost između materijalnih i moralnih uslova delatnosti vojske (čovek i borbena tehnika) i oblika te delatnosti (metodi vođenja rata, operacije i boja). Oblici protivrečnosti u ratnoj veštini između onoga što se rađa i onoga što odumire (pozitivnog i negativnog, budućeg i prošlog) su raznovrsne. Na bojištu one se, pre svega, manifestuju u velikim gubicima od novog oružja pri postojanju starog borbenog poretka. Zadatak vojne nauke sastoji se u tome da se olakša i ubrza pobeda novog nad starim, preživelim.

Lični sastav feudalno-apsolutističkih i buržoaskih vojski obučavan je na bazi pogleda formiranih pod stvarnim ili prividnim uticajem prošlih ratova; na tim osnovama razrađivana je strategija i taktika. U ratu se, pak, vojska nalazila u potpuno drugim uslovima koji su isključivali stare oblike ratnih operacija. Nije retko da je vojnik samostalno nalazio novi borbeni poredak koji je odgovarao novim uslovima, novim taktičko-tehničkim zahtevima oružja. Tek posle izvesnog vremena, posle uporne borbe novatora sa reakcionarima, zvanično je priznavan novi borbeni poredak koji je zatim usavršavan.

Da bi se objasnili uzroci ovih ili onih korenitih promena u metodima vođenja rata i boja, nužno je, pre svega, izučiti razvitak proizvodnje. Marksizam uči, da organizacija vojske i metodi borbe, a zajedno s njima i pobeda i porazi zavise od materijalnih, tj. ekonomskih

uslova. Razvitak zanatstva, manufakture i mašinske industrije diktirao je, a razvitak teške industrije u naše vreme diktira proizvodnju oružja i uopšte sredstava za vođenje rata. Neposredna zavisnost metoda vođenja rata, operacije i boja od broja i kvaliteta ljudi i sredstava za oružanu borbu, što je sa svoje strane uslovljeno razvijkom proizvodnje, pretstavlja opšti zakon razvijka ratne veštine.

Nove vojske, stvorene u novim socijalno-ekonomskim i političkim uslovima nastavljaju vojno-tehničku delatnost nasleđenu od starih vojski. Pored toga nove vojske menjaju stare metode upotrebe oružanih snaga. Odavde proističe da: prvo, pri stvaranju novih oružanih snaga normalno se mora početi sa starom materijalnom osnovom; drugo, nedopustivo je ignorisanje iskustva prošlih ratova, koje pretstavlja istorisku osnovu određenog stepena razvijka ratne veštine. Ali, ne treba mehanički prenositi borbeno iskustvo iz prošlosti na savremenu ratnu veštinu.

Razvitak proizvodnje, karakter društvene i političke strukture određivali su osobnosti osnovnih oblika vođenja rata koji su, sa svoje strane, tražile odgovarajuće forme organizacije vojske.

Robovlasničke vojske koje su se sastojale iz dva roda vojske — pešadije i konjice, brojale su desetine hiljada ljudi i bile naoružane hladnim oružjem (udarnim i bacajčkog dejstva). Na ratištu vojska je obično dejstvovala prikupljeno, na jednom strategiskom pravcu, ishod rata rešavala je jedna ili nekoliko glavnih bitaka. Taktiku je karakterisalo linisko postrojavanje vojske i prosti manevr na bojištu; ishod borbe rešavao je, po pravilu, brzi udar hladnim oružjem, tj. fizička snaga.

U XIII veku stvorena je mongolska država stočara — nomada. Razvitak konjarstva odredio je karakter njihove vojske — to je bila laka konjica koja je ponekad brojala nekoliko stotina hiljada konjanika, naoružanih lukom. Mongoli su se, po pravilu, klonili glavne bitke i vešto su manevrovali na vojištu velikim masama svoje veoma pokretljive konjice. Ako su bili prinuđeni da stupe u borbu, oni su iscrpljivali protivnika manevrovanjem,

cepali ga na delove na bojištu i uništavali gađanjem strelama.

U periodu kada su u Evropi vladali feudalni odnosi, ekonomski i politička rascepkanost država uslovila je i njihovu vojnu rascepkanost. Umesto vojski, nalazimo malobrojne družine feudalaca, gde je borbenu jedinicu predstavljao vitez — konjanik okovan u gvožđe, naoružan teškim kopljem. Mnogobrojni međusobni ratovi imali su sitne ciljeve i svodili su se, po pravilu, na borbu za utvrđene tačke. Boj je predstavljao dvoboju vitezova i teško da je mogao uticati na razvitet taktike.

U Rusiji je u vreme feudalne rascepkanosti (XII — XIII vek) situacija bila drugačija. Potreba za odbranom od nomada (Polovaca, a zatim Mongola — zavojevača) primoravala je ruske kneževe da se ujedinjavaju i pozivaju u vojsku građane, pa čak i smerde.* Borba se vodila za postizanje krupnih strategiskih ciljeva. U boju (boj Igora Severskog sa Polovcima, boj sa Tatarima na reci Siti, bitka na ledu Čudskog Jezera i dr.) cilj je bio uništenje žive sile neprijatelja. Borbeni poredak je raščlanjavan na bojištu po frontu i po dubini, što je povećavalo snagu otpora i trajanje boja. Takvi metodi vođenja rata i boja pogodovali su razvitku ratne veštine.

U periodu konsolidacije i vladavine feudalno-apсолutističkog poretku u zapadnoj Evropi izmenio se karakter vojske i borbenih sredstava. Najamničke vojske popunjeno deklasiranim elementima imale su sada vatreno oružje. To su bile stajaće, a zatim regularne vojske. Rat se sastojao iz kampanja koje su imale pojedinačne strategiske ciljeve. Na ratištu je vojska manevrovala, težeći da sebi obezbedi povoljnu situaciju u borbi, povoljan odnos snaga, povoljne položaje, sigurne komunikacije itd., što je u krajnjoj liniji dočinilo oblik manevarske strategije. Manevar je postao sâm sebi cilj, prividno sredstvo za rešenje ishoda rata bez bitke, samo dejstvom na neprijateljske komunikacije. Pojavila se kordonska strategija prema kojoj se vojska dekoncentri-

* Smerd, seljak — zemljoradnik u staroj Rusiji. — Prim. prev.

sala radi obezbeđenja svojih komunikacija. Pokazalo se da je strategija prožeta odbranbenim tendencijama.

U istočnoj Evropi situacija se drukčije razvijala. Stvaranje centralizovane ruske države nije se po vremenu poklopilo sa formiranjem ruske nacije. Ruska država ponovo je ujedinjavala svoje zemlje u situaciji već formiranih ruskih narodnosti. Zato je vojska Moskovske države već u XIV veku imala određeni nacionalni karakter, to je bila vojska koja je rešavala zadatke oslobođenja ruskog naroda od tatarsko-mongolskog jarma i ponovnog ujedinjavanja ruske zemlje. U XV veku za osnov popunjavanja moskovske vojske uzet je lokalni sistem; vojska je po svom sastavu postala plemićko-spahiska (po rodu vojske to je bila konjica i pešadija). Svaki puk u pohodu i u boju imao je svoj taktički zadatak. U taktici je glavno pitanje bilo sadejstvo pukova na bojištu.

Krajem XVII veka lokalni sistem više nije odgovarao. Ali u moskovskoj vojsci bilo je u to vreme začetaka regularne vojske (strelci, oprema) koji su poslužili kao osnova daljeg razvijanja ruske vojske. Početkom XVIII veka u ruskoj vojsci bio je uveden nov sistem popunjavanja — regrutovanje. Plemići-spahije obavezno su služili u vojsci na rukovodećim položajima, borački sastav regrutovan je od seljaka-kmetova na doživotnu službu. Veliki ratovi u kojima je uzimala učešća tadašnja ruska vojska sastojali su se iz kampanja koje su imale pojedinačne strategiske ciljeve. Na vojištu je široko primenjivan manevr. Ishod borbe rešavale su bitke na kopnu i na moru.

Ruska vojska je u drugoj polovini XVIII veka dala najtalentovanije vojskovođe — Rumjanceva i Suvorova, a početkom XIX veka — Kutuzova koji su doprineli razvitku ratne veštine, stvaranju nove strategije (manevr prikupljenim snagama u cilju uništenja žive sile neprijatelja).

Francuska buržoaska revolucija postavila je temelj formiranju nacionalnih vojski u zapadnoj Evropi, što je takođe uslovilo na Zapadu prelaz na novu strategiju i novu taktiku (kraj XVIII i početak XIX veka).

Razvitak teške industrije u XX veku ponovo je izmenio metode vođenja rata i boja. Svetski ratovi stvorili su milionske vojske, naoružane novom mašinskom borbenom tehnikom. U Prvom svetskom ratu ta tehnika, naročito automatsko oružje i inžinjeriska sredstva, pogodovala je samo formiraju poziciskih oblika borbe. Tenkovi, avioni, artiljerija dali su savremenim vojskama sredstva za probaj neprijateljske odbrane i za razvitak probaja. Krupni strategiski ciljevi postižu se takođe kampanjama, ali se te kampanje sada sastoje iz velikih frontovskih (ili grupa frontova) i armiskih operacija, a ove iz borbenih dejstava združenih operativnih jedinica, viših i nižih taktičkih jedinica.

Izmene sastava i karaktera vojski, kao i usavršavanje oružja, povlači za sobom izmenu borbenog poretku.

U vremenu od XIV do XVI veka ruska vojska borila se u zbijenom borbenom poretku. Početkom XVII veka ona je dobila kao naoružanje za svoje vreme savršeno neizolučeno vatreno oružje — pušku i poljski top. Novo oružje najpotpunije se moglo iskoristiti u razvijenom plitkom borbenom poretku. Tako se u XVII veku pojavio novi linijski borbeni poredak. Njega je primenila ruska vojska u boju kod Dobriniča 1605 godine; u toku Severnog rata početkom XVIII veka, novi borbeni poredak se usavršavao. 1631 godine u boju kod Brajtenfelda (Tridesetogodišnji rat 1618 — 1648) Švedani su primenili linijski borbeni poredak. U najamničkim vojskama zapadne Evrope ovaj borbeni poredak bio je pretvoren u šablon. Tako je sa pojavom novoga oružja nastao i novi borbeni poredak.

Početkom XVIII veka završio se proces stvaranja regularne ruske vojske. Izmenjen sastav i karakter ruske vojske uslovili su pojavu novog borbenog poretna — kolone (jurišne) kombinovane sa rastresitim strojem strelnaca (za pripremu juriša vatrom), vešto primenjivanog u Sedmogodišnjem ratu 1756 — 1763 godine i u rusko-turskim ratovima krajem XVIII veka. Izmena sastava i karaktera francuske vojske (početkom XIX veka) povukla je za sobom takođe i primenu novog borbenog poretna.

— kolone kombinovane sa rastresitim strojem. Tako se izmenom sastava i karaktera vojske izmenio i borbeni poredak.

Sredinom XIX veka u naoružanje vojske ušlo je izlučeno oružje. Novo oružje, upotrebljeno u Krimskom ratu 1853 — 1856 godine, uslovilo je pojavu u ruskoj vojsci novog borbenog poretku — streljačkog stroja. Pruski generalstab nije uzeo u obzir iskustvo toga rata i zato se streljački stroj u pruskoj vojsci pojavio stihiski tek u toku Francusko-pruskog rata 1870 — 1871 godine. Tako su izmene oružja ponovo povukle za sobom i izmene borbenog poretku.

Pojava streljačkog stroja uslovila je nužnost usavršavanja puške. Pojavila se ruska puška sistema »Berдана«, čija je vatra primorala da se pređe od trčećeg koraka na kretanje streljačkog stroja u skokovima. Taktika i tehnika usavršavale su se zahvaljujući uzajamnom dejstvu. Isto uzajamno dejstvo može se uočiti u razvitku artiljerije i fortifikacijskih objekata, kao i u razvitku oklopног naoružanja i snage artiljeriskih oruđa.

Metodi vođenja rata nalaze se u najtešnjoj zavisnosti od razvijenosti tehničkih sredstava. U drugoj polovini XIX veka železnica je korenito izmenila uslove prebacivanja masovnih vojski, a električni telegraf — uslove upravljanja njima. Železnica je povećala dubinu pozadine, približila pozadinu frontu, izmenila uslove mobilizacije, koncentracije, razvoja i dejstava vojske. Železnica i električni telegraf stvorili su neophodne tehničke preduslove za izvođenje operacija. Tako je izmenom saobraćajnih sredstava i sredstava za vezu došlo do preokreta u metodima vođenja rata: operacija je postala njezin novi oblik.

Metodi vođenja rata i boja zavise od karaktera vojišta (dejstva vojske u planinama, pustinjama, šumama, itd. imaju svoje specifičnosti), a takođe i od nacionalnih specifičnosti i stepena kulturnog razvijenja datog naroda. Ocenjujući vojske druge polovine XIX veka, Engels je zapažao da je turska pešadija bila jaka u odbrani, da je za francusku vojsku karakteristična prilično visoka manevarska sposobnost na bojištu, a da je ruska vojska

jaka u svom neodoljivom jurišu, u kome ona ispoljava prodornost, hrabrost, junaštvo i naročito upornost.

Marks je pokazao da se razvitkom načina proizvodnje, usavršavanjem sredstava za vezu i saobraćaj, produbljavanjem raspodele rada između različitih zemalja, sve više i više likvidira prvobitna začaurenost pojedinih zemalja. A kako je rat, po njegovim rečima, jedna od najstarijih i najrasprostranjenijih formi spoljnih odnosa, to se time objašnjava ona važna činjenica da ratne veštine različitih naroda često imaju mnogo sličnosti, što, ipak, ne isključuje njihove nacionalne osobenosti.

Različiti uslovi u kojima se stvaraju oružane snage države (nacionalne osobenosti, istoriske tradicije, stepen razvitka kulture itd.) i različita situacija u kojoj moraju da dejstvuju vojske (razna vojišta, različiti neprijatelj itd.) opredeljuju raznovrsnost oblika vođenja rata, operacije i boja. Ali to ne treba izjednačavati sa istoriskim razvitkom osnovnih oblika vođenja rata, čije promene, u krajnjoj liniji, zavise od razvitka proizvodnje. Zavisnost razvitka ratne veštine od razvitka proizvodnje opredeljuje uglavnom, u većoj ili manjoj meri, jednoobraznost oblika vođenja rata za dati istoriski period, uslovi primenjivanja tih oblika (socijalne i nacionalne osobenosti, geografski uslovi i dr.) stvaraju njihove konkretnе raznovrsne manifestacije. Prema tome, treba razlikovati istoriski razvitak osnovnih metoda vođenja rata i boja i raznovrsno njihovo ispoljavanje. Tako je liniski borbeni poredak u XVIII veku u pruskoj i austrijskoj vojsci bio pretvoren u šablon; u ruskoj vojsci pak u to vreme taj borbeni poredak imao je raznovrsne forme koje su primenjivane u zavisnosti od situacije.

U razvitku ratne veštine važnu ulogu igra stvaralaštvo vojničkih masa — vojnika, oficira i generala, što pretstavlja subjektivne osnove razvitka ratne veštine. Nije retko da vojnici i oficiri na bojištu nalaze nove metode borbe koji odgovaraju dатој situaciji ili, pak, usavršavaju postojeće.

Nijedna vojska nije postizala uspeh bez vojskovođe sposobnog da organizuje pobedu. U određivanju uloge vojskovođe u razvitku ratne veštine treba polaziti od

marksističko-lenjinističke postavke o ulozi ličnosti u istoriji. Vojskovođa se bavi konkretnim preduslovima za razvitak ratne veštine, a to su: prvo, unutrašnja i spoljno-politička situacija i karakter rata; drugo, raniji oblici vođenja rata, operacije i boja; treće, savremena vojska s određenim uslovima njene delatnosti. Vojskovođa može da utiče na razvitak ratne veštine samo u tom slučaju ako ne polazi od apstraktnih želja, već, pre svega, od materijalnih uslova. Nije slobodno stvaralaštvo vojskovođe, pisao je Engels, vršilo prevrate u oblasti ratne veštine, već pronalazak boljeg oružja i izmene u sastavu vojske; uticaj vojskovođa u najboljem slučaju ograničavao se na prilagođavanje metoda vođenja rata novom oružju i novim borcima. Takva je, naprimjer, uloga Napoleona koji je sistematizovao metode vođenja rata i boja, stvorene u buržoaskoj revoluciji.

Velike ruske vojskovođe A. V. Suvorov i M. I. Kutuzov pokazali su da vojskovođa nije dužan samo da uči vojsku i da rukovodi njenom borbenom delatnošću, nego i da se uči od vojske, izučavajući i uopštavajući njen organizaciono i borbeno iskustvo. Štaviše, oni su se uporno borili za iskorenjivanje iz vojske i borbene prakse starog, preživelog, za usađivanje novog, progresivnog.

Vojskovođa utiče na razvitak ratne veštine koliko on pravilno shvata savremene uslove, pomaže razvitak novih sredstava borbe, uočava nove oblike rata i boja i pravilno ih koristi.

Dakle, glavne osobosti istoriskog procesa razvitka ratne veštine sastoje se u sledećem: metodi vođenja rata, operacije i boja menjaju se i razvijaju: izmena i razvitak metoda vođenja rata, operacije i boja neposredno su uslovljeni izmenom sastava, brojnosti, naoružanja vojske, borbene tehnike, sredstava veze i saobraćaja, a u krajnjoj liniji razvitkom proizvodnje; pokretačka snaga razvitka ratne veštine jeste protivrečnost između novih sredstava i starih metoda borbe; pojava novih metoda vođenja rata, operacije i boja uslovljena je objektivnim uslovima, ali i subjektivni faktor ima bitan

uticaj na razvitak ratne veštine; određenim metodima vođenja rata, operacije i boja odgovaraju i određene forme organizacije vojske.

Ratna veština svakog perioda rata ima svoje socijalno-ekonomiske, političke i tehničke osnove, istoriske korene i teorijske izvore. Izučavanje razvijanja ratne veštine na bazi marksističko-lenjinističke teorije dozvoljava da se izvuku sledeći zaključci: prvo, veza i uzajamna uslovljenost pojave rata opredeljuje važnu činjenicu da je razvitak ratne veštine zakonomeran proces; drugo, ratna veština ima objektivne osnove svoga razvijanja koje ne zavise od volje vojskovođe, vojnog teoretičara ili političkog radnika; treće, ako je razvitak ratne veštine uslovljen objektivnim osnovama, onda ratna veština, kao sastavni deo vojne nauke, pretstavlja jednu granu vojnih znanja kojima se treba rukovoditi u praktičnoj vojnoj delatnosti.

Polazeći od svega toga, ratna veština zahteva da se ovладa svim oblicima vođenja rata, operacije i boja, svim metodama rukovođenja vojskom, ne dopuštajući pritom šablon, pomažući na sve moguće načine razvitak stvaralačke delatnosti vojnika, oficira, generala.

Zadatak ratne veštine sastoji se u obezbeđenju svestranog razvijanja oružanih snaga, razvitka svih, naročito novih rodova vojske uz istovremeno usavršavanje starih. Organizacija sadejstva rodova i vidova vojske, združenih operativnih jedinica, viših i nižih taktičkih jedinica jeste jedan od najvažnijih momenata ratne veštine.

PREDMET I METOD ISTORIJE RATNE VEŠTINE

Istorija ratne veštine je sastavni deo vojne istorije.

Ponikla u dalekoj prošlosti, vojna istorija upočetkuje iznosila vrlo oskudne podatke u kojima se mnogo štošta svodilo na »nauku o tome ko je i kuda išao«, tj. na površno i rđavo sistematizovano opisivanje ovih ili onih ratnih događaja. U vojnoj istoriji, u najboljem slučaju, razmatrane su idejne osnove delatnosti vojskovođe, nisu ispitivani stvarni uzroci te delatnosti, ignorisana je delatnost vojničkih masa, rat je tretiran samo kao pokretanje vojničkih figura na šahovskoj tabli.

Vojna istorija je uvek izražavala interes vladajuće klase.

Buržoaski autori u svojim vojno-istoriskim radovima često izvrću događaje, proizvoljno odabiraju činjenice, falsificuju istoriju. Tako, poznato je da je Klauzevic izopao ulogu ruske vojske u kampanji 1799 godine, prišavši sa predubedenjem osvetljavanju sposobnosti Suvorova kao vojskovođe. U celini on je vojnu istoriju sveo na zbir primera. Istoriski primeri, pisao je on, objašnjavaju sve i, osim toga, pretstavlju najbolji dokaz u onim naukama koje polaze od iskustva. Primjenjivanje istoriskih primera može, po mišljenju Klauzevica, da ima sledeće ciljeve: prosto objašnjavanje misli, potkrepljivanje teorijskih postavki pozivanjem na istorisku činjenicu, izvlačenje određene pouke iz svestranog izlaganja činjenice ili upoređivanje nekoliko takvih činjenica. Svođenje vojne istorije na zbir primera dovelo je Klauzevica do ignorisanja ratnog iskustva iz prošlih stoljeća.

Prosta pozivanja na istoriske događaje samo spolja liče na jak dokaz. Istoriski primeri su veoma korisni, ali vojna istorija nije zbir primera i recepata pogodnih za rešavanje ovog ili onog praktičnog vojnog pitanja.

Izvlačenje pojedinih neznačajnih činjenica, igru sa primerima u oblasti društvenih pojava V. I. Lenjin je nazivao neodrživim metodom. »Činjenice su, pisao je on, ako se uzmu u svojoj celini i svojoj vezi, ne samo »tvr-doglava« već i bezuslovno ubedljiva stvar. Neznačajne činjenice, ako se uzmu izvan celine, izvan veze, ako su odvojene i proizvoljne, pretstavlju baš samo igračku ili još nešto gore«. U naučnom istraživanju važno je ustavoviti osnovu sazidanu od tačnih i neospornih činjenica, a za to treba uzimati »...sveukupnost činjenica koje se odnose na razmatrano pitanje, bez ijednog izuzetka, jer će se inače neizbežno pojaviti podozrenje, i to sasvim osnovano podozrenje, da su činjenice izabrane ili sakupljene proizvoljno, da se umesto objektivne veze i uzajamne zavisnosti istoriskih pojava u njihovoј celini svečano podnosi »subjektivni« bućkuriš za opravdavanje, može biti, prljavog dela.«³⁾ Ruski vojni istoričari (Ma-

³⁾ V. I. Lenjin, *Dela*, t. 23, str. 266.

slovenski, Petrov, Petruševski, Ler, Martinov i dr.) nisu svodili svoju vojnu istoriju na zbir primera i nisu se zatvarali u okvire samo sopstvenog nacionalnog iskustva, nego su izučavali ratno iskustvo i drugih naroda. Ali neki od njih potcenjivali su ulogu ruskog naroda, ruske vojske i ruskih vojskovođa u razvitku ratne veštine. Ruski vojni istoričari su među prvima pristupili razrađivanju istorije ratne veštine. Neki od njih su bili blizu da shvate postavku da je razvitak ratne veštine uslovljen izmenama čoveka i oružja, ali usled svoje klanske ograničenosti nisu mogli da u praksi primene ovu postavku.

U celini, primećivao je Engels, dostignuća buržoaske vojno-istoriske nauke u poređenju sa drugim granama nauke u XIX veku nisu bila velika. »Vojna istorija«, pisao je on, »kao nauka u kojoj je nepristrasna ocena činjenica jedini rukovodeći princip, vrlo je mlada i ne može se pohvaliti bogatstvom svoje literature. Bez obzira na to, ona je oblast nauke koja je sebi već izjevala pravo na opstanak; ona sve više i više odbacuje od sebe, kao plevu, drsko i glupo hvalisanje, dugo vremena karakteristično za dela koja su sebe nazivala istoriskim samo zbog toga što su bestidno izopačavala sve činjenice koje su izlagala.«⁴⁾

Osnove istinski naučne vojne istorije postavili su Marks i Engels koji su mnogo pažnje posvećivali kako savremenim ratovima sredinom i drugom polovinom XIX veka, tako i pitanjima istorije ratne veštine prošlosti.

Sovjetska vojna istorija, pretstavljajući granu vojne nauke, na bazi marksističko-lenjinističke teorije izučava i uopštava istorisko i savremeno borbeno iskustvo i iskustvo izgradnje oružanih snaga.

Vojna istorija jeste zbir vojno-istoriskih znanja, čiji su sastavni delovi: istorija ratova, istorija rodova vojske i istorija ratne veštine; vojna istoriografija i vojno-istoriska bibliografija su odeljci tih sastavnih delova.

⁴⁾ K. Marks i F. Engels, *Dela*, t. X, str. 610.

Istorija ratova istražuje u mogućim i potrebnim podrobnostima svaki rat pojedinačno. Rezultat toga istraživanja jeste stvaranje istorije datog rata: naprimjer, istorija Severnog rata 1700 — 1721 godine, istorija Rusko-japanskog rata 1904 — 1905 godine, istorija Gradsanskog rata u SSSR-u, istorija Velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza i dr. Pri istraživanju ovog ili onog rata, otkriva se pre svega njegov karakter i pokretačke snage, a zatim se razotkriva strategiski sadržaj osnovnih perioda rata; dalje se istražuje tok rata — koncentracija i razvoj vojske, bojevi, operacije i bitke; izučava se razvitak naoružanja i borbene tehnike u toku tog rata i izmene formi organizacije vojske, otkrivaju se osobenosti strategije, operativike i taktike; razotkrivaju se uzroci pobeda i poraza; pokazuje se uloga datog rata u razvitu ratne veštine.

Istorija rođova vojske izučava pojavu i razvitak svakog roda vojske (pešadije, konjice, artiljerije, oklopnih jedinica, avijacije i dr.). Ona otkriva socijalno-ekonomske, političke i tehničke osnove tog razvinka i pokazuje ulogu svakog roda vojske na različitim etapama razvinka ratne veštine.

Istorija ratne veštine izučava zakonomerni proces razvinka oružanih snaga i metoda vođenja rata, operacije i boja, otkriva njihove socijalno-ekonomske, političke i tehničke osnove i pokazuje perspektive razvinka ratne veštine. Ona istražuje opšte i specifične crte ratne veštine svakog istoriskog perioda i proces njenog razvinka kod različitih naroda.

Istorija ratne veštine ne izučava sve promene u sastavu vojske i naoružanja, nego samo one koje su unele bitne izmene u organizaciju vojske i u metode vođenja rata. Ona ne izučava svaku vojsku, nego samo onu koja je predstavljala kvalitativno svojevrsni stepen u procesu razvinka oružanih snaga. Ona ne izučava svaki rat, svaku bitku, nego samo one ratove i bitke u kojima su se ispoljavali novi oblici borbe. Ona ne izučava sa podjednakom podrobnošću svaki rod vojske na dатoj etapi razvinka, nego pre svega i najpotpunije one rodove vojske koji su u to vreme rešavali ishod borbe. Ona ne fiksira

svaku najmanju izmenu tehnike, nego samo takve tehničke progrese koji su uslovili izmene u taktici, operaci, strategiji. Istorija ratne veštine odražava razvitak ratne veštine kao jedinstvenog, celovitog zakonomernog istoriskog procesa. Zato ne treba istoriju ratne veštine svoditi na prosto nabranje perioda i etapa tog razvijatka, ne treba je svoditi ni na zbir primera.

Osnovni sadržaj istorije ratne veštine jeste: organizaciono i borbeno iskustvo oružanih snaga, stvaralaštvo narodnih masa u oružanoj borbi; organizatorska delatnost rukovodećeg sastava oružanih snaga; vojno-teoriska misao koja uopštava borbeno iskustvo.

Istorija ratne veštine jeste istorija razvijatka metoda vođenja rata oružanim snagama raznih naroda i klasa, a ne istorija delatnosti vojskovoda.

Istorija ratne veštine ne može se ograničiti na prosto određivanje metoda vođenja rata i boja na ovoj ili onoj etapi istoriskog razvijatka. Ona je dužna da pokaže ono novo što se pojavljuje i razvija, da otkrije kljice novog kome je predodređena budućnost i da pravilno shvati perspektive njegovog razvijatka. Treba da pokaže sve ono što je usled novih uslova, nove situacije već zastarelo i treba da bude odbačeno kao kočnica daljeg razvijatka ratne veštine.

Buržoaski istoričari svesno ignorišu iskustvo revolucionarnih ratova, ratnu veštinu oružanih ustanačkih ugnjetenih masa. Ali socijalni prevrat praćen revolucionarnim ratovima, uslovljava prevrat i u metodima vođenja rata i boja, a takođe i u organizaciji vojske. Zbog toga sovjetska istorija ratne veštine posvećuje veliku pažnju istraživanju revolucionarnih ratova.

Jedan od zadataka istorije ratne veštine jeste izučavanje porekla vojnih teorija, njihove uloge i značaja u razvijatku ratne veštine.

Naučne osnove periodizacije istoriskog procesa razvijatka ratne veštine jesu opšti socijalno-ekonomski, politički i specijalni vojno-tehnički faktori. Marks i Engels su u »Komunističkom manifestu« pokazali, da su feudalna, manufaktturna i mašinska privreda — različiti vidovi njene organizacije. Feudalna ili cehovska organi-

zacija privrede je raspodela rada između različitih cehovskih korporacija; manufaktura je raspodela rada unutar jedne zanatske radionice; krupna industrija je primjenjivanje sistema mašina koje su potisnule ručni rad. Analogno organizaciji privrede može se govoriti o raznim vidovima organizacije vođenja rata, što pretstavlja osnovu periodizacije istorije ratne veštine.

Polazeći od različitih vidova organizacije vođenja rata, u razvitu ratne veštine mogu se izdvojiti četiri osnovna perioda rata: robovlasnički, feudalni, manufakturni, mašinski.

Robovlasnički period rata karakteriše se primitivnom organizacijom vođenja rata i boja, zasnovanom na korišćenju fizičke snage čoveka i životinje. U feudalnom (cehovskom) periodu rata može se zapaziti postojanje svojevrsnih cehovskih korporacija; družina feudalaca, odreda najamnika (kondotijera, landsknehta itd.). Karakterističnu crtu manufakturnog perioda rata pretstavlja jačanje uloge vatrene oružja i podela borbenih funkcija između tri roda vojske (pešadije, artiljerije, konjice) upočetku u vojsci u celini, a zatim u korpusu. Mašinski period rata jeste period masovnih milionskih vojski, opremljenih složenom mašinskom borbenom tehnikom; period novih rodova vojske — avijacije i tenkova i mehanizacije starih — pešadije, artiljerije i drugih, kao i period pojavljivanja novog oružja masovnog uništavanja. Karakteristične osobnosti mašinskog perioda rata sastoje se:

- u mehanizaciji teškog i napornog rada (izgradnje puteva i mostova, izgradnje odbranbenih objekata itd.);
- u motorizaciji koja je zamenila fizičku snagu čoveka i životinje motorom, povećala pokretljivost vojske, njenu udarnu snagu i dubinu prodora u neprijateljsku odbranu;
- u automatizaciji oružja koja je povećala količinu izbačenog metala u jedinici vremena;
- u telemehanizaciji koja ima zadatak da otkriva neprijatelja, da pokaže i obezbedi absolutnu preciznost oružja;

— u mašinizaciji sredstava za vezu i saobraćaj.

Pošto rat ima svoje specifične zakonitosti, ne treba periodizaciju istorije društvenog razvijatka mehanički prenositi na istoriju ratne veštine. Preokreti u ratnoj veštini uslovljeni su ne samo društvenim preokretima, nego i nizom drugih faktora u granicama jedne iste socijalno-ekonomiske formacije. U periodizaciji istorije ratne veštine treba polaziti od specifičnosti rata koji ima svoje zakonitosti razvijatka i svoj opšti zakon. Polazeći upravo od toga mi i razmatramo osnovne periode rata (a ne ratova) koji se karakterišu *vidovima organizacije* vođenja rata.

Period manufaktурне privrede u zapadnoj Evropi Marks je ograničio na vreme od polovine XVI do poslednje trećine XVIII veka. J. V. Staljin je XIX vek stavio u manufakturni period rata. U Rusko-japanskom ratu 1904—1905 godine V. I. Lenjin je već zapazio elemente mašinskog perioda rata. Periodi razvijatka ratne veštine stvarno se ne poklapaju u potpunosti sa analognim periodima razvijatka vidova organizacije privrede. Hronološki okviri manufakturnog perioda rata određeni su početkom XVII i krajem XIX veka; XX vek je mašinski period rata.

U celini periodizacija istorije ratne veštine izgleda ovako:

- ratna veština robovlasičkog perioda rata (ratna veština najstarijih naroda, počev od raspadanja rodovskog uređenja do propasti robovlasičkog društva);

- ratna veština feudalnog (cehovskog) perioda rata (ratna veština nastanka feudalizma, feudalne rascepkenosti i formiranja feudalno-apсолutističkog poretku);

- ratna veština manufakturnog perioda rata (ratna veština perioda učvršćenja apsolutizma i ranih buržoaskih revolucija, pobjede i konsolidacije kapitalizma i početka krize kapitalizma);

- ratna veština mašinskog perioda rata (ratna veština epohe imperijalizma i socijalističkih revolucija).

Marksističko-lenjinistička teorija traži strogo istorijsko prilaženje izučavanju rata, ocenjivanje svakog od

njih sa gledišta onih konkretnih istoriskih uslova u kojima se on odvijao.

Naučni *metod istraživanja* istorije ratne veštine traži izučavanje pre svega socijalno-ekonomskih i političkih osobenosti datog perioda razvitka ratne veštine, stepena razvitka proizvodnih snaga koji određuju stepen usavršavanja naoružanja i borbene tehnike i proizvodnih odnosa koji utiču na karakter oružanih snaga. Važan značaj ima istraživanje formi organizacije oružanih snaga, sadržaja i metoda vaspitanja vojske i osnova njene borbene pripreme, kao i vojno-teoriske misli perioda koji se izučava.

Pri izboru *metoda izlaganja* istorije ratne veštine treba polaziti od Marksovih postavki (pogovor uz drugo izdanje prvog toma »Kapitala«) o tome, da se metod izlaganja s formalne strane ne može razlikovati od metoda istraživanja. Istraživanje treba da proanalizira različite forme razvitka pojave, da ispita njihovu unutrašnju vezu. Tek pošto je taj rad obavljen, može se pravilno prikazati stvarno kretanje. To se u potpunosti odnosi na istoriju ratne veštine, čiji se način izlaganja s formalne strane razlikuje od metoda istraživanja.

Što se tiče Marksovog izbora metoda izlaganja političke ekonomije, Engels je pisao: »Istorija često ide skokovito i krivudavo i ako bi se ona obavezno svuda sledila, onda bi se, zahvaljujući tome, ne samo mnogo manje dragocenog materijala uzimalo u obzir, nego bi se često morao i prekidati tok misli... Na taj način jedino umestan bio je logički metod. No u suštini to je taj isti istoriski metod, samo oslobođen svoje istoriske forme i slučajnosti koje ga narušavaju.«⁵⁾

U istoriji ratne veštine isto tako jedini podesan metod izlaganja jeste logički metod — taj isti istoriski, ali oslobođen istoriske forme, usled čega on pruža mogućnost da se pokaže odraz procesa razvitka ratne veštine u istoriski doslednoj formi, da se pokaže, kako je pisao Marks, svaki momenat razvitka u njegovom najzrelijem stadijumu, u njegovoј klasičnoj formi. Logički metod, po

⁵ K. Marks i F. Engels, *Dela*, t. XI. od. II, str. 360.

rečima Engelsa, zahteva istorisku ilustraciju, stalni dodir sa istoriskom stvarnošću, s pokazivanjem procesa razvitka. Logički metod izlaganja pretstavlja karakterističnu osobenost istorije ratne veštine; to je ono po čemu se ona uglavnom razlikuje od istorije ratova. Taj metod izlaganja neprijatelj je apstrakcije, neprijatelj takozvane logizacije (naprimer, apstraktog izlaganja razvijaka oblika rata, organizacije vojske borbenog poretku i dr.). Ona je isto tako štetna kao i goli prakticizam koji ocenjuje vojno-istoriske činjenice sa gledišta zahteva savremenog rata i koji u prošlosti traži recepte za rešavanje praktičnih vojnih pitanja.

*

Za ovladavanje ratnom veštinom nužni su: *vojna teorija* koja uopštava sve istorisko i savremeno borbeno iskustvo, čija se sadržina izlaže u pravilima, uputstvima i u radovima vojnih teoretičara; *vojna istorija* koja izučava i uopštava prošlo i savremeno borbeno iskustvo i izlaže vojnu teoriju u istoriskoj formi; *služba u vojsci i lično borbeno iskustvo* kojima oficir i general stiču potrebne navike u rukovođenju i svoje teorisko znanje pretvaraju u veštinu pobeđivanja neprijatelja. Jednako su štetni i teoretiziranje u rđavom smislu te reči, tj. odvajanje od prakse i goli prakticizam, ignorisanje vojne teorije, vojne nauke.

Izučavanje istorije ratne veštine ima veliki značaj za političko i vojničko vaspitanje vojske, za razvoj organizatorskih sposobnosti rukovodećeg sastava, za ovladavanje borbenom veštinom. Izučavanje istorije ratne veštine proširuje opšti i vojni horizont ličnog sastava oružanih snaga i pomaže da se dublje shvate savremene osnove strategije, operativike i taktike, osnove organizacije vojske, vaspitanja i obučavanja vojske.

Izučavanje istorije ratne veštine ima neposredan praktičan značaj. Prvo, rukovodeći sastav oružanih snaga ovlađava raznovrsnim oblicima vođenja rata, operacije i boja, metodima obučavanja i vaspitanja vojske. Ta znanja pomažu pri rešavanju konkretnih pitanja bor-

bene obuke vojske i pitanja organizacije i vođenja savremene operacije i boja. Drugo, izučavanje istorije ratne veštine pomaže da se kod oficira i generala formiraju nužni vojni kvaliteti. Rešavanje operativnih i taktičkih zadataka, pa čak ni vežbe sa trupom ne mogu u tom smislu zameniti izučavanje istorije ratne veštine. Taktička priprema rukovodećeg sastava, bez vojno-istoriske osnove, često vodi šablonu.

Izučavanje istorije ratne veštine pomaže da se dublje shvate savremeni uslovi vođenja rata i da se pravilno sagledaju perspektive njegovog razvitka.

2

PANORAMA RATA U NUKLEARNO DOBA*)

(Predavanje koje je maršal Montgomeri održao
10. oktobra 1956)

Pretsedavajući (general-potpukovnik lord Viks): Pre svega zahvaljujem vam na počasti koja mi je uka-zana time što sam pozvan da pretsedavam danas, pa će odmah zamoliti gospodina Maršala da održi svoje pre-davanje.

P R E D A V A N J E

S P R E Č A V A N J E R A T A

Rat, naročito u nuklearno doba, mora se sprečiti ako je to u ljudskoj mogućnosti. Počnimo ispitivanjem ove strane toga problema.

Danas postoje dve velike grupe sila, Istok i Zapad, a napredak nauke će uskoro sposobiti svaku od njih da uništi onu drugu. Ne sme se dozvoliti da nastane situacija koja bi omogućila takve strašne posledice.

Stoga, politički cilj Zapada mora biti mir, a kako stvari danas stoje, dospelo se do toga da se mir može obezbediti jedino snagom a snaga se ostvaruje jedinstvom. Ali, mora postojati stvarna rešenost da se naš

*) Field-Marshal Viscount Montgomery of Alamein, K. G., C. B., D. S. O. *The Panorama of Warfare In a Nuclear Age*, »Journal United Service Institution« — London, novembar 1956, str. 503. Preveo sa engleskog potpukovnik Momčilo S. Popović; redigovao prema originalu Vasilije S. Matić, potpukovnik u rezervi.

način života zaštiti i održi, u slučaju agresije, moramo biti spremni da se, ako bude potrebno, borimo za ovaj cilj. Pretsednik Ruzvelt je jednom prilikom rekao: »Mi se nemamo čega bojati, osim straha«. Najpouzdaniji način da se spreči rat, sigurno je, da ga se ne bojimo. Svakolika aktivnost zapadnog sveta treba da bude upravljena ovom cilju: mir putem snage a snaga putem jedinstva.

Mi, vojnici, stoga moramo biti načisto u pogledu vojnog cilja. Po mom mišljenju to može biti samo sprečavanje oružanog sukoba. Naravno, cilj će se izmeniti ako se izmene okolnosti. Naprimer, ako bismo bili prisiljeni na rat, cilj bi bio da se dobije početno preim秉stvo i, konačno, da se preživi. Danas je od bitnog značaja čvrstina pri razmatranju mogućnosti agresije. Gotovost i pripremljenost su isto toliko važne da bi se, ako budemo napadnuti, steklo početno preim秉stvo.

Kako možemo sprečiti oružani sukob?

Postoje tri mogućnosti.

NEOGRANIČEN SVETSKI NUKLEARNI RAT

Nijedna strana ne bi dobila ovaj rat. On se stoga mora sprečiti a to se može najbolje postići obeshrabrenjem protivnika.

Ono se može ostvariti dvojako.

Prvo, snagom i sposobnošću za trenutnu odmazdu nuklearnom ofanzivom. Ona se mora izgraditi i održavati na mestu sa koga bi mogla fizički uništiti napadača, u svim prilikama. Neko će reći da je hidrogenska bomba »apsolutno« oružje i da zato nikad neće biti nuklearnog rata. Mi ne možemo reći da je ma koje pojedinačno oružje »apsolutno« ili da je ma koja posebna vrsta rata isključena. Neograničen nuklearni rat se uvek može dogoditi, bilo usled pogrešnog računa bilo usled nerazboritosti. Ali, jedno možemo sa sigurnošću reći: Zapad ga nikad neće prvi otpočeti. Osim toga, ako je obeshrabrujuće sredstvo potpuno spremno da odmah stupi u dejstvo, kao što sam naglasio, postaje manje verovatno da će neka nacija započeti neograničen nuklearni rat.

Postoji još jedan zubac koji će obeshrabriti protivnika i koji će neograničen nuklearni rat učiniti još manje verovatnim, a to je poznata sposobnost zapadnih nacija da brane svoje baze i nacionalne teritorije i da sačuvaju slobodu dejstva u najvažnijim okeanima i morima.

Po svoj prilici, najverovatniji povod za rat danas bio bi ulazak kopnenih snaga istočnih zemalja u teritorije zapadnih država. Takva akcija bi zapalila varnicu rata odjednom. To se može sprečiti samo postavljanjem jednog štita, sastavljenog od svih vidova oružane sile, koji će se držati u pripravnom stanju u svako doba. Značaj ovoga štita je vrlo veliki i on je najvažnija komponenta obeshrabrujućeg sredstva protiv izbijanja neograničenog nuklearnog rata. Prisustvo efikasnih kopnenih snaga u ovom štitu, sposobnih da se uspešno bore bez ikakve mobilizaciske procedure, od bitnog je značaja.

OGRANIČEN RAT

Pod ovim pojmom ja podrazumevam oružani sukob koji nije neograničen nuklearni rat. Neki misle da, kad Istok i Zapad budu postigli izjednačenost u nuklearnom oružju, nijedna ga strana neće upotrebiti. Oni smatraju da vojna agresija konvencionalnim oružjem, kao naprimer u Koreji, može da se preduzme bez bojazni od nuklearne odmazde. Moje je mišljenje da nije verovatno da jedan rat tako veliki kao onaj u Koreji može opet biti vođen bez upotrebe nuklearnog oružja. Smatram da bi trebalo da Zapad javno obznani da će na oružanu agresiju protiv slobodnih naroda odgovoriti momentanom i odgovarajućom odmazdom; takav rizik agresor ne bi smeо da preuzme na sebe.

Postoji samo jedan način postupanja sa agresorom koji bi pokušao da ispita našu rešenost u ovom pogledu, a to je da se ograničenoj agresiji trenutno suprotstavimo svom snagom. Želim da naročito naglasim reč »trenutno«. Preim秉stvo će imati protivnička strana ako ne budemo spremni i ako za naše pripreme bude trebalo vremena da bi se upotpunile — makakva bila vrsta rata.

HLADNI RAT

Pod ovim pojmom podrazumevam mere, izuzev oružanog sukoba, koje se preduzimaju u bici duhom između Istoka i Zapada.

Ako naša strategija sprečava nuklearni svetski rat i obezbeđuje sredstva za trenutnu akciju u slučaju manjih sukoba, ona stavlja snažno oružje u ruke naših političkih voda. Oni će moći pregovarati sa pozicije snage, ne jednostrane ili nacionalne snage, već snage iz jačeg izvora, koja proističe iz dobrovoljnog udruživanja naroda vezanih zajedničkim ciljem.

Uopšte uzevši, po mom mišljenju, prema tome kako stvari danas stoje, mi u Atlantskom paktu imamo najbolju organizaciju za dobijanje hladnog rata i za obezbeđenje da se on ne pretvori u ograničen ili neograničen rat. Ako Atlantski pakt budemo koristili mudro i ako ga politički ojačamo, imajući stalno na umu naš politički cilj — mir pomoću snage i snaga pomoću jedinstva, onda će opasnost od neograničenog nuklearnog rata bivati sve manja i manja.

AKO DOĐE DO RATA

Sad moramo ići dalje i razmotriti problem koji bi iskrisnuo ako bismo bili prisiljeni na rat i pored svih naših nastojanja da ga sprečimo. Načelnici generalštabova pojedinih vidova oružane sile i njihovi politički pretpostavljeni zajednički su odgovorni za donošenje odluka o načinu vođenja budućeg rata, kako bi se organizacija i obuka mogle pravilno sprovoditi. Izgleda da mi ne činimo veliki napredak u ovom pogledu. Postoji težnja da se raspravlja o početnim fazama a zanemarujuemo celinu. Možda za to mi, najviše strašine oružane sile, zaslužujemo prekor.

Pojava nuklearnog oružja zahteva novu koncepciju rata, jednu potpunu koncepciju. Ne tvrdim da će biti nekih promena u načelima ratne veštine, ali će biti bitnih promena u načinu primene ovih načela.

Predlažem vam da sad zagledamo u budućnost i bacimo pogled na neograničeni nuklearni rat. Ovo ćemo

najbolje izvesti ako se postavimo na jednu povoljnu tačku sa koje možemo osmatrati ceo vidik. A da bismo imali pravilan pogled, zaboravimo na svakodnevne brige i uticaje koji pomračuju jasno razmišljanje. To nije lako. Ali, možemo pokušati a ja će vas voditi. Vreme mi ne dozvoljava da raspravljam o ograničenom i o hladnom ratu.

Da bismo dobili čvrstu osnovu za naše razmatranje predlažem da razmotrimo jedan zamišljeni rat između dve moćne grupe nacija. Nazvaćemo ih Istok i Zapad a zemlje Atlantskog pakta uključićemo u Zapad. I pogledajmo na sukob unatrag, radije nego unapred, kao što je normalno običaj.

Sad će se staviti u ulogu istoričara. I obratiću vam se sa pozicije koja je po vremenu 3 godine iza jednog takvog svetskog sukoba koji se odigrao u doba nuklearnog izobilja za obe strane i u vreme u kome su projektili sa malim i velikim dometom, pored aviona sa posadom, stojali na raspolažanju kao sredstva za vatreno dejstvo. Rat je počeo 1966 godine. Istok je bio agresor. Sada je 1969 godina. Gledajući unatrag na taj rat, jasno mi je kakav je bio vid toga rata i jasno mi je da je Zapad preživeo samo zato što je počeo da rešava izvesna osetljiva pitanja u 1956 godini — koja mi još nismo rešili.

FAZE RATA

Video sam da je bilo tri različite faze rata:

- 1 faza — faza razaranja,
- 2 faza — faza eksplotacije, i
- 3 faza — faza obnove.

1 faza: Faza razaranja

U početnoj fazi rata velika količina nuklearnih projektila izbačena je iz aviona sa posadom i pomoću raket, sa obe strane. Uništavanje živih bića i materijalnih dobara bilo je veliko. Video sam da je Zapad zadobio izvesno preim秉stvo u početnom periodu rata, iz dva razloga.

Prvo, bio je uložen veliki napor na razvijanje obaveštajne organizacije i sistema blagovremenog otkrivanja napada. Zapad je blagovremeno otkrio napad i inicijativa je ponovo zadobijena za kratko vreme. Zapad ovo ne bi mogao postići 1956 godine. U to vreme obaveštajna služba nije bila dovoljno razvijena; naučnici nisu dobili dovoljna uputstva i njihov doprinos na polju obaveštavanja bio je sasvim nedovoljan.

Drugo, Zapad je oslobođio svoje vazdušne i raketne snage okovā podvojenosti. Pod objedinjenom komandom, vazdušne snage zapadnih nacija iskovane su u moćno oružje; ovo oružje paralisalo je sposobnost Istoka da nанosi udare nuklearnim oružjem ubrzo po početnom napadu. Dok zapadne nacije nisu stavile svoje vazdušne snage pod objedinjenu komandu, one nisu bile svesne toga koliko se ogromna ekonomičnost, ušteda napora i standardizacija, može postići. Sa daleko manjim utroškom novca i truda stvoreno je daleko efikasnije i moćnije oružje; ovo je oružje moglo biti upotrebljeno trenutno, na bilo koje ciljeve na svetu.

Na polju vazdušne odbrane Zapad je takođe učinio krupne korake. Počevši od 1956 godine, uviđanje da se vazdušna bitka ne može razdeliti na jasno odvojene delove napada i odbrane, dovelo je do objedinjavanja mnogobrojnih sistema vazdušne odbrane koji su dotada postojali. Jedino postupajući ovako, Zapadne nacije su bile u stanju da ostvare zajedničku politiku i da proizvedu vrlo skupu opremu potrebnu za vođenje savremenog rata.

Stoga, ovo su dve prve stvari koje bih rekao našim političkim vođama danas:

1.— Potrebna nam je bolja obaveštajna služba, i to mnogo bolja.

2.— Zapadu je potrebno objedinjeno komandovanje njegovim vazdušnim i raketnim snagama.

Ali vratimo se na moj zamišljeni rat.

Na kopnu, armije Istoka su napredovale i došle u dodir sa našim snagama na svim frontovima. Ali, zaprečavanja i gubici usled nuklearnog dejstva učinili su te pokrete sporim i skopčanim sa velikim žrtvama. Borbe

na kopnu koje su nastale posle stupanja u dodir, bile su umnogome slične ranijim ratovima. Zapazio sam, međutim, značajnu razliku u dve stvari.

Prvo, vazdušne snage Zapada igrale su malu ulogu u kopnenoj bici u prednjim zonama.

Drugo, dejstva na zemlji odvijala su se sporije nego što se očekivalo a svakako mnogo sporije nego što je to bilo u ratu od 1939 do 1945 godine.

Ove dve stvari su me zainteresovale i ja sam ih bliže ispitao.

VAZDUŠNE SNAGE

Pozabavimo se najpre vazduhoplovstvom. Istok je ušao u rat sa moćnim taktičkim vazduhoplovstvom čiji je prvenstveni zadatak bio da podrži kopnene armije, a u manjem stepenu njegove pomorske snage. Ove taktičke vazdušne snage pružale su tu podršku oko četiri dana. Posle toga, mada su one imale mnogo nuklearnog i konvencionalnog oružja, one su bile nesposobne da njima dejstvuju iz aviona sa pilotima; Zapad je toliko rastrojio sistem komandovanja Istoka i razorio njegov sistem stalnih vazduhoplovnih baza da Istok nije mogao podržavati operacije svojih taktičkih vazdušnih snaga.

Zapad, s druge strane, nije ušao u rat sa taktičkim vazdušnim snagama one vrste kakva je bila četrdesetih i pedesetih godina ovoga veka. On je na vreme shvatio da avion sa pilotom i nuklearnim oružjem nije jedino pa čak ni glavno sredstvo kojim treba pružiti tesnu podršku kopnenim armijama. Razlog za to je bio dvojak.

Prvo, shvaćeno je da ciljevi kopnene bitke neće više biti isti kao u ratu 1939-45 godine. Cilj u kopnenoj bici u nuklearno doba nije više da se zarobi neprijatelj; on se sastoji u tome da se neprijatelj uništi atomskim oružjem.

I drugo, sistem veza biće tako teško oštećen u početnom periodu obostranog dejstva nuklearnim oružjem da se neće moći blagovremeno saopštiti precizni podaci o ciljevima — ako uopšte bude moguće da se saopštavaju.

Zapad je stoga odlučio da kopnene armije moraju imati svoja vlastita organska sredstva za ostvarenje takve atomske vatrenе moći koja će uništiti svakog neprijatelja

koji bi im došao u neposredan dodir. Vazdušne snage imale su da budu upotrebljene za dublje zaprečavanje i izviđanje, koja mogu u velikoj meri biti ranije planirana i što je još važnije, mogu biti izvedena čak i ako uticaj više komande ne bude mogao da se neposredno izrazi.

Ovo je, zatim, druga stvar koju bih htio da kažem našim političkim vođama danas.

Vazdušne snage nisu oružje na koje bi kopnene armije trebalo da se oslanjaju kao na svoju glavnu podršku. One su *izvrsno* oružje za dublju posrednu podršku, koju sam već pomenuo. Stoga, umesto da se uzaludno troši trud na razvijanje taktičkih vazdušnih snaga za podržavanje kopnenih armija, sa odgovarajućim sistemima veze i operativnim postupcima za obezbeđenje neposredne podrške, trebalo bi da upravimo ovaj napor na obezbeđenje oružja koje kopnenoj vojsci stvarno treba, a to su rakete malog dometa, topovi i haubice sa malim atomskim glavama.

Ovo oružje mora biti konstruisano tako da može sa uspehom dejstvovati protiv svih verovatnih zemaljskih ciljeva koji imaju neposredan uticaj na kopnenu bitku. Za ovu svrhu trebalo bi konstruisati čitavu »seriju« oružja koja imaju domete koji variraju od nekoliko stotina metara do maksimalnog dometa raket za blisko dejstvo. Ova oružja trebalo bi da budu vrlo jednostavna, lako pokretljiva i laka za rukovanje.

Vojska mora biti u stanju da učini nešto što u istoriji nikad niko nije ostvario, osim Džingis Kana. »Mali bataljoni« moraju biti u stanju da potuku »velike bataljone«. Vazdušne snage će u ovome imati ulogu, ali ne u prednjoj bitačnoj zoni; tu one nisu pravo oružje koje je potrebno.

Izviđanje i obaveštavanje će armijama, naravno, biti još potrebno a vazdušne snage moraju velikim delom obezbediti izvršenje toga zadatka.

KOPNENE SNAGE

Video sam da je u Evropi, za vreme ovog zamišljenog rata, uloga kopnenih snaga bila »da održe«. Za to je imalo dva glavna razloga.

Prvo, nuklearno oružje dejstvujući sa svojih baza bilo je ono što je najviše doprinelo ofanzivnom udaru. Njegov zadatak je bio da uništi, a, shodno načelu ekonomije snaga, bilo bi rasipnički pored tog oružja uvoditi i kopnene snage.

Drugo, kopnene snage nisu imale da rade ništa drugo do da drže i prežive — niti su one mogle učiniti što više zbog dejstva nuklearnog oružja *koje je neprijatelj upotrebio protiv njih*.

Ja sam malopre rekao da su kopnene operacije napredovale sporije nego što se mislilo. Zašto je bilo tako?

Za ovo je bilo tri glavna razloga.

Prvo, ljudski um. Svaki je čovek na bojnom polju od početka rata čuo i video dejstvo vrlo velikog broja nuklearnih eksplozija, neke sa velike daljine a neke vrlo blizu. Utisak je bio ogroman i ostavio je primetan trag. Od najviših štabova do vojnika na bojnom polju, ljudski um je pretrpeo takav psihički udar da je njegova duhovna sposobnost spala na stepen na kome su reakcije bile spore.

Drugo, oštećenje sistema veza, naročito viših štabova, spremilo je komandovanje, katkad za duže vreme. Osim toga i neprijatelj je ometao komandovanje svih stepena putem radija.

Treće, kretanje jedinica bilo je usporenovo usled toga što su na velikim prostorijama mnoge jedinice izbačene iz stroja dejstvom nuklearnih oruđa, kao i milionima izbeglica na putevima. Palo mi je u oči da planovi Zajorda za rešavanje problema izbeglica nisu odgovarali situaciji.

Iz proučavanja ovih zamišljenih događaja možemo sagledati kako treba da izgledaju naše buduće kopnene snage. Jake, kompaktne borbene divizije, sastavljene od jedinica svih rodova vojske, jesu ono što nam je potrebno za neograničen nuklearni rat. One treba da budu sposobne da vode dugotrajanu borbu bez pojačanja. Sistem komandovanja u korpusu mora biti jednostavan, a ako bi one otkazale, divizije moraju biti u stanju da se i dalje samostalno bore. Korpus treba da ima tri do četiri ova-

kve jake divizije. Korpus mora biti sposoban da se bori bez neposrednog naslona na druge korpuze.

Divizijama je potrebno da u svome organskom sastavu imaju neklearnu artiljeriju i rakete malog dometa.

POMORSKE SNAGE

Potom sam proučio rat na moru. Video sam da su se za vreme perioda uzbune, koja je blagovremeno data blagodareći dobro organizovanoj obaveštajnoj službi Zapada, flote i ukrcane snage za specijalne zadatke nalazile na moru. Podmornice Istoka sa velikim akcionim radijusom takođe su isplovile ali su neke od njih bile otkrivene i snage Zapada su ih pratile do početka neprijateljstva, kada su mnoge od njih uništene. Gro podmorničke flote Istoka nije dospeo do središnjih rejona brodovlja; podmornice su bile otkrivene, gongjene i uništene na svom putu ka tim rejonima ili nedaleko od svojih domaćih voda.

Zapadne flote su, uglavnom, preživele početne napade nuklearnim oružjem i bile su, posle toga, u stanju da izraze znatno ofanzivno vatreno dejstvo na pomorske, kopnene i vazdušne ciljeve.

Kako su mornarice bile u stanju da ovo ostvare?

Prvo, mnogo naučnog napora i novca bilo je utrošeno na iznalaženje sprava za otkrivanje podvodnih brodova na velikom otstojanju. Ove sprave neutralisale su preimcućstva koja su podmornice tako dugo imale.

Drugo, flote Zapada su se, osim toga, opremile velikim brojem površinskih i podvodnih brodova koji mogu da izbacuju neklearne projektile. Neću ulaziti u to da ovim brodovima dajem nazive; jedino ću reći da oni nisu nazivani nosačima aviona. Većina velikih brodova bila je, međutim, opremljena izviđačkim avionima sa vertikalnim poletanjem.

Istočnjaci, koji nikad nisu imali pravo shvatanje pomorske sile, bili su potpuno izigrani. Oni su, od 1945 godine, poklanjali mnogo vere svojoj velikoj podmorničkoj floti, što je bila izvrsna taktika u pedesetim godinama ovog veka, ali, ona je potom zastarela. Oni su

pali u grešku da se za budući rat pripremaju prema uslovima koji su vladali u prošlom ratu — grešku koju često čine vojnici. Njihova velika podmornička flota nije imala značajnog uticaja na rat na moru u I fazi — fazi razaranja.

Šta možemo naučiti iz pomorskih operacija rata 1966 godine?

Preovladava jedna činjenica. Nadmoćnost podmornice *mora* biti prevaziđena, jer, kao što ćete videti kad budemo razmatrali II fazu, nama će naša pomorska sila i trgovачki brodovi biti potreбni kasnije. Pomorska moć je vrlo važna za naš uspeh u docnjim fazama.

Možemo li danas reći da smo savladali podmornicu? Možemo li poštено reći da smo posvetili dovoljno naučnih i finansijskih napora usavršavanju sredstava za tu svrhu? Mislim da odgovor na oba ova pitanja glasi »NE«. Znam da su postignuti napretci, ali ne dovoljno brzo; potreban je mnogo veći napor.

BITNI ZAHTEVI DA BI SE PREŽIVELE PRVE ETAPE I FAZE RATA

Eto tako se završila I faza; njoj dobro odgovara naziv: faza razaranja. Pre nego što produžimo dalje izlaganje, izložiću ukratko šta moramo imati danas kao minimum da bismo preživeli prve etape I faze neograničenog nuklearnog rata u svetskim razmerama.

Prvo.— Moramo imati mnogo bolju obaveštajnu službu nego što je sada imamo, da bi nas upozorila na opasnost i da bi nam ukazala na ciljeve.

Drugo.— Da bi uništio neprijateljsku ratnu mašinu i da bi se odbranio, Zapad treba svoje vazdušne i raketne snage da stavi pod odgovarajuću centralizovanu komandu.

Treće.— Potrebne su nam jake i izvežbane kopnene snage, naoružane podesnim nuklearnim oružjem koje je lako pokretljivo i kojim se može lako rukovati.

Cetvrti.— Potrebne su nam pouzdane sprave za otkrivanje podvodnih plovnih objekata na velikom otstojanju.

Peto.— Potrebne su nam flote površinskih i podvodnih brodova za dejstvo raketama. Drugim rečima, potrebna su nam sredstva za ostvarenje velike vatrene moći sa pokretnih baza.

NASTAVAK I FAZE

Za vreme ove faze zapazio sam druge događaje koji su se odigrali i iz kojih možemo mnogo da naučimo. Mobilizacija rezervnih snaga NIJE izvršena u većim razmerama u onim zemljama Zapada koje su bile teško bombardovane nuklearnim oružjem. Za vreme prve dve nedelje, samo nekoliko jedinica je teritorijalno popunjeno do jačine ratne formacije i upućeno na bitačnu prostoriju.

Ustvari, armije koje su formirane za vreme mira (in being) i ranije opremljene, morale su da snose glavni teret borbe; one nisu pojačavane u većem stepenu.

Ne verujem da će sadašnja komplikovana mašinerija za mobilizaciju zemalja Atlantskog pakta funkcionišati pod uslovima nuklearnog rata. Ovaj predmet zahteva intenzivno proučavanje.

Iz ovoga proizilazi pouka da kopnene snage koje su formirane za vreme mira za zaštitu teritorija zapadnih država moraju se držati u punom ratnom formacionskom sastavu, potpuno opremljene i snabdevene. Štit mora biti čvrst i sposoban da izdrži jak udarac te da na taj način stvori vreme snagama odmazde da bi stupile u dejstvo.

KRAJ I FAZE

Sad ću vam reći kako se završila I faza. Nije bilo ni traga ni glasa o vlasti Istoka niti o kakvoj njihovojo visokoj vojnoj komandi. Dana D + 20 bilo je potpuno jasno da su vazdušne snage Istoka praktično uništene jer su one samo povremeno dejstvovali raketama sa običnim bojevim glavama.

Dana D + 25, armije Istoka u našem neposrednom dodiru bile su utrošile gorivo i municiju; njihovi gubici su bili ogromni a ranjenici nisu mogli biti evakuisani

niti zbrinuti; u mnogim slučajevima je u jedinicama većim od puka komandovanje bilo rastrojeno. Posle dana D+30, nigde nisu postojale koordinirane operacije na kopnu.

Između dana D+30 i D+50, preostali površinski brodovi i podmornice Istoka bili su eliminisani.

Eto, tako je borba prekinuta, ali, to nije bio kraj rata — to je bio tek početak.

II faza: Faza eksploracije

U I fazi nastala su velika razaranja i haos. Ako su istočnjaci (Easterners) bili u lošem stanju, zapadni saveznici (Western Allies) su bili u malo boljem, izuzev možda u jednoj ili dve stvari.

Vazdušne snage Zapada sačuvale su izvestan broj aviona sa pilotima i nešto raketa, a ostao je još i izvestan broj nuklearnih bojevih glava.

Zapadne armije, kao i kopnene snage Istoka, pretrpele su vrlo teške gubitke i nisu bile sposobne za veće pokrete. Železnice i putevi bili su teško oštećeni.

Zapadne mornarice imale su gubitaka; ali, u poređenju sa ostalim vidovima oružane sile obeju strana, one su bile malo oštećene, ostale su jake i sposobne za dalje dejstvo. Ovo je bila situacija u kojoj su se našle države Zapada oko dana D+45. Šta su one uradile da bi preživele? Zapazio sam da su se vodi Zapada odlučili da preduzmu tri stvari i to brzo.

To su bile:

Prvo. — Započeti obnovu društva, industrije i uprave.

Drugo. — Sprečiti svako širenje komunizma koji je moglo nastati iz velike bede i haosa koji je nastupio.

Treće. — Ukloniti iz država Istoka ostatke nuklearne moći i potencijala.

Primetio sam da je Zapad preuzeo ove mere u drugoj fazi na sledeći način:

Države Zapada su smatrali, da ako prežive, moraju najpre i odmah preostalu snagu upraviti na obnovu

svog vlastitog društva. Ako bi teške vojne obaveze i dalje bile nametnute, one bi tako oslabile da bi zapadna civilizacija propala i iščezla.

Nije moglo biti reči o odvođenju hiljada zarobljenika sa Istoka ili o pokušaju nekog razoružavanja Istoka u velikim razmerama; ovakav napor bi onesposobio Zapad. Zapadne države se ne bi mogle ishraniti niti bi mogle uspostaviti čvrstu upravu i one svakako ne bi mogle uložiti neki veliki napor protiv neprijatelja. *Nije se postavljalo pitanje okupacije teritorije Istoka, ni u kakvom obliku.*

Ostaci armija Zapada polako su napredovali ka granicama Istočne države, goneći neprijateljske jedinice ispred sebe, primenjujući silu gde je to bilo potrebno. One, ustvari, nisu morale da mnogo ubeđuju protivnika. One jedinice koje su mogле biti lako razoružane bile su, naravno, razoružane. Onim jedinicama koje su još imale izvestan stepen kohezije i svoje komande, naredeno je da maršuju prema istoku; ako bi to odbile, bile bi napadnute nuklearnim oružjem. Na granicama Istočne države (Eastland), Zapad je obrazovao jedan odbranbeni pojaz od lakih snaga podržanih nuklearnim oružjem, pošto je prethodno oslobođio sve satelitske narode koje je Istočna zemlja anektirala u ranijim ratovima. Nijedna od armija Zapada nije ušla u Istočnu državu: nije bilo okupatorskih armija. Bilo je odreda za pretraživanje ali ne i okupacijskih snaga.

Mornarice Zapada sa svojim pomorsko-desantnim odredima, među kojima su bili i odredi za duboko prodiranje na kopno, obrazovale su desantne osnovice u Istočnoj državi. Neki aerodromi su polako dovedeni u ispravno stanje. Transportna, udarna i izviđačka avijacija sletala je na njih i počela traganje za ostacima nuklearnih sredstava, za naučnicima i tehničarima. U izvesnim slučajevima oružane snage Istočne zemlje suprotstavile su se ovom traganju i bilo je potrebno da snage Zapada upotrebe nuklearno oružje da bi silom nametnule svoju volju; no obično je pretnja bombardovanjem bila dovoljna da se savlada otpor.

Konačno, komandanti ovih operacija su izvestili da je zadatak potpuno izvršen. Posle toga, sve snage Zapada i civilno osoblje povučeni su iz Istočne zemlje. Zapadu je za izvršenje ovog zadatka bilo potrebno oko dve godine.

Najteži zadatak pred saveznicima je u II fazi rata bio da zaustave širenje komunizma. Haos i beda koji su bili nastali pružali su plodno tlo za ovu bolest društva.

III faza: Faza obnove

Treća faza bila je obnova.

Ponovna izgradnja privrede i društva demokratskog sveta, posle jednog takvog rata, oduzela je vrlo mnogo vremena. Široka primena nuklearnog materijala za proizvodnju energije u svim njenim oblicima, smanjila bi dužinu ovog perioda obnove. Za nas, danas, pouka je u tome da se moraju ostvariti veliki napretci u tehnici i u metodama lake i brze primene ove tehnike za potrebe industrije i društva, da bi se ovo moglo izvesti.

Izneo sam vam panoramu rata u nuklearno doba i ukazao sam na neke stvari koje su nam potrebne i na neke stvari koje moramo učiniti da bismo osigurali da naš zapadnjački način života prezivi.

LOGISTIKA

Sigurno ste primetili da još nisam pomenuo logistiku. Razlog za ovo je u tome što sam smatrao da je potpuno nemoguće zamisliti jedan budući rat koji bi se oslanjao na naš sadašnji logistički sistem.

Vreme je da na ovaj problem pogledamo realnije. Kuda god idem, čujem kako ljudi govore: želimo više ovoga i više onoga.

Mi nećemo moći dobiti više ništa. Mi imamo vrlo komplikovanu organizaciju za raspodelu materijalnih sredstava po celom svetu. Stotine odbora za vreme mira, a u ratu još i više, primaju milione izveštaja i izdaju hiljade uputstava svakog dana; nijedan komunikacijski sistem neće moći savladati ovaj teret. Kogod misli da će

sadašnji sistem funkcionisati posle obostranog tučenja hiljadama nuklearnih projektila — lud je. Posle prvog obostranog nuklearnog dejstva, ništa se više, ma kojeg obima ili količine, neće moći kretati u rejonima u kojima su ova oružja eksplodirala ili eksplodiraju. *Možda će pokreti na površini biti mogućni samo na moru.* Otuda je i značaj pomorskih snaga; one će biti potrebne u II i III fazi.

Nemamo vremena za dublje razmatranje ovog pitanja. Dovoljno je da kažemo da je najintenzivnije proučavanje ovog pitanja od bitne važnosti da bismo se izvukli iz logističkih zapleta u koje smo se upleli.

ŠTA MOŽEMO UČINITI?

Pokušao sam da odgovorim na pitanja političara i naučnika:

Kako će izgledati budući rat?

U kom pravcu treba usmeriti naše napore? Sada ću vam izložiti kako bi trebalo da postupimo da bismo dobili neke stvari koje su nam potrebne.

OPŠTI PLAN SVETSKIH RAZMERA

Prva stvar koju moramo stvoriti jeste jedan opšti plan svetskih razmera za borbu protiv komunizma. Ali, mi ne možemo sačiniti takav plan bez jednog vrhovnog rukovodstva za upravljanje političkom i vojnom strategijom. Zapad pokušava da súzbije komunizam; ovo je svetska borba i mi moramo imati jedan svetski plan. Međutim, nema takvog plana.

Vrhovno rukovodstvo je sada potrebno da bi sačinilo takav opšti plan i da bi pripremilo sve narode Zапада за ono što može doći i da bi im dodelilo uloge koje treba da odigraju. Oni, možda, ne žele da odigraju svoje uloge, ali, to je druga stvar. Bar im treba reći šta treba da rade a odgovornost za nesarađivanje ležaće tada na njihovim plećima.

Pokušao sam da vam izložim svoju zamisao o tome kakav bi trebalo da bude obim i cilj ovog opštег plana.

On mora biti zasnovan na političkom udruživanju i ciljevima Zapada. Koji su naši dugoročni politički ciljevi? Mi ih nemamo. Kakva je korist od rada na ekonomskoj integraciji ili od izgradnje vojne snage, ako se narodi Zapada nisu prethodno složili u pogledu svog političkog udruživanja i dugoročnih ciljeva?

NAUČNI RAZVOJ

Ovde leži ključ za uštedu novca i njegovu primenu sa najboljim uspehom.

Ali, potrebno je preuzeti rizik — opravdan rizik. Mi sada znamo šta će nam trebati u budućnosti, ili bi trebalo da znamo. Osim toga, mi imamo jasnú pretstavu o onome što će nam dati budućnost; naučnici su nam to rekli. Ima mnogo stvari koje su nam potrebne, kao naprimjer: balističke i dirigovane rakete, avioni sa vertikalnim poletanjem, brodovi na nuklearni pogon, specijalna goriva velike toploštne energije za svakodnevnu vojnu upotrebu, nuklearno oružje male razorne moći za kopnene armije, i druge stvari koje sam već pomenuo. Za sve ovo postoje naučne mogućnosti, ali, proći će dosta vremena pre no što ih budemo imali u dovoljnim količinama.

OSNOVNI PRINCIP KOJI TREBA RAZMOTRITI JER IDEMO U ERU RAKETA

Moramo imati plan za razvoj naših snaga jer idemo u eru raketa. Ovaj plan mora biti zasnovan na izvesnim osnovnim činjenicama, po mom mišljenju, ovo su neke od njih:

1.— Do 1966 godine započeće prelazak u eru raketa i počećemo da koristimo nuklearnu bojevu glavu za izražavanje vatrene moći. Od tog vremena pa nadalje, možemo očekivati sve brži i brži napredak u ovom pravcu dok će druga sredstva za dejstvo i drugi oblici vatrene moći više biti izuzetak nego pravilo — u svakom slučaju u neograničenom nuklearnom ratu.

2.— Avioni sa ljudskom posadom kako izgleda, zadošto neće potpuno izaći iz upotrebe.

Oni će, naprimer, biti potrebni za izviđanje i za izvesne taktičke zadatke, jer nije mogućno izumeti neku mašinu koja bi se mogla snaći u nepredviđenim okolnostima; za ovo je potreban ljudski mozak.

Osim toga, još će u doglednoj budućnosti, biti potrebna vrlo efikasna strategiska bombarderska avijacija, zbog velike teškoće da se u unutrašnjosti neprijateljske teritorije tačno odredi mesto cilja. Pored toga, avijacija sa ljudskom posadom biće potrebna u ograničenim ratovima u tehnički nerazvijenim zemljama, kao i za demonstracije u toku hladnog rata. A ona će, nesumnjivo, biti potrebna i za transportovanje, da bi oružane snage, uopšte, imale veću elastičnost.

3.— Mi ćemo, u ne tako dalekoj budućnosti, postići mogućnost da gotovo neograničenu količinu razorne moći, sa koje bilo tačke, bacimo na ciljeve na kom bilo otstojanju, do više od 8.000 km. Ustvari, možemo reći da smo gotovo danas u stanju da to učinimo. Stoga, interesi uspešnog delovanja i ekonomije diktiraju nam izmene u našoj organizaciji. Jedinstvo komandovanja apsolutno je **od** bitne važnosti za uspešno izvršenje vojnih zadataka. Teorijski, najidealnije rešenje bi bilo da se sve vojne funkcije kombinuju u jedan jedini vid oružane sile, ne nekim prenagljenim metodima, već postepenim procesom. Ali, danas ovo, ne bi bilo mogućno. To je šteta, jer takva bi promena mogla mnogo olakšati rešenje problema. Danas je čest slučaj da se isti poslovi jednovremeno obavljaju u raznim vidovima oružane sile, što dovodi do velikog rasipanja sredstava i napora; rivalstvo među pojedinim vidovima oružane sile i nepoverenje još štetno utiču na naše rasuđivanje i čine nemogućim donošenje zdravih odluka.

Ovo može biti krajnje rešenje, ali, bez obzira na to da li ćemo ili ne ćemo otići ovako daleko, barijere koje sad postoje između pojedinih vidova oružane sile i njihovih funkcija moraju se otstraniti. Nezavisnost, koja karakteriše naš današnji odnos između pojedinih vidova oružane sile, mora se napustiti u korist međusobne zavisnosti.

4.— I pored sve moćnije avijacije i pojave dirigovanih i balističkih raketa, još su potrebne dobro organizovane i odlično izvežbane kopnene snage. One su od bitne važnosti za našu strategiju. Ideja o masovnim armijama pripada prošlosti. Ali, mi moramo imati neki efikasan štit na zemlji, u čijem će se sastavu nalaziti i atomsko oružje.

Ništa od svega što je dosada viđeno ili zamišljeno na polju novih oružja ne može zameniti potrebu za ljudima na zemlji, koji stvarno drže teritoriju i koja bi u ratu, bez njihovog prisustva, sigurno pala u neprijateljske ruke.

5.— Veliki je problem iznaći sistem po kome bi nacionalne armije bile sposobne da vode hladni ili ograničeni rat, *a tako isto i neograničeni rat u svetskim razmerama*. Za ograničene i hladne rătove divizijama je potrebna ofanzivna sposobnost i laka oprema. Za neograničeni nuklearni rat, divizijama je potrebna defanzivna sposobnost i podesno nuklearno oružje.

Države sa prekomorskim obavezama koje mogu dovesti do ograničenog rata, moraju imati izvestan broj divizija smešten u domovini; ove divizije moraju biti lako opremljene a moraju postojati i sredstva da se one mogu trenutno transportovati vazdušnim putem u nemirne oblasti. Druge divizije će biti raspoređene u oblastima u kojima je samo neograničen nuklearni rat verovatan. Doista, državama sa takvim dvostrukim problemom potrebna je pre svega elastičnost, tako da problemi mogu biti rešeni u granicama finansiskih mogućnosti.

Saglasiti sve ove različite zahteve i dovesti ih do praktičnih ostvarenja neće biti lako, ali, to se mora učiniti. Mi treba da shvatimo da ukoliko nuklearni rat postaje manje verovatan, utoliko će ograničeni ratovi i demonstracije sile u toku hladnog rata postati više verovatni.

6.— Pravilno organizovanje ljudske snage od ogromnog je značaja da bi se vojniku, mornaru i vazduhoplovcu, u aktivnoj službi, ulilo poverenje da će njegov uspeh u budućnosti biti osiguran.

U jednom svetskom ratu, cela nacija se mobiliše i sve se žrtvuje za borbu radi preživljavanja; u to nema sumnje.

Ali, u ograničenim ili malim sukobima, remećenje života nacije trebalo bi da bude što je moguće manje. U sadašnje vreme, kad dođe do kakvih nemira, odmah se obustavlja svako napuštanje službe svekolikog aktivnog ljudstva svih vidova oružane sile. Ovo teško pada čoveku u aktivnoj službi koji je napravio svoj plan za život posle povlačenja iz te službe i imao posao koji ga čeka. Ovo uznemiruje ljude i ima najnepovoljniji uticaj na ljudstvo u aktivnoj službi. Ovo pitanje zahteva hitno proučavanje.

Potrebna je organizacija koja će naciji omogućiti da vodi ograničene ratove ili da vrši akcije u hladnom ratu onako kako to prilike budu zahtevale — ne ometajući životne planove jednog znatnog dela zajednice.

MORAL GRAĐANSTVA

Tajna održavanja morala građanskog stanovništva za vreme napada, kao i morala vojske, sastoji se u tome da narodu treba reći istinu o onome što se dešava i treba mu uliti veru da se vlada situacijom. Stanovništvo mora dobiti tačna obaveštenja i mora mu se reći šta treba da radi. Ništa se od ovoga neće postići ako nisu izvršene potpune pripreme za vreme mira.

A one nisu izvršene dosada.

Bitno je shvatiti da će u situaciji nuklearne jednokosti između dve strane, kada svaka od njih ima najmoderija sredstva za napad, preživeti ona strana koja ima najbolje organizovan unutrašnji front. Težak problem će biti odbrana morala u svojoj domovini — a ne samo napad na neprijateljski moral. Moral u unutrašnjosti zemlje spada u nadležnost civilne zaštite. Civilna zaštita je od bitnog značaja za modernog vojskovođu, pošto bez nje njegova baza nije sigurna.

Politički vođa mora biti u mogućnosti da govori narodu. Novine moraju produžiti da izlaze. U vezi sa ovim da postavimo nekoliko jednostavnih pitanja:

a) Postoje li planovi za premeštanje opreme i ljudstva radiostanica na relativno sigurno mesto odakle bi mogle da izvršavaju svoj zadatak za vreme i posle nuklearnog napada. Da li je razmatrana upotreba brodova za ovu svrhu?

b) Postoje li planovi Zapada koji obezbeđuju da, ako radiosistem jedne ili dve države bude uništen, druge stanice mogu sastaviti emisije, preuzimajući njihove talasne dužine i obezbeđujući skelet radioslužbe?

c) Da li je od vodećih listova svake pojedine zapadne zemlje traženo da pripreme plan za slučaj rata po kome bi jedna mala grupa novinara sa specijalnom opremom, pod ratnim uslovima mogla izdavati makar i minimalan broj novina za celu državu odnosno za pojedine oblasti?

Moglo bi se postaviti mnogo takvih pitanja.

Gornja pitanja su sama sobom razumljiva. Odgovor na njih je: »Ne«.

Stoga su naše pripreme za održavanje morala građanstva u nuklearnom ratu potpuno nedovoljne.

GLAVNE POUKE

Koje su najvažnije pouke iz ovog predavanja?

Prvo — jedan novi svetski rat u nuklearno doba doveo bi do najvećeg pustošenja. Nas borce često optužuju da volimo rat; ustvari, mi smo ljudi koji ga najviše mrze, jer suviše dobro znamo šta on znači za čovečanstvo. Ali, mi moramo da radimo planove za rat i da budemo spremni ako bi nam bio nametnut od strane nekog zlog čoveka ili zle grupe ljudi koja se dočepa vlasti i pokuša da sproveđe svoju volju silom. Samo na ovaj način možemo preživeti ako budemo napadnuti.

Iz lekcija koje smo naučili ovo posle podne očigledno je da moramo učiniti sve što je moguće da sprečimo nastajanje rata; on bi bio samoubilački za obe strane.

Nećemo postići mir preteći ratom. Ali, u savremenom svetu mir se može osigurati samo vojnom snagom; ovo je možda žalosno, ali to je činjenica. Zato moramo održavati takvu poziciju snage koja će učiniti akt agre-

sije vrlo, vrlo skupim za agresora. Samo na ovaj način možemo biti sigurni da ćemo održati naš cilj mira, u sadašnje vreme.

Zatim, mi se suočavamo sa teškim problemom da stvorimo potpuno opremljenu vojnu silu koja nam je potrebna a da to bude u granicama naših finansiskih mogućnosti. Od bitnog je značaja da vidovi oružane sile ne budu zaslepljeni svojim posebnim interesima, sa zastarelim shvatanjima, i da ne dopustimo da naše misli budu sputane doktrinom i tradicijom.

Tehničko utrkivanje sa drugim državama nije jedini problem. Postoji takođe problem da se naša odbrambena sredstva organizuju tako da možemo najuspešnije upotrebiti nova oružja. Oružje obično pretiče strategiju i taktiku; jaz je danas veći nego ikad ranije.

U organizaciji pojedinih vidova oružane sile danas, ogleda se težnja ka nezavisnosti od drugih. Ako ne budemo obazrivi, imaćemo tri nezavisna i samostalna ministarstva odbrane. To bi se desilo ako bi svaki pojedini vid imao sve snage, sva oružja, i svu opremu potrebnu za suprotstavljanje svim opasnostima.

Moramo usvojiti drugačije rešenje problema odbrane; mi ga moramo proučavati u duhu istraživanja i poštenog traganja za istinom. Moramo biti svesni da će u budućem ratu rešenje pasti u korist one strane koja bude mogla da preduzme odgovarajuće početno dejstvo vrlo brzo i koja bude najbolje upotrebila svoja oružja, od samog izbijanja rata; rešenje će pasti isuviše brzo da bi se mogle izvoditi pouke i činiti promene.

U vezi sa ovim mišljenjem, vreme je da prihvatimo nove poglede na poslove koje treba obaviti i na snage i oružje sa kojima ćemo ih izvršiti. Moramo se time pozabaviti sada — pre nego što bude suviše kasno.

Kako mnoge raspre između vidova oružane sile proizilazi iz takmičenja za dobijanje najvažnijih zadataka, možda je potrebna revizija uloga i zadataka kako su danas na snazi. Ako je tako, izvršimo je.

Pogledajmo neke druge mere, koje nam mogu pomoći da rešimo problem. Ideja o jednom jedinom vidu

oružane sile nabacivana je mnogo puta. Meni se lično ona sviđa. Ali, ona ne bi mogla da se prihvati danas. Međutim, ako budemo vodili još neki svetski rat verujem da bi ga završili sa jednim vidom — ili dva vida, živi i mrtvi.

Potom, postoji pitanje objedinjavanja komande. Meni se sviđa takvo rešenje. Bilo bi dobro kada bismo mogli dobiti ljude iz svih vidova oružane sile koji će sebe više smatrati članovima jedne misije a manje držati do uniforme svoga vida.

Da bismo dobili bolju celinu u komandama potrebnii su spremniji štabni oficiri u njima — oficiri koji imaju potpuno znanje iz svih vidova oružane sile. Ovo bi, s druge strane, zahtevalo obuhvatniji, ujedinjen sistem vojne obuke. Učenje o svim vidovima oružane sile mora početi ranije, kad oficir bude proizveden, ili još ranije. Danas mnogi oficiri stignu do čina ravnog majorskog pre nego što dođu u dodir sa ostalim vidovima oružane sile.

Ali, glavna potreba se sastoji u tome da se ustanovi stvarna istina o odbrani — o vrsti odbrane koju mi moramo sprovoditi. Ako se pokaže da nam je potrebna nova organizacija, ostvarimo je. Ili, ako nam je potrebna nova reorganizacija, izvršimo je. Ako je neophodna ponovna raspodela uloga i zadatka, učinimo je.

Mislim da se najpravilniji način da se savlada ovaj problem sastoji u tome da se dobro promisli i reši kakva bi trebalo da bude organizacija odbrane kroz 10 godina.

Mi bismo onda radili prema njoj polako, obezbeđujući da svaki korak koji se preduzme bude napredak ka postizanju toga dugoročnog cilja. Ko danas o ovome misli? Naprimer, da li vi (u raketno doba) smatrate da će kroz 10 godina postojati vrlo veliki admiralitet, vrlo veliko ministarstvo vojske i vrlo veliko ministarstvo vazduhoplovstva — pored Ministarstva odbrane. Ja lično ne smatram.

Celokupna naša organizacija odbrane treba da se potanko ispita i objedini u Ministarstvu odbrane koje treba da ima punu odgovornost i pravo odlučivanja.

ZAKLJUČAK

Mislim da ćete lakše prići ovim problemima na način koji sam primenio — osvrtom unazad na jedan sukob a ne gledanjem unapred.

Videli smo potrebu za planiranjem i prilaženjem našim današnjim problemima realistički. Verovatno je stvar mišljenja da li će glavni udarac u budućnosti zadatai avijacija sa ljudskom posadom, dopunjena vođenim raketama, ili obratno. Moje vlastito mišljenje je da će do 1966 preko 50% strategiskih zadataka izvršavati rakete. Što se tiče taktičkih vazdušnih snaga za podršku kopnenih armija — smatram da će do 1966 oko 75% sadašnjih tipova aviona biti zamenjeno nuklearnim oružjem u rukama kopnenih snaga.

Od bitne je važnosti da se shvati da ratovanje na Zemljinoj kugli u nuklearno doba neće biti slično ratu od 1939 — 1945 i da jedina razlika neće biti samo veća »huka i buka«. Naprotiv, potrebno je potpuno izmeniti naše strategiske i taktičke koncepcije. Pošto smo shvatiли ovu osnovnu činjenicu, potrebno je rešiti ovaj problem razmišljajući o njemu sa realizmom i sasrediti pažnju na neke od najprečih potreba našeg vremena, a to su: obaveštavanje, naučni razvoj, planovi, i, ukoliko to možemo postići, objedinjena komanda bar nekih naših snaga. To takođe zahteva ponovno razmatranje organizacije naše odbrane.

U ovom pogledu se mnoge važne stvari ističu na slici koju sam pokušao da vam predstavim.

Jedno je, da će biti sve teže i teže odrediti zadatke svakog pojedinog vida oružane sile ili raspodeliti zadatke po funkcijama. Moramo pokušati da krenemo ka većem objedinjenju vidova nego što je to danas.

Drugo se odnosi na kretanje. Jasno je da će vremenom kretanje u neograničenom nuklearnom ratu biti mogućno samo vazdušnim putem i morem. Kretanje vazdušnim putem je dobro shvaćeno i prihvaćeno; ono se mora sve više i više koristiti da bi se povećala strategika pokretljivosti oružanih snaga uopšte.

Mi sada, pri traženju pokretljivosti, moramo koristiti more. Proučavanje karte sveta odmah pokazuje

ogromno preim秉stvo koje ima strana koja ima slobodu kretanja preko svetskih vodenih prostora. Na moru, dejstvo nuklearnih padavina (»fall-out«) nije ozbiljan faktor i to neće sprečiti pokrete.

Nepokretni uređaji za izbacivanje raketa, na kopnu, biće izloženi oštećenju; na morima, svi uređaji za izbacivanje raketa mogu biti pokretni i njih neće biti lako pronaći i uništiti.

Što više proučavam ovaj problem, to više dolazim do zaključka da će vazdušna i pomorska sila obezbediti glavni ofanzivni udar u neograničenom nuklearnom ratu budućnosti. A njihova ofanzivna snaga mora i može biti pokretljiva. Kopnene snage biće od bitne važnosti za neposredno zaustavljanje neprijatelja na zemlji, da bi se zaštitile naše teritorije i narodi. Ali, strategija onih koji se bore na kopnu biće defanzivna, jer nikakav važan pokret neće biti mogućan.

More mora da se koristi sve više da bi dobili površinsku strategisku pokretljivost i da bi obezbedili pokretne uređaje za lansiranje nuklearnog oružja.

Smatram da je današnja situacija kritična. Mi ćemo ili planirati realno za budućnost i preživeti nuklearni rat — ili ćemo se prepustiti okolnostima, planirajući od godine na godinu i upotrebljavajući *ad hoc* metode i — završiti propašću.

Vi se možda nećete složiti ni sa čim od onoga što sam ja rekao. Ali to nije važno. Ako se ne slažete, ne slažite se konstruktivno, postavite stvar bolje nego što sam ja.

Dosada nismo čuli ništa o ovom predmetu ni od jednog političkog ili vojnog vođe u zapadnom svetu. Ako ništa nije rečeno, ništa neće biti ni učinjeno, i nikakvi planovi ne će biti izrađeni. Onda ćemo se naći pred Istokom sa zastarem ratnom mašinom, bez određenih ideja i u političkoj zbrici.

Ja sam bar nešto rekao.

Budućnost zapadne civilizacije će zavisiti od toga da li ćemo ovaj problem pretresti razmišljajući realno — i to ne sutra, već sad.

NA KRAJU:

U ovom predavanju govorio sam o ratu — o nuklearnom ratu.

Ali, nepokolebljivo verujem da ćemo, ako pravilno postavimo stvari *sada*, i učinimo sve ono što bi trebalo učiniti, moći da očekujemo mnoge godine mira — bez nuklearnog rata. Ali, jedno je bitno — nacije slobodnog sveta moraju živeti po svome geslu:

»Mir pomoću snage
i
Snaga putem jedinstva«*)

Naglasak mora biti na reči »jedinstvo«.

U nuklearno doba, nacionalni ratovi su stvar prošlosti. Nijedna nacija neće moći da radi bez saveznika; oni katkad mogu biti nepodnošljivi ali, oni su nužni. Teškoća je u tome što nikom nije jasno kako da se postigne jedinstvo i nesebična solidarnost koja je od životne važnosti ako treba da se suprotstavimo snažnim frontom prema daljem napredovanju komunizma.

Izvor nadahnuća, u slobodnom svetu, bio bi podoban jezeru bistre vode iz koga se nacijama cevima sprovođi način vođenja politike i strategije. Ali umesto ovog »Jezera jedinstva«, mi imamo oko 30 političkih bara.

Ono što je danas potrebno to je ujedinjena zapadna Evropa u okviru Atlantskog saveza (the Atlantic Alliance), sa jasno određenim zajedničkim političkim smernicama. Mi, naravno, možemo izgraditi vojnu snagu i naneti poraz Istoku u bici. Ali, kakva će korist biti od toga ako, pošto preživimo rat, prepustimo Zapad komunizmu? Bitka između Istoka i Zapada je bitka za srca i shvatanja ljudi. Ustvari, to je više politički nego vojni problem. Međutim, mi zanemaruјemo političku stranu problema a više smo se sasredili na njegovu vojnu stranu. Oboje je od bitnog značaja. Ali, politički problem se mora najpre rešiti, a on neće biti rešen sve dotle dokle se po-

*) Peace through strength and Strength through unity. — Prim. prev.

jedine nacije brčkaju svaka u svojoj političkoj barici. Prostrano »Jezero jedinstva« od životne je važnosti za slobodan svet.

Imamo da predemo dug put pre nego što uzmognemo reći da postoji istinsko jedinstvo između država Zapada. Istinsko jedinstvo obuhvata spremnost da se čine žrtve za zajedničko dobro; mi ne vidimo dovoljno ove spremnosti danas.

Često mislim da bismo mi, najviše starešine svih vidova oružane sile, mogli učiniti više nego što činimo da bismo u tome pomogli. Nisu li neki od nas isuviše nacionalni u svojim pogledima? Pokušavamo li da gledamo na svetske probleme kroz međunarodne naočare?

Najbolji način da uradimo sve ovo jeste da se čvrsto svrštamo u Atlantskom paktu i da ojačamo ovu organizaciju politički i vojnički. Atlantski pakt se mora održavati sposobnim za život i efikasnim; moramo udvostručiti svoje napore da ga takvim očuvamo.

Rekao sam na početku ovog predavanja da je naš cilj mir. Najsigurniji put ka miru je da se čvrsto držimo NATO-a i da se posvetimo njegovim verovanjima i principima; ako budemo išli tim putem, mi i naša deca možemo sa poverenjem gledati u budućnost.

DISKUSIJA

Pretsedavajući: Dok smišljate pitanja koja ćete postaviti gospodinu Maršalu, želim da dam jedno kratko objašnjenje, ne o panorami neograničenog rata koju vam je ocrtao predavač, nego radi jačeg osvetljavanja i, mislim, potvrđivanja nekih njegovih tačaka o problemu organizacije odbrane.

Osnovna struktura organizacije na kojoj počiva naš sadašnji rad koja je, mislim, postavljena početkom ovoga stoljeća, prilagođavana je potrebama za vođenje dva rata i mislim da se oni koji su učestvovali u poslednjem ratu sa konvencionalnim oružjem slažu da mašina nije baš loše radila. A sada, usled ovog fantastičnog napretka u naučnom razvitku na kopnu, na moru i u vazduhu, i usled naše sve veće međusobne zavisnosti od drugih ze-

malja i, kako bih rekao ekonomskog prenaprezanja jedne napredne države koja pokušava da zauzme dominirajući položaj u svetskoj politici, zahtevi naših odbranbenih snaga i uslovi pod kojima će se oni moći zadovoljiti menjaju se iz osnova, te se slažem da je sada vreme da preinačimo našu celokupnu koncepciju odbrane i snabdevanja, počev od zakonskih prava ministra odbrane pa naniže, sve do snabdevanja, čak i sitnom opremom.

Međusobno sadejstvo vidova oružane sile — a gospodin Maršal se dotakao mogućnosti njihovog objedinjavanja u izvesnom stepenu — i izrada programa istraživanja, razvoja i snabdevanja, čine jedan veliki opšti problem u kome oružana sila, državne ustanove, industrija i državne finansije treba da budu objedinjene.

To pitanje je tako obimno i tako složeno da ga nijedna vojna ustanova ili ministarstvo ne može samo rešavati sa nadom da će naći uspešno rešenje, a rešenje se sigurno ne može naći u delokrugu jednog ministarstva sa ograničenom vlašću i ciljem.

Ima mnogo znakova da će, ako nastavimo da radimo kao dosada, vjerojatno biti sve teže istovremeno obezbediti i prosperitet i odbranu, i jedino što mogu da kažem, podržavajući predavača, to je da bi, ako ima i najmanjeg izgleda da će temeljno razmatranje ovoga pitanja dovesti do nekog poboljšanja sadašnjeg stanja, takvom jednom razmatranju bilo korisno pristupiti.

Kontra-admiral ser. A. V. Bazard. Spreman sam da raspalim da bi lopta počela da se kotrlja!

Predavač je naglasio od kolike je važnosti da se pridržavamo svog glavnog cilja da bi se sprečio svetski rat i rekao je da ograničeni rat, po svoj prilici, postaje sve verovatniji. Kao bivši obaveštajni oficir (koji je želeo više novaca i više stručnjaka kad je bio u tom zvanju) rekao bih da je situacija takva da se može otići dalje od toga. Ne verujem da postoji, ili da je ikad stvarno postojala, neka opasnost od namerno izazvanog svetskog rata koji bi započeli komunisti. Verujem da je stvarna opasnost uvek pretila, i sigurno će to sve više biti, od prevrata sa lokalnom agresijom, od lokalne politike sile i nemamerno izazvanog lokalnog rata. Samo ako ne bu-

demo suzbili te opasnosti postojaće verovatnoća da će doći do svetskog rata. A ako u tome ne budemo uspeli i ako u hladnom ratu ne budemo postupali kako treba, tada će, rekao bih, postojati znatna verovatnoća da može doći do *nенамерно* izazvanog svetskog rata.

Ako je to tačno, ne samo da bi trebalo više pažnje obratiti na ograničeni rat, a bilo bi mi milo ako bi predavač to potvrdio, nego usled toga izgleda da iskršavaju dva pitanja. Prvo, da li je NATO podesio svoju politiku tako da može lokalizovati i rasčistiti svaki lokalni sukob koji bi nastao? Imao sam uvek utisak da je NATO pokušavao da proširi svaki lokalni spor u totalni rat, bar u Evropi ako ne širom sveta. Drugo pitanje je ovo: kakva su predavačeva gledišta u pogledu upotrebe taktičkog atomskog oružja? Izgleda mi da nejasnost o ovom pitanju u govorima zapadnih vođa povećava verovatnoću i lokalnog i svetskog rata.

Mi smo objavili (i izgleda da su vršene pripreme da se to sproveđe u delo) da ćemo, ako bude potrebno, otpočeti taktički atomski rat u slučaju lokalne i ograničene agresije. S druge strane, izgleda da nismo ništa učinili da ubedimo svet da mogu biti znatne razlike između taktičkog atomskog ratovanja i totalnog rata, te postoji velika opasnost da bi se, ako se ta razlika ne postavi, taktičko atomsko ratovanje moglo proširiti u totalni rat. Ja smatram da mi moramo ili prodreti sa našom politikom taktičkog atomskog ratovanja i ubediti svet da je to realno i da se može izvoditi bez izazivanja totalnog rata, ili treba da obustavimo trošenje novca na taktičko atomsko oružje. Ako ne razjasnimo situaciju, smatram da smo u ozbiljnoj opasnosti da omašimo u našem glavnom cilju — sprečavanju svetskog rata.

Predavač: To je bio vrlo dug govor i pokušaću da izdvojim pojedina pitanja!

Mislim da je prva tačka bila, šta ja mislim o pitanju verovatnoće neograničenog nuklearnog rata. Ja bih se potpuno složio s vama, i mislim da je to došlo do izražaja u mom govoru danas, da nacije moraju imati elastičnosti a i snage u svojim matičnim zemljama koje bi mogle momentano istaviti da savladaju takve opasnosti, što do-

sada nije bio slučaj. U Atlantskom paktu smo imali dva slučaja. Francuzi su imali izvesne teškoće u severnoj Africi i nisu imali nikakvih snaga za preduzimanje potrebnih mera, jer su sve snage koje su imali bile raspoređene u Nemačkoj. Sa istom se nezgodom suočilo i Ujedinjeno kraljevstvo koje je, čini mi se, imalo izvesne neprilike u istočnom Sredozemlju; i tada je konstatovano da je sve što se ima bilo u Nemačkoj. Gipkost je potrebna da bi nacija mogla da preduzme potrebne mere trenutno — i mislim da sam naročito naglasio reč »trenutno«.

Sledeće pitanje, ako se ne varam, bilo je ovo: da li NATO ima neku organizaciju za suzbijanje ograničene agresije na teritorijama članica Atlantskog pakta? Mi smatramo da će ti mali ratovi, ti ograničeni ratovi, te akcije hladnog rata koje mogu postati vruće, biti najverovatnije vršene van teritorija članica Atlantskog pakta, jer bi svaki pokret neprijateljskih kopnenih snaga na teritoriji Atlantskog pakta izazvao odmah rat; o tome ne može biti nikakve sumnje. Stoga mislimo da to nije verovatno. Ali, mi mislimo i to da može biti izvesnih mesta na teritoriji Atlantskog pakta u Evropi, koja se pruža od Norveške do Turske, gde bi moglo doći do ograničene agresije, te smatram da je vaše pitanje bilo: da li imamo planove za preduzimanje koraka u tom slučaju? Imamo ih — ali, vi ne biste mogli od mene očekivati da vam kažem kakvi su; to bi bilo nezgodno. Mi imamo planove za preduzimanje potrebnih mera u takvom slučaju.

Na treće pitanje je sasvim lako odgovoriti. Rekao sam u svom govoru da je moje gledište da zapadne nacije treba što jasnije da stave do znanja da će se na agresiju, u kom bilo obliku, odgovoriti trenutnim i odgovarajućim sredstvima, a »odgovarajuća sredstva« obuhvataju i nuklearna oružja — odjedanput — zadati im »smrtonosne udarce« od početka. Slažete li se vi sa tim? Zadati smrtonosne udarce svakome koji otpočinje agresiju na svet.

Mi u Vrhovnoj komandi savezničkih snaga u Evropi (S.H.A.P.E.), sa punom političkom saglasnošću Saveta Atlantskog pakta, zasnivamo sve svoje planove na činje-

nici da ćemo, ako nas napadnu, upotrebiti nuklearno oružje za našu odbranu. U tome postoji saglasnost; jedini uslov je da se prvo moraju pitati političari. To bi moglo biti malo nezgodno, naravno, i ja lično bih prvo upotrebio nuklearno oružje a posle toga pitao. Verujem da bi čvrsto stajanje na ovim pozicijama od strane Zapada zau stavilo svaku agresiju.

Što se tiče razlike između taktičkog i atomskog oružja, mi je ne pravimo; no, ako budemo napadnuti mi ćemo upotrebiti nuklearno oružje.*) Sada mi možete postaviti jedno zanimljivo pitanje: da li se smatra verovatnim da će u jednom ograničenom ratu, takvom kao što je, naprimjer, bio u Koreji, ako se ponovo dogodi, biti upotrebljeno nuklearno oružje. Ja Korejski rat ne bih zvao malim ratom. To je bila krupna stvar i, po mom mišljenju, ako bi se ponovo poveo rat veličine Korejskog rata, nuklearno oružje bi bilo upotrebljeno. Ne kažem da bi se naši politički vođi složili, sa tim, ali, vi ste me pitali šta ja mislim!

Kapetan fregate T. Vildon: Gospodin maršal je rekao da bi u II fazi rata glavni problem zapadnih zemalja bio da spreče širenje komunizma na Zapadu. Pretpostavimo da je Istočna sila sa kojom imamo da se borimo jedna komunistička država; možda bi predavač mogao reći da li on smatra da se može računati na pouzdanost zapadnih naroda u jednom novom ratu, ili on ustvari misli da među njima postoji podvojenost? Ako ona postoji, onda je sigurno da ćemo biti osakaćeni pre početka rata?

Predavač: Naravno, ja nisam baš ličnost koja bi mnogo znala o tome. On je postavio jedno vrlo neposredno pitanje o zapadnim snagama i ja bih danas rekao da su oružane snage i narodi Atlantskog pakta koje ja znam vrlo dobro — a to će reći evropske nacije od Norveške, preko srednje Evrope, do Sredozemnog Mora i istочно, do Kavkaza — apsolutno sigurni u pogledu neke infiltracije komunizma među njih. To bi bilo moje gle-

*) U originalu стоји: »As regards the difference between the tactical and the atomic weapon, we do not distinguish them; we use a nuclear weapon if we are attacked.« — Prim. prev.

dište. Ja viđam mnoge od njih i mislim da su dobri. Vojnici nacionalnih oružanih snaga svih nacija Atlantskog pakta su prvaklasi mladići; potrebno im je samo dobro rukovodstvo, i ako im ono bude dato, možete raditi sa njima sve što želite.

Što se tiče pozadine nacija, u izvesnim slučajevima ovo pitanje komunističke infiltracije ne стоји sasvim dobro. Naprimer, uzmimo jednu naciju — uzmimo Francuze. Francuz će vam često reći da je u prošlom ratu prvo poražena vojska pa se posle toga skrhala nacija. Po mom mišljenju, nacija se skrhala prva. Ako nacija izostaje za vama, onda je svršeno sa vašom bazom i teško je voditi uspešno rat.

Rekao bih da sam zadovoljan sa situacijom u tom pogledu u oružanim snagama Atlantskog pakta, i koliko sam u stanju da procenim, situacija je u matičnim zemljama takođe dobra. Ja bih rekao i ovo, a rekao sam to u svom govoru, da je ova borba protiv komunizma svetska borba; to je borba za mišljenja i srca ljudi, a ona se međutim, ne vodi u svetskim razmerama. Ustvari, ne znam da postoji ikakav plan koji se time bavi. Mislim da ne mogu reći ništa više.

Pretsedavajući: smatram da mi je dužnost da sada zaključim ovo vrlo uzbudljivo i zanimljivo popodne i neću vas zadržavati dugo nečim što bih ja mogao da kažem.

Tako je notorno jasno da se sve mogućno mora preduzeti da bi se sprečio taj neograničeni rat, pa ako je to tačno — a siguran sam da jeste — mislim da će štampa 1969 godine (ako tako nešto uopšte bude postojalo u to vreme) kritikujući izlaganje predavača, koji se stavio u ulogu istoričara, možda reći »Pa dobro, a zašto ste vi uopšte dozvolili da se to desi?« Ono što sada pokušavam da učinim to je da postavim pitanje koje je postavio admiral Bazard i da kažem koliko je važno kontrolisati jedan ograničeni sukob, koji se može uporediti sa zapaljenom vatrom u čestaru, i sprečiti da se on pretvori u veliki požar.

Govoreći čisto kao industrijalac koji je imao izvesno iskustvo u odbranbenim planovima i pripremama u pro-

šlom ratu i u toku poslednjih 11 godina, ne verujem da su naša finansijska i tehnička sredstva takva da bismo, uz najbolju volju, pretpostavljajući čak i da ćemo izvršiti bolju organizaciju, mogli sami svojim sredstvima doći stanje gotovosti takvo kakvo gospodin Maršal, vraćajući se u 1956 godinu, zahteva kao bitno.

Ja želim da naglasim reči »sami svojim sredstvima«: sa našim saveznicima, a naročito sa našim saveznicima iz NATO-a, moguće je nešto učiniti. A to znači, kao što je predavač tako jasno istakao, potrebni su, pre svega, jedna jasnija koncepcija naših dugoročnih političkih ciljeva na svetskom planu i, drugo, vrlo iskreno i svesrdno tehničko pomaganje između nas i naših saveznika, a naročito našeg najvećeg saveznika. Tako se politikom mogu proizvoditi nuklearne podmornice, podvodno oružje, ratna oprema za kopnene snage, vođeni projektili i svi elementi potrebni da se stvori bitno sredstvo za obeshrabrenje agresora.

Ovim se sastanak zaključuje, i veliko mi je zadovoljstvo i dužnost da vas zamolim da izrazite svoje poštovanje i zahvalnost gospodinu Maršalu za veoma zanimljivo i divno popodne koje nam je pružio. (Aplauz).

General-pukovnik ser Džordž Erskin: U ime Saveta i članova Instituta, želeo bih da zahvalim lordu Viksu za pretsedavanje na ovom veoma zanimljivom predavanju ovo posle podne. (Aplauz).

3

BUDUĆI RAT*

Sa zadovoljstvom pružamo našim čitaocima ova razmišljanja pisca, mada bi ona zaista, u prvom redu, mogla da imaju vrednosti za svetske sile.

Može se postaviti pitanje, da li se u budućnosti može izvršiti podela između materijalnog i klasičnog načina vođenja rata onako oštro, kako to izgleda da vidi pisac; jer će se neprijatelj boriti i protiv ljudstva i protiv sredstava materijalnog vođenja rata, tako da bi i za njihovo angažovanje mogla da budu važna dalekosežna razmišljanja, kao što se to i pri klasičnom načinu vođenja rata mora da radi.

Nama izgleda uvek ispravno da ukažemo na to, da će tehnička komponenta u nekom budućem svetskom sukobu igrati još bitniju ulogu nego ranije i da se usled toga nameću naročite mere za celishodnu upotrebu ovih tehničkih sredstava.

Prim. red. časopisa

Kako u ljudskom životu ima događaja koji nas navode da izvučemo bilans o našem životu, tako i u oblasti rata postoje momenti koji nas navode na razmišljanje, gde se upravo nalazimo u razvoju ratništva i kuda vodi taj put. Najzad, pa i rat nije ništa drugo nego koncentrisani život u najširem obimu. Činjenica da je pronađeno strategiski atomsko oružje, a naročito vodonične bombe i vodonične rakete ogromnih dometa uključujući tu i »sputnjike« i »istraživače« (*Explorer*), mogla bi da bude dovoljan povod da se stvari rata jednom posmatraju sa jedne više tačke gledišta i da se, procenjujući i

*) Dr Ihno Krumpelt, *Der Zukunftsrieg*, »Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift«, mart 1958, str. 174. Redigovao prema originalu potpukovnik Milorad M. Damjanović.

odmeravajući, razmisli o tome, kuda nas goni naša sudbina. Rat budućnosti je najzad sudbina svih nas!

Saznanje o tome šta će doći, izlazi iz uporednog razmatranja prošlosti i sadašnjosti. Rat ima — kao sve što je prolazno — svoj samostalni razvoj, svoje sopstvene zakone i svoju sudbinu. Ratovi ranijih stoljeća bili su, uglavnom, dinastički ratovi ograničenih prostornih i potencijalnih razmara. XVIII i XIX vek su doneli znatno proširenje rata u pogledu prostora i intenziteta. Ratovi Fridriha Velikog, a naročito ratovi Napoleona i njegovih protivnika kao i rat 1870/71 godine bili su po svome karakteru narodni ratovi, dakle ratovi koji su služili interesima naroda. Prema tome, narodi su se više ili manje angažovali punom svojom snagom za ciljeve rata. Prvi svetski rat, koji smo u svoje vreme po njegovoj razmeri i totalnosti smatrali kao najviši stepen razvoja rata, izgleda danas samo još kao početak jednog novog razvoja, razvoja ka opštem i univerzalnom ratu. Drugi svetski rat nas je naučio tome, da se u odnosu prema Prvom svetskom ratu izvršilo još jedno povećanje u prostornoj razmeri i intenzitetu. Masovne upotrebe bombi govorile su jednim potpuno jasnim jezikom.

Pa ni Drugi svetski rat još nije bio pravi univerzalni rat, pre svega zbog toga, jer su u njegovo vreme vođenju rata bile postavljene još znatne granice uslovljene stanjem tehnike, naročito u pogledu mogućnosti borbe protiv materijalnih faktora neprijateljskih snaga. Tako je naprimjer američka industrija naoružanja bila potpuno van dohvata nemačkog vođenja rata.

Međutim, način vođenja *Drugog svetskog rata* od strane *zapadnih sila* već vrlo jasno ukazuje na novi razvoj u oblasti vođenja rata, koji je sebi krčio put. Cilj zapadnih saveznika, kao što proizilazi iz njihovog metodskog komandovanja u 1939 godini, uopšte nije bio upravljen na uništenje neprijateljskih oružanih snaga. Da je bio obratan slučaj, onda bi zapadne sile u početnoj fazi rata, kad je gro nemačkih trupa bio vezan od strane poljske vojske, morale da napadnu slabe nemačke snage koje su stajale prema njima. Izgledi na pobedu bili su za njih najbolji što se mogu zamisliti. Zapadne sile su se

medutim odrekle — uprkos teške situacije njihovog poljskog saveznika — ofanzive tako pune izgleda. Za ovo odricanje za njih su bili merodavni faktori viši nego što je izvojevanje uspeha na bojnom polju. One su, očigledno pravilno shvatajući povećani značaj materijalnih elemenata u modernom ratu, pošle od toga, da bi im potporom Sjedinjenih Američkih Država njihova stalno rastuća materijalna nadmoćnost najzad donela odlučujući ishod u ovom ratu. Njihova je namera bila da Nemci nalete na materijalno tako izvanredno jaku Mažino-liniju, koja je smatrana za nesavladljivu, da se puste da tamo iskrivave i da se materijalno istroše, i da se u datom vremenu iznurenom i materijalno iscrpenom protivniku zada smrtni udarac. Dakle, oni su hteli da Nemce na posredan način — materijalnim iscrpljivanjem — bace na kolena, time što bi ih otsekli od svakog materijalnog dotura i što bi se silom borili protiv njihovog materijalnog potencijala, te da tako postignu da nemačke oružane snage postaju sve nesposobnije za upotrebu. Stoga su se zapadne sile u jesen 1939 godine odlučile na defanzivno vođenje rata. Kako situacija na kraju juna 1940 godine pokazuje, umalo da im ovaj plan nije propao. Ali da su njihove koncepcije u osnovi ipak bile ispravne, dokazali su između ostalog beznadežna materijalna podređenost nemačkih oružanih snaga prilikom invazije snaga Zapada u Normandiji 1944 godine, i, najzad, ishod poslednjeg svetskog rata. Jer, ne treba uopšte sumnjati u to, da su ogromna materijalna nadmoćnost zapadnih sila i svesna sistematska i uspešna borba protiv materijalnog ratnog potencijala Nemaca u smislu materijalnog načina vođenja rata, bitno doprineli konačnoj pobedi saveznika.

Pa ipak su u Drugom svetskom ratu bile postavljene još zнатне granice — kao što je već spomenuto — pred mogućnost neposredne borbe protiv materijalnog potencijala protivnika. One su ležale u *dometu bombarderskih eskadri*. Ovo se sada, pronalaskom interkontinentalnog strategiskog atomskog oružja, iz osnove promenilo. Nijedan neprijateljski objekat — sasvim svejedno kakve vrste on bio — nije više van neposrednog dohvata današnjeg načina vođenja rata. Time je napravljen

odlučan korak u razvoju ratovodstva. Rat sve više po-prima svoj apsolutni oblik, neograničen u dometu i intenzitetu ratnih sredstava i u izboru objekata koje treba razoriti. Time se rat sve više približava onome, što Klauzevic označava kao pravu prirodu rata: *Rat je akt sile i u njegovoj primeni ne postoje nikakve granice.*

Interkontinentalno strategisko atomsko oružje (vodonične bombe i vodonične rakete) može sada teško da se oceni kao čisto nova pojava u domenu ratnog zbivanja, kao što su otprilike u svoje vreme bili mitraljezi, tenkovi ili avioni. Sva ova ratna sredstva, koja su se ranije pojavila kao nova, bila su oružja u ruci vojnika-borca, određena da mu u borbi i bici pruže dragocene usluge. Interkontinentalno atomsko oružje je iz osnova razbilo okvire klasičnog oružja. Njegova zona dejstva je veća od zone jedne bitačne prostorije a njegov *akcioni radijus je neograničen*. Ono je zaista *opšte oružje*. Pomoću njega je moguće uništiti cele oblasti u kojima se dobija nafta, centre ratne industrije, razne centre za dobijanje energije, industrijske oblasti i, najzad, i velike gradove kao centre ljudskog radnog potencijala. Kakav ogroman uticaj imaju takva razaranja na vođenje rata — neka se samo pomišli na atomiziranje (Atomisierung) naftnosnih centara — možda je mogao dovoljno da pokaže privremeni prekid dovoza nafte iz persiskog prostora prilikom Suecke krize u 1956 godini. Pomoću strategiskog interkontinentalnog atomskog oružja otvaraju se sasvim nove perspektive za vođenje rata. Moguća je neposredna, prostorno neograničena i krajnje uspešna borba protiv celokupnog neprijateljskog materijalnog ratnog potencijala, čak i protiv neprijateljskog celokupnog ratnog potencijala. Time su stvoreni preduslovi za pravo materijalno vođenje rata.

Materijalno vođenje rata može teško da se smatra samo kao proširenje klasičnog načina vođenja rata. Pored toga su oba ova načina vođenja rata vrlo različita u odnosu na prostorne prilike, objekte protiv kojih se ima boriti, ratna sredstva i metode rukovođenja. Klasično vođenje rata se upravlja protiv neprijateljskih oružanih snaga, a materijalno vođenje rata protiv neprijateljskog materijalnog ratnog potencijala. Klasično vođenje rata

služi se bitkom za postizanje uspeha; ono je po svojoj sutišni borba čoveka protiv čoveka. Materijalno vođenje rata je *tehnička razorna delatnost*, ono se za postizanje svojih ciljeva služi mašinom, naročito raketama bez posade. Ono se ne bori protiv osoba, već protiv stvari i prostora. Klasično vođenje rata je vezano prostorno. Kopneni rat počinje sa otadžbinske teritorije, njegova baza i izvor snage je sopstvena zemlja. Besprekorno funkcionisanje pozadinskih veza ka ovom otadžbinskom izvoru snage je preduslov za održavanje borbene snage i borbene sposobnosti trupa koje se bore. Materijalno vođenje rata bori se slobodno u prostoru bez veze sa otadžbinom. Njemu za izvršenje njegovih zadataka nisu potrebne nikakve žile kucavice koje daju snagu. Ono takoreći preskače prostor i baca svoje atomske projektile i u najzabačenije delove Zemljine kugle. Stoga ono i ne poseduje sopstveno ratište.

Najzad su snage koje pokreću klasično vođenje rata potpuno drugačije od snaga materijalnog vođenja rata. Klasičan način vođenja rata zavisi, pre svega, od talenta vojskovođe i od komandnih sposobnosti nižih vojskovođa, dalje od ratničkih vrlina trupa i od vojničkog znanja starešina i trupa. Ovi moralni faktori ne igraju nikakvu ulogu kod materijalnog rata. Mašina isključivo sledi zakone tehnike i matematike. Njene snage se ne mogu osokoliti žarom oduševljenja ili plamenim rečima vojskovođe. Materijalno vođenje rata je primenjena nauka. Ono, pored pravilnog poznavanja sopstvenog i neprijateljskog materijalnog ratnog potencijala u svoj njegovoj mnogostrukosti oblika, zavisi pre svega od saznanja u čemu je Ahilova peta neprijateljske ratne mašine, kao i od pravilnog načina izvođenja razornog dejstva pravilnim izborom grupe objekata i celishodnim dejstvom protiv njih u pravo vreme i najkorisnijim sredstvima. Za ovaku rukovodeću delatnost nisu potrebni ratnički genije i munjeviti postupci u ratnom zbivanju koje je podložno promenama; tehničko i ekonomsko stručno znanje u vezi sa izvesnom dozom organizacijskog talenta su odlučujući tegovi na tasu materijalne pobeđe.

Ako je klasično vođenje rata nesumnjivo stvar vojnika, onda je i *materijalno vođenje rata* isto tako nesum-

njivo stvar tehničara. Generali mogu teško i samo u nekoliko tačno da procene neprijateljski materijalni ratni potencijal u njegovom ogromnom obimu, u njegovoj mnogostruktosti i u vrednosti dejstva njegovih pojedinačnih funkcija za celinu; za to njima nedostaju stručni predu slovi. Oni još mnogo manje mogu da pronađu neuralgične tačke neprijateljske ratne mašinerije i teško mogu da prime odgovornost za to, kako treba materijalni rat da se vodi u pojedinostima i u celini i u kom pravcu treba da se postavi težište angažovanja snaga. S druge strane, tehničari nisu u stanju da pravilno procene vojnu situaciju, da uoče odlučujuće tačke u jeku bitke i da prema tome obrazuju pravilno težište pri angažovanju oružanih snaga.

Misao da se vojnom rukovodećem telu dodeli jedna tehnička podgrupa kao nadležni organ za materijalno vođenje rata je pogrešna. Tim se ne bi mogli jednovremeno da uoče izvanredno veliki značaj materijalnog elementa u modernom ratu i teškoće materijalnog vođenja rata. Gorka iskustva nemačkog Rajha u Drugom svetskom ratu mogla bi da budu dovoljna opomena, da se nikada više ne potcene materijalni faktori. Industrija naoružanja u svim svojim granama (industriji sirovina, energetskoj industriji, industriji transportnih sredstava itd.), kao i usklađivanje svih ovih delatnosti unutar ratnog mehanizma isuviše je komplikovano da bi ih jedan tehničar ili jedan upravnik mogao sam sa svoga stručnog stanovišta da obuhvati. Naprotiv, za to je potreban čitav jedan kolegijum tehničara iz najrazličitijih stručnih oblasti. Samo jednom takvom kolegijumu može da se poveri odgovornost da nađe pravu meru za vrstu i obim razaranja neprijateljskog materijalnog ratnog potencijala sa za to potrebnim sredstvima i da ova stručno upotrebi.

Pri svem tom treba još pomisliti, da materijalno vođenje rata ima uticaja ne samo na borbenu snagu neprijateljskih trupa, već da se njegova dejstva ispoljavaju i na fizičkim i psihičkim snagama celokupnog neprijateljskog stanovništva. Pretstavimo šta bi za Britance značilo, kad bi London jednog dana iščezao sa zemlje. Materijalna šteta zaista ne bi stajala ni u kakvom odnosu prema idej-

noj šteti. Oblast materijalnog vođenja rata je dakle — kako vidimo — mnogo obimnija od oblasti klasičnog vođenja rata i može biti za ishod nekog rata od većeg značaja od klasičnog vođenja rata. Već iz ovog razloga izgleda nemoguće da se vođenje materijalnog rata prenese na vojnike, takoreći kao sporedan zadatak. U ovom slučaju bi se vojnici morali upustiti u odlučujuću stručnu oblast, koja ipak zavisi od tehničara, i imali bi da preuzmu odgovornost za stvar u kojoj se ništa ili samo malo razumeju. Nema sumnje da se nužnost *dvokolosečnosti vođenja rata* — koju uslovjavaju prostorni, stvarni i stručni razlozi — u doba tehničkog i univerzalnog rata ne može odbaciti. Tehnički generalštab je dakle isto tako potreban kao i vojni generalštab, a tehnički rukovodilac isto tako kao i vojni rukovodilac.

Prirodno da u dvokolosečnosti vođenja rata leži opasnost od težnje ka razdvajajanju obeju rukovodnih funkcija i raspadanju ovakve ratne delatnosti. Drugim rečima, postoji opasnost da vojnici, s jedne, i tehničari, s druge strane, vode svoj sopstveni rat bez uzajamnog saglašavanja. Sada vrhovni zakon, pod kojim стоји rat, ima uzajamno dejstvo. Svaki uspeh i svaki neuspeh, koji nastupe u bilo kojoj oblasti rata, ispoljavaju se pozitivno ili negativno na celinu. Rat je nedeljiv. Jedno jedinstveno centralno i univerzalno rukovodstvo koje obuhvata celokupno ratno zivanje, mora, dakle, da dominira celim ratnim delovanjem. Potrebna je jedna sveukupna delatnost za vođenje rata, koja, s jedne strane, sa puno smisla određuje granice klasičnog i materijalnog vođenja rata i pri tome svakome daje svoje, a, s druge strane, spaja obe ove glavne rukovodne funkcije za postizanje ciljeva rata. *Univerzalni rat zahteva univerzalno rukovođenje ratom.* Najzad, vojnički i materijalni faktori nisu jedini elementi koji pokreću ratnu delatnost. Propaganda, finansije, radni potencijali, prehranbena industrija, transport — da se navedu samo još nekoliko daljih oblasti delatnosti — igraju u savremenom ratu znatnu ulogu. Dakle, savremeni rat zahteva jedno uskupno telo za vođenje rata, koje mora da sačinjavaju stručnjaci iz svih stručnih oblasti važnih za vođenje rata.

Ovo telo će prema razvoju celokupne ratne situacije imati da odredi težište ratne delatnosti i da prema njemu uskladi vojno i materijalno vođenje rata. Ono će, da se i to navede, imati izvesnog uticaja na vrstu i obim upotrebe interkontinentalnog strategiskog atomskog oružja, jer upravo ova upotreba u svome dejstvu daleko prevazilazi čisto vojne i materijalne okvire vođenja rata, pošto ona snažno ispoljava svoj uticaj u internacionalnim ili široko svetskim razmerama.

Bilo bi neopravdano da se iz ovoga izvuče zaključak, da je upotreba *interkontinentalnog strategiskog atomskog oružja* isključivo stvar materijalnog vođenja rata. U vezi s tim nekoliko reči o samom atomskom oružju. Pre svega, moramo napraviti razliku između taktičkog i strategiskog atomskog oružja. Taktičko atomsko oružje obuhvata atomske projektile poređane po broju kilotona TNT, koji ipak imaju dejstvo bombi koje su u Drugom svetskom ratu bile baćene na Hirošimu i Nagasaki. Taktičko atomsko oružje je isključivo oružje vojnog komandovanja. Ono je i zamisljeno za upotrebu u okviru bitke i boja. Materijalno vođenje rata nema ničega zajedničkog sa taktičkim atomskim oružjem. Naprotiv, strategiski atomsko oružje obuhvata atomske eksplozivne projektile svrstane po broju megatona, tj. miliona kilotona. Njihov koeficijent razaranja je strahovit.

Strategiski atomsko oružje — takođe i interkontinentalno — smelo bi načelno da se upotrebni samo tamo, gde je njegova upotreba od stvarno odlučujućeg značaja za celokupno vođenje rata. Njegova upotreba, prema tome, može da bude opravdana kako na sektoru klasičnog, tako i na sektoru materijalnog vođenja rata. Dakle, slika celokupne ratne situacije je merodavna za njegovu upotrebu. Najteže odluke će svakako morati da se donesu u *prvoj fazi jednog budućeg rata*, verovatno čak i pre njegovog izbijanja. Jer ako se sva ova razmatranja ne počašu kao zabluda, u slučaju da dođe do upotrebe strategiskog atomskog oružja, uslediće odmah posle izbijanja rata uzajamno angažovanje atomskih oružja i to udar za udarom. Vreme će pri tomeigrati odlučujuću ulogu. Ko neprijatelja najpre uništi u tačkama najvažnijim za rat,

ima više izgleda na krajnju pobedu. Dakle, upotreba strategiskog atomskog oružja treba sa izvesnim varijantama da se unese u ratni plan koji se radi pre rata, ako se neće u konkretnom slučaju da zakasni i ako se hoće da obezbedi iznenadna, koncentrična i trenutna upotreba strategiskog atomskog oružja.

Danás je potpuno moguće da uskupno vođenje rata u izvesnim situacijama može da dâ izvesnim ciljevima klasičnog vođenja rata prvenstvo ispred ciljeva materijalnog vođenja rata. Atomiziranje vazduhoplovnih baza, nprimer vazduhoplovnih baza Atlantskog pakta u južnoj Engleskoj, može na početku rata prema prilikama da izgleda važnije od atomiziranja centara naoružanja. Obrnuto, atomiziranje neprijateljskih oblasti u kojima se proizvodi nafta ili otkrivenih mesta neprijateljske proizvodnje atomskih oružja može da izgleda hitnije od atomiziranja neprijateljskog vazduhoplovog potencijala. Atomiziranje neprijateljskih oružanih snaga, a naročito kopnenih oružanih snaga, strategiskim atomskim oružjima u većim razmerama izgleda, međutim, uopšte manje verovatno.

Samo jedan deo neprijateljskih oružanih snaga, pre svega kopnenih oružanih snaga, angažovan je u početku rata na frontu. Vrlo veliki deo oružanih snaga je naprotiv dislociran daleko u pozadini, iz razloga komandovanja, obuke, transporta ili iz bilo kojih drugih razloga. Prostranstva, unutar kojih se danas kreću kopnene oružane snage, su — već zbog dužine marševa — izvanredno velika. Trupe se danas i bore u vrlo rastresitim borbenim porecima. Dejstvo atomskog oružja je baš sada vrlo ograničeno prema modernom naoružanju, a naročito prema oklopjenim jedinicama. I najzad, dejstvo eksplozije atomskog oružja kratko traje. Ako se, nprimer, želi da razbije sovjetska ofanziva velikih razmara u zapadnoevropski prostor upotrebot strategiskog atomskog oružja, onda bi se prostor između Visle, odnosno Odre, i Elbe ili Odre i Rajne morao, otprilike, prekriti manje ili više brojnim dejstvima strategiskog atomskog oružja, koja vremenski sude jedno za drugim. Za ovo bi bila potrebna velika količina atomskog oružja, a posledica bi bila radioaktivna

kontaminacija — a time i opasnost od samouništenja — ne uzimajući sasvim u obzir i činjenicu totalnog atomiziranja stanovništva i materijalne suštine srednje Evrope. Da li bi pod ovim okolnostima zapadnom rukovodstvu još stajala na raspolaganju dovoljna količina strategiskog atomskog oružja za tako važno materijalno vođenje rata, izgleda neizvesno. Uostalom, mogle bi se pri ogromnom sovjetskom ljudskom potencijalu odmah iz dubine evro-aziskog prostora da pojave nove divizije na zapadnoevropskom ratištu. Takva masovna upotreba strategiskog atomskog oružja jedva bi smela da ispolji neki odlučan uticaj na vođenje rata u velikom; njihov utrošak ne bi smeо ni u kakvoj povoljnoj razmeri da utiče na krajnji rezultat. Potpuno razaranje, naprimjer, kavkaskih naftnosnih polja bilo bi za konačni uspeh u ratu verovatno od daleko većeg značaja nego razbijanje većeg ili manjeg broja divizija. Strategiska upotreba atomskog oružja protiv neprijateljskih oružanih snaga moraće, dakle, da se ograniči na izuzetne slučajeve. Ona će zbog svojih odlika u prvom redu morati da ostane rezervisana za materijalno vođenje rata.

Kakav značaj imaju sada oružane snage u doba univerzalnog atomskog rata?

Zaista ne postoji nikakva sumnja u to, da u nekom ratu, u kome se jedna polovina sveta bori protiv druge njegove polovine, u kome se radi o biti ili ne biti obeju ratnih strana i koji je po svome karakteru ideoološki rat, nijedan od protivnika neće kapitulirati samo zbog toga što je njegov materijalni ratni potencijal upotrebotom atomskog oružja više ili manje oslabljen ili razbijen. Doklegod oslabljena ratna strana još raspolaze znatnim za upotrebu sposobnim oružanim snagama, teško će se priznati tučenom. Materijalno vođenje rata će stoga u nekom budućem ratu teško moći *samo* da dovede do odluke u ratu. Najzad, tek *zauzimanje neprijateljske teritorije*, garantuje vlast nad protivnikom. Ova vlast nad neprijateljskom teritorijom je uostalom neophodna za ostvarenje ideooloških ciljeva ovoga rata i za sprečavanje ponovnog oživljavanja neprijateljstava. Dakle, bez uzajamnog hvatanja u koštač obostranih oružanih snaga takođe i u budućem ratu neće ići — uprkos svih uspeha materijalnog vođenja rata.

Iz ovoga proizlazi da se oružane snage teško mogu u velikoj meri smanjiti, utoliko manje ako je obostrani potencijal atomskog oružja izjednačen ili ako je protivnik u njemu nadmoćniji. Uostalom, ukoliko se u manjem obimu upotrebljava atomska oružja, naročito strategisko, utoliko u većoj meri raste značaj oružanih snaga u ratu. Ove ponovo dobijaju u punoj meri svoj raniji značaj, naročito onda kada se uopšte nije upotrebilo atomska oružje, što izgleda vrlo moguće kod prostorno ograničenih sukoba. Postojanje sopstvenih oružanih snaga po kvalitetu i kvantitetu jednakih neprijatelju je, dakle, neophodno potrebno i u doba atomskog rata.

Sledeća dalja razmišljanja navode na to da se postojanje jednakih oružanih snaga smatra kao neophodno. Mesta delatnosti klasičnog i materijalnog vođenja rata nalaze se daleko jedno od drugog. Delatnosti oba oblika vođenja rata ne stoje u neposrednoj vezi. Čak i najveći uspesi materijalnog vođenja rata se tek posle *izvesnog vremena* ispoljavaju na klasično vođenje rata. Dotle je klasično vođenje rata upućeno na sebe. Izvesno prostorno paralelno kretanje delatnosti oba oblika vođenja rata ne može se izbeći, jer postoji dvokolosečnost vođenja rata. Potpuno je neverovatno da onaj, od sutrašnjih protivnika, koji se u oružanim snagama, pre svega u kopnenim oružanim snagama, oseća nadmoćnijim nad drugim, neće odmah i iskoristiti ovu nadmoćnost. Pobeda u domenu klasičnog vođenja rata ispoljava se najzad i na neprijateljski materijalni ratni potencijal i na materijalno vođenje rata. Neka se samo pomisli šta bi za zapadno shvatanje o vođenju rata značilo kad bi Sovjeti munjevito zauzeli naftonasne oblasti Srednjeg Istoka ili ako bi zauzeli industrijski bogatu zapadnu Evropu. Stoga nije potrebno nikako dalje obrazloženje, da zapadnoevropske oružane snage same po sebi moraju biti u stanju da spreče uspejan razvoj jedne dalekosežne sovjetske ofanzive. Pouzdati se samo u dejstvo jednog masovnog atomskog udara izgleda više nego opasno, utoliko više što jedno takvo masovno atomska angažovanje — kao što je već spomenuto — predstavlja vrlo nesrećnu pomoć. Uostalom, takva masovna upotreba atomskih oružja bi zahtevala jak sopstveni atom-

ski potencijal i ograničila bi uspešno materijalno vođenje rata, ako ga ne bi i dovela u pitanje. Ona bi, najzad, takođe mogla da znači rasturanje i rasparčavanje upotrebe sopstvene atomske snage.

Ako sve ove pretpostavke ne podbace, u najmanju ruku će u početnoj i završnoj fazi budućeg rata doći do uzajamnog rvanja oružanih snaga. Dalje, biće perioda u kojima će težište angažovanja ležati jednom u oblasti klasičnog a jednom u oblasti materijalnog vođenja rata, sem ako budući rat upotrebom atomskog oružja ne uništi sam sebe. Oružane snage će u svakom slučaju i u nekom atomskom raketnom ratu zadržati svoj značaj; one će, najzad, čak imati da kažu i poslednju reč. Može kao sigurno da se primi da će budući rat, s obzirom na upotrebu atomskog oružja, prevazići sve ranije po grozoti i okrutnosti. Stoga se pred komandante i trupe postavljuju izvanredno veliki zahtevi. Zato bi potcenjivanje značaja konvencionalnih oružanih snaga moglo da bude za odluku o ratu isto tako kobno, kao što je bilo kobno potcenjivanje materijalnog elementa u ratu, koje je u Drugom svetskom ratu usledilo sa nemačke strane.

Ako klasično i materijalno vođenje rata biju svoje bitke prostorno daleko odvojeni jedno od drugog, to ipak moraju oba oblika vođenja rata, u duhu uskupnog vođenja rata, da obrazuju jedinstvo, da teže zajedničkom cilju i da se nalaze pod jedinstvenim rukovodstvom. Oba ova oblika vođenja rata su, uopšte, delovi univerzalnog vođenje rata. Tek sinteza oba ova oblika vođenja rata i uspesi u domenima i jednog i drugog čine podlogu za krajnji uspeh univerzalnog rata.

TEHNOLOGIJA I PROMENLJIVOST PRIRODE OPŠTEG RATA*)

Kažu da je za vreme Drugog svetskog rata Winston Čerčil rekao da bi vojnici, kada bi mogli, utvrdili i Mesec. Štampa nam saopštava da su se naše vojne ustanove u velikoj meri angažovale u pripremanju jednog Zemljiniog satelita. Prema izjavama astronautičkih stručnjaka, ovo je jedan korak ka izgradnji vaskonskih brodova, koji će putovati na Mesec. Nesumnjivo je da su uvodne studije o lunarnoj strategiji već u toku u našim ustanovama za ratno planiranje, nastrojenim za nuklearna razmišljanja i potsticanim tehnološkim dostignućima.

Možda je od mnogo neposrednjeg interesa za masu profesionalnih oficira izveštaj koji je nedavno štampa donela o jednom avionu koji je prestigao zrna kalibra 20 mm ispaljena iz svog sopstvenog topa i na taj način sam sebe oborio. Očigledno je da je trka u primeni pronalažaka savremene tehnologije na moderno oružje sad pridodala još jedan problem današnjem preterano opterećenom individualnom borcu. U ranijim generacijama vojnik je imao jedino da preduzima razumne i proste mere predostrožnosti protiv takvih opasnosti kao što su »dići sebe u vazduh sopstvenom petardom« ili biti udaren od od strane svog vlastitog konja. Sada njegovo sopstveno oružje može da se izmetne u znatnu opasnost po njega i

*) Colonel G. A. Lincoln and Lieutenant Colonel Amos A. Jordan, Jr., *Technology and the Changing Nature of General War*, »Military Review«, maj 1957, str. 3. Preveo sa engleskog potpukovnik Momčilo S. Popović; redigovao prema originalu Vasilije S. Matić, potpukovnik u rezervi.

one koje on zaštićuje. Pitanje je, naprimer, da li bi neki potlačeni narod pozdravio oslobođenje ako bi mu morala prethoditi nuklearna akcija velikog obima na njegovoj rodnoj grudi.

Ovo je doba u kome je, od malo čega izvesnog, jedno sigurno, a to je neprekidna utakmica u promenama u vojnoj tehnologiji. A jedna od sigurnih neizvesnosti je nejasnost u pogledu izražaja ove vratolomne promene u njoj primeni na delovanje ljudi i država. Mi katkad čujemo da se osnovna vojna načela, takozvana »načela ratovanja«, nisu promenila, već da se promenila samo njihova primena. Ovo je gledište, izgleda, ukoliko je tačno, slično gledištu sudije Olivera Vendela Hounza*) da »Opšte postavke ne rešavaju konkretne slučajevе«. Možemo se pitati da li jedno »načelo« koje ima određenu i lako shvatljivu primenu ne bi moglo biti obesnaženo promenom koja oružanoj snazi pruža nove mogućnosti uzajamnog uništenja civilizacije i koja, razumljivo, pravo odlučivanja za takvu akciju stavlja u ruke nekolicini pojedinaca i to onih koji se ne moraju rukovoditi moralnim vrednostima i drugim idejama vodiljama koje mi nazivamo »razumnim«.

Da li načela ratne veštine, ili kakav zbir prostih, opštih postavki koje se odnose na nacionalnu bezbednost, predstavljaju nešto mnogo više od jedne zbirke problema koje treba razmotriti pri donošenju presudnih odluka u konkretnim slučajevima? Vrlo često se pri donošenju ovih odluka, razlozi za i protiv nalaze u odnosu kao 51:49 nego kao 4 ili 5 : 1.

SUVIŠE JE NEPRORAČUNLJIVIH POSLEDICA

Ipak, nama su hitno potrebni putokazi i linije vodilje za naše razmišljanje o nacionalnoj bezbednosti u ovo nuklearno doba. Ovaj članak ima za cilj da ukaže na neke od tih putokaza, u obliku postavki koje se odnose na rat

*) Oliver Wendell Holmes (1841—1935), — američki pravnik, član Vrhovnog suda SAD od 1902—1932. Autor knjige *Common Law* (1881). Neka od njegovih mišljenja objavljena su u knjizi *The Dissenting Opinions of Mr Justice Holmes* (1929). — Prim. prev.

i tehnologiju. Ove postavke, koje su izložene dalje u članku, nisu proste, iz već iznetih razloga, zato što neobrazložene apstrakcije nisu od velike pomoći. A nisu od pomoći ni postavke iznete kao nepromenljive aksiome. Kada odlučujući činilac stvarno nije čista tehnologija nego ljudi i njihove akcije i reakcije, mi tada imamo posla sa nepročušljivim stvarima i mogućim nelogičnostima koje čine da je, pri određivanju linija vodilja i putokaza, jedino pametno odrediti opštu prostoriju ciljeva, a ne baš samo središte cilja.

Ranije pomenuti slučaj sa onim avionom, primer je opasnosti i nesigurnosti pri združivanju u zajedničku celinu oružja različitih epoha — u ovom slučaju jednog konvencionalnog topa i jedne letilice sa brzinom većom od 1 maha (brzina zvuka). Ovaj događaj je dobra polazna tačka za razmišljanje o prirodi teškoća sa kojima će se sukobiti vojne starešine, ako bi im njihovi vodeći političari, kroz koju godinu, naredili da vode jedan »ograničeni« nuklearni rat.¹⁾ Ležišta bombi na bombarderima velikog akcionog radijusa, koja su izrađena za nuklearno oružje, ne mogu se brzo prepraviti, da bi se mogla vršiti strategiska vazdušna ofanziva običnim bombama. Ustvari, moglo bi se dogoditi da se oskudeva u ležištima za bombe ma koje vrste; prema saopštenjima Komande vazduhoplovstva, do 1961 godine će 50% nabavki ići na raketne projektile. Ovi projektili, možda, upočetku neće imati onu tačnost gađanja koju imaju artiljeriska oruđa i koju artiljeri i piloti aviona B-36 do B-58 navode kao svoje preim秉stvo, te će oni, stoga, a bez nuklearnih glava, biti slabiji u pogledu vojne efikasnosti. Bilo bi ironija ako bi jedno od dostignuća tehnologije išlo na to da pešadija i dalje, u jednom nuklearnom ratu, ostane kraljica bitaka.

POLITIKA UTICAJA ORUŽJA

Ima i drugih, čak i zamršenijih nejasnosti koje su proizašle iz tehnološke revolucije. Jedno moćnije oružje

¹⁾ James F. King, Jr., »Nuclear Plenty and Limited War«, Foreign Affairs, Jan. 1957, izgleda da ovo smatra sasvim mogućim, jer o tome nadugačko raspravlja.

koje, naprimer, daje više megatona razorne moći po milionu dolara, nije više, ipso fakto (samim tim), uspešna primena tehnologije u svrhu savremenih zahteva za vojnom moći. Osim toga, sve teže je odrediti savremeni odnos između vojne moći i njene operativne primene, s jedne strane i politike i ciljeva država, s druge strane.

Lako je složiti se sa nedavno izraženim gledištem jednog člana naše Komisije za atomsku energiju da smo u opasnosti da dopustimo da oružje diktira politiku. Ustvari, oružje je uvek imalo i još ima uticaja na politiku. Priroda ovog uticaja i stepen do koga on ograničava slobodu dejstva političara biće sve nerazgovetniji, i stoga sporniji, ukoliko se više udaljavamo od Drugog svetskog rata koji je bio poslednja proba vojne tehnologije u dejstvu.

Tehnologija i promenljivost prirode opštег rata je upravo centralna tema, možda najveća od velikih rasprava našeg vremena. Ovaj predmet raspravljanja je od životnog značaja. Ali, više nego životni značaj ovoga predmeta, druga dva razloga, verovatno, leže u osnovi žestine ovoga raspravljanja. Prvi je taj što zaključci do kojih dolazi naše političko voćstvo, određuju vrstu i cilj ogromnih potreskih nameta i lične službe za naše građanstvo. A drugi je taj što su najupućeniji, a često i najgrlatiji u raspravljanju oni pojedinci čiji su interesi, bilo lični bilo njihovih ustanova, zavisni od ovih zaključaka.

DEFINICIJA »TEHNOLOGIJE«

Sa izvesnom strepnjom moramo pokušati da definisemo dva ključna termina u našem naslovu. Pod »tehnologijom« mi podrazumevamo primenjenu nauku — nauku primenjenu, naprimer, na otkrivanje i dobavljanje sirovina, na izradu nacrta proizvoda, na stvarni proizvodni proces i na raspodelu i kontrolu finalnih proizvoda. Pri definisanju odnosa između tehnologije i rata mi moramo uzeti ovaj širi smisao pre nego baš sâm smisao značaja novih ratnih oruđa. Štaviše, sadašnju navalu talasa tehnologije prate i ona je velikim delom uzrok drugih revolucionarnih talasa: bujni nacionalizam koji danas plamti

u zemljama na rubovima Azije i koji raste u Africi, jeste »bomba ljudskih masa« koja u dugoj trci može biti isto tako opasna kao i atomska bomba; sve veća primena automatizacije u proizvodnji i ekomska međuzavisnost država koja se brzo povećava i koja može da revolucioniše ekomske odnose za nekih desetak godina.

Čak i u najužem vojnem okviru, tehnološka revolucija donosi besprimerne probleme. Jedno tehnološko preimstvo može samo po sebi biti materijalno značajno u svetskim odnosima i možda odlučujuće u ratu. Neko veliko tehničko dostignuće može presudno poremetiti vojnu ravnotežu, pa, prema tome, i političku i ekomsku ravnotežu — prouzrokujući zastarevanje celog sistema naoružanja pa čak i celog programa bezbednosti.

ŠTA JE TO »OPŠTI« RAT?

Pojam »opšti« rat, mada se svuda upotrebljava i u javnim i zvaničnim diskusijama, pojам je koji se može različito shvatiti. Sama upotreba reči »rat« promenila se od vremena kad je Klauzevic definisao rat kao akt sile da bi se protivnik prisilio na izvršenje naše volje. Mi smo nedavno iskusili jedan »opšti hladni rat«, koji je Winston Čerčil okarakterisao kao »sve zlo sem rata«, uz samo povremenu otvorenu upotrebu vojnih snaga.

Treba li svaki rat u kome učestvuje nekoliko velikih sila nazvati »opštim« ratom? Nesumnjivo da je Drugi svetski rat bio opšti rat, ali u njemu su uzele učešća sve sile koje se zovu »velike« tek pošto je prošlo izvesno vreme od njegovog početka i on od početka nije bio totalni rat u tome smislu da sve ratujuće države čine maksimalni napor. Nemačka, naprimjer, nije izvršila opštu mobilizaciju do iskrcavanja u severnoj Africi. Upotreba oružja nije bila totalna, jer bojni otrovi, mada se njima raspolagalo u Drugom svetskom ratu, nisu bili upotrebjeni.

Naš nedavni rat, četvrti po veličini u istoriji naše zemlje,* nazivan je katkad »policiskom akcijom«. Pa ipak su dve zemlje koje se ponekad nazivaju »supersile« bile

* Misli se na rat u Koreji. — Prim. prev.

upletene, jedna otvoreno, druga prikriveno kao i mnoge evropske velike sile, jedna od velikih sila Azije i mnoge manje države. Osim toga, pošto je u tome ratu strategija bila u velikoj meri uslovljena postojanjem atomskog oružja (koje je u znatnoj količini imala jedna strana dok se druga strana brzo sposobljavala u tome da ga proizvede) sasvim bi se moglo zastupati gledište da je to bio prvi atomski rat. Najnovije i najrazornije oružje nije upotrebljeno, mada se njime raspolagalo za vreme rata u Koreji i rata (posebnog ali u vezi sa njime) koji se u isto vreme vodio u Indokini. Da li je u ovoj situaciji vođen »opšti rat« modernog tipa, rat u kome se težilo da neprijateljstva ostanu geografski lokalizovani sukobi — pojedinačne bitke u graničnim oblastima između komunizma i slobode, oružani ustanci i razni vidovi rata vođenog preko zastupnika velikih sila? Uvođenje stranih »dobrovoljaca«, naprimjer, što je svakako imalo mnogo istoriskih presedana, može biti obična pojava u budućim neprijateljstvima.

Verovatno je da sadašnje stanje tehnike ima mnogo veze sa novom očiglednom težnjom pojedinih naroda da u vođenju svoje politike imaju u što većoj meri odrešene ruke, podrazumevajući tu i narode koje nazivaju satelitima. Razume se da bi bilo teško, a i sporno, dati ma kakvu određenu definiciju ovog aspekta uticaja tehnologije. Takva definicija imala bi da uzme u obzir i takva pitanja kao što su: uticaj savremene tehnologije na politiku neuplitanja i neutralizma; jačanje nade da će tehnologija opšti rat učiniti nemogućim; fatalizam; pojačana vera manjih država u mogućnost postizanja svojih ciljeva bržom višestranom intervencijom, koja se nalazi na rubu opštег rata, kao što je to bilo očigledno kod slučaja Sueca (ne treba zaboraviti Ujedinjene nacije i moderne elektronske komunikacije u vezi sa osetljivošću na nuklearni rat); kao i druga vrlo važna pitanja koja su različitim odnosima povezana sa tehnologijom i opštim ratom.

Lako je dati jednu definiciju opštег rata kao što je — »neposredan sukob dva glavna protivnička tabora u svetu, uz upotrebu svih raspoloživih snaga.« Ova, sada malo verovatna, situacija svakako se mora uzeti u obzir i ona jeste vrlo važan uticajni činilac naše vojne politike.

NEIZBEŽNA SU OGRANIČENJA

Profesor Hans Morgentau rekao je nedavno da je monopolski položaj u atomskom oružju jedne od velikih sila privremeno imao polarizujući uticaj na međunarodne odnose, a da sad, kada nekoliko velikih sila ima takvo oružje, uticaj te činjenice na zbližavanje među državama može pre biti odbijajući nego privlačeći.

Primenjujući ovu Morgentauovu misao na definiciju opštег rata, moglo bi sada doći do izvesne unutrašnje kontradikcije u pojmu »opšti rat«, podrazumevajući oba pojma: »rat bez zabrane upotrebe izvesnog oružja« i »saveznički rat«. Možda će ubuduće rat više imati obeležje »opšti« kada se posmatra sa gledišta naoružanja, a verovatno će manje imati obeležja »opšti« ako se posmatra samo sa gledišta broja zemalja koje su upočetku upletene u njega. Ova sugestija dopušta zaključak da će, posle početne faze, verovatno nastati trka sa ciljem da se raščisti stanje na svetskom ratištu, umnogome slično onome kako je Italija krenula protiv Francuske 1940 godine. Uzmimo, naprimjer, u razmatranje privlačne mogućnosti koje se, u slučaju sukoba Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza u atomskom ratu, otvaraju ostvarenju voćstva u prenaseljenoj istočnoj Aziji.

Pojam »opšti rat«, kako je upotrebljen u ovom izlagaju, može se definisati kao »vojni sukob među nekoliko velikih država, u kome se od strane tih država čini totalan ili gotovo totalan vojni napor.« Razume se da u takvom slučaju ne mora biti nikakvog atomskog sudara čak i ako dve ili više protivničkih sila imaju atomsko oružje i mogućnost da ga isporučuju, mada se takva mogućnost sigurno smanjuje ukoliko su važniji ciljevi i ukoliko je ishod od većeg životnog značaja.

Ovo nas dovodi do izlaganja naše prve postavke koja se upravo odnosi na osnovu svekolikog razmišljanja o vojnoj moći. *Rat je oruđe politike*, rekao je Klauzevic.

I postavka

Vojni ciljevi u ratu, i vojna moć u vreme izvan rata, postoje jedino radi potpomaganja ostvarenja političkih ci-

ljeva. Ograničeni politički ciljevi mogu dovesti do ograničenih ratova i ograničenja u upotrebi oružanih snaga. Totalni ciljevi nameću totalnost u upotrebi oružanih snaga.

Kroz celu savremenu istoriju, gotovo bez izuzetka, politički ciljevi za kojima se išlo u ratu bili su ograničeni. Oni su bili ograničeni iz dva glavna razloga. Prvo, ratovi su bili ograničeni zato što se u prošlosti obično nije bilo u mogućnosti da se vojnički postigne i učvrsti potpuna победа по cenu i uz opasnosti koje bi bile prihvatljive za odgovorne političare. Drugo, ratovi su bili ograničeni zbog ograničenosti političkih ciljeva obeju strana — pobedioca i pobeđenog.

U prošlosti, suočeni sa tehničkim teškoćama da po prihvatljivoj ceni nametnu potčinjavajuće i da bez odgovarajućih sredstava kontrole, održavaju vladajući položaj, državnici su, prirodno, mislili na ostvarenje ograničenih ciljeva. Narodi koji su pretrpeli poraz obično su se pre mogli nadati da će biti uključeni u preuređeni sistem ravnoteže sila — preuređen protiv njih ali ne bez njih — nego što su mogli očekivati da će biti uništeni ili potpuno apsorbovani. A ni ratni ciljevi, do nedavna, obično nisu uključivali potpuni socijalni, ekonomski pa čak i kulturni preobražaj.

II postavka

Danas — a ubuduće će to, prvenstveno usled tehnoloških promena biti u sve većoj meri — domet vojnih sredstava kojima raspolažu države pa, sledstveno tome, i opseg političkih ciljeva koji se da zamisliti, zahvataju veoma široko područje. Otuda je i neizvesnost u odnosu na moguću upotrebu oružanih snaga isto toliko velika i ona doprinosi mučnoj nejasnosti u pogledu tipa rata koji treba pripremiti kao i metoda koje bi mogle biti uspešne za ograničavanje neprijateljstva u okvire u kojima se potom može upravljati sredstvima kojima raspolaže političko voćstvo. Sve su veće opasnosti koje proističu iz mogućnosti koje se nude i iskušenja kojima su izložena nasilnička, očajnička ili prosti neobaveštena voćstva.

Mi smo imali čitavo tuce ratova od Drugog svetskog rata naovamo — i ni u jednom od njih nije iskorišćen

maksimum raspoloživih tehnoloških mogućnosti. Ipak su rasprave u našim Sjedinjenim Državama vodene i veći deo naših izdataka za bezbednost činjen je prvenstveno s obzirom na »njegori mogući slučaj« nuklearnog opštег rata.

Možda je vršenjem takvih priprema učinjena greška stvari slična onoj koju bi učinili lekari kada bi pretpostavljali da će preparati protiv tuberkuloze uspešno delovati i protiv običnog nazeba.

Savremena vojska sada, uzimajući u obzir samo one ciljeve koji se mogu osvojiti ili uništiti po prihvatljivoj ceni, preskače prirodne prepreke koje su još do nedavna pretstavljale korisnu zaštitu. Male države, pa čak i velike, kako su im nervni centri industrije i političke uprave koncentrisani u nekoliko tačaka, mogu, razumljivo, biti paralisane za nekoliko časova. Samo otstojanje je sve manja prepreka za razaranje. Jedino što efikasno može sprečiti razaranje, to je sposobnost za odmazdu u vezi sa odbranbenim merama koje su na takvom stupnju tehnologije da se napad može uspešno suzbiti (ali čak i jedna tehnološki savremena odbrana može biti neefikasna ako se ne raspolaže dovoljnim prostorom za njen razvoj).

Štaviše, stanovništvo više nema one moći koju je nekad imalo pri pasivnom i neregularnom otporu neprijatelju. 1776 godine, američki zemljoradnik i njegova puška mogli su se uzeti u račun bar toliko koliko i britanski pešak i njegovo oružje. Sada, tehnologija i ratna veština čine građansko stanovništvo gotovo nemoćnim prema savremeno organizovanoj vojnoj sili. Pored toga, u Aleksandrovo doba, a čak i u Napoleonovo, bilo je načina da se uništi protivnička vojna sila ali ne i da se politički iskoristi potpuna победa. U današnje vreme, policiske mere, propaganda i komunikacijska tehnička sredstva omogućavaju gotovo potpunu konsolidaciju pobjede. Nedavni događaji u istočnoj Evropi, kao što je poznato, potvrđuju ovo mišljenje.

Klemanso je jednom izrazio gledište da je rat suviše značajna stvar da bi se mogla poveriti samo generalima. Tehnologija može rat učiniti suviše opasnim da bi se odgovorni državnici njime mogli poslužiti kao sredstvom politike. Naš Pretsednik je po ovoj stvari izrazio svoje gledi-

šte da je rat anahronizam i da je opšti rat samoubistvo. Neke se osobe, kako nestručnjaci tako i stručnjaci, sada potpuno uzdaju u zastrašujuću moć atomskog oružja, verujući Čerčilovim rečima »bezbednost će biti uporno dete straha«. Drugi nalaze umirenje u uverenju da će u bliskoj budućnosti doći do ograničenja naoružanja ili do obrazovanja jedne svetske vlade. Neki su, opet, mišljenja da je potpuno oslanjanje na atomsko zastrašivanje posmatranje stvari sa skučenog vidika, pri čemu se ne uzimaju u obzir raznovrsne mogućnosti upotrebe oružanih snaga, do koje može doći u okolnostima kada oba protivnika prezaju od započinjanja atomskog rata, time se propuštaju mogućnosti za stvaranje elastičnosti potrebne za budućnost koju niko ne može predvideti.

Mi ne želimo da se ovo shvati tako kao da je povećana neizvesnost u pogledu upotrebe oružanih snaga isključivo posledica tehnologije. Pre nekoliko godina je dr Džems Šotvel izrazio gledište da je izmena prirode društva (izmena koja je, nesumnjivo, delom nastala usled uticaja tehnologije) pretvorila rat u anahronističko oruđe politike.

Sada je rat isto toliko neizvestan u pogledu načina na koji će se voditi, koliko je neizvestan u pogledu žestine kojom će se, ili prostranstva na kome će se, voditi. On više nije pouzdano oruđe državnika. Ukratko, rat koji je nekad bio instrument politike kojim se moglo upravljati, promenio je sada svoju prirodu zajedno sa prirodom savremenog društva i on prestaje da bude sredstvo kojim se može vladati i upravljati — on postaje zaraza među nacijama; a zaraza se ne može sa sigurnošću upotrebiti kao oruđe.

III postavka

Ako prestoji sukob koji spada u vrstu opštih ratova ovoga stoljeća, alternative njeegovog ishoda su ili jedan atomski Armagedon*) ili politički sporazum koji neće doneti potpunu pobedu.

*) Armagedon je mesto u Izraelu (verovatno Megido), koje je po Bibliji bilo poprište nekadašnjih bitaka. Ova reč se često upotrebljava kao sinonim nekog velikog krvoprolića i konačnog obraćuna. — Prim. prev.

Sada nam je potrebno da iznova i brižljivo razmotrimo alternative koje bi mogle biti prihvatljive za voćstvo raznih nacija, kada bi bila suočena sa pretnjama uništenja takvim kao što je formula o bezuslovnoj kapitulaciji, sa kojom je bio suočen Hitler kada je procenjivao svoju tešku situaciju u toku zime 1944/45 godine. Pod takvim se okolnostima može sa razlogom pretpostaviti da bi većina rukovodstava učinila krajnji napor i iskorišćenju svoje nukleane snage, čak do samoubilačke taktike, pre nego što bi popustila pred protivnikom. Na osveštanoj istini, da onaj koji pritera neprijatelja uza zatvorena vrata mora biti spreman na borbu na život i smrt, može se zasnovati tvrđenje da će svaki rat u budućnosti između protivnika koji imaju atomsko oružje biti ili rat sa ograničenim ciljem ili jedan atomski Armagedon. Čak i manje države mogu ubrzano lako doći u priliku da dobiju atomsko oružje, u onakvim okolnostima kakve su bile u nedavnom sukobu na Srednjem Istoku.

Totalni opšti rat po obrascu Prvog i Drugog svetskog rata ne može se opet voditi. Ti ratovi, različiti od svih prethodnih ratova novoga doba, bili su vođeni na način koji nije u skladu sa upotrebom postojećeg i projektovanog modernog oružja. Štaviše, njihov primer, ako bi mu se pokušalo slediti, podrazumevajući tu i postavljanje neograničenih političkih ciljeva kao u Drugom svetskom ratu, odveo bi vremenom do totalnog nuklearnog rata koji bi otpočela ona protivnička strana kojoj bi postalo očigledno da gubi. Kao što je Klauzevic rekao:

Onaj koji nepoštedno upotrebi snagu mora postići pre-imućstvo, ako protivnik ne čini to isto. Zato, svaki gura drugu stranu do krajnosti kojima je jedina granica snaga otpora druge strane.

IV postavka

Mi se moramo pripremiti za opšti atomski rat, mada svesni toga da će, u slučaju pretnje jednog takvog rata, sve postojeće političke, psihološke i društvene snage u svetu skoro sigurno vršiti pritisak u smislu vođenja ograničenog rata.

Iskustvo u Koreji i reakcija Zapada na izjavu sa strane Sovjeta, prilikom nedavne krize na Srednjem Istoku, da SSSR može uvesti u dejstvo više modernog oružja, pokazuju koliko je velika osetljivost u odnosu na upotrebu nuklearnog oružja. Međutim, ozbiljno je pitanje da li mi smemo, u našem planiranju i pripremama za svoju bezbednost, toliko pridati značaj koncepciji opštег atomskog rata da to ima za posledicu zapostavljanje priprema za sve ostale vrste rata. Iako je atomski rat malo verovatan (i može se takvim smatrati) on pretstavlja određeni pojam koji je razumno razmotriti i pripremiti se. Na njega se samo donekle mogu primeniti uobičajeni postupci za planiranje rata i mobilizacijske pripreme. Većina političara Sjedinjenih Američkih Država misli da shvata opšti rat (najzad; mi smo nedavno imali dva takva rata)* i smatra da je ovaj pojam nesumnjivo tesno vezan sa »pobedom«.

Ograničeni rat je, s druge strane, neodređen pojam koji je nepodesan da se za njega unapred vrši precizna izrada planova i priprema, koji nije u skladu sa američkim temperamentom i ranijim istoriskim događajima, nije podesan za naš politički sistem, i možda ne odgovara našem sadašnjem uređenju izvršne vlasti. Pa ipak, nama su potrebna sredstva za vođenje ograničenog rata — bez obzira na to koliko se to shvatanje može nekome nesviđati — jer možemo biti teško pogodeni ako nam takva sredstva budu nedostajala. Ako bi nam takva sredstva nedostajala, jedine bi alternative — ili sve ili ništa — mogle podjednako biti katastrofalne. Ali, u još doglednoj budućnosti, verovatno je potrebno imati »sveopšte« mogućnosti dejstva kako bi se mogućnosti ograničenog dejstva učinile efikasnim instrumentima politike.

V postavka

Tehnološki razvoj je glavni udarac u opštem ratu preneo na one elemente vojne sile koji se nalaze na prostoru između borbenog fronta i civilne baze. On je takođe uneo

*) Verovatno se misli na Prvi i Drugi svetski rat. — Prim. prev.

revolucionarnu promenu u faze rata, posmatrane vremen-ski, od stanja zategnutosti, kroz period neprijateljstava, pa do stanja ustaljenog po završetku rata.

Da bi vodila rat, moderna država je morala da ima vlastita ili saveznička sredstva:

- 1) Organizovanu vojnu silu — ljudstvo,
- 2) Naoružanje,
- 3) Komunikaciske linije od baze do bojišta,
- 4) Bazu u domovini za snabdevanje ljudstvom i potrebama a i za potsticanje volje za ratovanje.

Izgleda da je sve veća verovatnoća da će svaki opšti rat biti odlučen prvenstveno »već postojećim« snagama, a tradicionalne mobilizaciske mere će se, uglavnom, moći primeniti i u ovim netradicionalnim okolnostima — ukoliko su one uopšte korisne. Mi smatramo da se takve mere još mogu pokazati korisnim, bilo radi stvaranja potrebne udarne snage u slučaju da ne dođe do totalnog nuklearnog rata, bilo radi obezbeđenja unutrašnje discipline vršenja popune angažovanih snaga, bilo radi obrazovanja snaga za vršenje posedanja van zemlje, u slučaju nuklearnog rata.

Tehnologija će sada, možda, u znatnoj meri uticati na smanjenje relativne izloženosti udarima ljudstva vojne sile, a možda i komunikaciskih linija — naročito pomorskih. Kopnene komunikaciske linije mogu biti gotovo potpuno paralizovane od izbeglica i oštećenih vozila. Opšti rat dirigovanim raketama, naprimer, verovatno bi prvenstveno bio upravljen protiv amplasmana oruđa i domaćih baza, a sa njih bi se i vodio. Veliko je pitanje da li su naše logističke koncepcije i komplikovani uređaji kontrole u stepenima, mere za zaprečavanje i protivzaprečavanje i komunikaciski sistem u vezi sa njima, izgrađeni tako da mogu izdržati jedan nuklearni napad na zemlju maticu. Šta će se dogoditi ako telegrafski komunikacijski sistem bude rastrojen nuklearnim napadom?

Jedna od teškoća rata dalekometnim projektilima sa megatonskom razornom moći bila bi nepreciznost u usklađenju vojne akcije i političkih ciljeva. Zakašnjenje od nekoliko dana u tome da se uvidi da je postignuta pobeda (ma kakvo značenje ova reč imala u takvoj situaciji), može

stvoriti nesavladljive teškoće u uspostavljanju uprave i rehabilitaciji poraženoga.

Mi predlažemo da se ovoj petoj postavci doda ova dopuna koja se odnosi na veličinu, organizaciju i opremu tradicionalnih operativnih vojnih jedinica:

Pokretljivost i vatrena moć vojnih jedinica povećavajući se u geometriskoj progresiji u kratkom periodu vremena, imale su za posledicu stalno uvećavanje vojnih snaga i sredstava, koji su preobilni. Mi radimo na tome da se prilagodimo novim mogućnostima, ali smo spori u odbacivanju sredstava koja nam više nisu potrebna.

Svi primeri kojima će se potkrepliti gornje tvrđenje izazvaće negodovanje te se pisci ovde zaustavljaju da bi, pre nego što budu prešli na dalje izlaganje, izrazili svoje osobito poštovanje prema najplemenitijoj od svih životinja. Poslednji bojni juriš američke konjice izvršen je oko 1900 godine, mada je konjica jurišala još i na manevrima 1941 godine; obalska artiljerija je svoje postojanje produžila do posle Drugog svetskog rata — ali, kada je ona imala potrebe da opali metak na neprijatelja — ako ga je ikad i opalila? Trka da se što više bojnih brodova spusti u more, pre isteka Drugog svetskog rata, očigledno je, sada kada se stvari jasno vide posmatrajući ih unazad, bila pre trka za povećanjem flote koja će se imati staviti u ne dejstvo.

A šta da kažem o sadašnjim potrebama? Možda su nam potreбni svi administrativni, komandni i logistički elementi koji idu uz tradicionalne pojmove »divizije«, »vazduhoplovног пuka« i »nosačа aviona.« Ovde ćemo sa izvesnom strepnjom, navesti primere izražene brojno. Da li sada pobeda nužno pripada velikom broju bataljona ili su kvalitet i pokretljivost sada mnogo važnija nego količina. Da li mi sada treba da uzimamo u razmatranje povećanje broja aviona u jednom vazduhoplovnom puku, kad svaki avion u njegovom sastavu već može da ponese bombe razorne moći od nekoliko megatona? Da li postoje ciljevi toliko prostrani da se za njihovo uništenje mora upotrebiti više od jednog aviona? Zašto ne bismo uzeli u razmatranje smanjenje jačine vazduhoplovног пuka za 50% pre nego njegovo povećanje, ako su ovi avioni sada opremljeni samo

za bacanje atomskih bombi? Da li su nam stvarno potrebni nosači sa mnogo atomskih aviona kada i sa malih nosača mogu da poleću avioni koji nose atomsko oružje? Koncepcijom atomske divizije sa petornom formacijom (pentomic) se, izgleda, prečutno priznaje postojanje »tendencije ka preteranom širenju«, jer se čine pokušaji da se nešto učini na tome.

VI postavka

Priroda sadašnje i buduće vojne sile i rezultati koji se ostvaruju njenom upotrebom, ili pretnjom upotrebe, čine bitnim tesnu saradnju i objedinjavanje vojnog, političkog i ekonomskog planiranja i voćstva.

Udruženi rad političara, ekonomista i vojnika nije bio od preke potrebe dok su izdaci za oružane snage činili samo mali deo nacionalnog ekonomskog napora i dok se vojna sila u dejstvu prilično sporo kretala a njena akcija bila lokalizovana tako da su državnici imali dosta vremena da raspravljaju i čak da se pomalo kolebaju, dok su vojnici vršili svoja posla. Sada, u slučaju neprijateljstva ili čak i stanja zategnutosti, vojnopolitička situacija (npr., u pogledu saveznika, protivnika ili pobuna) može se, razumljivo, znatno izmeniti za nekoliko časova. Čak i u mirnom području istraživanja i usavršavanja, jedan značajan tehnološki pronađazak sigurno donosi zabunu i pometnju i može nametnuti iznenadnu promenu dugogodišnje politike kao i izmene u izvršenju postojećih programa.

Trebalo bi da više razmislimo o fazama opštег rata koje će nastupiti posle prvih nuklearnih eksplozija. Verovatno je da će ih biti bar dve: vođenje operacija do završavanja neprijateljstava i ponovna izgradnja sveta. Mi još nismo ni izveli, akamoli usvojili, pouke koje proizilaze iz one faze Drugog svetskog rata koja je trajala od dana pobjede u Evropi i pobjede u Japanu do oko 1950 godine. Mi, a naročito zapadna Evropa, ponovo smo iskusili istu lekciju, u rascepku koji je nastao usled upotrebe vojne sile u Svecu. Ako se ma i najmanje razmisli o ovoj fazi nuklearnog rata, izvešće se vrlo jasne pouke.

Šestom postavkom se pokreće jedno logično pitanje u pogledu celishodnosti naše organizacije za savlađivanje

kriza u nuklearnom svetu — što je isuviše obiman predmet za ovaj članak. Izgleda da mi težimo tome da neposrednije rukovodimo upotrebom vojne sile u akciji, osim u slučaju da u određivanju ciljeva i slobodi izbora oružja ne budu stavljena nikakva ograničenja. Mi ćemo preko ovoga preći postavljajući jedno načelno pitanje: Da li su naša vlada ili čak i Pentagon, kao njen organ, sada organizovani tako da mogu uspešno voditi jedan opšti atomski rat, pa čak i jedan od mnogih mogućnih ratova koji su obuhvaćeni pojmom »ograničeni rat«?

Kad bismo imali mogućnosti da za proučavanje naše nacionalne organizacije za bezbednost i podele uloga između vidova oružane sile koristimo stručnjake za organizaciju sa Marsa, možda bi izveštaj marsovskе Komisije stručnjaka za organizaciju sadržavao predlog da se naša sadašnja organizacija i podela na vidove oružane sile (pa možda čak i sami ti vidovi oružane sile) stave u muzej, zajedno sa konjicom i jataganima, kao i predlog za neku potpuno drugačiju organizaciju. Bez obzira na boje svojih uniformi (koje su postale sličnije jedna drugoj otkako je kopnena vojska dobila novu uniformu), mnogi profesionalni oficiri vide sve veću teškoću u tome što se zadaci nacionalne bezbednosti dele po nadležnostima pojedinih vidova oružane sile i uočavaju bitnu potrebu za bližom saradnjom prema stvarnim zadacima koja će, ako iko preživi »prvi nuklearni svetski rat«,²⁾ oružane snage verovatno svesti na jedan vid.

VII postavka

Vojna sila, pa sledstveno njoj i bitne odlike jednog efikasnog programa bezbednosti, zavise od toga šta državnici i narodi misle, pre nego što nastupi vreme neprijateljstava, kakvi oni treba da budu.

Mi, Amerikanci, podbacujemo u našim intelektualnim pripremama za moderni rat. Ne bi, naprimer, trebalo da brzo zaboravimo naš rekord u tome što smo bili iznena-

²⁾ Maršal Bernard L. Montgomeri smatra da bi moglo doći samo do jednog takvog rata — ili najviše dva; *The Quick and the Dead!* (»Živi i mrtvi»).

đeni vojnim događajima — najpre kod Perl Harbura a potom, posle manje od jedne decenije, strategiskim i taktičkim iznenađenjima u Koreji. Ukoliko se veliki ratovi ovoga stoleća vremenski udaljavaju od nas, utoliko naše shvatanje prirode opštег rata, koje smo stekli tokom istorije, naglo gubi od svoje ispravnosti dok tehnologija i druge revolucionarne promene unose nove nepoznate činioce u svaku vojnu jednačinu. Oružje je oduvek pretilo strategiju i taktiku i to je postalo dvostruko tačno danas, kad je vojna tehnologija kombinovana sa svetskom međuzavisnošću.

Pored toga što smo našu nacionalnu politiku načinili oruđem za zastrašivanje i održavanje našeg položaja u svetu, naš program bezbednosti zemlje mora voditi računa i o osveštanim zahtevima za ulivanjem poverenja svome sopstvenom narodu, kao i o raznovrsnim utiscima strategiskog domašaja koji stvaraju kod saveznika, neutralnih i verovatnih protivnika.

VIII postavka

Usled samopouzdanja stečenog u istoriskim zbivanjima u kojima je učestvovao i preuveličavanja u obaveštavanju javnosti, američki narod nema jasne pojmove o tehnologiji i ratu, što može dovesti do opasnosti da se težište naših programa bezbednosti pogrešno postavi.

Naprimjer, postoji veliko interesovanje za brzine kretanja raznih borbenih sredstava i njihovu razornu moć, ali je malo interesovanje javnosti za odbranu u slučaju nuklearnog napada, što se očigledno vidi kada se pogleda na stanje naše civilne zaštite, u kome se ne ogleda neko veliko pridavanje značaja građanskoj disciplini i moralu na unutrašnjem frontu u domovini.

Gotovost za odbranu je sada mnogo važnija nego pre nekoliko decenija kada je strategija čak mogla da uzme u obzir i prihvatanje izvesnog gubitka, pa čak i poraza na jednom vojištu, da bi se prikupile odgovarajuće snage za odlučujuću pobedu na kome drugom području, i kad su priroda rata i naoružanje omogućavali prilično brzo prelaženje vojne sile iz napada u odbranu i obratno. 1914 go-

dine, naprimer, prelazak snaga iz napada u odbranu, ili obratno, bio je znatnim delom stvar promene geografskog položaja snaga i mogao je da se izvrši brzo. Sada, tehnologija čini da je svaki takav preokret stvar koja treba da počne sa linije proizvodnje, ili čak sa projektantske table.

Vremenski razmak u operacijama i drugim postupcima koji je kod Nemaca nastao usled prebacivanja divizija iz Francuske u Poljsku, 1914 godine, sasvim je nešto drugo nego što bi bio vremenski razmak koji bi danas bio potreban da bi se sa upotrebe bombardera prešlo na raketu »Najk«, ili obratno. Drugim rečima, mi moramo uzeti u obzir činjenicu da se ratna sredstva ne mogu brzo zamenjivati drugima. Naše mogućnosti u vreme krize sada u najvećoj meri zavise od raspoloživog mešovitog ofanzivno-defanzivnog naoružanja, o čemu je rešeno više godina pre sukoba, na osnovu predloga nadležnih izvršnih organa i odlukama Kongresa.

Maršal Bernard L. Montgomeri, u predavanju o »Panorami ratovanja u nuklearno doba«*) održanom 10. oktobra 1956, kaže:

Moramo imati na umu da će u budućim ratovima odluka pripasti onoj strani koja će moći preuzeti odgovarajući početnu akciju vrlo brzo i koja bude najbolje koristila svoje oružje otpočetka; odluka će doći suviše brzo da bi se mogle izvlačiti pouke i činiti izmene.

IX postavka

Tehnološka revolucija ima za posledicu povećanje izdataka za opremanje oružanih snaga dovoljno jakih za vođenje rata bilo ograničenog bilo opštег, odnosno za zastrašivanje od izazivanja ma koje vrste rata. (Ovo uopštavanje je očigledno podložno izmenama u slučaju da se postigne ma kakav uspeh u pogledu ograničenja naoružanja.)

U slučaju sukoba, povećane mogućnosti razaranja u vezi sa vrlo složenim, i stoga skupim oruđima, svakako

*) *The Panorama of Warfare in a Nuclear Age*, »Journal Royal United Service Institution«, maj 1958. — Ovaj članak nalazi se i u ovoj zbirci. — Prim. prev.

će imati za posledicu povećanje ratnih troškova. Kada ne postoji sukob, troškovi za opremanje oružanih snaga dovoljno jakih da protivnika odvrate od izazivanja rata a da sopstvenom narodu uliju poverenje, veoma su veliki zbog elektronskih, nuklearnih i drugih skupih tehničkih sredstava. Osim toga, povećanje izdataka je posledica i veoma brzog zastarevanja tehničkih sredstava i trke u kojoj nijedna država, koja u njoj učestvuje, ne može sebi dopustiti da zaostane, a vrlo su veliki i troškovi za održavanje i rad savremenih oružanih snaga, koji su takođe činioci koji podižu visinu izdataka. Međutim, potreba za gotovošću »da se vrlo brzo preduzme odgovarajuća početna akcija« u vrlo velikom broju mogućih zahteva, verovatno je najvažniji činilac u podizanju visine troškova.

Jedan od interesantnih zaključaka ove postavke jeste da su upravo veliki izdaci, pre nego nepristrasna analiza uslova bezbednosti, onaj preteći zapis isписан rukom na zidu: »MENE, MENE, TEKEL, PHARSIN«,³⁾ koji upozorava na to da tradicionalnim sastavnim delovima vojne sile koji se stalno prilagođavaju sadašnjim potrebama bezbednosti, pretstoji reorganizacija pa čak i potpuno izumiranje.

X postavka

Tehnologija će, zajedno sa izmenjenim gledištem na prirodu i trajanje rata među svetskim silama, možda prouzrokovati promenu oblika i moći uticaja međunarodnih odnosa, što će naše sada usvojene linije vodilje učiniti isto toliko zastarem koliko to može postati bombarder za vreme našeg života.

Opšte je mišljenje da je posle Staljinove smrti nastala znatna promena u metodama i rukovođenju politikom ko-

³⁾ Biblisko tumačenje ovih reči*) (vidi Danilo: 5 glava, 25—28 stih) preporučuje se za čitanje onima koji bi još raspravljali o korisnosti onih sastavnih delova vojne sile koji su preživeli ili su na putu da zastare, kao što su: konj, obalska artiljerija, bojni brodovi i bombarder.

*) Brojao, brojao, izmerio, podelio. — Prim. prev.

munističkih zemalja. Ovu je promenu (iako možda samo taktičku i privremenu), bar jedno obavešteno lice — Džon Foster Dals — pripisalo uspešnim metodama politike Sjedinjenih Američkih Država. Malo je osnova za osporavanje da je politika SAD imala mnogo uticaja na tu promenu. Oni koji bi hteli da ospore ovo gledište, trebalo bi da bolje razmisle o tome kakva bi danas bila situacija da nije bilo Maršalovog plana i Atlantskog pakta i da nije bilo upotrebe američke vojne sile u Koreji — da navedemo samo nekoliko primera akcije Sjedinjenih Američkih Država.

Ali, možda je isto toliko važan razlog za promenu politike bilo i to što je Kremlj došao do izvesnih zaključaka u odnosu na tehnologiju i opšti rat koji ga navode da prihvati gledište da su vrlo mali izgledi da bi korišćenje ovog opasnog sredstva, čije se posledice ne mogu predvideti, dovele do ostvarenja njegovih ciljeva mada on ne propušta da iskoristi strahovanja, verovanja i nade slobodnih zemalja, koje proističu iz shvatanja mogućnosti savremene tehnologije i posledica opštег rata.

STRAH PRETI GREŠKOM

Koliko je čvrst i u kojoj meri se može kontrolisati mir koji se održava pod pretnjom izbjivanja nuklearnog rata?

Otkako je Dals izneo svoje gore pomenuto tvrđenje, imali smo dve krize — jednu srednjeevropsku i jednu srednjeistočnu — koje su očevidno ukazale na vraćanje ratobornosti sa strane Sovjetskog Saveza. Nije li istina da je jedna od najbitnijih razlika između Budimpešte 1956 godine i Sarajeva 1914 godine, bila zastrašujuća mogućnost atomskih neprijateljstava, da je Zapad pritekao Mađarskoj u pomoć? Da li smo se mi u Zapadnom Svetu toliko podvrgli zastrašujućoj nuklearnoj sili i da li toliko strahujemo od najmanje nuklearne pretnje da nemamo načina ili dovitljivosti, ili ni jedno ni drugo, da se snađemo u situacijama lokalnog i ograničenog značaja? Na šta se oslanjala efikasna pretnja SSSR-a da će se umešati na Srednjem Istoku — koja je najrevolucionarnija promena

u svetskim zbivanjima? Crvena armija iz Drugog svetskog rata, sa svojom nerazvijenom tehnologijom, probila je mnoge narode. Je li mogućno da komunistički politički genije može sada, odbacujući kratkotrajnu politiku osmeха i računajući na razjedinjenost i različite stavove slobodnog sveta, naći načina da i dalje koristi svoju veliku konvencionalnu vojnu silu nekažnjeno i bez većeg plaćanja ceha?

Ovih deset postavki koje su ovde izložene i objašnjene nisu date da bi se nekritički primile, već pre u nadi da će doprineti diskusiji zasnovanoj na obaveštenosti koja je potrebna ako naša nacija želi da ostvari i sprovodi politiku koja je od bitnog značaja da bi se moglo preživeti u jedno revolucionarno doba stalne opasnosti.

Čudno je, naprimer, da pored našeg ogromnog vojnog publiciteta o napretku u standardizaciji nuklearnog oružja kao sastavnog dela opreme svih vidova oružane sile, i naših bučnih objašnjenja o mogućnosti nuklearnog dejstva na svaki delić zemlje (ili vode), ma gde bilo, nije bilo rasprava da širim publicitetom o fiziološkim i psihološkim posledicama (naprimer, o problemu izbeglica) jednog »opštег rata« koji bi se vodio oružjem koje već imamo u rukama. Osim toga, ukoliko nam je poznato, ne postoji nikakav školski materijal koji se bavi političkim, društvenim i kulturnim posledicama opštег atomskog rata — onim kritičnim preskopim posledicama koje će nastati posle prvih eksplozija kada otpočnu neprijateljstva a protegnuće se čak i kroz period rekonstrukcije.

Postalo je gotovo banalno tvrditi da ljudi ne mogu mudro iskoristiti svu snagu za uništavanje koju sada imaju na raspolaganju. Jasno je da je velika potreba našeg vremena isto toliko politička umešnost koliko je to tehnološki napredak. Tehnološki napredak je nastao iz metodične, organizovane, neprekidne i dugotrajne koncentracije mnogih duhova i, po potrebi, beživotnih sredstava, na istraživanju i usavršavanju. Našoj zemlji je potrebna ista takva koncentracija pažnje na probleme iznete u ovom članku, koncentracija koju će pokretati shvanjanje ove postavke koja osvetljava svaku pojedinu i sve zajedno od onih 10 gore izloženih postavki:

Danas postoje dve suprotne grupacije velikih sila. Napredak tehnologije će uskoro, ako već nije, dati svakoj od njih materijalnu snagu da uništi onu drugu. Dokle god ne budemo imali efikasno ograničenje naoružanja, ova uzajamna sila za uništavanje može, posle neposredno prethodećeg upozorenja ili bez upozorenja, biti stavljena u dejstvo zbog pogrešnog računa ili zbog nerazumnosti. S druge strane, mi možemo produžiti sadašnju situaciju međusobnog zastrašivanja na polju nuklearnog naoružanja u budućnost, koja se može dogledati.

Generalštabni pukovnik
u penziji
OTO VIN

5

PROMENE U RATOVODSTVU*)

Smatramo da će sledeća razmišljanja privući pažnju onih naših čitalaca koji se interesuju za opšti razvitak načina vođenja rata. Hteli bismo ipak da ukažemo na to da se ne slažemo u sve-mu sa piščevim shvatanjima. Tako, ne verujemo da je izbijanje jednog rata logična posledica nekog razumnog razmišljanja. To može katkada da se desi, ali istorija u mnogobrojnim slučajevima ipak dokazuje suprotno. A takođe izgleda sumnjivo, da li je problem prostora već rešen uprkos primene nuklearnog oružja danas ili u skorijoj budućnosti.

Prim. red. časopisa

Napredak tehnike naoružanja stavio nas je pred mnogobrojne nerešene probleme. On je izazvao u toku malo decenija potpuni preokret u celokupnom ratovodstvu, za što su ranije za slično bili potrebni vekovi. 500 godina je moralo da prođe posle pronalaska baruta pre no što je vatreno oružje u Napoleonovim ratovima steklo odlučujuću ulogu u bitkama. Danas znamo da bi, pre jedne decenije pronađena atomska bomba mogla sama da donese rešenje u jednom sutrašnjem ratu.

Kako mogu teško da se osvete greške u taktičkoj oceni napretka tehnike naoružanja potvrdila je višestruko istorija poslednjih ratova. Tako pre Prvog svetskog rata nije bio shvaćen značaj nadmoćnosti mitraljeske vatre. Posledica ovoga je bila da je elan pokretnog rata već posle

*) Oberst i. Gst. a. D. Otto Wien: *Wandel der Kriegsführung*, »Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift«, januar 1957, str. 7, preveo sa nemačkog artiljeriski potpukovnik Milorad M. Damjanović; redigovao prema originalu Vladimir Bošnjak, pukovnik u penziji.

dva meseca iznenada malaksao, frontovi su se ukočili i prešlo se na rogovski rat. Pre Drugog svetskog rata mnogo se precenilo razorno dejstvo avionskih bombi, verujući Duetovim proročanstvima. Posledica toga je bio neuspeh u vazdušnom ratu protiv Engleske.

Ukoliko su brojniji i veći problemi, čija nam je rešenja danas nametnula tehnika naoružanja, utoliko će posledice pogrešnih zaključaka biti sudbonosnije.

Ponekad se stiče utisak kao da današnja razmišljanja obilaze suštinu stvari. Za to može delom da nosi krivicu i dejstvo straha, koji je uopšte izazvala pojava atomskog oružja i od koga se očevidno ni vojna misao nije mogla potpuno otrgnuti. S druge strane, izgleda da diskusije o oblicima budućeg vođenja rata boluju od toga da se one vode u uslovima »hladnog rata« i da stoga nisu često bez političkih i propagandističkih uticaja. Izgleda da se jedan deo pisaca ne usuđuje da stvari sagleda u njihovoj surovoj realnosti i stoga posmatra atomsko oružje samo kao jednu vrstu nove pojave na bojištu, kojoj moraju da se prilagode uobičajeni borbeni metodi. Drugi pokušavaju, prema političkim tendencijama koje zastupaju, da odgovarajućim prikazivanjem izazovu ili poverenje u novo oružje ili strah od njega. U svakom slučaju, publikacije ove vrste su malo podesne da stvore »jedinstveno gledište sa koga stvari treba da budu shvaćene i ocenjene«, kako je to postavio Klauzevic.

A baš taj skokovit napredak savremene tehnike naoružanja čini da je ispunjenje ovog zahteva neophodan uslov za sva razmatranja o budućoj strategiji. Suprotno od zbrke protivurečnih izjava nalaze se i takve publikacije, koje ozbiljno nastoje da bez predrasuda odrede osnovne elemente savremenog rata. Primer takve vrste čini razmatranje francuskog pukovnika Galoa o »načelima vođenja rata i oružja za masovno uništavanje«. Njegova naročita vrednost je u tome što ono iznosi nekoliko »faktora važnih pri angažovanju«, trezveno se ograničavajući na čisto vojnička gledišta, koji su, s obzirom na promenjeno stanje u tehnici naoružanja, *u svojoj osnovi novi*. Galoa ih vidi u:

— mogućnosti zaista iznenadnog otpočinjanja rata;

- odlučujućoj važnosti početnog udara;
- koncentraciji uništavajuće snage, čime se dosadašnji princip masovnosti potire.

Po njegovom uбеђenju to su tri presudna elementa po kojima se savremeno vođenje rata razlikuje od dosadašnjeg.

*

U daljem izlaganju ćemo pokušati da fenomen savremenog rata razmotrimo s jedne druge strane i da iz dobijenih rezultata izvučemo neke načelne zaključke.

Pošto će danas oblike rata uglavnom da određuje napredak tehnike naoružanja, to ovo ispitivanje mora da polazi od dva osnovna činioca tehnike naoružanja, naime od *dometa i dejstva*.

Na prvi pogled možda neće oba ova pojma svim čitacima izgledati pogodni da se iz njih dobiju osnovna strategiska saznanja. Zato treba prethodno istaći sledeće: da su domet i dejstvo modernog naoružanja danas stigli do takve visine koja se može, posmatrana sa vojnog nivoa, obeležiti kao *konačno dostignuće jednog hiljadugodišnjeg razvoja*. Dalji napredak u tom pravcu neće više presudno uticati na vođenje rata.

Ova se teza može osloniti na sledeće:

— modernim oružjem se danas može praktično tući iz njegovih baza za izbacivanje svaka tačka na Zemljinoj kugli;

— obim dejstva ovog oružja ne samo da zadovoljava svaki cilj koji postavlja strategija, nego već i prevazilazi vojnički poželjne granice.

Domet i dejstvo oružja su dva faktora, koji istoriju ratova prate od njenog početka. Borac je uvek težio da ima oružje koje mu je omogućavalo da bude na otstojanju od protivnika i da ga odatle njime uništi. Ova težnja je počela sa kopljem za bacanje i produžila se preko strele koja se odapinjala iz luka, bacačkih sprava, ručnog vatrenog oružja i artiljerije do savremenih raketa.

Strogo uzevši avioni ne spadaju u ovu vrstu, jer oni preleću razdaljinu do cilja ne kao projektili nego kao no-

sači raznih projektila kojima upravlja ljudska ruka. U tom pogledu oni su slični ratnim brodovima a, ako se baš želi, i svim borbenim vozilima koja isto kao i avioni služe kao transportna sredstva, da bi time povećali domet oružja i preneli njegovo dejstvo u dubinu prostora neprijateljskih ciljeva. Ako se avionima i raznim brodovima bez posada upravlja iz daljine to oni sami postaju absolutna oružja. Ovu u taktičkom pogledu neznatnu razliku u upravljanju ne treba u daljem izlaganju ovoga članka uzimati u obzir. Bitna je samo težnja da se neprijatelj pogodi sa što veće udaljenosti i da se na taj način izbegne njegovo protivdejstvo.

Oružje ispunjava svoj zadatak samo onda kada je u stanju da cilj ne samo pogodi već i da ga uništi. Domet i dejstvo moraju uzajamno da se dopunjavaju.

*

Da bi uticaj modernog naoružanja na vođenje rata mogao pravilno da se oceni potreban je jedan kratak osvrt na teoriju rata.

U Nemačkoj je sve do pre nekoliko decenija rat bio smatrano kao domen čisto vojnog odlučivanja. To shvatanje potiče od Klauzevica, koji je u svom delu *O ratu* (Vom Kriege) postavio, da rešenje u ratu može da se postigne samo uništenjem neprijateljskih oružanih snaga na bojnom polju. I Ludendorf (Ludendorff) je smatrao tu teoriju kao »neoborivo načelo vođenja rata«. Uprkos svog učenja o »totalnom ratu«*) on je bio mišljenja da je za jednu kopnenu državu kao što je Nemačka u svakom slučaju neophodno da »pobedi neprijateljsku kopnenu vojsku«. Iz zbira dobijenih bitaka očekivalo se rešenje rata.

Prvi svetski rat 1914-18 zadao je prvi udarac tome principu. Pokazalo se da vojno rešenje na kopnu nije više dovoljno da bi se jedan takav rat doveo do kraja. Borba na bojnom polju po svome značaju stupila je u drugi plan iza borbe za pomorske veze i ekonomске izvore.

Sve veće korišćenje tehnike u ratu izazvalo je izvensno pomeranje u potencijalu moći, koji se prenosi sa bo-

*) Vidi delo: *Der totale Krieg* od Ludendorfa. — Prim. red.

račkih trupa na izvore sirovina, mesta proizvodnje i na kvalifikovanu radnu snagu. Pored uništenja oružanih snaga pojavilo se i paralisanje proizvodnje kao važan strategiski cilj. Time se proširilo polje dejstva rata i u dubinu prostora neprijateljske i sopstvene privrede.

Ali da bi se mesta proizvodnje uspešno napala nedostajala su u Prvom svetskom ratu pogodna sredstva. Pri tadanju stanju tehnike naoružanja postojala su samo sledeća dva puta kojima se moglo nastojati da se paralizuje neprijateljski privredni aparat:

— ili da se izvrši ofanziva oružanim snagama sa ciljem zauzimanja industriskih centara i uvoznih pristašta,

— ili jedan dugotrajni rat sa ciljem izgladnjavanja i iznuravanja (der Aushungerungs — und Zermürbungskrieg), koji je upravljen protiv puteva snabdevanja privjede neprijatelja i moralne otpornosti njegovog naroda.

Potpuno je jasno da su pomorske sile za vođenje takvog rata imale mnogo povoljnije uslove od svih kopnenih država.

Drugi svetski rat jasno je ukazao na uticaj napretka tehnike naoružanja do koga je u međuvremenu došlo. Sa avijacijom rat je dobio jedno novo sredstvo moći i proširenu oblast primene sopstvene sile. Industrija naoružanja, na čiji je presudan ideo u ratnom potencijalu ukazao već Prvi svetski rat, postala je jedan od najvažnijih ciljeva na koje su vršeni napadi. Oružje, koje joj je sada postalo opasno, ona je sama bila stvorila. Ludendorfov »totalni rat« postao je stvarnost.

Uprkos ovim promenjenim uslovima i uprkos gorkim iskustvima iz Prvog svetskog rata 1914-18, Nemačka je ponovo pokušala da i Drugi svetski rat reši tradicionalnim sredstvima kopnenog rata. Da bi se ta odluka razumela treba se potsetiti da, ako je Nemačka i imala makaku šansu u ovom ratu, ta šansa je bila u oružanom rešenju na kopnu. Kao centralnoj kontinentalnoj državi njoj nije preostajao nikakav drugi izbor. Oružana snaga joj je bila jedina jaka karta kojom je mogla da igra.

Ovaj problem ne treba ovde bliže razmatrati. U ovom sticaju prilika važno je samo pitanje kakav je bio uticaj

novog vazduhopstva na dalji tok rata. A ovde se ocrtala u nekoliko faza jedna promena u oblicima vođenja rata, koja zaslužuje naročitu pažnju.

Počeo je Hitler, kada je odustao od invazije na britanska ostrva i kada se odlučio da pobedu nad Engleskom izvojuje samo pomoću vazdušne ofanzive. On se nadao da će britanski narod neprekidnim napadima bombama na centre vojne industrije, pristaništa i naseljenije građeve biti doveden u tako očajno stanje iz koga bi jedini izlaz bio zaključenje mira.

Što taj poduhvat nije uspeo glavni razlog je pogrešna ocena dejstva bombi, pored očiglednih grešaka u rukovođenju. Dolet aviona koji su učestvovali u ofanzivi bio je doduše dovoljan za napad na najvažnije ciljeve, ali je dejstvo bačenih bombi mnogo podbacilo u odnosu na grozničavo očekivanje.

Ipak ova neuspela ofanziva ima utoliko vojnoistorijski značaj što pretstavlja prvi pokušaj da se otpor jedne države skrši samo napadima iz vazduha.

Drugi pokušaj ove vrste u znatno većim razmerama preduzelo je anglosaksonsko bombardersko vazduhoplovstvo u svom strategiskom vazdušnom ratu protiv Nemačke. Ali ni ovaj pokušaj nije doneo očekivano rešenje u ratu. Razlog neuspeha je opet ležao u precenjivanju dejstva oružja. Mada su neprijateljske vazdušne snage vladale nad celokupnim nemačkim privrednim prostorom, dejstvo bombi nije bilo dovoljno da dovede do očekivanog sloma industrije i moralne otporne snage. Za konačnu pobedu nad Nemačkom ostala je saveznicima invazija kao jedini put a time i tradicionalno rešenje oružjem na kopnu.

Treći pokušaj samostalnog vođenja vazdušnog rata bila je poslednja faza rata na Dalekom Istoku. Može se smatrati da se ta ofanziva američke bombarderske avijacije, koja je dostigla svoj vrhunac u bacanju atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki, završila potpunim uspehom. Japan je svakako kapitulirao neposredno posle bacanja atomskih bombi i bez svake sumnje je kapitulirao pod utiskom njihovog dejstva.

Ali bliža ispitivanja, pokazuju da se i u ovom slučaju još ne može govoriti o jednostranom uspehu vazdušnog rata. Ustvari, Japan je rat izgubio još pre nekoliko meseci. On je bio zbog gubitka bezmalo cele svoje trgovачke flote otsečen od svakog uvoza, na koji je bio upućen više no ijedna druga država. Ovaj uspeh treba pripisati uglavnom američkim podmornicama a samo oko 20% avijaciji. Japan je dakle podlegao manje jednom strategiskom vazdušnom ratu nego jednom ratu koji je imao za cilj da ga pobedi glađu. Još 20 juna 1945 izjavio je car, pod pritiskom katastrofalnih gubitaka u brodovima, pred vrhovnim ratnim savetom da je spreman da zaključi mir. Što se rat i pored toga nastavio sve do avgusta razlog je samo što se zahtevala bezuslovna kapitulacija čije prihvatanje nije moglo da se pomiri sa carevim božanskim autoritetom.

Vazdušna ofanziva Amerikanaca protiv više od 60 japanskih gradova, koja se završila bacanjem atomskih bombi, samo je još zadala smrtni udarac Japanu, koji već više nije bio sposoban da se bori.

*

Ne može se dakle smatrati da su ove tri velike vazdušne ofanzive Drugog svetskog rata postigle neki ubedljivi uspeh! U svakom pogledu praktični rezultati ovakvog načina vođenja rata nisu bili ni u kakvoj srazmeri sa angažovanjem ljudi i utroškom materijala i sa rušenjima koja su time bila izvršena. Ovo treba mnogo manje smatrati posledicom brižljivo smišljenih operativnih planova nego jedne neobuzdane težnje za uništavanjem i pogrešno shvaćenih mogućnosti koje pruža vazdušni rat. Ako se želi da se da odgovor na pitanje o stvarnoj strategiskoj vrednosti ovih triju vazdušnih ofanziva onda ih ne treba bez razmišljanja izjednačiti sa postignutim uspehom.

Bilo bi isuviše prosto da se ovo pitanje skine sa dnevnog reda sa obrazloženjem da se ovde radilo o jednom, sa vojne tačke gledišta, besmislenom terorističkom ratu, u kome su stotine hiljada ljudskih života pali kao žrtve, a da to nije bilo od bitnog uticaja na rešenje rata. Brižljivo ispitivanje toka ovih vazdušnih ofanziva i njihovo

ocenjivanje u okviru opštih posmatranja ratnih događaja pokazuje da ovde stvar nije baš tako prosta.

Ovo naročito važi za saveznički vazdušni rat protiv teritorije nemačkog Rajha od 1942 do 1945 godine. Prvo, zato što se ovde radi o znatno najvećoj od ove tri ofanzive, i drugo što se ova ofanziva može bolje da poveže sa opštim vođenjem rata no ostale dve.

Nema sumnje da strategiski uspeh vazdušnog rata protiv Nemačke nije bio ni u kakvoj srazmeri sa izvršenim razaranjima. Ali i ovde treba da se pravi razlika između uništavajućeg besa i operativnog planiranja.

Ova razlika postaje jasna kad se uzme u obzir temeljna promena izbora ciljeva, koju su general Ajzenhauer i maršal vazduhoplovstva Teder sproveli u toku ofanzive. Na njihovo traženje obustavljen je — bar privremeno — uništavanje gradova i napadi su koncentrisani, na osnovu stvarnih strategiskih gledišta, na planinsko paralizovanje proizvodnje sintetičkih ulja i železničkog saobraćaja na zapadu. Ova je akcija, suprotno od neuspeha ranijeg terorističkog rata, iznenadujuće brzo dovela do punog uspeha. Za nekoliko meseci bio je celokupan zapadnonemački saobraćaj paralizovan a proizvodnja ulja smanjena. Uticaj ovog uspeha na dalje vođenje rata ne može se, što je razumljivo, jednostrano oceniti, jer se on vremenski poklopio sa burnim zbivanjima savezničke invazije. Ipak se može razmišljati o tome da li bi možda tako izvedena vazdušna ofanziva i sama dovela do rešenja rata.

Ali nezavisno od ovih teorijskih razmatranja treba imati u vidu značaj stanja kako je bilo na evropskom ratištu neposredno pre početka invazije. Pod udarcima iznuravajućeg vazdušnog rata pretila je da se sruši otporna snaga nemačkog Rajha u užem smislu, dok armije koje su se borile na periferiji ratišta i pomorske oružane snage koje su operisale na morima uopšte nisu bile u stanju da utiču na ovakav tok događaja.

Ova postavka dozvoljava da se iz nje izvedu interesantni zaključci za dalji razvoj događaja. Niko neće moći da ospori da se tada već ocrtavao jedan duboki preokret u vođenju rata. Dolet i efikasnost dejstva vazduhoplovnih

snaga stvorili su nov oblik rata, koji se iznad svih operativnih polja dejstva kopnene vojske i flote neposredno ustremio na samu žilu kucavicu neprijatelja. Značajno je u tome bilo da se taj rat u okviru opšteg vođenja rata vodio pod naročitim okolnostima i da se na njega neznatno uticalo sredstvima kopnenog i pomorskog rata, pa i zauzimanjem baza ili prekidanjem linija snabdevanja. Ali sâm vazdušni rat, naprotiv, raspolaže sredstvima koja su ne samo u znatnoj meri uticala na vođenje rata na kopnû i moru, već su mogla uništavanjem njegovih pomoćnih izvora u odgovarajućim prilikama čak i potpuno da ga ukoče.

Granice dejstva vazdušnog rata određene su doletom i dejstvom njegovog sopstvenog naoružanja. Ako neprijatelj raspolaže jednim prostranim životnim i privrednim prostorom, koji je veći od akcionog radiusa napadačevih bombardera, tako da oni središte njegove ratne privrede ne mogu da dohvate, to bi vazdušni rat izgubio bitni deo snage odlučujućeg uticaja. U takvom slučaju rešenje u ratu moglo bi da se izbori samo borbenim sredstvima kopnene vojske i mornarice, u odnosu na koje bi vazduhoplovstvo tada imalo samo podražavajuću ili sadejstvujuću ulogu. Isto kao što je dolet aviona ograničio vazdušni rat, bio je on ograničen i efikasnošću dejstva raspoloživih avиobombi, što je uslovjavalo vrlo brižljiv izbor strategiski važnih ciljeva.

Ali ova ograničenja nisu opovrgavala osnovnu tezu, da je mogućnost dejstva vazduhoplovstva na velike daljine unela u vođenje rata jedan sasvim nov momenat i da je taj nov oblik rata bio na putu da stvori svoje sopstvene zakone.

Taktički okvir dejstva vazduhoplovstva, koji je od ovog odvojen, ne treba bliže razmatrati jer je se pri tome radilo samo o jednoj podražavajućoj delatnosti u okviru kopnenog i pomorskog vođenja rata, čija načela rukovođenja nisu u osnovi promenjena sadejstvom vazduhoplovstva.

*

Međutim, tendencija koja se u Drugom svetskom ratu jasno ispoljila i dalje se nastavila u istom smeru.

Razvoj atomskih i vodoničnih bombi konačno je otrogao vazduhoplovstvo od povezanosti sa uobičajenim konvencionalnim oblicima vođenja rata i potvrdio odlučujuću ulogu *samostalnog vazdušnog rata*. Dolet i moć dejstva nuklearnog oružja stvorili su vazduhoplovstvu presudnu ulogu u borbi za rešenje u ratu. Pri tome je malo značajno da li će taj rat biti vođen stratosferskim bombarerima sa posadama, dirigovanim projektilima bez posada ili interkontinentalnim raketama. Bitno je samo to da bi danas svaka velika sila koja ratuje bila u stanju da svojim uništavajućim oružjem pogodi u srce neprijatelja. Čak ni moćne prostorne grupacije kao što su Istočni blok ili Atlantski pakt nemaju više zone u kojima bi njihova ratna privreda mogla neugroženo da dela. Strategiski problem prostora je konačno rešen.

Promene u vođenju rata naročito su uočljive kada se na ovom mestu potsetimo na osnovne faktore važne pri angažovanju u atomskom ratu, kako ih je nazvao pukovnik Galoa. Dok su raniji ratovi izbijali posle vremenski odgovarajućeg stanja zategnutosti i mobilizacije oružanih snaga, atomski rat može se otpočeti u vidu udara bez primetnih priprema, zbog ogromnog dometa i koncentrisane rušilačke snage svog oružja i možda već u prvoj fazi da se vojnički reši.

Ovde se postavlja pitanje, da li vođenje ovakvih borbi, pri kojima se teži samo da se maksimalnom rušecom silom u što kraćem vremenu pogodi cilj, ima još neke veze sa »ratnom veštinom« i da li bi se slobodna primena takve uništavajuće energije uopšte još mogla da označi kao sredstvo vođenja rata. Ako se pod »ratnom veštinom« podrazumeva ekonomično vođenje vojnih operacija u cilju što efikasnije primene oružja kojim se raspolaže to se ovde taj pojam jedva može još da upotrebi. Da se savremenovo oružje za uništavanje učini da bude efikasno u prostoru gde se nalazi cilj manje je zadatak vojne nego tehničke prirode. Pa i odbrana od takvih napada postavlja tek po neki taktički problem, ali zato utoliko više tehničkih problema. Ali sa izvesnim opravdanjem može se označiti ovaj oblik vođenja rata kao »strategiski«, ako se pojam »strategija« definiše kao skup svih vojnih, privred-

nih, političkih i psiholoških shvatanja najvišeg rukovodstva. Tako će se uspeti da se izaberu ciljevi prema pravim strategiskim načelima i da se izvršenjem napada neposredno teži rešenju u ratu. S obzirom na strašne i raznovrsne posledice verovatno se ne bi ni u jednoj državi dozvolilo da odluku o upotrebi ovog sredstva najviše moći donese samo vojno rukovodstvo, već bi se ona oformila samo na najvišem političkom nivou.

Ali baš u političkom domenu se ispoljava sumnja u ovaj oblik rata. Realni politički cilj nekog rata nikad ne može da bude fizičko uništenje neprijateljskog naroda. Zato u zadatak stratega spada samo da se protivniku one-mogući dalje nastavljanje borbe. Jedno razračunavanje koje ne teži nikakvom drugom cilju sem uništenju izvitorperilo bi politički smisao rata i učinilo bi da rat postane samom sebi cilj. U opravdanost Ludendorfove teze o »totalnom ratu«, u kome se prvenstvo daje ne više političkom već vojnog rukovodstvu, još je general-pukovnik Ludwig Bek posumnjao i uviđajući jasno preteće opasnosti priznao prvenstvo politike. Posledice Drugog svetskog rata, čiji je tok bio daleko od političkog rukovodstva, potpuno su potvrđile njegovo mišljenje.

U vezi sa ovim treba se setiti reči Klauzevica, da oblik rata koji ne vodi računa o političkom cilju i koji se približava apsolutnom obliku izaziva naizmenično dejstvo, koje »nužno prema svome shvatanju, vodi u krajnost«. Ova zakonitost svojstvena ratu doživela je u doba atomskog oružja jednu neslućenu potvrdu. Njegova upotreba nosi uvek u sebi izvesnu sigurnost da njime može da se izvrši i protivudar. Pošto nijedan napadač nije u stanju da potpuno uništi i izbaci iz upotrebe neprijateljska oružja za odmazdu na njihovim položajima, to mora uvek računati na protivudar istim sredstvima. Jedan rat takve vrste u svakom će slučaju »voditi u krajnost« zbog zakonitosti svojstvene naizmeničnosti dejstava i time će promašiti svoj politički cilj. Ovde samo uzgred napominjem da će se verovatno pojaviti opasnost, koja će dejstvovati kao bumerang, od radioaktivnih oblaka koji se stvaraju od prašine prilikom eksplozije i koji kruže oko zemlje.

*

Zato se prvi put u svetskoj istoriji nalazimo pred situacijom da moć ratnih sredstava kojima raspolažemo prevažilazi svojim dejstvom razmere njihovih vojnih ciljeva. Iz ovoga se s pravom može zaključiti da je verovatnoća *izbijanja budućeg svetskog rata mala*. Pošto nijedna od ratujućih strana ne može da očekuje pobedu to nijedna vlada koja realno politički misli neće primiti na sebe odgovornost za takav jedan rat. I SSSR je svestan toga, kao što se vidi u toku poslednjih godina, da idealiziranje čiste snage ne vodi cilju.

Da li će se u budućnosti situacija promeniti bitno zavisi, razume se, od daljeg napretka tehnike naoružanja. Danas se verovatnoća da neće doći do opštег rata u prvom redu zasniva na obostranoj ravnoteži dejstva i protivdejstva. Ravnoteža može da se poremeti ako se na jednoj strani ostvari neka značajna prednost u oblasti tehnike naoružanja. Važnu ulogu pri tome igra i rešenje problema *odbrane*. S jedne strane, avioni sa posadama danas ne mogu više sami da rešavaju taj zadatak, a s druge, odbrambene rakete, vođene sa zemlje, takođe su još u početnom stadijumu svog razvitka kao što je i domet radarske tehnike. Odlučnim napretkom na ovom polju postigao bi jedan blok za izvesno vreme takvu nadmoćnost da bi mu se možda izgledi na uspeh jedne atomske agresije činili veći nego rizik povezan s tim. Odluka za napad bila bi stoga izložena manjim smetnjama i zato bi možda lakše mogla da se doneše.

Ali današnje stanje ove ravnoteže i opasnost od sopstvenog uništenja, koja preti svakom napadaču, ne treba da navedu na zaključak da je time svako ratno razračunavanje ubuduće isključeno. Verovatnoće nema samo da će izbiti *opšti rat*, koji obuhvata grupacije sila u svoj njihovoj životnoj stvarnosti i koji bi bio vođen krajnje moćnim sredstvima sile sve do uništenja. Ne sme se zaboraviti da je opšti rat po svome karakteru u prvom redu vazdušni rat, čija je sopstvena zakonitost i specifičnost postojanja u okviru opštег ratovodstva objašnjena u prethodnom izlaganju. Kopnene vojske i ratne mornarice nisu zbog njega ni najmanje izgubile opravdanje svog postojanja, već, baš

zbog male verovatnoće jednog opšteg razračunavanja, dobile novu važnost. U vezi s tim iznenađuje nas aktuelnošću svoga razmišljanja Klauzevic koji je nedvosmisleno potvrdio taj »dvostruki oblik rata«. On oštro razlikuje rat za koji je odluku donelo političko rukovodstvo i koji ima za cilj potpuno uništenje neprijatelja, od rata »u kome se teži samo nekim osvajanjima na granicama neprijateljskih država«.

Baš ta druga vrsta rata mogla bi danas da se vodi bez upotrebe dalekometnog atomskog oružja i može u svako doba da se vodi. Čak se može i tvrditi da baš činjenica da je malo verovatno izbijanje jednog svetskog rata *olakšava* odluku o takvim lokalnim sukobima sa ograničenim političkim ciljevima. Pošto napadač može da računa s tim da je braniocu isto tako malo stalo kao i njemu samom da se ovakav sukob proširi u jedan uništavajući rat svetskih razmera, to je rizik takvog rata manji nego ranije, kada čak ni jedan svetski rat nije imao tako dalekosežne posledice i zato je relativno lakše i mogao da bude opravdan.

Mi smo na tom polju u poslednjoj deceniji već postigli izvesna iskustva. Ratovi u Koreji i Indokini su primeri tipične agresije, koji su vođeni u nadi političara da protivnička strana u tome ne vidi nikakav povod za upotrebu krajnje efikasnih sredstava i da bi ona eventualno podnela čak i poraz kao cenu za očuvanje svetskog mira. Ovakvi se primeri mogu u svako doba ponoviti. Pritom je za napadača bitna trezvena procena situacije, da bi svoje ciljeve sa sigurnošću održavao u oblasti koje politički tangiraju neprijatelja.

Ovde se ne treba upuštati u pojedinosti oblika ovakvih sukoba. Mi već znamo iz iskustva, da su njihova sredstva takođe vojne, političke, privredne i psihološke prirode i da se njihove metode mogu primeniti od lokalnih pobuna do razračunavanja organizovanih oružanih snaga. Važno je pitanje opasnih momenata koje oni u sebi sadrže. Ovo se naročito vidi u sledećim trima tačkama:

- u izboru cilja agresije,
- u upotrebi taktičkog atomskog oružja;
- u teškoći da se sukobi ovakve vrste okončaju.

Izbor cilja agresije više je političko no vojno pitanje. Ono je opterećeno celinom političke odgovornosti, koju napadač prima na sebe izvršenjem ovakvog poduhvata. Dok on teži uspehu zauzimanjem nerazvijenih kolonijalnih oblasti ili se ograničava na ciljeve čiji gubitak neposredno ne ugrožava životne interese neprijatelja, rizik je srazmerno mali. Opasnost postaje akutna u onom trenutku kada se dodirne neka »neuralgična tačka svetske politike«. Ako je napadač pogrešio u proceni ciljeva i potcenio njihov značaj za neprijatelja, to u početku uopšte mali vojni problemi narastu zatim brzo kao lavine. Ukoliko branilac prikupi više snaga utoliko se teže sukob lokalizuje i utoliko se povećava opasnost da sukob preraste svoj prvo-bitni politički cilj i da se zbog zakonitosti koje su svojstvene naizmeničnosti dejstva sve više razvije do neslućenih razmara.

Da li su agresije ograničenih razmara moguće i na evropskom tlu neće se ovde detaljno razmatrati. Besumnje da postoje u Evropi mnogobrojne tačke, čije bi nasilno osvajanje od strane stranih oružanih snaga možda izazvalo jedan svetski rat. Međutim, rizik koji je stalno sa ovim spojen, čini da je verovatnoća ovakvih sukoba u okviru Evrope srazmerno mala. Pa i ovde oni nisu nemogući, naročito tada kada napadač nema da očekuje nikakav ozbiljan vojni otpor. Ukoliko je jača snaga branioca utoliko napadač više stavlja na kocku; ne samo što će praktično izvođenje biti otežano nego pre svega i zato što jake braniočeve snage ne dozvoljavaju napadaču da ograniči svoja dejstva. Prema tome na evropskom kontinentu i danas jačina oružanih snaga igra važnu ulogu. Svojim postojanjem one pretstavljaju bitan faktor za očuvanje mira.

Zato upotreba *taktičkog atomskog oružja* u lokalnim sukobima stvara neposredan izvor opasnosti, jer se pritom razmera dejstva sile mnogostruko povećava. Svakako da se tome suprotstavlja vrlo rašireno mišljenje, da bi se jedno zaista efikasno zastrašivanje moglo postići kada bi se napadaču jasno stavilo do znanja da će se na svaku, ma koliko malu agresiju sa upotrebatom taktičkog atomskog oružja, odgovoriti istom merom. Pri tome bi došlo, smatra

se, do toga da bi velika vatrena moć ovog oružja dozvolila brojno smanjenje skupih odbranbenih snaga. Ovo shvatanje je besumnje prilično opravdano, ali, s druge strane, ima i nedostataka — ako se neprijatelj uprkos tome odluči na napad, masivnost odbranbenih sredstava daje odmah svakom lokalnom sukobu karakter jednog ozbiljnog razračunavanja čije se dalje proširenje možda više ne može obuzdati. Na ovaj način bi mogao lako zbog sitnog uzroka nastati totalan uništavajući rat koji nijedna strana nije nameravala.

Teškoća u završavanju jednog lokalnog rata pojavljuje se u tome što u svakom slučaju mora da se postigne kompromis. Podela sveta na moćne blokove uslovljava da i lokalna razračunavanja uvek dodiruju i nadnacionalne interese, a njihova rešenja zahtevaju političku saglasnost svih država koje su u njima učestvovali. Bez spremnosti na političke uštrupke ova se rešenja ne bi mogla da postignu. Stoga je vrlo značajno da su se sukobi u Koreji i Indokini završili teritorijalnom podelom interesnih oblasti. Ovakav će kompromis moći najbrže da se ostvari kada vojne operacije — kao što je bilo u Koreji — ne vode nikakvom jasnom rešenju. U drugim slučajevima postoji opasnost da ne dođe do obustavljanja neprijateljstva, jer se slabiji laća sve jačih i jačih vojnih sredstava sile kojima teži da vaspostavi ranije stanje i to najzad i ovde »mora da dovede do krajnosti« u naizmeničnosti dejstva.

*

Iz svega ovoga izlazi da su i lokalni ratovi u doba atomskog oružja uvek vezani sa znatnim rizikom i da se mogu lako razgoreti u neograničene uništavajuće ratove. Nada da bi ova strahovita opasnost mogla sprečiti izbjeganje budućih ratova nije još nikakva garancija za održanje mira. Mogućnost izbjeganja neprijateljstava nikad neće moći potpuno da se isključi. Ali, ograničenje budućih sukoba je u našim rukama. I zato je danas prvenstveni zadatak strategije da zajemči ovo ograničenje.

Da li će međunarodna nastojanja za sprovodenje svestranog razoružanja imati uspeha neće se ovde razma-

trati. Jedan strategiski ostvarljiv način za ograničenje budućih sukoba nalazi se možda u principu »postepenog zastrašivanja« koji je predložio B. H. Lidel-Hart, po kome bi odbranbene akcije prema načinu napada postepeno bile sprovedene. Postupak ne bi isključio odmazdu vodoničnim bombama kao krajnjim sredstvom, jer bi stepen primene sile uvek zavisio od sredstava koja bi primenio napadač. Ali odbrana bi se u prvom redu orijentisala protiv napadačevih oružanih snaga a i upotreba nuklearnog oružja prvo bi se ograničila na bojište. Izgled na uspeh pri ovome bio bi u činjenici da pritom nije potreban nikakav pretodni »sporazum« sa neprijateljem čija bi praktična efikasnost najzad ipak bila sumnjiva, nego bi zadovoljavalo da se neprijatelju u dovoljnoj meri objasni princip »postepenog zastrašivanja« da bi ga time ubedili da bi jedini efikasan put za izbegavanje zajedničkog uništenja bila ograničenja koje bi preduzele obe strane.

Ne može se poricati da ovaj strategiski princip ne nudi opipljiva preimucestva. On bi mogao da bude osnova za izradu jednog odbranbenog plana i da postane polazna baza za jednu novu privredno snošljivu organizaciju oružanih snaga, koja bi odgovarala zahtevima kako lokalnog tako i opštег rata.

6

VOĐENJE VAZDUŠNO-KOPNENOG RATA*)

(Neka razmatranja sa stanovišta mornarice)

GLOBUSNI RAT

»Britanska kopnena vojska«, pisao je pokojni admiral flote lord Fišer**) u svojim *Memoarima*, »treba da je projektil izbačen od strane mornarice«. Mada je lord Fišer citirao Edvarda Greja***) koji je ovu potsticajnu izjavu dao kao ministar inostranih poslova, prilikom izbijanja Prvog svetskog rata, ja sumnjam da bi i jedna od ovih istaknutih ličnosti, kada bi još danas bila u životu, htela da potpiše takvo jedno krajnje uprošćavanje pojimova.

Svakom je jasno da je pronalazak nuklearnog oružja proizveo tako strahovit utisak na čovečanstvo da je ono sve, bukvalno, prekrilo svojom senkom. Niko ne može pouzdano znati kakav će biti oblik budućeg rata — sve dotle dok se na nas ne bude sručio. Do danas, nijedan rat nije imao očekivani tok ni predviđeni oblik, pa izgleda da sada, kada je upleteno tako mnogo novih činilaca, ima još manje

*) Commander C. B. Lamb, *Land Air Warfare (Some Thoughts on the Navy's part) by Air Power — The Air Forces Quarterly*, Summer, 1957, Portsmouth, str. 257. Preveo sa engleskog pukovnik Milisav D. Perišić; redigovao prema originalu Vasilije S. Matić, potpukovnik u rezervi.

**) Admiral flote lord Fišer (1841—1920), komandant britanske mornarice u Prvom svetskom ratu do 1915 godine, kada je podneo ostavku zbog neodobravanja Dardanske ekspedicije. — Prim. red.

***) Edvard Grej (1862—1933), britanski ministar inostranih poslova u Prvom svetskom ratu do 1916 godine. — Prim. red.

razloga da neki strateg bude u stanju da sa sigurnošću tvrdi da će se »to i tako dogoditi«.

Međutim, po mome mišljenju, ako bi ikada došlo do kakvog velikog sukoba koji se ne bi odlučujući završio vazdušnom bitkom, navod lorda Fišera izjave Edvarda Greja mogao bi ponovo imati prizvuk istine. Ruska politika je, usled nedostatka prirodne odbrambene barijere i želje za izbijanjem na topla mora, oduvek bila ekspanzionistička. Ako bi i posle obostrane upotrebe atomskog oružja ostala nerešena situacija bilo bi od životnog značaja za kopnene snage da budu u stanju da spreče Sovjete da preplave Evropu. Kako bi britanske kopnene snage mogle tamo da stignu da bi ih zadržale? Mi se, svakako, nadamo da će to biti vazdušnim putem. Ali, da li će to biti moguće?

Nema sumnje da su mogućnosti vazdušnog prevoženja sila Severnog atlantskog pakta ogromne. To je mnogo veća i efikasnija organizacija nego što je ikada u prošlosti takva postojala. Pretpostavljajući da će britanska transportna avijacija, u Evropi i Velikoj Britaniji, kao i sve ostale nacionalne vazduhoplovne snage u Evropi koje su u mogućnosti da prikupe moćna vazdušna transportna sredstva (SAD, Francuska, Belgija, Italija, itd.) preživeti bombardovanja u dovoljnem broju i moći da dejstvuju kao organizovana transportna avijacija Severnog atlantskog pakta, pod jedinstvenom komandom ratišta, mi ćemo, verovatno, moći da prebacimo vazdušnim putem na najugroženije mesto jednu diviziju u roku od dvadeset i četiri časa, prvu prethodnicu, i da je za sve potrebno vreme snabdevamo vazdušnim putem svim potrebama, dok će se za njom vazduhom dovoziti sve veće snage. Pri tome će, ja zamišljam, zadatak mornarice biti sasređen na to da se obezbedi dotur, preko Atlantika u Evropu, svih potreba i neophodnog avionskog benzina i ulja. Jer, Velika Britanija i Evropa moći će da snabdevaju ogromne snage koje će biti potrebne za vođenje takve vazdušnokopnene bitke samo za nekoliko dana — a u najboljem slučaju samo za nekoliko nedelja. Očevidno je da će se najviše sredstava preneti preko Atlantskog Okeana vazdušnim putem, naročito u početnoj fazi rata. Ali je pitanje koliko će se dugo taj način dotura vazdušnim putem moći

održati? Sem toga, pitanje je odakle će se dobijati pogonski materijal potreban u Evropi i Velikoj Britaniji za povratak aviona, kao i za svakodnevne potrebe taktičkog vazduhoplovstva koje će operisati na vojniškoj prostoriji?

Problem snabdevanja i potražnje avionskog goriva, koji je generalu Makarturu u ratu na Tihom Okeanu stvarao najveću glavobolju, postoji i sada i vrlo malo je izmjenjen. Tada, kada su savezničke snage operisale na tome ratištu, postojala je neophodna potreba za stalnim dovozom raznovrsnog materijala i goriva u količinama od 100.000 tona mesečno. Ova ogromna količina potreba i goriva prenošena je svakog meseca iz SAD u Australiju morem, od San Franciska do Sidneja, na udaljenje od 5.500 nautičkih milja. Ukupno 44 broda tipa *Liberty* bilo je stalno upotrebljeno isključivo za ovaj dotur, ne vršeći nikakvu drugu službu. Nezadovoljan njihovom sporošću, Makartur je naredio da se ispita mogućnost prenosa ovih potreba vazdušnim putem. Ispitivanje je pokazalo da bi za obavljanje toga posla trebalo 10.000 ondašnjih najvećih vazdušnih transportera — za koje bi trebalo da radi 120.000 ljudi, kao radna snaga u pozadini, ljudstvo za održavanje i posade aviona. Sem toga, da bi se omogućilo vazduhoplovstvu da vrši ovaj zadatak, ustanovljeno je da bi bilo neophodno 89 brodova, samo za snabdevanje pogonskim gorivom transportne avijacije za vreme puta i u Australiji.

Na taj način, pokušaj da se uštede brodovi i ubrza dotur potreba vršeći ga vazdušnim putem, pokazao je da bi za to trebalo više od dvostrukog broja brodova koji su tada s tegobom podmirivali logističke potrebe oružanih snaga.

Zato, iako smo svesni svoje snage u zajednici Atlantskog saveza, mi moramo uočiti i svoje slabosti. Ekonomski aspekt se ne može zanemariti. Da li se mi nalazimo u opasnosti ili je nismo svesni? Ja smatram da se mi nalazimo u opasnosti stvaranja pogrešnog pojma bezbednosti.

Nedavno sam čuo da je jedan autoritet u pitanju vazdušnog transportovanja izjavio da dva vazdušna transportera tipa »Beverli« mogu po učinku zameniti jedan brod *Liberty*, ako bi za ono vreme koje je potrebno brodu

za jedno putovanje vršili prenos materijala leteći stalno između ukrcnog i iskrcnog pristaništa. Ovo tvrđenje se odnosi na putovanje sa Dalekog Istoka u Veliku Britaniju. Očevidno je da se ono ne bi odnosilo na kratka pomorska putovanja, kao preko kanala Lamanša. Svakako je tačno da je jedan avion »Beverli« bolji u ulozi ambulante nego što je sanitetski brod od 10.000 tona, jer on može odjedared da ponese 48 ležećih i 34 sedećih bolesnika. Što se tiče prenosa potreba preko Atlantskog Okeana, najduži put, koristeći pogodnosti Islanda i Grenlanda, iznosio bi oko 1.600 nautičkih milja; na tome otstojanju transportni avion »Beverli« može preneti 14.000 funti korisnog tereta, što približno odgovara teretu od 7 tona. Brod od 10.000 t može najedared da prenese 8.500 do 8.700 t materijala, pri čemu, naravno, veličina i težina tovara nije tako strogo ograničena prostorom za ukrcavanje ili daljinom, kao što je to slučaj kod aviona. Naprimer, maksimalan koristan teret transportnog aviona »Beverli« iznosi 45.000 funti (oko 20 tona), ali će njegov dolet sa ovim tovarom biti svega 100 milja (oko 160 km). Veličina njegovog prostora za smeštaj tovara iznosi $3,5 \times 3,5 \times 14$ m, tako da bi svi krupniji predmeti morali da se rasklapaju, a po dolasku na cilj opet da se sklapaju. Međutim, prosečan teretni brod ima 5 odaja za tovare sa dve dizalice od po 5 tona nad svakim otvorom i jednom posebnom dizalicom iznad najveće odaje, koja može da diže terete od 40 t pri svakom zahvatu; a jedna brodska odaja za tovare može da primi u sebe od londonskog autobusa do kompletног ekspresnog voza sa lokomotivom! Međutim, podaci koji su dati o mogućnostima transporterera »Beverli« su ohrabrujući ako se radi o doturu hitnih potreba, a uvećana cena koštanja vazdušnog transporta se može prihvati. Dva transporterera »Beverli« staju 90.000 funti sterlinga (po 45.000 svaki), čemu treba dodati troškove za gorivo i za njegovo transportovanje — jer će se gorivo za avione morati dovoziti preko Atlantika posebnim brodskim cisternama.

Imajući u vidu činjenicu da vazdušni transport nije dovoljan sâm za sebe i da ni u kom slučaju nije otklonio potrebu za brodskim transportom, naše su vazdušnopomor-

ske transportne mogućnosti ogromne širom celog sveta. Mogućnosti našeg vazdušnog i pomorskog transportovanja, korišćenog kombinujući jedno sa drugim, pretstavljaju najznačajniji pojedinačni faktor, pored hidrogenske bombe, koji bi mogao da odvrati Sovjetski Savez od toga da ma kada izazove globusni rat sa Zapadom. Dvaput u jednoj istoj generaciji Rusija je videla kako je naizgled sve-moćna Nemačka dovedena do poraza tom sposobnošću da se sila Amerike prenese preko Atlantika, i ona mora biti svesna toga da bi takav rat, na kraju krajeva, bio koban po nju.

No, ne sme se gubiti iz vida da postoji i problem snabdevanja našeg civilnog stanovništva, kako u Velikoj Britaniji tako i onog u Evropi. U Velikoj Britaniji mi uvozimo 40% od namirnica koje su potrebne za život. Prethodne godine uvezli smo 83,900.000 t materijala pomorskim putem. U 1955 godini uvezli smo 25 miliona tona nafte, što je bilo tek dovoljno da se ne obustavi rad industrije. Verujem da je ovaj broj prevaziđen prošle godine, a kroz osam do deset godina biće, izgleda, udvostručen.

Sve ovo pokazuje, jasno i nepobitno, da će u jednom globusnom ratu ratna flota biti u najvećoj meri angažovana za izvršenje svojih vekovnih zadataka obezbeđenja naših pomorskih komunikacija, kao i to da će ove komunikacije biti, kako su uvek kroz istoriju i bile, naše istinske životne arterije. Kako SSSR ne zavisi od snabdevanja prekomorskim putevima, mi ne možemo dobiti rat sprečavajući mu korišćenje mora, ali mi možemo izgubiti rat, i to zaista vrlo brzo, ako budemo izgubili prevlast na moru. Da SSSR ovo zna, dokaz je stvaranje njegove ogromne ratne flote, kao i činjenica da je on sagradio najveću podmorničku flotu u istoriji. U Drugom svetskom ratu Nemci su otpočeli dejstva sa samo 60 podmornica i trebalo im je dve godine da bi postigli vrhunac efikasnosti. Oni su bili sasvim blizu toga da dobiju bitku za Atlantik. Sovjeti već sada imaju preko 500 podmornica, a godišnje proizvode oko 70 okeanskih podmornica.

Ovaj zadatak, važniji no ikada ranije i skopčan sa većim teškoćama, sastojao se u prošlosti u tome da se »našim konvojima osigura bezbedno i blagovremeno sti-

zanje na cilj«. Ubuduće, usled verovatnih opustošenja na kopnu ostvarenih nuklearnim bombardovanjem, to neće biti dovoljno; naši mornari će morati da doture potrebe na obalu tamo gde to bude bilo potrebno i odakle će se one moći razdeliti. Čoveku staje pamet pri pomisli na ogromnost ovog zadatka skopčanog sa opasnošću od dejstva neprijateljskih nadvodnih, podvodnih i vazdušnih snaga, snabdevenih nuklearnim naoružanjem i sposobnih da vrše miniranje svih vrsta i razmera. U ovom članku ja sam namerno izostavio pominjanje dirigovanih projektila i vođenje rata »pritiskom na dugme«, jer to, po mome shvatanju, spada u drugo jedno doba u koje mi još nismo potpuno stigli, uprkos svih želja i mišljenja koja se u tom smislu iskazuju.

SPREČAVANJE GLOBUSNOG RATA

Kakvu ulogu može mornarica odigrati u sprečavanju rata?

Od prvih atomskih eksplozija u 1945 godini, koje su okončale rat protiv Japana, izvršen je veliki broj nuklearnih proba, ali nijedna takva bomba nije eksplodirala u oružanom sukobu. Međutim, širom celog sveta je dolazilo do izbijanja čitavog niza relativno kratkih neprijateljstava koja su sva bila potstaknuta od strane komunista i koja su se sva vodila konvencionalnim oružjem. I u najtežem od ovih sukoba, u Koreji, kao i u najskorijem, oko Sueca, nosači aviona su imali glavnu ulogu. Kakav je značaj te činjenice u ovom poglavljju koje nosi naslov: »Sprečavanje globusnog rata«?

Ja smatram da se većina ljudi slaže sa mišljenjem da će globusni rat najverovatnije doći kao posledica ograničenih ratova koji bi se jednog dana istrgli iz ruku odgovornih rukovodilaca. Rečeno je, i to javno od strane visokih i odgovornih državnika da bi, ako bi Amerika opet ušla u neki rat sličan Korejskom ratu, taktičko nuklearno oružje bilo upotrebljeno. Da li bi se ovo i ostvarilo ja to ne znam a nisam ni u mogućnosti da znam. Ali mi izgleda logično da prepostavim da bi, ako bi jednog dana taktičko nuklearno oružje bilo upotrebljeno, bila vrata otvorena za upotrebu većih i jačih projektila i da bismo prošli kroz

ta vrata i stupili na strašnu stazu koja vodi niz klizavu padinu ka upotrebi termonuklearnog oružja i uništenju znane nam civilizacije.

Da li bi jedan pametan čovek ili žena sa sigurnošću mogli tvrditi da termonuklearno oružje nikada i ni od koga neće biti upotrebljeno? A kako još ne možemo da obuzdamo zle sile ni na koji drugi način, mi moramo biti u stanju da sprečimo neprijatelja u upotrebi ovog najstrašnjeg oružja za masovno uništenje time što ćemo, pri svakom izbjajanju neprijateljstva inspirisanom od strane komunista, neprijatelja suzbiti i pobediti i to sa najvećom brzinom i efikasnošću.

POTREBA ZA NOSAČIMA AVIONA

U ovoj ulozi, ogromna važnost pomorskog vazduhoplovstva koje dejstvuje sa nosača aviona — sve dok se ne dostigne era usavršenog ratovanja »pritiskom na dugme« — za podršku vazdušno-kopnene bitke, dok aerodromi ne budu podignuti i dok vazduhoplovstvo baziramo na kopnu ne bude moglo da operiše ekonomično i efikasno, postaje sa vremenom sve očevidnija. Teškoće u brzom podizanju vazduhoplovnih baza na kopnu su neotklonljive i one postaju sve veće sa promenom situacije u svetu i ukoliko je sve manje sigurno da će nam prekomorske baze ubuduće biti na raspolaganju. U presudno važnoj početnoj fazi jednog ograničenog rata ili oružane intervencije, mogućnosti vršenja napada iz oblasti u kojima su obalske baze nedostupne može biti od bitnog značaja. Modernom vazduhoplovstvu su, da bi moglo dejstvovati, potrebne marljivo izrađene betonske piste od nekoliko kilometara, kao i mnogi komplikovani tehnički uređaji. U mnogim delovima sveta, a naročito na ratištu Dalekog Istoka, ovaj problem podizanja aerodroma, pored mnogobrojnih glavobolja u vezi sa obezbeđenjem pune logističke podrške koja je takvoj inostranoj bazi potrebna, mora biti prethodno rešen da bi kopreno vazduhoplovstvo moglo da efikasno i ekonomično dejstvuje. Sve ovo zahteva mnogo vremena, a u početnoj fazi savremenog sukoba vreme je ono u čemu se najviše oskudeva. Prema tome, očigledno je da je rešenje ovih pitanja u nosačima aviona koji su pokretni,

brzi i nezavisni i koji se mogu kretati po celom svetu neometano od političkog raspoloženja bilo kojeg poglavara države.

U ograničenim ratovima ili oružanim intervencijama sve pokretne snage mornarice mogu se sasrediti na zadatak podrške vazdušnokopnene bitke. Samo u globusnom ratu postoji ozbiljna opasnost za naše pomorske komunikacije. Kako obezbediti tu podršku?

ULOGA NOSAČA AVIONA

Ukratko rečeno, pomorske snage mogu da, radi podrške vazdušnih taktičkih operacija, pruže pomoć u ovome:

- a) Da daju avione gotovo svake vrste za taktičko vazdušne operacije;
- b) Da vrše protivvazdušnu odbranu;
- c) Da obrazuju ploveće kontrolne i obaveštajne centre;
- d) Da vrše elektronske smetnje;
- e) Da vrše i vazdušno i pomorsko spasavanje pomoću vazduhoplovstva, nadvodnih brodova i podmornica;
- f) Da obrazuju meteorološke obaveštajne centre;
- g) Da vrše evakuisanje ranjenih pomoću helikoptera;
- h) Da pružaju avionima pomoć u navigaciji;
- i) Da vrše izviđanje;

Osim toga, stavljanje na raspolaganje za akciju amfibijskih desantnih snaga mornarice često može da bude vrlo važan doprinos sa mora. U isto vreme pomorske snage će vršiti lovačku zaštitu svojih jedinica i svojih operacija a biće isto tako odgovorne i za nadvodno i protivpodmorničko obezbeđenje. Kada dejstvuju u zahвату одговорности komandanta taktičkog vazduhoplovstva, jedinice pomorskog vazduhoplovstva potпадaju pod njegovu komandu; van te zone, njima komanduju njihove nadležne starešine.

RAZMENA INFORMACIJA

Pre nego što taktičko vazduhoplovstvo bude moglo preduzeti efikasne operacije, komandant pomorskih snaga mora da zna sve potrebno o ciljevima na kopnu. Pored

izviđanja koje se vrši za njegov račun, koje mora biti precizno i efikasno, između komandanta pomorskih snaga i komandanta taktičkog vazduhoplovstva na kopnu, ako ono postoji, mora se vršiti. Komandant pomorskih snaga treba da bude obavešten o situaciji u vazduhu i na kopnu; o opasnosti koja njegovim snagama preti iz vazduha i sa mora; o lokalnim prilikama i rasporedu snaga, o merama preduzetim za odbranu i putevima kojima se vrše pokreti; on mora da vrši izviđanje i spasavanje ljudstva sa potopljenih jedinica, kao i mnoge druge operativne postupke. Sa svoje strane, on će združenom operativnom centru (koji u početku operacija može biti na brodu) saopštiti broj i vrste raspoloživih aviona sa nosačima i obavestiti ga o trajanju podrške koju oni mogu da pruže, kao i o operativnim postupcima aviona sa nosača koji će učestvovati u operaciji u toj zoni. Vrlo je važno međusobno poznavanje i sadejstvo organa za vezu.

Svi zahtevi sa kopna za pomorsku podršku prenose se komandantu pomorskih snaga preko združenog operativnog centra. Ovi zahtevi mogu biti različiti; može se zahtevati podrška kopnenih snaga brodskom artiljerijom, ili, neposredan udar pomorskim vazduhoplovstvom. Efikasnosti sadejstva i uspešnosti ovog metoda opštenja između broda i obale odato je puno priznanje u operaciji kod Sueca depešom koju je po završenim operacijama primio komandant pomorskih snaga od komandanta kopnenih trupa a koja je glasila: »Svim vazduhoplovnim jedinicama za podršku. Mnogo vam hvala na vašoj sjajnoj podršci koju ste nam toga dana pružili i koja je oduševila sve trupe. Njena efikasnost, izražena u prvi čas i sa preciznošću, zaslužuje svaku hvalu i besumnje je uštedela mnoge gubitke...«.

Sadejstvujući na ovaj način sa snagama na obali (a možda će čak dejstvovati i sami u početnoj fazi nekog budućeg sukoba, pre nego što kopnene snage budu u stanju da stignu tamu), nosači aviona su bili u stanju da pruže najefikasniju podršku u kopneno-vazdušnoj bici, i to treba da bude i ubuduće, a metodi saradnje su se od Drugog svetskog rata još usavršili. Nikada se ne sme do-

zvoliti da oni budu opremljeni vazduhoplovima koji bi bili slabiji od neprijateljskih.

Nadajmo se da će njihova efikasnost, kao jednog od najboljih poznatih sredstava za sprečavanje globusnog rata, jer su u stanju da brzo dobiju ograničene ratove, biti ogromna i u budućnosti kao što je bila u prošlosti. Jer, u protivnom, iako prava nacija koja se bude izdigla iz pepela budućeg globusnog rata može biti u stanju da sebe nazove pobediocem — kakav će značaj imati takva jedna pobeda?

7

POTRAGA ZA JEDNOM STRATEGIJOM*)

Zanimljiva je činjenica da se u zapadnim demokratskim državama i pored neograničene slobode u izlaganju i izmeni gledišta o strategiskim pitanjima, često moralo tako dugo čekati dok ona nisu našla izraza u zvaničnoj politici i strategiji. Zašto je to tako? U prvom redu zato što konični rezultati proučavanja zvaničnog mehanizma koji predlaže odbrambenu politiku dobijaju svoj izražaj, bar u Velikoj Britaniji jedanput godišnje, u Beloj knjizi o odbrani. Tvorci odbrambene politike imaju široku osnovu za rad, ali, obrada Bele knjige je proces odabiranja koji se odnosi na politička i vojnička razmatranja *neposrednih* događaja. Događaji se brzo nižu, rađaju se ideje a protivideje se roje tako obilno da je pravo čudo ako Bela knjiga o odbrani, kad na kraju izade, ne izgleda donekle oveštala i zastarela.

Sve je to, naravno, demokratski način i, osobito, način postupanja u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ali, šta se dešava iza »gvozdene zavese«? Upoređivanjem obostranih postupaka, upadljivo se ističe ogromna razlika za koju se jedva može upotrebiti reč: uzdržljivost; tamo vlada skoro mrtva tišina. Tamošnje strategisko mišljenje može se sažeti u izrazu »istoriska neizbežnost« i tamo nema ni razmimoilaženja u gledištima ni ma kakve vidljive podvojenosti u

*) Air Vice-Marshal E. J. Kingston-Mc Cloughry, *The Search for a Strategy*, Journal Royal United Service Institution, februar 1958, str. 62. Preveo sa engleskog potpukovnik Momčilo S. Popović; redigovao prema originalu Vasilije S. Matić, potpukovnik u rezervi.

postavci cilja. Komunističke vođe ne daju nikakva obaveštenja o strategiskoj politici, osim u najopštijim izrazima, i dok je njihova strategija krajnje složena u praksi, ona je vrlo jednostavna u koncepciji. To je ništa manje nego konačna pobjeda komunističkog nad nekomunističkim delom sveta, a ovo je jedan proces koji je, iako mora biti potpomognut svim mogućim sredstvima, ipak samo jedan proces.

Ta je koncepcija u osnovi protivrečnog delovanja komunističkog *bloka* i ona je u međunarodne odnose unela nihilistički karakter što bi naše diplomate iz vremena pre 1914 godine dovelo do ludila. Hruščovljeve reči: »Mi ćemo vas sahraniti«, nisu bile samo ratoborno šegačenje već izraz njegovog ubedjenja u izvesnost istoriskog procesa.

Pa ipak, na Zapadu, i pored pometnje i zbrke pojma, iz Štamparija stalno izlazi knjiga za knjigom o raznovrsnim problemima strategije i vojne moći. Kako ravnoteža sila u svetu tako mnogo zavisi od političkih tananosti, pre nego od nesumnjive moći vojne snage, pada u oči da srazmerno veliki deo ovih knjiga dolazi iz pera očvidno nevojnih pisaca. Ta činjenica niukoliko ne umanjuje vrednost iznetih argumenata, a u izvesnim slučajevima im može dati i veći značaj. To pokazuje težnju u savremenom strategiskom razmišljanju, koje je postalo sveobuhvatno te se prostire i na političko i ekonomsko polje, pored razmatranja čisto vojnih problema. Opšte je priznato da se politička pitanja sada ne smeju odvajati od vojnih i da jedna nova koncepcija nacionalne strategije ne sme biti razmatrana odvojeno od opšte savezničke strategije. Iz istog razloga, strategije pojedinih vidova oružane sile ne mogu biti formulisane odvojeno od opšte nacionalne strategije.

Od tri američke knjige koje ćemo ovde prikazati¹⁾ samo je jedna delo oficira. Ovim se ne želi navesti na misao da posmatrač sa strane bolje vidi i razume vojna

¹⁾ *The Citizen Army*, Frederick Martin Stern (Macmillan).

Air Power: The Decisive Force in Korea, James T. Stewart (Van Nostrand).

Limited War, Robert Endicott Osgood (Cambridge University Press for Chicago University Press).

pitanja, jer ova pitanja nisu baš tako prosta. Građanski i politički posmatrači, međutim, retko zaboravljaju odgovornost političkog rukovođenja, i ako taj smisao za odgovornošću raste, onda istinski napredak u takvim stvarima kao što je razoružanje može biti mogućan.

Predmet razmatranja svake od ove tri knjige takođe je karakterističan. Knjiga *The Citizen Army* (Građanska vojska) od Frederika M. Stern-a koja počinje pozivom na opštu vojnu obavezu, vezana je za jednu čisto kopnenu koncepciju vojne moći. Njegovo osobeno stanovište o tome pitanju izraženo je zalaganjem za jedan neuobičajen oblik kopnene vojske, što je dovoljno da privuče ozbiljnu pažnju. Knjiga *Air Power: the Decisive Force in Korea* (Vazdušna sila: odlučujuća snaga u Koreji), koju je priredio za štampu Dž. Stjuart, pukovnik vazduhoplovstva SAD, daje detaljnu sliku rada vazduhoplovstva u jednom ograničenom sukobu. Njegov prikaz je izraz neskrivenе profesionalne gordosti zbog dostignuća koja on smatra uspehom svoga vida oružane sile. Pa zašto ne, ali samo dotle dok njegovo divljenje ostaje u okviru obožavanja i dok zahtevi koje postavlja ne prelaze u preterivanja. Knjiga *Limited War* (Ograničeni rat) od Roberta Endikota Osguda, koja ima pogodan podnaslov *Poziv na izgradnju američke strategije*, izlaže razloge, prirodu, i argumente za koncepciju ograničenog rata. Pisac se ne upušta ni u kakva vojnička razmatranja i umesto toga pokušava da ovaj teški problem rasvetli sa političke i istorisko analitičke tačke gledišta.

Svaka od ovih knjiga pretstavlja veoma ozbiljan pokušaj da se izade iz sadašnjeg strategiskog zastoja. Osnovu strategiske misli u svakoj od ovih knjiga čine problemi ograničenog rata a ovo različito pristupanje istom problemu vidan je znak hitne potrebe rešavanja dileme Zapada.

I pored izvesne naivnosti stila, pa čak i misli, kao i težnje ka polemici, Stern piše dobro i sa izvesnom ubedljivošću. Njegova ideja o građanskoj vojsci zasnovana je na opštoj vojnoj obavezi sličnoj švajcarskom i australijskom obrascu za razliku od kadrovsko-regrutske vojske. On je uspeo da uđe u izvesne tananosti ovih problema i

smatra da je građanska vojska štit potreban svakoj slobodnoj naciji. Izvan zastrašujućeg uticaja hidrogenske bombe, on smatra da je upotreba taktičkog nuklearnog oružja malo verovatna i nepoželjna i da je jedini način da se masama konvencionalnih snaga i konvencionalnog oružja suprotstavi snagama isto toliko jakim i spremnim, sposobnim da svoje protivnike nadvladaju veštinom i preciznom upotrebatom oružja. On smatra da bi bilo nepovoljno započeti sa upotrebatom oružja ako je ono u rukama relativno malih snaga, jer neprijatelj može napraviti procedure u frontu i iz pozadine i napasti jedinice koje upotrebljavaju ovo oružje. U pogledu upotrebe vazdušnog nuklearnog oružja, Stern očigledno ne deli gledište pobernika ograničenog rata i stoji na stanovištu da je malo verovatno da bi ograničeni nuklearni rat takav ostao do kraja.

Za naciju čija je strategija zasnovana na upotrebi malih profesionalnih snaga i na mogućnosti upotrebe taktičkog nuklearnog oružja, predlog za građansku vojsku je od znatnog interesa. Građanska vojska predstavlja kako tvrdi Stern, suštinu demokratije. Ona ima ekonomski i politička preimutstva i najširi mogućan izbor ljudstva. U otsudnom času, vojni problem postaje nacionalni problem u kome svi aktivno učestvuju. Građanska vojska, kaže on, biće u stanju da za najkraće moguće vreme dostigne vrhunac gotovosti, jedinstva i integracije, verovatno još na mestu okupljanja. Ona će biti uvežbana za akciju zastrašivanja i po svojoj prirodi je suštinski defanzivna a ne ofanzivna snaga. Nedostaci kadrovsko-regrutske i stajaće vojske su potanko izloženi. Razlika između ovih i građanske vojske nije jednostavno u mehanizmu za pozivanje, obuku i mobilizaciju, mada su ovde očigledne razlike; suštinska razlika je u duhu. On kadrovsko-regrutsku vojsku smatra »nepoželjnim melezom« koji je najpre usvojila Pruska a docnije i druge autokratske i demokratske države. Stvorena zato da bi se od nje obrazovala još jedna masovna vojska, »njena kvalitet slabi dok se njena masa povećava«.

Ono što Stern kaže o dobrovolačkim vojskama u periodu između oba rata, u Britaniji je većinom bilo tako. Vojska je morala uzeti ono što je mogla dobiti. U korist

regruta autor zahteva mnoge reforme u obuci i disciplinskim merama, u cilju otklanjanja dosade i bescilnosti tako velikog mirnodopskog vojničkog rada. Ovim on ne misli na popuštanje u obuci ili disciplini već pre na preorientaciju i jedne i druge.

Pisac iznosi da se mehanizam za popunu građanske vojske može upotrebiti i za regrutovanje ljudstva za ostale vidove oružane sile ali on, nažalost, nije ubedljiv kad čini ovu sugestiju. Po nekim osnovnim argumentima očigledno je da se on zalaže za čisto kopnenu koncepciju. Naprimer: potrebna je velika vojska jer čak ako se i upotrebi nuklearno ili atomsko oružje, njihovi centri i skladišta zahtevaće zaštitu. Snage koje upotrebljavaju atomsko oružje ne mogu same zauzeti i održati položaj. Odbrana jedne zemljišne prostorije zavisiće od neposredne raspoloživosti kopnenih snaga na »tački napada«. Operativna sposobnost i to baš »lokalna« operativna sposobnost kopnenih snaga je ono što tako mnogo vredi u odbrani. Ovo poslednje je savim prihvatljivo, jer se potrebe civilne zaštite mogu ostvariti putem lokalne mobilizacije građanske vojske. Civilna zaštita ima ulogu koja je u okviru nadležnosti kopnene vojske, naročito u slučaju nuklearnog napada. Nažalost, Stern ne gleda na nju savsim na takav način.

Međutim, od svih preimaćstava građanske vojske, najveće je preimaćstvo svakako u tome što se njome postiže neposredna gotovost za odbranu domovine. Pisac jasno ukazuje na još jednu stranu gotovosti, pozivajući se na iskustva iz Koreje, gde su se angažovani kontingenti ne samo borili suviše dugo bez zamene već je i veliki broj veteran iz Drugog svetskog rata morao biti pozvan a dve godine, koje su mogle biti upotrebljene za obuku hiljada mladića, izgubljene su nepovratno. Osim toga, mnogi stoje na gledištu da će se »sledeći« rat voditi, i dobiti ili izgubiti, snagama koje budu postojale pri izbjijanju rata.

Izgledalo bi kao da formiranje i upravljanje jednom građanskom vojskom ili građanskim oružanim snagama stvara jedva nešto više administrativnih problema nego, recimo, zdravstvena služba. Ali, po istoj analogiji, mi se pitamo koliko bi to stajalo, u kojoj meri bi takva građan-

ska vojska bila pravilno i uspešno uvežbana i koliko bi vremena trebalo da protekne dok se ona dovede na mesto upotrebe. Osim toga, kako se Sternova koncepcija odnosi na Sjedinjene Države, takva građanska vojska bi neizbežno i duboko uticala na strategiske ideje u toj zemlji.

Ideju o građanskoj vojsci koja čini jezgro otpora u okupiranoj zemlji izneo je Džordž Kenan u jednom od svojih nedavnih predavanja. Pored punog poštovanja prema Kenanu, smatramo da je njegovo gledište, ne samo po prostoru nego i po vremenu, daleko od stvarnosti komunističke agresije. Teškoća našeg sadašnjeg položaja je, nesumnjivo, u tome, što ako komunisti jednom krenu u invaziju, a mi se odlučimo da im se suprotstavimo sredstvima sličnim njihovim, ništa ih neće moći zaustaviti. Primer švajcarske građanske vojske doista nam ovde nije od koristi. Kad Stern (a i Kenan) izvodi zaključak da je snaga švajcarske vojske bila ta koja je u toku dva svetska rata osujetila agresiju, ja u to donekle sumnjam. Ovo je verovatno bilo sasvim tačno u staro vreme, dok Nemačka i Italija nisu postale moderne države kao što su danas. Donekle izgleda da je švajcarska građanska vojska unekoliko odvratila agresora, ali, ova zemlja je ostavljena na miru uglavnom zato što su glavne zaraćene strane stale na stanovište da je njihov uzajamni politički i vojni interes da poštuju neutralnost Švajcarske.

Teško je oteti se od ubeđenja da iza ideje o građanskoj vojsci стоји jedan pasivni defanzivni kompleks. Pisac, zastupajući je, gleda na nju kao na rešenje vojnih problema svih zemalja. Istina, Amerika je može primeniti kao i izvesne zemlje u Atlantskom paktu, ali, navodeći primer australiske i drugih građanskih vojski iz Britanske zajednice naroda, on je izgleda ravnodušan prema činjenici da su ove vojske u dva svetska rata branile svoje teritorije (mada indirektno) na udaljenju od nekoliko hiljada milja. Ovo je znatna razlika i nama bi vrlo malo koristilo kada bismo se u Ujedinjenom Kraljevstvu opredelili za politiku isčekivanja, bez obzira na to koliko bismo ljudi mogli regrutovati u građanskoj vojsci.

Ako bi prihvatanje uvođenja građanske vojske izazvalo dubok preobražaj u strategiskoj misli u Ujedinjenom

Kraljevstvu, on ne bi bio ništa veći od preobražaja koji bi se nametao u Sjedinjenim Državama. U Sjedinjenim Državama se vojna misao okretala oko upotrebe taktičkog atomskog oružja i krajnje sankcije hidrogenskom bombom daleko upornije nego što su u Velikoj Britaniji takve ideje o zastrašivanju uzele maha. Sada je glavno pitanje: u kojoj su meri Sjedinjene Države voljne da konvencionalne snage i klasično oružje upotrebe protiv komunističke agresije. Tek pre nekoliko meseci je objavljeno da Sjedinjene Države postavljaju dirigovane rakete u nuklearno oružje na Formozi. Ovo ne znači da su tvorci politike Sjedinjenih Država spremni da poremete sadašnju ravnotežu svojih oružanih snaga.

II

Rat u Koreji izgleda da je na mnogo načina potvrdio teorije pobornika ograničenog rata. Ograničenja koja su sebi stavile Ujedinjene nacije jednaka su u izvesnom stepenu sa ograničenjima koja su komunisti postavili sebi. Ovde, u knjizi pukovnika Stjuarta, data je slika ograničenog rata bez upotrebe taktičkog nuklearnog oružja. Niko, doista nije imao nikakvu stvarnu pretstavu o tome šta bi upotreba takvog nuklearnog oružja povukla za sobom, u vojničkom ili političkom pogledu. Sve do sada mi smo svi, uključujući i Amerikance, bili priviknuti na misao da svršetak rata mora značiti pobedu za jednu ili drugu stranu, tako da je potpuni značaj »rata« u Koreji jedva još i sada shvaćen s naše strane. Ishod je jednostavno bio to da je svaka strana bila spremna da prihvati ograničen cilj. Jula 1951 godine, obe strane — Komanda snaga Ujedinjenih nacija i neprijatelj — napustile su svoj prvobitni i sličan politički cilj ujedinjavanja cele Koreje; i obe strane su odustale od vojničkog cilja osvajanja i ovladavanja. Opet su politički i vojni ciljevi obeju strana postali isti — primirje pod najboljim mogućim uslovima.

Kad izvodimo zaključke iz lekcija vazdušnog rata u Koreji mi moramo uzeti u obzir naročite okolnosti koje su vladale tamo. U početku je vazdušnim snagama Ujedinjenih nacija bilo zabranjeno da tuku gradove, hidroelektrič-

ne centre i druge naročito važne tačke. Prvobitna vazdušna strategija je bila potpomaganje kopnenih snaga tesnom podrškom i delimično zaprečavanje pristupa ograničenom broju naročito važnih tačaka. Usled postojećih okolnosti, ovo zaprečavanje nikad nije bilo potpuno te se tanak mlaz snabdevanja neprijateljskih trupa nastavio, dovoljan da im omogući da prežive. Operacije podrške trupa isto tako nisu nikad bile otsudne. Na taj način, vazduhoplovstvo nije bilo odlučujuće u ulozi koja mu je dodeljena (uprkos naslovu knjige) a neprekidan pritisak od strane kopnene vojske bio je značajan ako ne i odlučujući faktor.

Nedavni izveštaji štampe o razvoju snaga i naoružanju u Severnoj Koreji, sa strane komunista, ističu i potvrđuju izvestan utisak uzaludnosti poduhvata o kome je reč, i to je glavna odlika toga izlaganja. Mora biti da izaziva osobiti jed priznanje da je napor koji je učinjen za te tri godine bio potpuno uzaludan. Posle nekoliko godina teških borbi koje su ih skupo stale, ratujuće strane su završile rat na liniji samo nekoliko milja udaljenoj od linije sa koje su pošle a za primirjem su sledovale tri godine kršenja primirja. Primirje je bilo moguće tek pošto su zaraćene strane pristale da se zadovolje postizanjem mnogo manjeg cilja nego što su bili njihovi prvobitni ciljevi. Mogućno je, međutim, da je otpor u Koreji sprečio komuniste da anektiraju Formozu, Tajland i druge teritorije.

Postoji izvesno kritikovanje kopnenih snaga Ujedinjenih nacija da nisu u punoj meri iskoristile zadržavanje komunističkih snaga koje je ostvarilo vazduhoplovstvo. Očigledan zaključak iz bombardovanja Severne Koreje bio je da se kopnene snage ne mogu efikasno protivstaviti avionu, bilo bombarderu, lovcu-bombarderu ili lovcu. Da li se ovim tvrđenjem misli da su avioni svake vrste potpuno efikasni protiv kopnenih snaga? U vezi s time, iznećujuće je da je, uprkos skoro potpunoj vazdušnoj nadmoćnosti vazdušnih snaga Ujedinjenih nacija, sposobnost oporavljanja bila skoro fenomenalna i oni su brzo postali majstori u veštini rasturanja snaga, maskiranja i obmanjivanja.

Zanimljivo je ukratko potsetiti na ciljeve Ujedinjenih nacija u Koreji. Spočetka, ciljevi su bili uspostavljanje mira i ponovno ujedinjenje zemlje demokratskim putem. Posle ulaska u rat kineskih komunističkih snaga, cilj je bio da se zemlja ujedini snagom oružja. Uletu 1951 godine, međutim, obe strane su shvatile neizvodljivost ujedinjavanja zemlje na ovaj način te su nastojale da svoje pozicije što bolje iskoriste u sali za konferencije. Pa ipak, korejski sukob je primer jednog prilično širokog sukoba, mada je ograničen na Koreju. Najpre, on je imao sve karakteristike svetskog rata u začetku, ali je ostao ograničen zato što je vođen od strane »Ujedinjenih nacija po pravilima koja su imala za cilj ograničenje borbe na Koreju, onemogućavanje otvorene intervencije i snažanje u svojoj novoj situaciji koja bi nastala. Štaviše, važno je uočiti da je rat ostao ograničen i pored toga što je svaka strana, za pripremanje i izvršenje svojih ofanziva koristila baze van domaćaja napada uz prečutni međusobni pristanak za pripremanje i izvršenje svojih ofanziva i van ratišta. U nekim svojim navodima pisac ističe izvesne činjenice ne uzimajući u obzir obostrane koristi od ovakvog stanja stvari.

Trumanova i Atlijeva izjava da će rat biti ograničen isključivo na Koreju i da atomske bombe neće biti upotrebljene, predmet je izvesnih strogih zamerki od strane pisca ove knjige. Ovo je, tvrdi on, kineskim komunistima ulilo ogromno pouzdanje i Mandžuriju učinilo sigurnim utočištem. Ujedinjene nacije su kao što je i bilo, — pristale da se, pod uslovima povoljnim za komuniste, uhvate u koštač sa najstrašnjim komunističkim izvorom snage — ljudskom silom. Primedba nije upravljena protiv same odluke već protiv upoznavanja komunista sa tom odlukom.

Ova je kritika utoliko interesantna što ona neposredno protivureči doktrini današnjih pobornika zastrašivanja shodno stepenu preteće opasnosti. Oni bi više voleli da je odbrana predviđena širokom direktivom o upotrebi taktičkog nuklearnog oružja nego da se o njoj odlučuje za svaki poseban specijalan slučaj. Nezgoda te koncepcije je u tome što kada dođe do agresije, direktiva

može biti tako široka da prilika za upotrebu taktičkog nuklearnog oružja iščezne u toj širini. Istina je da, mada mi u Ujedinjenom Kraljevstvu imamo ovo oružje, nije sigurno da ćemo ga upotrebiti; ali, ako našu odbranbenu politiku izgradimo na njemu, može doći dan kad ćemo biti primorani da ga upotrebimo ili da revidiramo našu odbranbenu politiku.

Knjiga *Air Power* završava se jednim člankom pukovnika Rajmonda S. Slipera, pod naslovom *Air Power, the Cold War and Peace* (Vazdušna sila, hladni rat i mir). Mada je samo neznatno u vezi sa Korejom, ovaj članak je od znatne važnosti. Pisan u ono sada daleko vreme, 1951 godine, on pokazuje značajno predviđanje o tome da će Zapadne sile, a naročito Amerika, zapasti u čorsokak.

Pukovnik Sliper je onda mislio ono što je sada opšte priznato: da nije dovoljna samo uzdržljivost, da je uzdržljivost teško uvek mogućna a, zaista, u izvesnim slučajevima nije ni poželjna. Razmatrajući političko-psihološke strane vazdušne sile, on osuđuje naš stav o bezuslovnoj kapitulaciji neprijatelja kod Hamburga kao i japanskih gradova. On traži i određivanje ciljeva i kritikuje nedostatak promišljenosti u prilaženju i porukama Japancima pre atomskog napada činjenim od strane generala Makartura i admirala Nimica. Od bitne je važnosti da cilj vazdušne sile bude spušten od apsolutnog cilja — uništenja neprijateljske sposobnosti i volje za vođenjem rata na neki manji cilj.

On smatra da cilj vazdušne sile ne treba da bude razaranje neprijateljskih gradova, ako se to može izbeći, ni stvaranje panike, ni rušenje morala, već izmena raspoređenja neprijatelja i njegovih vođa tako da njihov stav prema nama postane prihvatljiv. Ovo nas potseća na to kako su jednom Britanci koristili vazduhoplovstvo za vazdušnu kontrolu na severozapadnoj granici Indije.

III

Ovo nas dovodi do prave suštine ograničenog rata. Ciljevi i namere određuju vrstu rata koji će se verovatno voditi, ali ovo je samo tačno kad ciljevi ili namere ostaju

nepromjenjeni ili relativno stalni. Profesor Osgud (Osgood) kaže o Sjedinjenim Američkim Državama: »Ako ova nacija ne pribegne metodu ograničenog rata, suočiće se sa kobnom dilemom u slučaju ograničene komunističke agresije ili pretnje agresijom«. Da je rat oruđe nacionalne politike a ne cilj samom sebi, teško je da može izgledati originalno toliko posle Klauzevica, ali, ovu činjenicu izgleda da, iz različitih razloga, nisu potpuno shvatili Amerikanci. Zbrka i dalje traje i u pogledu načela političkog prvenstva i ekonomije snaga.

O upotrebi snage kao faktora u društvenim odnosima, profesor Osgud iznosi da nema potrebe da je ukinemo već pre da nastojimo da je umerimo i kontrolišemo, tako da se socijalni ciljevi unaprede na način koji je u najvećem skladu sa idealnim normama ljudskog ponašanja. Pitanje je kako ovo načelo treba prevesti na upotrebu vojne sile gde su vojna sredstva i politički ciljevi u odgovarajućoj srazmeri i nalaze se u dvostrukoj povezanosti.

Jedna od prvenstvenih teškoća za poslednjih desetak godina bila je nesposobnost ljudi da premoste jaz između sebe i svoje vlade u takvoj stvari kao što je promena držanja. Glava se može okrenuti na drugu stranu, ali ljudi su baš zbog prirode povezanosti nesposobni da prihvate neku iznenadnu promenu kad su već usmereni na jedan stav ili front koji više nije celishodan. Nesposobnost Amerikanaca da rat vide kao rat i njihova opšta odvratnost i naklonjenost da budu uvučeni u ratove u toku poslednjih 40 godina, možda su krive što oni imaju toliko teškoće u sprečavanju rata. Jednom reči, Amerikanci su prostodušni i naivni u svojim reagovanjima na rat; »rat za ograničene, prozaične ciljeve nacionalne politike oni smatraju kao ciničan i nizak«. Oni gledaju na rat kao na socijalnu nenormalnost.

»Naivnost« ovakvog prilaženja stvari dostiže vrhunac u konačnom zaključku da su vojna i civilna strana državne sile različite i odvojene stvari. Ništa ne bi moglo biti dalje od istine, čak i ako se ta misao rodila u preosetljivoj mašti demokratije. Teško je ne pristupiti gledištu da su Amerikanci novajlije u nacionalnoj politici i politici sile. Jedan kratak pogled na američku spoljnu politiku od

1945 godine služi za potvrdu toga, jer je ona umnogome rekord improvizacije.

Komunističko prilaženje ratu, međutim, je u potpunoj suprotnosti sa prilaženjem Sjedinjenih Američkih Država. Gde Amerikanci vide prirodnu harmoniju interesa koji pojačavaju međunarodne veze, komunisti vide prirodan sukob interesa. Iz toga ne proizilazi nužno, ali to se teško može osporiti da je komunističko prilaženje ratu, vojnoj moći, i politici od 1945 godine na ovamo bilo realističnije nego američko.

U takvoj atmosferi nepomirljivih interesa postoji znatna opasnost da ideološke razlike, kada se rešavaju silom ili ratom, mogu dovesti do neograničenog nasilja. Ideološki ciljevi teže da postanu neograničeni, na taj način dovodeći do neograničenih napora i do upotrebe neograničene snage. Opisujući neograničeni karakter Prvog svetskog rata profesor Osgud kaže: »Po svojoj prirodi jedan načelan rat nije podložan kompromisu«. Veliki neograničeni ratovi u prošlosti bili su karakteristični po ovoj težnji i fanatični u svom izvođenju: naime, verski ratovi XVI i XVII stoljeća.

Francuska revolucija je započela savremeno kretanje prema neograničenom ratu. Ona je uništila postavljena ograničenja u ratu, uvodeći nacionalistička i opštesvetska shvatanja u odnose između država. Mada je, posle Napoleonovog perioda, XIX vek u Evropi bio period ograničenog rata, stvarale su se snage koje su dovele do neograničenog Prvog svetskog rata. To su bili: veliki napreci u tehnologiji; slom stare diplomatičke; prestanak moralne jednodušnosti, pomeranje ravnoteže sistema sila. Iz spajanja ovih činjenica proizašla je formula o bezuslovnoj kapitulaciji.

Na mesto ravnoteže sila mi sad imamo »ravnotežu straha«, u obliku krajnje sankcije koja je sada mač sa dve oštice. Profesor Osgud vidi sa velikom jasnoćom *corsokak (impasse)* u koji je oružje za masovno uništenje dovelo velike sile. On ne preporučuje, međutim, zabilazni put oko očiglednih teškoća ograničenog rata, koji bez upotrebe taktičkog nuklearnog oružja, može ostaviti

Zapad slabijim u pogledu kopnenih snaga u odnosu na snage komunista.

Invazija Južne Koreje mnogima izgleda kao direktna posledica jačine Zapada u Zapadnoj Evropi i relativne ili prividne ravnodušnosti Sjedinjenih Američkih Država. Očigledno je da su američka sklonost za pretvaranjem svakog rata u krstaški pohod i mentalitet »totalnog« rata bili prvenstveni činilac pri procenjivanju značaja Koreje. Komunisti su možda mislili da Zapad neće smatrati da ova igra vredi »lule duvana«. Doista, kao što se i dogodilo, stratezi Sjedinjenih Američkih Država su ispustili Koreju iz svojih kalkulacija.

Intervencija Sjedinjenih Država u Koreji ne može se objasniti samo sa stanovišta politike sile. Američka sklonost ka ostvarivanju velikih ciljeva ovde je našla izražaja, mada je i bojazan da se ne popusti pred opasnošću, uticala na njihovu odluku u ne maloj meri, da brane Južnu Koreju. Ipak, taj rat je dobio izgled krstaškog pothoda koji je bacio u zasenak realnu politiku, koja je bila u njegovoj osnovi, te bi intervencija i tako, bez obzira na sankcije Ujedinjenih nacija, bila opravdana. Korejski rat, kako se docnije razvio, shvaćen je kao skretanje sa usvojenog pravca i kao opasna teška obaveza.

Ipak, i pored svojih nedostataka, koncepcija Sjedinjenih Država o ograničenju ratnog cilja u Koreji zaslужuje da se razmotri. Ono što mnogi smatraju nezadovoljavajućom »pat pozicijom«, može sadržati u sebi mnogo korisnog. Uzdržavanje (koje može biti nemilo kao ideja) i ograničenja koja su sebi postavile Sjedinjene Države i Ujedinjene nacije u Koreji, pretstavljaju jedno vrlo veliko dostignuće. Ono nije umanjeno time što je ta koncepcija bila prihvaćena tek posle mnogo natezanja političara i protivrečnih stavova generala. Metodi i izvršenje možda su bili politički pogrešni, ali od velikog je značaja to što je ona ostvarena. Prvi pozitivan rezultat ograničenja je sigurno u tome što su komunističke snage takođe poštovale izvesna ograničenja.

Ali, rezultati korejskog sukoba nisu bili potpuno zadovoljavajući i odrazili su se u negativnom psihološkom uticaju na američki narod usled neuspeha u Indokini i

manjih neuspeha na Srednjem Istoku i Alžiru, koji su zatim usledili. »Psihološka i politička ofanziva«, koju je tražio Dals, obustavljena je usled njegovog naglog preokreta u shvatanju o nadmoćnosti »dinamike« nad »stati-kom« u međunarodnim poslovima. Ne izgleda da se ova nova ideja rascvetala kao što je mogla. O tačnosti njene postavke da su komunističke države dinamičan element a Zapadne države statičan, može se, naravno, raspravljati. Međutim, pravilnost ovog shvatanja nema mnogo značaja u ovom slučaju, osim što je Dals, posle ovog blistavog perioda, padao iz greške u grešku. Realizam u političkom i nacionalnom stavu uskoro je ustuknuo pred uobičajenim shvatanjem o krstaškom ratu o masovnoj odmazdi.

Poraz zapadnih snaga u Indokini proistekao je iz tri činjenice koje nisu bez veze sa iskustvom u Koreji:

a) Nije bilo ranije formulisane strategije u vezi s tim područjem, a nisu postojali ni načelno utvrđeni uslovi američke intervencije. Postojala je izvesna protivrečnost u tvrđenjima da je sudbina ove zemlje od najveće važnosti za Sjedinjene Američke Države, ali da intervencija nije mogućna pošto Kinezi pružaju više posrednu nego neposrednu pomoć.

b) Nije bilo britanske saglasnosti za intervenciju, ali je veliko pitanje da li bi ujedinjeni front Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjene Kraljevine i Francuske na tom poprištu doveo i do najmanje razlike.

c) Postojala je verovatnoća upotrebe američkih trupa koje u ovom slučaju, mi sad znamo, ne bi stigle na vreme.

Sad je prilično jasno da Amerikanci nisu imali dobro smišljenu strategiju u vezi sa uzdržljivošću. Oni nisu imali »raznolike i prilagodljive snage« za lokalno pružanje otpora komunističkoj agresiji pod različitim okolnostima, sredstvima koja su srazmerna ograničenim ciljevima. Ovo se pokazalo najpotpunijim oslanjanjem na vazdušnu i pomorsku silu koje su očigledno bile pogrešno upotrebljene snage na pogrešnom mestu. Ovo još pokazuje i čudan paradoks zasnivanja jedne krupne koncepcije na neutralnosti uz istovremene trzavice zbog praktičnih zahteva budžetske štednje.

Čist rezultat američke politike u ovo vreme bio je da su njeni saveznici bili mnogo više pogodjeni njenom »atomskom« tendencijom nego komunistički blok. Zapadna koalicija, sa toliko teškoća obrazovana, skoro se rasplinula i nastalo je povećanje neutralizma istovremeno sa ruskim periodom mirne koegzistencije.

Dolazak taktičkog nuklearnog oružja, kad se ono pojavljuje da reši prvi problem odbrane mogao je izgledati još jedan primer leka koji je gori od bolesti. Došlo se do zaključka da će više a ne manje trupa biti potrebno da rukuje takvim oružjem a nije verovatno da bi ono bilo od ikakve koristi u gerilskom ili neregularnom ratovanju koje često prepostavljaju komunisti, bar u početnoj fazi jednog sukoba. Ne može se osloniti na taktičko nuklearno oružje u rešavanju svih problema ograničenog rata. U pogledu pitanja ograničenja ciljeva i određivanja razlike između strategiske i taktičke upotrebe nuklearnog oružja pisac je manje srećne ruke. Ograničeni rat, ma kako ograničen, neće biti fudbalska utakmica gde svaka strana može biti kažnjena zbog prekršaja. U jednom potpuno organizovanom području kao što je Zapadna Evropa, takvo povlačenje razlike bi u krajnjoj meri bilo teško, mnogo teže nego u područjima od manjeg strategiskog značaja.

Po mišljenju profesora Osguda, potrebna je potpuna promena američke strategije, a treba zapaziti da on upotrebljava reči strategija i politika zamenjujući ih međusobno. Prvi zahtev u vojnom pogledu je sposobnost i volja za vođenje i totalnog i ograničenog rata, a sposobnost da se vodi jedan od njih nije dovoljna bez sposobnosti da se vodi onaj drugi. Jednakost u strategiskom oružju je od bitnog značaja, ali, u slučaju bilo lokalnog ili totalnog rata, strana koja ima vojnu nadmoćnost na kopnu bila bi u najpovoljnijem položaju da zauzme i vlada teritorijom. Ograničavanje političkih objekata ili ciljeva, i ograničavanje vojnih sredstava je od bitne važnosti. Političke ciljeve ne bi trebalo prepustiti potpuno sreći već oni treba da proizilaze iz ranije određenog okvira konkretnih političkih ciljeva i mogućnosti, koji obuhvata interese Sjedinjenih Američkih Država širom sveta.

Pisac preporučuje dovoljno kopnenih trupa i smatra da, s obzirom na uvođenje velikog broja različitog taktičkog oružja u Sovjetskom Savezu, strategiju Sjedinjenih Država treba prilagoditi shodno tome. Formacija, obuka, oprema i taktika moraju se određivati prema ovom oružju; on smatra da je, »u cilju olakšavanja sprovodenja strategije ograničenog rata, kao i smanjivanja na minimum političkih i psiholoških nezgoda naše vojne politike, pametnije objaviti našu privrženost politici zastrašivanja shodno stepenu preteće opasnosti«.

IV

Mnogi ozbiljni mislioci pitaju se da li je zastrašivanje shodno stepenu preteće opasnosti zaista odgovarajuća alternativa donekle parališućim zapletima koncepcije masovne odmazde. Da, to je jedna alternativa, a vojne alternative su kao što je svima poznato neprivlačne, bez obzira u kom su obliku pretstavljenе. Međutim, nikad nije bilo mnogo spora što se tiče vojnog stava Zapadnih sila; on je na jedan ili drugi način bio sasvim jasan. Na političkom polju mi smo bili nedovoljno nadahnuti. Prelazak sa negativnog na pozitivno prilaženje stvari u oblasti hladnog rata stvarno traži rešenje; i ove tri knjige pretstavljavaju nastojanje da se izlože konkretno, iako različito, odgovori na problem hladnog i ograničenog rata.

Ako, kao što se sugerira, ovaj problem nije poglavito vojni, već je umesto toga složen problem dosad nepoznat čak i velikim silama, najveći neposredan problem jeste vođenje hladnog rata ukoliko ne bismo dobili priliku da upotrebimo vojsku i taktičko oružje. Zato postoji mnogi razlozi u prilog ideje o građanskoj vojsci. Podrška zamišli o ulozi građanske vojske u Atlantskom paktu mogla bi se dati kako na političkom tako i na vojnom polju. Građanska vojska mogla bi pretstavljati deo snaga za zastrašivanje i mogla bi se nositi sa infiltracijama u hladnom ratu. Ona bi sigurno mogla potpomoći stalnu vojsku za vreme invazije i podržati domaći front za vreme okupacije ili nuklearnog napada. Najzad, to bi bila korisna pomoć za svaku vladu pri obnovi posle rata. Može izgledati ogavno da se ističe vojna sila kao deo jedne političke

koncepcije, ali naša uloga nacije koja nema agresivne namere određuje ovo u velikoj meri.

Preporučivanje koncepcije zastrašivanja shodno stepenu preteće opasnosti, zahtev je za novim sredstvom za zastrašivanje; međutim, stvarno postoje tri alternative za masovnu odmazdu. Prvo, postoji ograničeni rat u kome se upotrebljava taktičko nuklearno oružje; drugo, postoji ograničeni rat bez upotrebe taktičkog nuklearnog oružja; i na kraju, postoji hladni rat koji može ići od ekonomskog i političkog infiltracije do stvaranja subverzivne aktivnosti. Mi počinjemo da rešavamo ovaj poslednji zadatak sa jednom početnom nezgodom što zapadne sile imaju veći domaći standard nego narodi u onim područjima zemljine kugle koja su izložena agresiji.

Gledano sa vojne tačke gledišta, pretpostavlja se spremnost za zadatke ograničenog i totalnog rata, ali ima još mnogo stvari koje treba rešiti u domenima savezničke i nacionalne strategije i strategije vidova oružane sile. Prva od ovih uključuje pitanja nacionalnog suvereniteta; ovo je izvor ogorčenja koje se može sravniti samo sa mržnjom pri prividnoj autonomiji pojedinih vidova oružane sile. Nacionalni ili saveznički karakter vidova oružane sile često je prikriven njihovim osnovnim karakterom; i dok vanredne snage vojske, mornarice i vazduhoplovstva moraju na sebe preuzeti zadatke koji su najbolje podešeni za njih; ne treba zaboraviti da su to snage savezničke ili nacionalne. Ako prihvativamo raspodelu uloga na vidove oružane sile, a verujem da će ovo u budućem biti stvar koju će vidovi oružane sile morati da prihvate ako ni zbog čega drugog ono pod pritiskom ekonomije, onda u okviru jedne zajednice kao što je Atlantski pakt različite funkcije mogu da se raspodele na nacionalnoj osnovi. Opšte je prihvaćeno, naprimjer, da Sjedinjene Države mogu održavati strategisku ravnotežu svojim strategiskim vazduhoplovstvom.

Ako ništa drugo, Stern, Stjuart i Osgud pružaju nam sliku američkog mišljenja koje, iako zasluzuje divljenje u mnogim stvarima, u drugim nema realističku vrednost. Njihove analize otkrivaju i objašnjavaju mnoga razmišljanja u strategiskom mišljenju Sjedinjenih Država

i Ujedinjene Kraljevine. Stern i profesor Osgud su majstori u izlaganju svojih postavki i operišu svojim činjenicama i izvorima sa skoro zadivljujućom preciznošću. Pukovnik Stjuart, međutim, zadovoljava se da pretstavi taktičku i operacisku sliku vazdušnog rata u Koreji. Ne bi možda bilo lepo izgledati čak nezahvalan, ali, da je pukovnik Stjuart sam napisao knjigu i izvukao odgovarajuće zaključke iz upotrebe vazduhoplovstva u Koreji, oni bi se možda pokazali korisnijim nego sadašnja komplikacija koja je inače ne može biti lepše izvedena.

Na kraju, ako Zapad trpi usled zaprepašćujuće nesposobnosti da stvori svoje zajedničko mišljenje o strategiskim spornim pitanjima, bar se ne treba zbumnjivati situacijom u kojoj nema potrebe za stvaranjem ma kakvog mišljenja ili strategiske doktrine. Zapad može patiti od neodlučnosti u najvišim krugovima, ali to ne znači da su rešenja nepotrebna. Mi, međutim, ne treba sebi suviše da čestitamo što uzimamo izgled slobode i odlučnosti, kad je rešavanje ovih pitanja izvan našeg zahvata.

8

ZA JEDNU RATNU DOKTRINU*)

»Na svetu ništa nije teško za marljivog čoveka«. (Kineska poslovica)

Vojnici nikada neće da ispuste iz ruku svoje staro oružje. Godine 1593, skoro tri veka posle pojave prvog vatretnog oružja, Englez Džon Smit je još uvek u Kraljevskom savetu zastupao korisnost luka i strele. 1625 godine, Nid je ponovo pokrenuo to pitanje. Mada njegovo mišljenje, zamalo, nije preovladalo, on je imao i sledbenike. I ma kako nam to čudno izgledalo, 1798 godine, skoro 500 godina posle stupanja čovečanstva u »doba baruta«, Ričard Mejson je objavio svoja »Razmatranja o razlozima koji postoje za ponovno vraćanje u službu luka i koplja«. Staviše, ovako mišljenje imalo je svoje pristalice u Engleskoj sve do 1850 godine!

Sećamo se da su, uoči rata 1939 godine, neki francuski generali pisali članke sa ciljem da dokažu sigurno preimrućstvo konja nad tenkovima. Još bliže našem dobu, pored mnogobrojnih opomena vazduhoplovaca, mornari svih nacija su i dalje bili uporni u izgradnji oklopnača, sve do dana kada su ove nekorisne grdosije odjednom i zauvek izumrle.

*) Général de Corps Aérien L. — M. Chassin, *Pour une doctrine de guerre, »Forces Aériennes Françaises«*, oktobar 1956, str. 607. Redigovao prema originalu Vasilije S. Matić, potpukovnik u rezervi.

Od istog pisca »Vojno delo« je izdalo i *Istoriju Drugog svetskog rata*, 1955 godine.

Istina, novo oružje se prihvata. Ali, predati staro — to nikako! A oružje postaje sve skuplje i skuplje. Dok se radilo o zadržavanju luka ili koplja, još se mogla prihvati ta inflacija. Ali danas se radi o zadržavanju samo najefikasnijih ratnih instrumenata. Kada neko novo oružje stupa u upotrebu, mora se odbaciti jedno ili više zastarelih oružja. Inače će zemlja propasti pod finansiskim opterećenjem. Evo jedne od prvih istina u koju bismo želeli da se svaki temeljno ubedi.

Ovo pitanje postaje teško onda kada se radi o izboru sopstvenog naoružanja, tj. kada se radi o izradi programa proizvodnje materijala. Međutim, program proizvodnje ne sme biti, kao što je to nažalost vrlo čest slučaj, rezultat anarhičnog razvoja ranijih postavki, u evoluciji ka gigantizmu, dok se često zaboravlja zbog čega smo želeli da proizvedemo prethodno oružje, pa se čak i ne postavlja pitanje da li ovi poslednji izdanci toga oružja mogu još čemu služiti. Poznato je moje mišljenje o ortogenezi.¹⁾

Program proizvodnje materijala mora, pre svega, da odgovara jednoj ratnoj doktrini, a nova vojna doktrina može biti zasnovana samo na prepostavci.

Rat je tragična igra u kojoj je dobitnik onaj koji ima više uobrazilje i volje. Uobrazilje u prvom redu: treba biti u stanju »pogoditi« kakav će biti budući rat, a to je strahovito teško, što je svakom poznato. A zatim, volje: kada se jednom ustali prepostavka o obliku budućeg rata, tada se za njega treba pripremiti i, naročito, biti dovoljno jak pa taj oblik nametnuti protivniku.

Prvi akt, iz kojeg sve proizilazi — kako organizacija vojske tako i proizvodnja oružja — jeste prepostavka o obliku budućeg rata, prepostavka koja ustvari određuje ratnu doktrinu zemlje ili izvesne grupe zemalja.

Priroda ne čini skokove, te pri stvaranju »predviđanja« koje je od tolikog značaja, istoriski metod treba da bude najbolji vodič.

Taj metod nam pokazuje da se velike revolucije u vojnoj veštini događaju uvek za vreme sukoba. Svaki sledeći rat počinje sa već poznatim naoružanjem. Ali, treba

¹⁾ Izneto u članku *Orthogénèse et Art Militaire*, u časopisu »Revue de Défense nationale«, oktobra 1952.

znati sa kojim, tj. izvući pouke iz istorije i razumno dobiti zaključke, odrediti koje će se od dotada upotrebljavanog oružja dalje razvijati i usavršavati i postati dominantno oružje u novom ratu. Međutim, konzervativizam, strah od rizika i želja za bezbednošću često sprečavaju i najinteligentnije vojnike da budu pronicljivi. Konačno, Francuzi su 1914 godine morali predvideti značaj mitraljeza koje su uspešno koristili 1870 godine i značaj poljskog utvrđivanja čija se korisnost videla za vreme Rusko-japanskog rata. Tenkovi i avioni, koji su postali giganti rata 1939—1945 godine, pojavili su se u ratu 1914—1918 godine, zar je toliko teško predvideti dominirajuće oružje sutrašnjice?

Iz rata 1939—1945 proizilaze dve protivrečne pouke: »dve krajnosti«, o kojima smo mi već govorili. S jedne strane, ogroman razvoj tehnike koji se naročito izražava u teledirigovanim projektilima, čije je nagoveštenje bila raketa V₂ i strahovito ostvarenje atomskog bombe bačena na Hirošimu, a s druge strane, oživljavanje značaja čoveka pojavom ideoloških pokreta otpora koji imaju vrednost najmoćnijeg oružja. Između ove »dve krajnosti«, kao neku vrstu spone, možemo navesti stalno rastući značaj vazdušnog transportovanja.

Prema tome, na ovom trouglu: tehnički rat — ideo-loški rat — vazdušno transportovanje, treba da nastojimo da izgradimo svoje pretpostavke, jer je potpuno sigurno da će, bar u početku budućeg rata, ova tri elementa imati presudnu ulogu.

Prvo pitanje koje se nameće jeste: s obzirom na malu verovatnoću atomskog rata, treba li se za njega pripremati ili zanemariti jedan oblik rata koji strahovito mnogo košta i koji bi, ako bi do njega došlo, verovatno doveo do uništenja čitave naše civilizacije? Nema izgleda da bi se ovo pitanje moglo ozbiljno postaviti, bar ne u zemlji koja i dalje želi da se ubraja u veliku svetsku silu. Jer bi, tada, neprijatelju bilo dovoljno da se pripremi za atomski rat pa da ga dobije ne opalivši ni metka.

Prema tome, prvi zaključak do koga dolazimo jeste: bez obzira na stepen verovatnoće jednog atomskog rata, mi se za njega moramo pripremati. A pripremati se za

njega, to znači dve stvari: prvo, proizvoditi atomsко oružje, a zatim, organizovati naše oružane snage shodno ovom novom oružju.

Potom, mi se suočavamo sa drugom značajnom činjenicom koja je proizišla iz rata 1939—1945 godine, čiji su sve veći značaj potvrdili nedavni lokalni sukobi: sa ideološkim ratovima, koji nikada nisu toliko jasno došli do izražaja kao danas. Istina, mi smo u Francuskoj imali verske ratove u kojima smo videli da su se ligaši povezali sa kataličkim kraljem Španije a protestanti tražili pomoć od svojih jednovernika, nemackih vladalaca. Ali, proteklo je već nekoliko vekova otkako su nacije stekle homogenost u nacionalnom osećanju usled koje se nije moglo ni zamisliti da bi za vreme rata znatan deo stanovništva bio u stanju da se iz »verskih« razloga stavi u službu neprijatelja.

Danas, nažalost, to je pretpostavka koja se ne sme ispustiti iz vida. Da li će to ići u prilog nama ili protiv nas, to zavisi od stepena patriotizma koji će vaspitanje uspeti da usadi u narod. Ustvari, mi smo, u našoj kolonijalnoj imperiji, već suočeni sa najopasnijim oblikom ideoškog rata: oblikom rata koji se karakteriše potajnim dejstvima gerilaca i metodom podrivanja pozadine.

Sama činjenica da se u Africi moramo boriti u ideoškom ratu ukazuje nam na potrebu da se moramo vojnički organizovati za borbu ove vrste. A zar ne možemo, s punim pravom, pretpostaviti da ćemo i u slučaju evropskog sukoba biti suočeni sa teškoćama ove vrste? Besumnje. Prema tome, naša buduća armija moraće da bude u stanju da jednovremeno vodi dve potpuno različite vrste rata.

Pokušajmo, sada da zamislimo kako će izgledati budući rat, jednovremeno i atomski i uz podrivanje pozadine.

Stvar koja je manje-više izvesna i koju malo njih poriče jeste da će taj sukob otpočeti masovnim i iznenadnim atomskim napadom iz vazduha. I zaista, Zapadni savez je zvanično izjavio da će, s obzirom na njegovu inferiornost u pogledu klasičnog naoružanja a naročito u pogledu angažovanja divizija, svakom neprijateljskom napadu, čak i neatomscom, uslediti atomski odgovor. Ovako ubedljivo opomenuti neprijatelj primoran je da

svom početnom aktu neprijateljstva da oblik što žešćeg vazdušnog atomskog napada.

Zapad se, sa svoje strane, mora pripremiti da na napad odgovori kako valja, jer on poglavito računa na svoju nadmoćnost u vazduhu da bi izvojevaо pobedu. Prema tome, potrebno je da on, najpre, bude što pre obavešten, kako njegove snage za protivnapad nebi bile uništene u bazama, a potom, da oko granica svojih zemalja organizuje efikasnu vazdušnu odbranu kako bi pretrpeo što manje udaraca. Napomenimo, uzgred, da se zapadna Evropa, koja leži neposredno uz »gvozdenu zavesu«, očevidno nalazi u najnepovoljnijoj situaciji u tome pogledu.

U prvom redu, kako naši lovci ne mogu dobiti naredenje za poletanje pre nego što neprijatelj preleti naše granice to će, usled toga što je našim avionima potrebno izvesno vreme da bi poleteli i popeli se na visinu neprijatelja, izvestan pojas naše teritorije moći da bude branjen samo teledirigovanim projektilima ili topovima. U drugom redu, moglo bi se zamisliti da će neprijatelj hteti da synchronizuje sve svoje napade i da jednovremeno baci atomske bombe na London, Njujork, Pariz i Čikago. Ustvari, ovu pretpostavku treba odbaciti i mi ćemo, bez ikakve sumnje, biti prvi napadnuti. Doista, jednovremenost napada prinudila bi protivnika da više od jednog sata pre nego što bi prešao »gvozdenu zavesu«, preleće radarske linije osmatranja krajnjeg severa Kanade i linije letećih radarskih stanica dalekog osmatranja (avioni »Konstelješn« R. C. 121) na Atlantiku i Pacifiku. Kako Zapadni savez sada raspolaže brzim i sigurnim sredstvima za vezu, mi bismo bili odmah obavešteni i, saobrazno odredbama Atlantskog pakta, odmah bismo naredili poletanje i dejstvo snaga protivnapada koje stacioniraju u Evropi. Iz toga bi proizišao taj paradoks da bi naše bombe prve pale na teritoriju neprijatelja.

Iz ovoga se jasno vidi da će neprijatelj automatski biti prinuđen da istovremeno preleti linije radarskog zastora. Prema tome, zapadna Evropa biće ta koja će prva primiti udarac. Ovo će biti od ogromne koristi za naše saveznike, jer će se Kanada i SAD sigurno koristiti prethodnim upozorenjem — od više časova — koje će im omogućiti da

izvrše delimične evakuacije, mere pripravnosti, rasturanje snaga i sredstava i, što je najvažnije, da izvrše neometano poletanje svih svojih snaga za protivnapad. U svakom slučaju, neprijatelj se nalazi pred dilemom.

Tada će otpočeti atomski rat. On će, vrlo verovatno, biti odlučujući i strahovito razoran. Takav rat će dobiti ona zemlja koja bude raspolagala sledećim »adutima«:

- mrežom za davanje uzbune i sredstvima veza, koja će funkcionisati bez šupljina u vremenu i prostoru;

- moćnim i uvežbanim snagama za izvršenje strategiskog napada, koje raspolažu praktično neiscrpnom rezervom nuklearnih bombi;

- što boljom organizacijom za zaštitu i otklanjanje posledica napada iz vazduha (civilna zaštita);

- najzad, vazdušnom odbranom koja je u stanju da neprijatelju nanese veće gubitke od onih koje neprijatelj nanosi našoj strategiskoj avijaciji.

Dok se ovaj rat bude vodio u vazduhu, šta će se događati na površini zemlje? Bez teškoća možemo zamisliti snažne, jednovremene napade na kopnu, koji će na našem levom krilu pogoditi Norvešku, u centru, Nemačku i zapadne nacije, uključujući tu i Englesku, a na našem desnom krilu Tursku, sa ciljem da se osvoje naftnosne oblasti Srednjeg Istoka (Irak, Iran itd.). Ovi napadi velikih razmara vršili bi se uz istovremeno dejstvo podrivanja naše pozadine, koje bi otpočele grupe koje su ideoološki naklonjene neprijatelju, potpomognute i snabdevene njegovim vazdušnodesantnim snagama.

Sa svoje strane, mi ćemo, naravno, nastojati da vodimo defanzivne akcije dotle dok naša vazdušna pobeda ne slomi neprijateljevu volju za borbu.

Razume se da, bar ukoliko se tiče nas Evropljana, postizanje pobede u vazduhu ničemu ne bi koristilo ako bi protivnik, u međuvremenu, uspeo da probije brane i da zauzme celu zapadnu Evropu.

Prema tome, prvo pitanje koje se nameće jeste ostvarenje odbranbenog rasporeda koji bi bio dovoljno snažan da omogući »dobijanje u vremenu«. A atomsko oružje, bez ikakve sumnje (o tome je već mnogo pisano te to ne treba

naročito obrazlagati), više potpomaže defanzivu, jer je njegovo dejstvo očigledno mnogo efikasnije protiv otkrivenе koncentrisane jedinice nego protiv jedinice koja je raštrkana i zaklonjena. Protiv infiltracije, toga podmuklog i opasnog delovanja, nameće se neprekidna odbrana. Sadašnja atomska sredstva ovu odbranu čine lakše izvodljivom danas nego u prošlosti.

Zar mi, zaista, ne možemo odabrati mesto našeg budućeg bojišta i pripremiti ga? Zar ne možemo predvideti, iza neke veće prepreke koja bi bila tučena atomskom vatrom, pojas terena koji bi bio pripremljen da bude zatrovani atomskom prašinom tako da prolaz kroz ovu zonu smrti postane potpuno nemogućan, čak i vrlo brzim vozilima? Zar se na tom prostoru ne može blagovremeno pripremiti mreža termonuklearnih bombi sa kobaltnom ili natrijumskom košuljicom, spremna da se »pritiskom na dugme« stavi u dejstvo koje bi podzemnim eksplozijama konačno zaustavilo svaki masovan napad, pa čak i infiltriranje. Postojeća sredstva atomske odbrane, sa svojim trajućim bombama i radioaktivnim peskom, toliko su mnogobrojna i raznovrsna da se može smatrati — a da se zbog toga ne bude proglašen za ludaka — da će najzad, bar u ovom vidu rata, tehnika nadjačati broj! I, besumnje, čak nije ni potrebno pribeci upotrebi ogromnih termonuklearnih centrala »koje bi se nalazile na stotine kilometara od granice i koje bi napajale nekoliko desetina centara za proizvodnju i isporuku radioizotopa u koncentrisanom stanju«. Ali, naposletku, ako bi i to bilo potrebno, imali bismo i to rešenje.

Zasada bi dovoljno bilo da duboko ukopamo svoje topove i bombe i da izgradimo mrežu podzemnih »forova« između kojih neće moći da prođu one retke neprijateljske formacije koje bi uspele da prođu kroz našu »zonu smrti«.

Bilo bi zanimljivo, a uostalom i lako, proširiti proučavanje defanzivne organizacije na površini, koju bi trebalo ostvariti u prednjoj zoni. Jedino što ovde treba da pomenemo jeste da je ofanzivni rat za nas skoro neprihvatljiv, bar u prvoj fazi rata, kao i to da defanzivni manevr sada ima velike izglede na uspeh čak i ako se izvodi uz znatnu brojnu inferiornost, pa makar taj odnos bio i 1:10.

I pored ove ogromne inferiornosti, koja nas je dosada osuđivala na neizbežan poraz, mi bismo mogli da stabilizujemo naš front, tako da bi obe vojske ostale paralizovane sa jedne i druge strane zone odbrane — naša vojska zato što nema ni sredstava ni želju da kroz tu zonu prodre, a neprijateljska zato što nema mogućnosti da to učini. Ali, moglo bi se dogoditi da se mi ne zadovoljimo ovakvim nerešenim rezultatom. Mi bismo neprijatelja mogli prinuditi na povlačenje time što ćemo ga desetkovati neposrednim gađanjem iz vazduha i time ćemo ga naterati da gladuje, jer ćemo mu, opet napadima iz vazduha, preseći celokupno snabdevanje iz pozadine. Eto, to su konstatacije iz kojih možemo u dатој situaciji izvlačiti zaključke.

Ostaje pitanje »podrivanja« pozadine. Izvesno je da se mi, sve dотле dok u naš narod ne budemo uspeli da ponovo usadimo jedinstveni moral, dотле dok je jedan deo našeg naroda žrtva intelektualne ili zarazne subverzije čiju snagu moramo priznati i pored sve nepojmljivosti i protivrečnosti takvoga stanja, moramo se — prvi put u našoj istoriji — pripremiti za borbu i u pozadini fronta. Svima je poznato da to zahteva potpuno preinacenje našeg rasporeda snaga i naših uobičajenih vojničkih postupaka. Mi se moramo jednovremeno uhvatiti u koštaс sa »dve krajnosti«.

Docnije ćemo razmotriti rat na moru. Ali, recimo odmah koju reč o tome. U nuklearnom ratu, poznato nam je da mogućnost opstanka postojećih plovnih jedinica biva sve manja a strahovita izloženost luka udarcima prinudiće brodove na što brže razilaženje po pučini mora čim bude bio dat prvi znak za uzbunu. Nikakva koncentracija plovnih objekata neće biti u stanju da odoli bombardovanju termonuklearnim bombama. Istina, nosač aviona je »pokretna baza«, ali u odnosu na brzinu sadašnjih aviona ova se pokretljivost može uporediti sa brzinom puža ili korjače. Argument »pokretljivosti« nema vrednosti. Pojava termonuklearnog oružja može samo da osnaži teze koje se vrlo često tretiraju kako u ovom, tako i u niz drugih članaka. Na moru, kao i na kopnu, odgovor može biti samo u rasturanju ili skrivanju. Istina, uloga atomske mornarice biće, kao što ćemo videti, mnogo veća nego što je ikad

bila kroz vekove. Ali, zato je potrebno da se iz doktrine izvuku pravilni zaključci.

*

Gore iznesene postavke mogu se prihvati ili odbaciti. Ali se, u najmanju ruku, mora priznati da se jedan deo onoga o čemu smo govorili: ideološko-gerilski rat, rat podrivanja pozadine, već ubraja u činjenice. Ali, mi se moramo opredeliti. Prema tome, ako pretpostavimo da je naša postavka u svemu prihvatljiva, ostaje nam da odredimo koje posledice iz tega treba da povučemo u raznim oblastima narodne odbrane: u oblasti organizovanja nacije za rat, tj. regrutovanja i mobilizacije, u oblasti organizovanja armije, tj. komandovanja, strategije i taktike i, najzad, u oblasti budžeta proučavanja i odlučivanja o ratnom materijalu koji će se proizvoditi.

Počnimo sa vojskom.

Kopnena vojska mora biti u stanju:

- da vodi defanzivne operacije na zemlji protiv savremeno-tehnički opremljene vojske;
- da defanzivno dejstvuje u pozadini protiv gerilaca koji vazdušnim putem dobijaju pomoć i pojačanja.

Prva primedba: direktni sudari između operativnih jedinica više ne postoje. Praktično, svako kretanje velikih oruđa na bojištu, otpada. Skačući iz jedne rupe u drugu, izbegavajući, ukoliko je to u stanju, atomizirane zone, na bojištu se kreće samo čovek, opremljen samo onim naoružanjem koje je u stanju sam da nosi. Prema njemu, branilac će se nalaziti u atomskim forovima, zaštićen na stotine metara debelim slojem stene.

Ako u našim zamislima idemo do kraja, moramo doći do zaključka da će oklopne jedinice i sve borbene grupe kakve smo znali 1945 godine, potpuno nestati. Ma koliko bila laka i u rastresitom poretku, mehanizovana divizija neće moći odoleti dobro izvedenom termonuklearnom udaru. Uostalom, ako je rastresita, ovakva divizija nije ni od kakve koristi, a ako je koncentrisana, onda je veoma izložena gubicima. Usled potpune paralizovanosti u pojasu organizovanom na ničijoj zemlji, ona je osuđena na pro-

past, kao što su i sva vozila, ma koliko laka bila. Šta nam, onda, od kopnenih snaga ostaje u prednjoj zoni? Ostaju nam, s jedne strane, posade čije jezgro obrazuje atomska artiljerija, zaklonjene i kamuflirane, i, s druge strane, jedinice za izviđanje i osmatranje, organizovane kao vrlo pokretljive grupe komandosa, tj. jedinice koje se kreću peške, opremljene lakisom naoružanjem. Ove bi se jedinice nalazile pozadi »zone smrti« i bile bi u veoma rastresitom rasporedu. One bi za prebacivanje koristile lake avione ili helikoptere. Pomenute jedinice moraju naročito biti sposobne da onemoguće svaki pokušaj neprijateljskog desanta iz vazduha, koji bi imao za cilj da se naša linija odbrane preskoči.

Osim naše mreže podzemnih atomskih utvrđenja koja će posedati male grupe tehničara, vojnika po zanatu, trebaće nam još jedna vrsta jedinica i ljudi koji će biti neophodni za borbu u pozadini.

Naša kopnena vojska ponovo će dobiti jednorodnost. Oslobođena onoga što je sputava, nepotrebnih oruđa — tenkova i poljske artiljerije, ona će moći da se preustroji po uzoru na »savremenu kolonijalnu« kopnenu vojsku, ukoliko se tako može reći.

Uostalom, moramo imati u vidu i to, da u oblasti iznalaženja malih atomskih oruđa tehničari još nisu rekli svoju poslednju reč i da će atomski pištolj, koji se toliko često vidi u dečjim stripovima, možda postati stvarnost. Zar nam već nije saopšteno da je u SAD izrađeno atomsko oružje sa razornom snagom od jednog kilotona koje nosi samo jedan čovek. Takvo oružje će dati nove mogućnosti vazdušnodesantnim trupama i komandosima gerilaca. Njihova će moć razaranja biti strahovito povećana.

To je, uostalom, jedan od najosveštaniјih zakona ratne veštine. Ako su sposobnosti čoveka u pogledu stvaranja znatno porasle, njegove mogućnosti razaranja su porasle u neuporedivo većoj razmeri.

Nekada je trebalo mnogo vremena i bilo vrlo teško podići piramide. Ali, da su tada želeli da ih razruše, to bi bilo skoro isto toliko teško i dugotrajno. Ovo se isto tako, ali u manjem obimu, može odnositi na Koloseum i na akvadukt iz rimskog doba na reci Garu, na jugu Francu-

ske. Bliže našem vremenu, rušenje jednog srednjevekovnog zamka, čak i topovima, pretstavljalo je težak posao. Pojavom savremenih eksploziva stvari su se znatno izmenile, ali, kakvo zajedničko merilo postoji za eksplozive kojima su se služili pripadnici Pokreta otpora i onih 1.000 tona TNT koje će do nekog objekta moći da doneše samo jedan pešak sutrašnjice? Zar ovo ne dokazuje da će rat u pozadini imati isti značaj koji ima rat na frontu ili u vazduhu? U svakom slučaju, ovo ističe prvenstveni značaj ljudskog faktora i morala u nuklearno doba. Jer, na kraju krajeva, ovo atomsko oruđe od 1 KT neko će morati da doneše i postavi na odgovarajuće mesto.

I vazduhoplovstvo će se, takođe, morati prilagoditi novom dobu. Kako više neće biti borbe na frontovima između vazduhoplovno-kopnenih snaga, ono će morati da ukine svoje jedinice taktičkog vazduhoplovstva. Vazduhoplovstvo će za atomsku bitku morati da raspolaže:

- a) jedinicama za odmazdu, i -
- b) jedinicama za odbranu iz vazduha.

Ova dva vida vazduhoplovstva bila bi sastavljena od nosilaca atomskog eksploziva, koji bi bili najmoderniji i najsigurniji. Prema tome, ni avijatičari ne treba, više od ostalih, da se grčevito drže svojih starih borbenih sredstava. Avioni će vrlo brzo zastareti. Potrebno je uvesti dirigovane projektili u oba vida vazduhoplovstva. Opredeliti se za projektile, znači najveći deo kredita dodeljivati za proučavanje i isprobavanje projektila i celokupnog sistema njihovog dirigovanja i navigacije. Međutim, takvo opredeljenje ne znači da će bombarderi ili avioni presreća tipa »Votur« prekonosći nestati. Opredeljivanje za projektil je jedan »pravac mišljenja«. Potrebno je da se avijatičari odviknu od klasičnih aviona isto onako kao što se i pešaci moraju odviti od klasičnog ratovanja protiv kopnenih jedinica i navići se da misle na podzemno ratovanje na frontu, s jedne, i o gerilskom ratovanju u pozadini, s druge strane. Istina, mi vrlo dobro znamo da će se »borba na putanji«, koja će nesumnjivo biti odlučujuća, odigrati u tri etape i to: avion protiv aviona, projektil protiv aviona i najzad projektil protiv projektila. Na ovu treću, nesumnjivo najtežu fazu, treba već sada misliti i

tome se zadatku bez okolišenja predati. Mi znamo i to da stepenice moraju imati stepenike, i ako bismo hteli da preskočimo više stepenika, mogli bismo nezgodno pasti i opasno se povrediti, te bismo u odlučujućem trenutku mogli ostati bez odgovarajućih sredstava. Zbog toga treba naročito naglasiti dve stvari: najpre to da su studije o kojima smo govorili, vrlo duge, teške i skupe; zatim, da smo članovi saveza u koji mi, usled naše nedovoljne industrijske i demografske snage, moramo prvenstveno uložiti jednu od onih stvari koje su nam još ostale: naše mozgove, koji ni u čemu ne zaostaju od ostalih mozgova na ovoj planeti.

Eto zašto se mi u potpunosti slažemo sa Glaserom kada piše: »Neophodno je neprekidno se obnavljati i napredovati bez i najmanjeg zastoja. Ja se bojam da je sadašnji napor u pogledu studija i prototipova nedovoljan. Kako ni jedno preduzeće nije u stanju da samo svojim sredstvima privede kraju radove na pronalascima i izradi novih aviona, zbog velikih troškova i rizika takvih poduhvata, to je jedino država u stanju da finansira ovaj napor. Ali, krediti za proučavanje koje obezbeđuje država ne rastu uporedno sa sve složenijim problemima koji se nameću za rešavanje. Budimo na oprezi: ova nedovoljnost kreditiranja, sa jedne strane, nedostatak tehničara i specijalista, sa druge, može imati vrlo opasne posledice. Da bi se žnjelo, potrebno je sejati.«

Pa baš upravo, zar mi te kredite za studije ne možemo da oslobodimo, kao što se govori, time što bismo odjednom ukinuli sve zastarele vidove našeg sadašnjeg vazduhoplovstva? Odbacimo avione taktičkog vazduhoplovstva koji su namenjeni za podršku kopnenih jedinica u bici na zemlji, do koje neće doći, pa eto nam dovoljno sredstava za izgradnju radarske mreže koja je uvek potrebna, za stvaranje sredstava za odbranu i sredstava za protivnapad. Uostalom, uštide se mogu ostvariti i na drugi način, pod uslovom, naravno, da pitanje periferiskih ratova ne napravi na našim bokovima duboku ranu koja će nas učiniti nemoćnim!

Nije ovde potrebno insistirati na tome da je Francuskoj neophodan atomski eksploziv: sva naša argumentacija zanovana je na tome. Kapetan bojnog broda Baland

je, po povratku sa Bikinija, još tada jasno i razgovetno rekao, posle prvih posleratnih proba »nacije koje ne budu raspolagale nuklearnim eksplozivom biće neminovno izbrisane iz spiska velikih sila«. Zato danas vidimo da Englezi, koji su pre nas shvatili novo doba, smanjuju svoje vazduhoplovne i kopnene snage u Nemačkoj i neštedinice žrtvuju kredite za nuklearna istraživanja i za njihove odbrambene snage.

Snage za protivnapad i snage za odbranu biće uvek, bez obzira šta se o tome govorilo, neophodne, jer predstavljaju otelovljenje oba lica ratničkog Janusa¹⁾: ofanzivu i defanzivu. Sve dok budu sastavljene od klasičnih aviona, ove snage će morati da dejstvuju sa baza. Da li je potrebno naglasiti da smo mi uporan pristalica potpuno podzemnih baza, sa željom da nas mogućnost vertikalnog poletanja i sletanja što pre osloboди piste, jedinog elementa na površini koji smo primorani da održavamo danas. Podzemne baze su, besumnje, mnogo skuplje, ali je višak troškova mnogo manji nego što se to obično misli. Ali, bolje je izgraditi dve podzemne baze koje će možda uspeti da odole nuklearnom napadu, nego 4 površinske baze koje su već unapred osuđene na propast, bilo one rasute ili ne. Drama vojne misli je u tome, što se ona vrlo često zaustavlja na pola puta. Za 5 godina mi smo izgradili preko 100 aerodroma za »NATO« koji su ne može biti bolje koncentrisani, da čovek pomisli da su naši graditelji došli sa protivnikove strane. Posle 5 godina, uviđamo opasnost koju su nagovestili mnogi mislioci²⁾ odmah posle Hirošime, a da bismo parirali tu opasnost, mi propisujemo obavezno rasturanje baš u trenutku kada pojave termonuklearne bombe i, naročito, poznavanje opasnosti od njenog strahovitog dejstva, čine takvo rešenje beskorisnim. Međutim, vrlo su nam dobro poznate podzemne tvornice nemačkih V₂, švedski hangari i radovi Švajcaraca, i oni jasno ukazuju na

¹⁾) Janus je mitološka ličnost koja se predstavlja sa dva lica, od kojih jedno — mladičko gleda unapred, tj. u budućnost, a drugo — staro gleda unazad, tj. u prošlost. — Prim. red.

²⁾) To je dokaz da smo mislili da SSSR zadugo neće imati atomsku bombu. Kakva greška u metodu rada! Kada se sprema rat, mora se uvek prepostavljati da neprijatelj ima najbolje oružje.

jedno pravilno rešenje u doba površinske kontaminacije i razaranja.

Uostalom, podzemne avionske baze će se automatski pretvoriti u baze za projektile uvek kada pokretne baze budu neprihvatljive zbog željene tačnosti gađanja, tj. kada su u pitanju projektili velikog dometa, i pri upotrebi projektila odbrane sa malim dometom koji treba da zameni naše sadašnje lovce.

Na taj način, dovedeni smo do potrebe sprovođenja korenitih izmena kako u pogledu vazduhoplovног materijala, tako i u pogledu infrastrukture. Sigurni smo da na rešenju ovog pitanja rade mnogi umovi. Samo, pazimo na to da se oni ne pribjavaju toga da će biti okarakterisani kao futuristi. Futurizam današnjice, ponekad, vrlo brzo postaje konzervativizam sutrašnjice. Zar se ne govori da i sâm general Le Mej ističe nedostatke projektila i ostaje pristalica strategiskog vazduhoplovstva koje već počinje da miriše na budu?

Uloga avijacije nije okončana borbom u »prednjim prostorima«. Mi ćemo se suočiti sa teškoćom koja će imati žalosne posledice ako ne bude prebrođena u kratkom vremenskom roku, a to je teškoća u kojoj ćemo se naći ako naša avijacija ne bude sposobljena za izvršenje svih zadataka. Mi smo danas primorani da održavamo dva skoro sasvim različita sistema avijacije: jedan za podršku jedinica kopnene vojske koje se nalaze u Nemačkoj, drugi za podršku jedinica u periferiskom ratu koji vodimo u Severnoj Africi. Ako se mlazni lovac može (uostalom pod prilično nepovoljnim uslovima) koristiti u Alžиру, jedan avion »T-6« ili jedan »Berket« (Bearcat) očevidno nisu na svome pravom mestu na nekom evropskom frontu.

Naglasimo da za avijaciju stvari stoje isto onako kako i za kopnenu vojsku. Nama će poglavito biti potrebna jedna »tehnička« vojska na frontu i jedna »poljska« vojska u pozadini i prekomorskim zemljama. Avijacija koju sada, najzad, izgrađujemo za francusku severnu Afriku, koju smo mogli već odavno imati da nije bilo grešaka kod vojnih mislilaca, nesumnjivo će moći da služi i za pozadinsku armiju. Avijacija za front postaće vrlo brzo avijacija čiju će osnovu činiti projektili. Mi ćemo samo u prelaznom

perodu morati da podnosimo finansijski teret za dve različite vrste aviona, ali, one su obe potrebne.

Avijacija pozadine biće laka avijacija čije će glavne karakteristike biti permanentnost, mogućnost upotrebe bilo koje piste i, najzad, mogućnost otvaranja vatre na svakog uočenog protivnika. Avion »Potez 25 T.O.E.« sa malim izmenama mogao bi udovoljiti zahtevima u potpunosti. Ja to tvrdim i ako osećam osmeh na licu izvesnih čitalaca kada čitaju ovaku tvrdnju jednog revolucionarnog futuriste. Napominjemo da će minijaturizacija nuklearnog eksploziva preobraziti mogućnosti, kako lakog aviona tako i gerilaca. Samo treba paziti da on ne postane prva žrtva svoje sopstvene bombe.

Ja sam sumnjaо i još sumnjam u korisnost izviđanja u prvoj fazi budućeg rata. Ako ne znamo gde se nalaze ciljevi, tada, svakako, neće biti vreme da ih tražimo. A još treba i doznati kakvi su rezultati postignuti. Bombarderi, sve dok ih bude, zadovoljiće potpuno. U doba robota, trebaće, besumnje, i roboti izviđači. Roboti koji će se vraćati, jer se roboti-bombarderi ne vraćaju natrag! Što se tiče transportne avijacije, njena uloga u »borbi napred« prilikom prve faze budućeg sukoba biće ravna nuli. Borba će se voditi ljudima i rezervama kojima se bude raspolagalo, ali u jednoj razorenoj zemlji, transportna avijacija će moći (iz zona u kojima budu još postojali aerodromi) doturiti preživelima na površini zemlje životne namirnice da ne bi pomrli, ukoliko i to bude moguće. Transportna avijacija će, takođe, igrati odlučujuću ulogu u podrivanju pozadine, doturajući padobranskim putem gerilcima u centru neprijateljske teritorije pojačanja, oružje i municiju. U defanzivi, koristiće nam za prebacivanje sopstvenih snaga iz jedne zone u drugu. Međutim, ova uloga biće vrlo teška. Transportnu avijaciju je, i pored toga, neophodno sačuvati i razvijati, ako ni zbog čega drugog ono radi njene odlučujuće uloge koju danas igra u ratu van domovine.

I mornarica mora osetiti posledice od primene atomskog oružja u velikim razmerama. Ove posledice su drastične, jer one skoro potpuno osuđuju na propast površinske brodove, a podmornicu sa atomskim naoružanjem čine glavnim plovnim ratnim objektom flote budućnosti.

I doista, prividno ispravna zamisao da se stara oruđa i stare organizacije prilagode novoj opasnosti, osuđena je i ovde, kao i svugde, na neuspeh. Brodovi bi se, samo usled opasnosti da ne potpadnu pod vazdušni udar termo-nuklearne bombe, morali toliko rasuti da o nekoj organizovanoj sili više ne bi moglo biti ni govora. A i samo top-ločno dejstvo bi bilo dovoljno da se unište i oni brodovi koji su najotporniji na požar, a da ne govorimo o mogućnosti kontaminacije vode u zalivima i lukama što bi one mogućilo flotama svako pristajanje i snabdevanje.

Istina, može se smatrati da će primena atomske energije u pogonske svrhe omogućiti brodovima da duže vreme ne moraju pristajati u baze, bar za vreme trajanja prve, odlučujuće, faze budućeg rata. Ali, pitamo se, šta bi površinski brodovi, gonjeni avionima naoružanim projektilima »vazduh-zemlja«, izloženi udarima projektila velikog dometa lansiranih sa velikih otstojanja, sa kopna, i napadima podmornica sa isto toliko velikim radijusom dejstva, kao što je njihov, mogli drugo da rade nego da lutaju pučinom, kao nemačke krstarice iz 1914 godine, dotle dok ne budu konačno uništeni.

Da, svi površinski brodovi su osuđeni na propast a nosač aviona najpre, jer avioni koje on nosi nikada neće biti u stanju da onemoguće napade projektilima »zemlja-zemlja« ili »vazduh-zemlja« od trenutka kada se nuklearni napadi budu mogli vršiti sa otstojanja od više stotina kilometara, van rejona dejstva taktičkih zaštitnih aviona. Otkriveni avionima Superkonstelejšn tipa »Pregnent gus«, nosači aviona će biti napadnuti pre nego što dostignu do mesta pogodnog za lansiranje sopstvenih napadnih sredstava. Možda bi se moglo pretpostaviti da će oni biti u stanju da uspešno lansiraju prvi napadni talas. Ali, ako se može smatrati da se radar koji je prvi pozvan na uzbunu time isplatio, vrlo je teško to isto tvrditi i za jedan veliki brod tipa (*Forestal*). Prema tome, potpuna beskorisnost luka i prostranih zaliva, mala brzina brodova u odnosu na brzinu njihovih vazdušnih protivnika, veliki domet koji će u budućnosti imati projektil »vazduh-zemlja« i veliko prostranstvo smrtonosne zone novog eksploziva koji omogućava da se ne mora precizno gađati, prinuđuju morna-

rice na skrivanje plovnih objekata pod vodu, koja je jedini stvarni zaklon, kao što je zemlja u borbi budućnosti.

Tada će podmornica biti kralj na moru. Ona će doploviti pred ulaz u Persiski Zaliv, u Belo More, ili — obratno — na ulaz u Lamanš ili ušće Hatsona*) i tamo će brzo izroniti, lansirati termonuklearni projektil i nestati da bi to isto ponovila negde na drugom mestu. Njen skoro neograničen akcioni radijus omogućiće joj izvršenje uspešnih podviga. Zahvaljujući podmornici, uloga mornarice će u budućim ratovima biti mnogo značajnija nego ikada ranije, jer će ratni brod, prvi put u istoriji sveta, biti u stanju da dejstvuje duboko u unutrašnjost kopna, preko uzanih priobalskih zona. Samo, čuvajmo se da sa podmornicom ne ponovimo greške u težnji ka gigantizmu. Jer će ona, kao glavni ratni brod sutrašnjice, nesumnjivo postići sve veća dok jednoga dana ne postane strahovito velika i ne izumre.

Šta će u atomsko doba biti sa pomorskim transportovanjem, koje je u prošlim ratovima odigralo toliko značajnu ulogu? Ako rat bude kratko trajao, što je verovatno, jer će to biti prvi rat iz reda jedne »velike porodice«³⁾, on će se voditi samo onim sredstvima kojima se bude raspolagalo te se pomorsko transportovanje neće morati ni vršiti. Prema tome, trgovački brodovi će se morati do maksimuma rasuti u neutralne luke, ako ih bude bilo, i u dobro zaklonjene zatone. Ali, ako bi rat potrajal, nema sumnje da će se morati odustati od površinskog transportovanja, pa i u tome pribegći korišćenju druga puta: vazdušni i kroz morske dubine. Otuda je verovatna izgradnja flote teretnih aviona i teretnih podmornica, što će

*) Kod Njujorka. — Prim. red.

³⁾ Posle ratova u kojima se borilo kopljem, streлом, barutnim oruđima i, najzad, borbenim sredstvima sa benzinskim motorom, sada su na pomolu nuklearni ratovi. Prvi ratovi iz reda jedne nove porodice obično su bili najkraći, jer se u njima nije umelo odmah snaći, te je jedan od protivnika često uspevao da onoga drugoga izbaci iz borbe u prvom sudaru. Zar to, 1914 godine, zamalo nije uspelo Viljemovojo vojsci, u kojoj su osnovu činili mitraljezi i teška poljska oruđa, a zar to nije stvarno uspelo 1940 godine Hitlerovojo vojsci, u kojoj su osnovu činili tenkovi i avioni?

atomski pogon, ako ne olakšati, ono bar učiniti ostvarljivim za velike sile.

Poslednje pitanje koje se ovde, kao i drugde, može postaviti jeste pitanje upotrebljivosti mornarice u svim prilikama. Da li će mornarica novog stila, kakvom smo je prikazali, biti upotrebljiva, prikladna i rentabilna i u lokalnim ratovima? Treba imati dovoljno hrabrosti pa, kao i za avijaciju priznati da neće. Znači li to da će klasična mornarica u takvoj upotrebi biti korisna, što bi joj dozvolilo da zadrži svoju sadašnju strukturu? Svakako ne, jer se mora priznati da je, u tome slučaju, uloga mornarice, izuzimajući transportovanje, pre svega simbolična i sastoji se u tome da se potvrди da je ovaj stari vid oružane sile još uvek isto toliko hrabar, disciplinovan i efikasan kao što je uvek bio, u bilo kojoj borbenoj situaciji u koju se postavi. Vrlo smo srećni što na ovom mestu možemo glasno da izjavimo da mornarica to sada potvrđuje svugde gde je angažovana. Da li je to razlog da se ne pristupi reviziji pomorskog programa, da se ne ukinu nosači aviona koji su već unapred osuđeni na propast, naročito u zatvorenim morima kao što je Sredozemno More, da se ne ukinu krstarice pa čak i konvoji čije bi čelo, kao što je rečeno, stiglo u Alžir dok bi začelje tek izlazilo iz tulonske luke? Mi to ne mislimo. Mornarica se, kao i ostali vidovi oružane sile, mora podvrgnuti savesnom samokritičkom ispitu.

*

Tako nam jedan brz pregled sva tri vida oružane sile ukazuje na izvestan broj činjenica o kojima se mora veoma voditi računa. Prva i najznačajnija činjenica jeste velika nepogodnost površine (kako zemlje tako i vode) u doba nuklearnog oružja. Pošto su se vekovima borili na površini, ljudi su učinili izvesne pokušaje da se bore iznad i ispod površine. Sada će na to biti prinuđeni. Postupak »dizanja« u vazduhu i »zavlačenja« pod zemlju ili u morske dubine, izgleda da je jedino pravilno rešenje.

Druga činjenica jeste izvesnost strahovitih razaranja, kako materijalnih dobara tako i ljudskih života, što će vrlo verovatno dovesti do brzog slamanja volje boraca

slabije moralne snage. Prema tome, rat će biti kratkotrajan i vodiće se onim sredstvima kojima se bude u času njegovog izbijanja raspolagalo a dobiće ga onaj koji bude mogao izdržati — doslovno — četvrt sata duže od neprijatelja; najzad, to će biti rat u kome će stavljanje u stanje što manje povredljivosti — tj. civilna zaštita — dobiti značaj koji se dosada nije mogao ni zamisliti.

Iz ovih razmatranja možemo izvući izvestan broj zaključaka u pogledu priprema za rat: ne treba se bojati toga da se u svojim idejama ide do kraja. Prvi zaključak odnosi se na oblik koji treba da primi naš vojni aparat. Mi smatramo da on, ukoliko je naše razmišljanje pravilno, treba da se sastoji iz dva glavna dela: iz jedne male vojske tehničara specijalista, čiji će zadatak biti da vodi tehnički rat, i jedne velike vojske gerilaca, kojima će biti potrebniji gvozdeni moral nego neka velika specijalizovanost. Iz toga proizilazi da nam je potrebna jedna mala vojska od zanata, koja će morati da bude nagrađena kako treba da ne bi emigrirala u građanstvo (kao što je to sada slučaj u Americi i Kanadi), i jedna narodna vojska u kojoj će, s obzirom da joj nije potrebna neka naročita specijalizovanost, moći da bude vrlo kratak rok službe u stalnom kadru. Odbacivanjem svih zastarelih materijala omogućile bi se vrlo velike uštede. Verovatnoća kratkog rata, koji će se voditi sredstvima koja se budu zatekla, nameće i potrebu izmene naših pojmoveva o mobilizaciji. Čemu bi koristilo mobilisanje divizija koje će moći da završe koncentraciju tek tridesetog dana od objave mobilizacije, u trenutku kad će već sve biti gotovo? Vojska od zanata će biti ta koja će, sa visoko specijalizovanim tehničkim sredstvima, održati front. Ona će biti ta koja će odigrati ulogu Leonide kod Termopila.*)

U pozadini, mobilizacija grupa komandosa za rat protiv gerilaca biće izvedena po oblastima i za najkraće vreme. Naša težnja treba da bude da se približimo švajcarskom sistemu u meri u kojoj je to omogućeno patriotskim osećanjima našeg stanovništva. Sigurno je da u Francuskoj postaje čitave oblasti u kojima bi mogao biti

*) Detaljnije objašnjenje može se videti u delu *Pregled ratne veštine* od Žominića, str. 369, izdanje »Vojnog dela«, 1952 godine.
— Prim. red.

primjenjen sistem švajcarskih jedinica, uključujući tu i davanje oružja građanima — vojnicima.

Na kraju, rat koji zamišljamo omogućava znatno smanjenje stručnih službi, koje su se razgranale do te mere da su samoj vojsci oduzele sav smisao i vitalnost. Treba li ovde potsetiti da jedna američka pešadijska divizija ima više osoblja sanitetske službe nego strelaca? Borbene jedinice koje će braniti zonu fronta moraju biti u stanju da se održe i bez snabdevanja. Sve, ili skoro sve, mora biti unapred uskladišteno u podzemnim protivatomskim skloništima. A što se tiče komandosa za borbu protiv gerilaca, oni će se morati prilagoditi jednostavnim načinom snabdevanja, po uzoru na snabdevanje koje smo mogli proučavati u Kini, potom u Indokini, i sada u severnoj Africi, kod naših protivnika.

Pre nego što završimo, potrebno je reći koju reč i o velikim pitanjima opšte organizacije oružanih snaga i komandovanja. O »stapanju« se u Americi ponovo diskutuje i mnogi smatraju da revoluciji i naoružanju treba da odgovara i revolucija u organizaciji. Ukipanje klasičnih vazduhoplovno-kopnenih operativnih tela i uvođenje projektila u sva tri klasična vida oružane sile mora nавesti na objedinjavanje svega tehničkog a sve ono što u pozadini bude ostalo »ljudsko« treba takođe objediniti. Ova jednostavna koncepcija rešava pitanje projektila koji, nesumnjivo, moraju pripadati onome vidu oružane sile koji bude zamenio današnju avijaciju. Uostalom, raznovrsnost novog oružja biće tolika da postojeća klasifikacija na taktičke i strategiske projektile može postati neopravdana i nepriimenljiva. Budimo jednostavni — to je katkad potrebno. Istina, mi ćemo još dugo morati zadržati klasičnu podelu na tri vida oružane sile: vazduhoplovstvo, vojsku i mornaricu. Ali, od presudnog značaja biće da izbegnemo konfuziju koja danas dovodi do toga da vazduhoplovci formiraju pešadijske čete a da pešaci daju posade za vazduhoplovne eskadrile. Princip koji treba usvojiti kada je jednom vidu oružane sile, za izvršenje njegovog zadatka, potrebna pomoć drugog vida oružane sile, jeste princip stavljanja na raspolaganje odgovarajućih delova za izvršenje toga zadatka, kao što je to danas ostvareno za vazdu-

hoplovne taktičke snage. Dodajemo da, na višem stupnju hijerarhije, ministar narodne odbrane mora voditi računa o tome da vid oružane sile koji stavlja deo svojih snaga na raspolaganje drugom vidu oružane sile, ne omete izvršenje zadatka nego da za taj zadatak dodeli potreban materijal i ljudstvo. Prema tome, sve što leti po vazduhu — vazduhoplovstvu; sve što se kreće po zemlji ili se nalazi pod zemljom — kopnenoj vojsci; sve što plovi na površini vode ili pod njenom površinom — mornarici. To je, istina, uprošćena teorija, ali da li smo sigurni u to da je ona manje efikasna od komplikovanih i nelogičnih kombinacija koje smo imali prilike da gledamo već čitav niz godina?

Što se tiče ustanove koja treba da se nalazi iznad te tri najviše komande, mi, više nego ikada, ostajemo verni koncepciji jednog građansko-vojnog Vrhovnog štaba narodne odbrane, instrumenta rada potpredsednika Ministarskog saveta i ministra narodne odbrane. Jer, doista, ni jedan zadatak pripremanja za rat nije potpuno vojni niti potpuno civilni zadatak. Izdvajanje čisto vojnih funkcija i funkcija koordinacije sa civilnim ministarstvima je, po našem mišljenju, pogreška. U okviru istih odeljenja, jednog jedinog Vrhovnog štaba, moraće se vršiti studije tesno povezanih građanskih i vojnih lica, koja se međusobno dobro poznaju i imaju istu želju da nađu rešenje za pitanja od bitnog značaja.

Iznad svih tih velikih problema, ostaje problem Atlantskog pakta. Sada mnogi glasovi ukazuju na njegove pukotine i slabosti. Sasvim je sigurno da postoji izvesna kriza Atlantskog pakta i ako Nemačka, na koju svi računaju da nadoknadi izvlačenje oružanih snaga ostalih zemalja (o da brzog preokreta istorije!) bude, iz ma kojih razloga, ometana u ostvarenju svoga programa oružanja, situacija bi mogla postati vrlo ozbiljna. Mi se nalazimo pred začaranim krugom: jedno izvlačenje snaga povlači drugo i, najzad, dovodi do rasula celog sklopa. Mada je izgradnja zahtevala toliko vremena i napora, možemo s punim pravom smatrati da takvi postupci, ma kako vešto kamuflirani pod vidom nove organizacije, mogu dovesti do katastrofe za sve nacije zapadne Evrope.

Jedan od principa naše ratne doktrine jeste, da se, u atomsko doba više nego ikada, ni jedna nacija neće moći braniti sama — pa čak ni najveća ni najjača nacija. Jedinstvo, više nego ikada, čini snagu. Mi se, prema tome, moramo ponašati tako da savezničke veze ne popuštaju već, naprotiv, da jačaju. Mi se, istovremeno, moramo truditi da Atlantskom paktu, koji je naše glavno osiguranje mira i preživljjenja, damo više efikasnosti i dinamičnosti. Međutim, ja se ovde udaljavam sa vojničkog terena koji ne bih želeo da napustim.

Na kraju, posle ovog isuviše dugog osvrta, želeo bih da čitaocima ukažem na izvesne misli:

— Mi se nalazimo na pragu revolucije u veštini ratovanja, revolucije koja do sada nije zapamćena od pojave vatre nog oružja.

— Svaka revolucija u tehnici zahteva revoluciju u organizaciji, strategiji i taktici.

— Zaključci do kojih se dolazi, analizirajući sve činioce jednog problema, moraju biti neumitno sprovedeni ma koliko nam se revolucionarni činili. Uvek je potrebno ići do kraja svojih misli. Kompromisi su uvek loši i njih treba hrabro izbegavati.

— Nuklearni ratovi, ustvari, prete da onemoguće ljudima da izdrže na površini zemlje i mora: život će se, pa prema tome i rat, povući pod zemlju i pod more, dok će nebo ostati oblast robota.

— Mogućnosti razaranja, koja će se staviti na raspolaganje pešaku, dovešće do toga da gerilski rat dobije obim tehničkog rata.

— Iz svih ovih razloga, verovatno je da će se neprijatelj dobro čuvati da ne otpočne nuklearni rat, pretpostavljajući da nas postepeno opkoljava dobijanjem, oko nas, gerilskih neutomskih ratova, kao što je počeo na jugoistoku Azije i kao što pokušava u severnoj Africi.

— U ogromnom zaokretu koji treba da se izvrši, avijacija, ukoliko želi da ostane, mora dobiti trku u projektima. Sva naša nauka i industriska aktivnost mora težiti postizanju ovog rezultata.

— Najzad, da kažemo i poslednje ali ne i najmanje važno — vrednost morala je uvek odlučujuća. Zemlja

bez morala ne može dobiti rat čak i ako raspolaže izvrsnim atomskim naoružanjem. Zemlju, koja je odlučila da se brani do kraja, biće vrlo teško pobediti, čak i atomskom bomboom. Prema tome, da bi naša zemlja ostala velika nacija, potrebno je da povrati moral koji su imali ratnici iz 1914 godine, da brzo proizvede nuklearno naoružanje i, najzad, da ne gubi ratove koje vodi van domovine.

Mi ova tri cilja možemo postići, ako to stvarno hoćemo, tj. ukoliko budemo imali doktrinu koja je zasnovana na patriotizmu i na rešenosti da preživimo.